ІНСТИТУТ ПРАВОТВОРЧОСТІ
ТА НАУКОВО-ПРАВОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
SWISS INSTITUTE OF COMPARATIVE LAW

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Міжнародна науково-практична конференція

м. Київ, 12 березня 2026 року

Видавництво
«Юридика»
2026

УДК 351.86(477)(062.552)
І-71

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України 16 квітня 2026 року, протокол № 4

Редакційна колегія:
Гриняк А. Б., Кот О. О., Купіна Л. Ф.

Відповідальні редактори:
Гусар О. А., Купіна Л. Ф.

І-71 **Інституційна спроможність органів публічної влади у забезпеченні сталого розвитку України** : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12 березня 2026 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2026. 344 с.

ISBN

12 березня 2026 року в Інституті правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Інституційна спроможність органів публічної влади у забезпеченні сталого розвитку України», в якій взяли участь судді Верховного Суду, представники органів публічної влади та дипломатичної служби, наукові та науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти.

Видання адресоване науковим та науково-педагогічним працівникам наукових установ і закладів вищої освіти, здобувачам вищої освіти, докторантам та всім, хто цікавиться питаннями сталого розвитку України та посилення спроможності органів публічної влади для його забезпечення.

УДК 351.86(477)(062.552)

© Інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України, 2026
© Видавництво «Юридика», 2026
© Автори, 2026

ISBN

ЗМІСТ

Інституційна спроможність органів публічної влади у впровадженні національного стандарту доступного житла для досягнення цілей сталого розвитку
Аврамова О. Є. 10

Громадські ради як інституційний механізм участі громадян у сфері реалізації повноважень органами місцевого самоврядування
Алмаші І. М. 14

Правотворча діяльність міністерства фінансів України в умовах воєнного стану як чинник інституційної стійкості
Атаманчук Н. І. 18

Інституційна спроможність локальної демократії в Україні та його стратегічна роль у становленні, розвитку, вдосконаленні та збереженні демократичної правової державності в ординарних та екстраординарних умовах її фукціонування
Баймуратов М. О., Кофман Б. Я., Єфремова Н. В. 22

Institutional capacity of local self-government under martial law: legal challenges and priorities
Barvinenko V. D. 27

Суддя та його професійно-правова свідомість
Бичков І. Г. 30

Концептуальні підходи до розвитку законодавства України у сфері інформаційної безпеки як чинник інституційної спроможності органів публічної влади
Бодюл Є. М. 33

Національна стійкість як правова категорія: поняття, структура та фактори її забезпечення
Борденюк В. І. 37

Діяльність Національного агенства україни з питань державної служби у контексті реформування державної служби
Бровко Н. І. 41

Удосконалення інституційної спроможності правоохоронних органів щодо проведення фінансових розслідувань
Бугера С. І. 45

Деякі аспекти діяльності органів публічної влади в контексті забезпечення подальшого розвитку України
Булат Є. А. 48

Стратегія сталого розвитку територіальних громад в посиленні інституційної спроможності органів місцевого самоврядування
Булгакова О. В. 50

Органи публічної влади у справі захисту прав цифрових споживачів
Вінник О. М. 53

Адміністративно-правовий статус благодійних організацій США та їх взаємодія з державними органами
Волкова Ю. А. 58

Посилення інституційної спроможності державної податкової служби україни в контексті реформування податкового законодавства та реалізації національної стратегії доходів до 2030 року
Волохов О. С. 62

Протидія корупційній діяльності як засіб підвищення інституційної спроможності органів публічної влади
Грищук В. К. 66

Ювенальна юстиція в Японії: етико-правові та інституційні особливості
Грубінко А. В. 81

Інституційні механізми захисту прав внутрішньо переміщених осіб як фактор зміцнення правової стійкості та досягнення цілей сталого розвитку України
Гусар О. А. 85

Механізм відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів прокуратури: підходи до удосконалення
Деркач І. М. 90

Деякі аспекти трансформації органів місцевого самоврядування як інструмент сталого розвитку
Долинська М. С. 96

Механізми ad hoc реагування на спричинені війною загрози національної безпеки у гуманітарній сфері
Домбровський К. Г. 101

Довіра до публічної влади: виклики межі XX–XXI ст.
Доній Н. Є. 105

Інституційна спроможність органів публічної влади як основа сталого повоєнного відновлення України
Дубіна Є. Е. 108

Інституційний вимір реалізації екологічної політики в контексті цілей сталого розвитку
Зінченко-Тулуб Я. С., Островська Б. В. **117**

Політика невизнання національних меншин як виклик стабільності та сталому розвитку сучасних держав
Зозуля О. І. **121**

Концептуальна модель державного регулювання митної брокерської діяльності
Іванченко Е. П. **125**

Міжнародно-правова основа механізму забезпечення сталого розвитку в умовах протидії агресії, порушень миру і безпеки
Камінська Н. В. **129**

Детермінація оціночної термінології в офіційному листуванні: шлях до правової визначеності
Катеринчук К. В. **133**

Інституційна спроможність органів публічної влади щодо проведення антидемпінгових розслідувань: проблеми та перспективи розвитку
Кілочек А. А. **134**

Роль Конституційного суду в забезпеченні інституційної спроможності України
Клименко О. М. **137**

Органи публічної влади у забезпеченні сталого розвитку України
Колодій А. М., Колодій О. А. **141**

Філософсько-правові підстави правотворчості: легітимність, справедливість та антропологічний поворот
Костицький М. В. **146**

Правове забезпечення цифровізації трудових відносин в Україні: роль держави та стандарти захисту прав працівника
Костюченко О. Є. **149**

Функція представництва прокуратурою інтересів держави в суді: бачення Конституційного Суду України
Красножон О. М. **153**

Кримінально-правовий захист представників публічної влади: як знайти баланс між свободою слова та охороною авторитету державної влади?
Кузнецов В. В. **159**

Конституційні моделі визначення юстиції як чинник інституційної спроможності публічної влади
Куненко І. С. 166

Соціальна стійкість як вимір сталого розвитку України
Купіна Л. Ф. 169

Від стійкості до спроможності: принципи побудови інституційної моделі публічної влади в умовах екзистенційних загроз
Кушакова-Костицька Н. В. 173

Інституційна спроможність органів місцевої публічної самоврядної влади у забезпеченні сталого розвитку України
Лапко А. Г., Лакійчук Я. О. 177

Значення публічних послуг у предметі адміністративного права
Легеза Є. О. 182

Інституційна спроможність органів публічної влади у сфері забезпечення екологічної безпеки в Україні
Легеза Ю. О. 185

Проблеми судового тлумачення як елемента публічного адміністрування
Ляшко Д. В. 189

Конституційні гарантії дотримання прав людини в умовах воєнного стану
Маріц Д. О. 193

Соціальний діалог вчених та його інституційна спроможність
Мельник Я. Я. 196

Інституційна спроможність суб'єктів новелізації Конституції України
Михеєнко Ю. М. 199

Algorithmic power and the state: a constitutional roadmap for Ukraine's digital transformation
Mishyna N. 202

Прогностичний підхід у правотворчій діяльності як чинник забезпечення сталого розвитку України
Міловська Н. В. 206

Інституційна спроможність та трансформація адміністративної практики податкових органів з врахуванням правових позицій суду ЄС
Монаєнко А. О. 209

Інституційна спроможність органів публічної влади щодо забезпечення прав жінок в умовах воєнних викликів та сталого розвитку України
Наливайко Л. Р., Лебедєва Ю. В. 212

Правові форми використання земель в умовах здійснення проектів публічно-приватного партнерства: законодавчі новели та їх реалізація в Україні
Носік В. В. **216**

Підвищення інституційної спроможності центральних органів виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини
Оганов А. Т. **220**

Органи місцевого самоврядування як суб'єкти правозахисної діяльності
Оніщик Ю. В. **225**

Міжвідомча взаємодія як чинник інституційної спроможності держави у забезпеченні демографічної стійкості та сталого розвитку України
Островська Б. В. **228**

Антикризове управління як основа зміцнення інституційної спроможності держави в умовах воєнних та післявоєнних трансформацій
Покатаєв П. С. **231**

Інституційна спроможність органів публічної влади у забезпеченні реалізації спадкових прав в умовах воєнного стану як складова сталого розвитку України
Попович К. Г. **235**

Independent legal research in the service of sustainability: insights from switzerland and recent case law
Pretelli I., Ostrovska B. **240**

Довіра суспільства як інтегральний критерій оцінювання ефективності діяльності суб'єктів публічного адміністрування
Проневич О. С. **244**

Інституційна спроможність суб'єктів правотворчої ініціативи у забезпеченні адаптації законодавства України до права Європейського Союзу
Риндюк В. І. **249**

Інституційна еволюція публічного управління в умовах цифрової трансформації: роль ЕСОЗ у формуванні data-driven governance
Руденко Р. І. **252**

Механізми державного управління проєктно-грантовою підтримкою малого та середнього бізнесу в умовах післявоєнного відновлення економіки України
Савишен Я. О. **255**

Правова характеристика основних суб'єктів публічної фінансової діяльності, що впливають на забезпечення фінансової безпеки держави
Сакалюк Д. В. 259

«Політична корупція» як загроза інституційній спроможності органів державної влади
Семенюк О. Г., Вєдєнєєв Д. В. 263

Окремі аспекти ролі Верховного Суду в уніфікації судової практики як чинника інституційної спроможності судової влади в Україні
Слуцька Т. І. 267

Правове регулювання контрольованих іноземних компаній як інструменту боротьби з агресивним податковим плануванням
Смердов В. Ю. 271

Зміна порядку призначення на адміністративні посади в органах прокуратури як передумова підвищення їхньої інституційної спроможності
Стефанчук М. М. 273

Інституційна спроможність державного фінансового контролю як чинник сталого розвитку України
Стецов Є. О. 277

Права людини і громадянина в світлі імплементації норм права Європейського Союзу в українському законодавстві: сучасні реалії
Стоян Д. І. 281

Трансформація правових норм, що регулюють архітектурно-будівельний контроль та нагляд в Україні
Тимків І. В. 285

Соціальний конфлікт як загроза сталому розвитку
Тимошенко В. І. 288

Правові засади утвердження української національної ідентичності в сучасних умовах
Токарчук О. В. 291

Політична та громадянська активність ветеранів війни як чинник їх реінтеграції
Торохтій Б. Г. 295

Роль органів публічної влади в реалізації правового режиму дефенс сіті як інструменту сталого розвитку та повоєнного відновлення України
Тюря Ю. І. 298

Реформування публічного сектору України в контексті директиви ЄС 2024/1760
Федотова Г. В. **302**

Форми участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності в Україні
Хальота А. І. **305**

Підвищення інституційної спроможності органів влади як основа сталого розвитку національної економіки
Хамініч С. Ю. **309**

Міжнародний досвід посилення інституційної спроможності органів публічної влади у сфері внутрішньої безпеки: уроки для України
Циганов О. Г. **312**

Параліч міжнародної системи попередження злочинності та кримінального правосуддя
Шакун В. І. **315**

Роль конституційного права у посиленні інституційної спроможності органів державної влади та місцевого самоврядування
Шатіло В. А. **323**

Інформаційна безпека використання штучного інтелекту як засіб підвищення інституційної спроможності органів публічної влади
Шопіна І. М. **325**

Роль публічного управління у досягненні сталого розвитку
Юринець Ю. Л., Бєлкін Л. М. **329**

Суд присяжних як демократично-правовий інститут судової влади
Якимець С. С. **334**

Поліцентрична агломерація нижнього Дунаю та автомагістраль Ясси – Унгень – Кишинів – Одеса як чинники трансформації просторової структури півдня України
Ямковой Ю. В. **338**

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ВПРОВАДЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОГО СТАНДАРТУ ДОСТУПНОГО ЖИТЛА ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Аврамова О. Є.
доктор юридичних наук, доцент,
головна наукова співробітниця відділу правової взаємодії бізнесу та держави
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
м. Київ, України

Забезпечення доступності житла є однією з ключових соціально-економічних проблем сучасної України, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Так, станом на грудень 2025 р. в Україні зареєстровано 4,62 млн внутрішньо переміщених осіб [1]. Внутрішні переміщення населення, погіршення економічного стану внаслідок війни призводить до зменшення доходів. Це є підґрунтям для утворення дисбалансу між фінансовими можливостями домогосподарств та умовами ринку житла. За цих обставин набуття права на житло за ринковими правилами стає дещо обмеженим. Ця ситуація вимагає інституційного реагування органів публічної влади шляхом посилення механізмів реалізації житлової політики, зокрема через впровадження національного стандарту доступного житла.

Формування та реалізація житлової політики доступного житла безпосередньо пов’язано з Цілями сталого розвитку, передусім забезпеченням доступного, безпечного та належного житла для всіх (ЦСР 11) та зменшенням нерівності (ЦСР 10) [2]. Досягнення ЦСР в Україні здійснюється і через модернізацію житлової політики. Так, в січні 2026 р. прийнято Закон України «Про основні засади житлової політики», що визначає основні правові, економічні, соціальні та організаційні засади житлової політики щодо реалізації права осіб на житло [3]. Статтею 9 Закону закріплені такі засада реалізації житлової політики щодо доступності житла: рівні можливостей щодо доступного житла (1); забезпечення доступності житла для всіх верств населення (ч. 2); держава стимулює створення доступного житла (ч. 3); цінова доступність житла (ч. 4); житлова політика спрямовується на забезпечення доступності житла у довгостроковій перспективі (ч. 5); доступність житла реалізується шляхом набуття житла в оренду, користування або у власність особами, які цього потребують (ч. 5);

раціонального використання державних ресурсів із залученням приватного сектору для досягнення довгострокової суспільної вигоди щодо доступного житла (ч. 6) [3]. Також у ч. 3 ст. 35 Закону встановлена така засада: держава забезпечує доступ до реалізації механізмів поновлення порушених майнових прав осіб, житло яких було пошкоджено або знищено (зруйновано) внаслідок збройної агресії [3]. Аналізуючи наведені засади оновленої житлової політики можна визначити, що ця політика постає як комплексна, програмна та інструментальна система забезпечення доступності житла, що реалізується завдяки інституційної спроможності органів публічної влади та державно-приватного партнерства.

Концепція інституційної спроможності в системі публічного управління розглядається як здатність органів державної влади ефективно виконувати свої функції, забезпечувати реалізацію державної політики та нести відповідальність за результати своєї діяльності [4, с. 434]. Отже, інституційна спроможність органів публічної влади може визначатися як сукупність можливостей та матеріально-технічного забезпечення державних органів та органів місцевого самоврядування, що дозволяють їм ефективно формувати, реалізовувати та контролювати політику та програми, зокрема у житловій сфері. Складовими інституційної спроможності органів публічної влади є: організаційна спроможність; фінансова спроможність; нормативно-праве забезпеченням; координаційна спроможність тощо.

Інституційна спроможність органів публічної влади у сфері житлової політики щодо забезпечення доступного житла – це сукупність організаційних, фінансових, правових та аналітичних можливостей державних та місцевих органів влади, що дозволяє їм ефективно формувати та реалізовувати житлову політику та програми, спрямовані на забезпечення населення доступним житлом. Вона має такі рівні: національна та місцева. Ці рівні політики взаємопов'язані, але змістовно відрізняються. В Україні через війну стан житлового фонду суттєво відрізняється по регіонах: у деяких спостерігається масштабне руйнування житла, тоді як в інших активно відбувається його відновлення або будівництво нових об'єктів. Наприклад, Харківська міська рада прийняла рішення «Про затвердження Міської цільової програми будівництва (придбання) доступного житла на 2021-2030 роки» від 24.02.2021 р. № 60/21. Програму передбачається реалізовувати за такими напрямками: будівництво доступного житла з наданням державної підтримки за рахунок коштів бюджету Харківської міської територіальної громади; забезпечення доступним житлом працівників підприємств м. Харкова; надання пільгових кредитів на будівництво (придбання) доступного житла для працівників

бюджетних установ м. Харкова; надання пільгових кредитів на будівництво (придбання) доступного житла; часткова компенсація відсотків за кредитами, отриманими позичальниками в банках, на будівництво (придбання) житла [5]. Ця програма потребує ретельного оновлення, внаслідок воєнного стану, часткового руйнування житлового фонду у м. Харкова та модернізації національно житлової політики. В Івано-Франківську була прийнята Регіональна цільова програма підтримки індивідуального житлового будівництва на селі та поліпшення житлово-побутових умов сільського населення «Власний дім» на 2021–2025 роки, затвердженої рішенням обласної ради від 23.12.2020 р. № 36-2/2020, що спрямована на реалізацію державної політики у галузі індивідуального житлового будівництва у сільській місцевості на підставі його довготермінового пільгового кредитування [6]. Наведена програма має бути продовжена, але вже з урахуванням оновленого житлового законодавства. А ось, у 2026 р. Мінрозвитку та Habitat for Humanity запускають спільний проєкт з відбору нерухомості для доступного та соціального житла [7]. В перспективі цей напрям здатен інтегруватися з місцевими житловими програмами та здійснюватися за міжнародної підтримки.

Узагальнюючи, можна визначити, що одним з елементів інституційної спроможності органів публічної влади у сфері політики доступного житла залишається значна варіативність підходів на національному та місцевому рівнях. Водночас, новий Закон України «Про засади житлової політики» забезпечує правову основу для встановлення єдиних стандартів доступного житла, включаючи розвиток забезпечення житлом як у міській, так і в сільській місцевості. У цьому контексті є доцільним розроблення національного стандарту доступного житла.

Національний стандарт доступного житла може визначатися як самостійний нормативно-правовий акт, що поєднує правила та стандарти щодо мінімальних вимог до будівництва та експлуатації житла, набуття права на доступне житло, фінансування програм доступного житла, впровадження механізмів взаємодії бізнесу та держави у сфері життєвого забезпеченням. Інституційна спроможність органів публічної влади у впровадженні національного стандарту доступного житла полягає у здатності законодавчо затвердити стандарт, організаційно координувати його виконання та контролювати дотримання вимог на місцях.

Література:

1. В яких регіонах України найбільше внутрішньо переміщених осіб і як змінилася їхня кількість – інфографіка. URL:

https://apostrophe.ua/society/vpo-v-ukraini-kyiv-ta-regiony-kinets-2025.html

2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text

3. Про основні засади житлової політики: Закон України від 13 січня 2026 р. № 4751-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4751-20#Text

4. Єгоров М. І. Інституційна спроможність органів публічної влади у реалізації інноваційної політики. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Публічне управління.* 2024. С. 432-442. DOI:10.52363/2414-5866-2024-1-47.

5. Міська цільова програма будівництва (придбання) доступного житла на 2021–2030 роки: рішення 3 сесії Харківської міської ради 8 скликання від 24.02.2021 № 60/21. URL: https://doc.city.kharkiv.ua/uk/document/view/id/983f217e99daf5f2d29d6591f51ea58760373672a7c6c1a94fab311453294da1750af6fdf1a2f73b66a8d995470d486212acaffe2d022d84

6. Про регіональну цільову програму підтримки індивідуального житлового будівництва на селі та поліпшення житлово-побутових умов сільського населення «Власний дім» на 2021–2025 роки: рішення обласної ради від 23.12.2020 р. № 36-2/2020. URL: https://orada.if.ua/decision/36-2-2020/

7. Мінрозвитку та Habitat for Humanity запускають спільний проєкт з відбору нерухомості для доступного та соціального житла. URL: https://mindev.gov.ua/news/minrozvytku-ta-habitat-for-humanity-zapuskaiut-spilnyi-proiekt-z-vidboru-nerukhomosti-dlia-dostupnoho-ta-sotsialnoho-zhytla

ГРОМАДСЬКІ РАДИ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УЧАСТІ ГРОМАДЯН У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Алмаші І. М.
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри менеджменту, підприємництва та торгівлі
Ужгородського торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету
м. Ужгород, Україна

З метою сталого розвитку громадянського суспільства, ефективного використання ресурсів та бюджетних коштів, забезпечення прозорості управлінської діяльності, в тому числі прийняття рішень органами державної влади та місцевого самоврядування, актуальною є проблематика щодо реальної участі громадян в управлінні державними та місцевими справами, а також створення інститутів громадянського суспільства, зокрема громадських рад. Останні в свою чергу є одним із ефективних інституційних механізмів реалізації закріпленого ст. 5 Конституції України права народу, який є єдиним джерелом державної влади, здійснювати свою владу безпосередньо, а також через органи державної влади та місцевого самоврядування.

На думку П.І. Крайнього вказані консультативно-дорадчі органи володіють унікальним адміністративно-правовим статусом, який допомагає в особливій правовій формі реалізувати право громадян на здійснення управління державними справами. Це новий правовий феномен у юридичній науці, що є одним із проявів концепції людиноцентризму, оскільки створення громадських рад зумовлювалось змінами в суспільних процесах, появою окремих груп ініціативних громадян, що формують інституції громадянського суспільства, з яких складаються такі ради [1, с. 7].

Громадські ради існують в Україні, як на центральному, так і на місцевому рівні. Перші громадські ради в Україні створені ще наприкінці 1990-х та на початку 2000-х років в якості консультативно-дорадчих органів при Кабінеті Міністрів України, міністерствах, при Президентові України. Рідше такі інституції створювалися при органах місцевого самоврядування.

На думку О.В. Золотар, В.Г. Селик громадські ради створювалися у тих випадках, коли певний орган державної чи місцевої влади потребував схвалення його діяльності від громадськості. Однак, це не мало суттєвого впливу на прийняття конкретних рішень [2, с. 17]. Щодо питання співвідношення влади з інститутами громадянського

суспільства О.П.Кузнєцов зазначає, що з однієї сторони представники громадської ради можуть керуватися загально-дозвільним принципом правового регулювання, у відповідності до якого дозволено все, що не заборонено законом. Однак, з іншої – зобов'язані дотримуватися норм, встановлених органом публічної влади[3, с. 612–613].

Правове регулювання діяльності громадських рад в Україні здійснюється на підставі Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів АР Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі державній адміністрації [4] згідно якого громадська рада є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики. Серед основних завдань громадської ради: сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; сприяння врахуванню органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної, регіональної політики; проведення відповідно до законодавства громадського моніторингу за діяльністю органу виконавчої влади.

До складу громадської ради можуть бути обрані представники громадських інституцій, які є фахівцями у відповідних сферах, що підтверджується наявністю відповідної освіти, наукового ступеня, публікацій, досліджень, а також інформацією про участь у реалізації проектів не менш як за 12 місяців до дати оприлюднення органом виконавчої влади повідомлення про формування складу громадської ради.

Зазначеним вище Типовим положенням та й національним законодавством в цілому не врегульовано правовий статус та порядок створення громадських рад при органах місцевого самоврядування. Останні, не зважаючи на цю законодавчу прогалину, при створенні громадських рад керуються зазначеним Типовим положенням про громадські ради. Так, наприклад, громадська рада при Перечинській міській раді згідно Положення про Громадську раду [5] є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики, регіональної та місцевої політики. Основними завданнями Громадської ради є: створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами; сприяння здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади тощо.

На нашу думку, незрозумілим є створення громадської ради при Перечинській міській раді з метою здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади. Адже, громадські ради, що створені при місцевих радах чи управліннях місцевих рад мають основним завданням здійснювати ефективний моніторинг за діяльністю саме органу місцевого самоврядування, а не місцевих органів виконавчої влади.

На нашу думку, з метою належного правого регулювання громадських рад при органах місцевого самоврядування, необхідно внести змін в Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнивши його окремою статтею такого змісту: «Громадські ради при органах місцевого самоврядування є консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації політики на місцевому рівні, здійснення громадського контролю у сфері реалізації повноважень органами місцевого самоврядування. Порядок створення та правовий статус громадської ради регулюється відповідним положенням, затвердженим рішенням органу місцевого самоврядування». Крім цього, при встановленні обмеження щодо представників громадських інституцій пропонується зазначити «участь в громадських радах не можуть брати участь представники громадських інституцій, які були притягнути до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного злочину, чи іншого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, крім випадків погашення чи зняття судимості за вчинений злочин у встановленому законодавством порядку». Строк діяльності громадських рад варто встановити на строк повноважень відповідних органів місцевого самоврядування.

На думку окремих фахівців протягом 2016–2020 років кількість інститутів громадянського суспільства суттєво зросла і що більше корупційних ризиків у сфері, то менше органи долучають громадськість до обговорень процесів напрацювання рішень. Типовою проблемою є загальне нерозуміння суті роботи з громадськістю та іншими зацікавленими сторонами. У переважній більшості випадків бар'єри для залучення громадянського суспільства зустрічаються в областях, де громадяни неохоче скаржаться на недопущення до прийняття рішень або на порушення правил залучення громадськості [6, с. 79].

Г.Л. Попова зазначає, що представники деяких організацій стали членами п’яти або навіть семи громадських рад при різних органах виконавчої влади, що в свою чергу викликає сумніви у їх професійній та неупередженій діяльності в цих радах [7, с. 70].

На розвиток інститутів громадянського суспільства також спрямована Національна стратегія розвитку громадянського суспільства

на 2021–2026 роки [8], в якій, зокрема, зазначено, що важливою ознакою сталості громадянського суспільства є функціонування інститутів громадянського суспільства, через які громадяни та суспільні групи забезпечують самоорганізацію, представництво, реалізацію і захист прав та інтересів. Діяльність держави у зазначеній сфері має ґрунтуватися на підході «жодних рішень для громадянського суспільства без громадянського суспільства».

Отже, в даній доповіді проаналізовано громадські ради як інституційний механізм участі громадян у сфері реалізації повноважень органами місцевого самоврядування.

Література:

1. Крайній П. І. Громадські ради в Україні: адміністративно-правове дослідження : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2022. 160 с.
2. Золотар О. В., Селик В. Г. Ефективна організація роботи громадської ради при органі місцевого самоврядування. Покрокові інструкції. К. : Центр політичних студій та аналітики «Ейдос», 2020. 88 с.
3. Кузнєцов О. П. Основні функції та принципи діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування. *Право та державне управління*. 2024. № 4. С. 608–614.
4. Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у мм. Києві та Севастополі державній адміністрації. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2019 р. № 353). *Офіційний вісник України*. 2019. № 36.
5. Положення про Громадську раду при Перечинській міській раді. Рішення Перечинської міської ради від 26.06.2025 року. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fpmr.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2025%2F06%2FProyekt-Polozhennya-pro-Gromadsku-radu.docx&wdOrigin=BROWSELINK (дата звернення 01.03.2026).
6. Звіт представників громадськості щодо імплементації Розділу II («Запобігання») Конвенції ООН проти корупції в Україні від Інституту законодавчих ідей. Київ. 2024. 138 с. URL: https://izi.institute/media/analysts/pdf/2025/01/22/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_2_Xr7ObAG.pdf (дата звернення 02.03.2026).
7. Попова Г. Л. Громадські ради при центральних та місцевих органах виконавчої влади. *Наукові праці. Політологія*. 2012. Випуск 166. С. 67–70.

8. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 р. Указ Президента України від 27 вересня 2021 року. *Офіційний вісник України*. 2021. № 79.

ПРАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ

Атаманчук Н. І.
доктор юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем
правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

В умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України питання інституційної стійкості органів публічної влади набуває особливої актуальності. Одним із ключових чинників забезпечення такої стійкості є ефективна правотворча діяльність центральних органів виконавчої влади, зокрема Міністерства фінансів України, яке відіграє провідну роль у формуванні та реалізації державної фінансової політики.

Міністерство фінансів України (далі – Мінфін) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Основи правового статусу визначені Конституцією України [1], Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» [2] та Положенням про Міністерство фінансів України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375 [3]. Мінфін наділений повноваженнями щодо формування та реалізації державної фінансової політики, що охоплює бюджетні, податкові, митні та боргові відносини. У зв'язку з цим міністерство має правову компетенцію щодо підготовки проєктів законів, постанов, розпоряджень Кабінету Міністрів України, а також власних нормативно-правових актів.

Зокрема, Мінфін відповідно до покладених на нього завдань: узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та в установленому порядку вносить їх на розгляд Кабінету

Міністрів України; розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань, що належать до його компетенції; здійснює підготовку та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо застосування, скасування та внесення змін до спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), що вносяться Кабінетом Міністрів України на розгляд Ради національної безпеки і оборони України відповідно до Закону України «Про санкції», та бере участь у формуванні, реалізації та моніторингу ефективності державної санкційної політики з питань, що належать до його компетенції; погоджує проекти законів, які надходять на погодження від інших міністерств та центральних органів виконавчої влади, готує у межах повноважень, передбачених законом, висновки і пропозиції до проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, внесених на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи, нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; готує у межах повноважень, передбачених законом, зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентові України; здійснює нормативно-правове регулювання у фінансовій, бюджетній, податковій, митній сферах, у сфері адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, у сфері контролю за трансфертним ціноутворенням, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску; у сфері контролю за дотриманням бюджетного законодавства, державного фінансового контролю, державного внутрішнього фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, коштів клієнтів відповідно до законодавства, бухгалтерського обліку та аудиту, організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності, видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх обігу та обліку, у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [3].

Таким чином, правотворчість Мінфіну є формою діяльності органу, яка пов'язана зі створенням нормативно-правових актів, у результаті чого виникають, змінюються або скасовуються правові норми. При цьому, розробка Мінфіном нормативно-правових актів вимагає спеціальних знань та дотримання встановленої законом процедури.

Варто зазначити, що Мінфін на офіційній сторінці в мережі Інтернет за адресою: https://mof.gov.ua у рубриці «Законодавство» розділі «Регуляторна активність» щорічно оприлюднює плани діяльності Мінфіну з підготовки проектів регуляторних актів та звіти щодо відстеження результативності регуляторних актів. Зокрема, у 2015 році було підготовлено 118, у 2016 – 50, 2017 – 29, 2018 – 29, 2019 – 37, 2020 – 64, 2021 – 42, 2022 – 15, 2023 – 23, 2024 – 28, 2025 – 38 регуляторних актів [4].

Зауважимо, що План діяльності Міністерства фінансів України з підготовки проєктів регуляторних актів на 2026 рік, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 15 грудня 2025 року № 630 передбачає розробку 20 документів [5].

Окрім того, Мінфін щорічно оприлюднює інформацію щодо підготовлених наказів, а саме: у 2017 році було 22 накази, 2018 – 48, 2019 – 65, 2020 – 80, 2021 – 107, 2022 – 106, 2023 – 173, 2024 – 205, 2025 – 218 [6].

Таким чином, Мінфін має широкі правотворчі повноваження у формуванні та реалізації державної фінансової, бюджетної, податкової та митної політики, розробляючи проекти законів, нормативно-правових актів, вносячи пропозиції щодо вдосконалення законодавства, а також погоджуючи акти інших органів, що стосуються фінансової сфери. В умовах воєнного стану зазначені повноваження набувають особливого значення, оскільки спрямовані на забезпечення безперервності бюджетного процесу, фінансування сектору безпеки і оборони, соціального захисту населення, а також виконання міжнародних фінансових зобов'язань держави.

Вважаємо, що правотворча діяльність Мінфіну в період воєнного стану характеризується підвищеною оперативністю та спрямованістю реагування на ті кризові виклики, в яких перебуває наша держава. Потреба у нормативному забезпеченні змін до бюджетного законодавства, особливостей управління державним боргом, податкового регулювання, перерозподілу фінансових ресурсів, а також запровадження спеціальних правових режимів у фінансовій сфері вимагає юридично виваженого нормотворчого підходу з боку Мінфіну. Особливого значення набуває здатність цього органу вчасно розробляти та впроваджувати нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення стабільності фінансової системи держави, ефективного функціонування бюджетного процесу та підтримки економічної стійкості країни.

Водночас, правотворча діяльність Мінфіну у воєнний період має здійснюватися з дотриманням принципів правової визначеності, законності та узгодженості з актами вищої юридичної сили. Оскільки, нестабільність нормативного регулювання може негативно впливати на

інституційну стійкість публічної влади та рівень довіри до неї. У цьому контексті особливого значення набуває координація правотворчої діяльності Мінфіну з Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України та іншими центральними органами виконавчої влади.

Вважаємо, що інституційна стійкість Мінфіну в умовах воєнного стану проявляється не лише у здатності зберігати функціональну спроможність, а й у можливості забезпечувати стратегічні напрями фінансової політики, у тому числі з урахуванням завдань повоєнного відновлення та сталого розвитку. У цьому аспекті правотворча діяльність Мінфіну виступає інструментом формування правових передумов для відновлення економіки, залучення міжнародної фінансової допомоги та імплементації європейських стандартів фінансового управління в нашій державі. За таких умов, правотворча діяльність Мінфіну в умовах воєнного стану стає важливим чинником інституційної стійкості публічної влади, забезпечуючи правове регулювання фінансових відносин, стабільність функціонування держави та створюючи правові засади для сталого розвитку України та її подальшого повоєнного відновлення.

Література:

1. Конституція України 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#n217
3. Положення про Міністерство фінансів України: постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 375. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text
4. Проекти регуляторних актів для обговорення. Офіційний веб сайт Міністрерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/proekti-aktiv-dlja-obgovorennja
5. План діяльності Міністерства фінансів України з підготовки проєктів регуляторних актів на 2026 рік: наказ Міністерства фінансів України від 15 грудня 2025 року № 630. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%202026_merged.pdf
6. Постанови та Накази. Офіційний веб сайт Міністерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/postanovi

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО СТРАТЕГІЧНА РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ, РОЗВИТКУ, ВДОСКОНАЛЕННІ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ОРДИНАРНИХ ТА ЕКСТРАОРДИНАРНИХ УМОВАХ ЇЇ ФУКЦІОНУВАННЯ

Баймуратов М. О.
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
академік Української академії наук,
професор кафедри політичних наук та права
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

Кофман Б. Я.
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
професор кафедри політичних наук та права
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

Єфремова Н. В.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Становлення і розвиток феноменології локальної демократії у вигляді соціально-політичного і конституційно-правового інституту місцевого самоврядування (далі – МСВ) в Україні, як пострадянської та посттоталітарної держави, – в ординарних (мирних) умовах становлення і розвитку, а також вдосконалення демократичної правової державності, – безумовно, стали революційною подією сучасного політико-правового дискурсу суспільства і держави, мегатрендом їх вдосконалення. В той же час, існування і функціонування інституту МСВ в екстраординарних умовах (стан економічної або екологічної кризи, військовий стан або стан фактичної повномасштабної війни рф проти України), напряму і безпосередньо впливає в якості стратегічно-екзистенційного фактору вже на збереження основоположної профільної макрофеноменології демократичної правової державності [1].

Саме в цих умовах об'єктивується, актуалізується, активізується і контекстуалізується вельми складна і суперечлива організаційно-,

нормативно-, управлінсько-, комунікативно-, ресурсно-, кадрово-, супроводжувально-, забезпечувально- і багатофакторна (по суб'єктам, об'єктам, предметам, рівням, формам організації і реалізації, джерельній базі тощо) проблематика інституційної спроможності інституту локальної демократії у вигляді МСВ, бо саме вона означає обумовленість і фактичне існування цього інституту, його потенційні можливості вижити, тобто існувати і функціонувати в негативних умовах сьогодення.

Варто зазначити, що філософія інституційної спроможності МСВ – це: А) концептуальний доктринально-теоретичний підхід, який Б) розглядає здатність публічної самоврядної (муніципальної) влади не просто як технічне виконання функцій, а як фундаментальну передумову реалізації права жителів-членів територіальної громади (далі – ТГ) на самоорганізацію (а також, самоідентифікацію, самовизначення, самодіяльність і самостратифікацію – авт.) та їх загальний розвиток, В) незалежно від їх правового стану (громадянство, іноземство, апатридство, біженство тощо), Г) в контекстуалізації вирішення екзистенційних питань життєдіяльності людини, її груп та асоціацій, Г') в процесі здійснення життєвого циклу (людина) або циклу їх існування і функціонування (групи та асоціації людини) [2].

Вважаємо, що в основі філософії інституційної спроможності МСВ лежать наступні концептуальні ідеї:

1. *Субсидіарність як етичний фундамент* – при цьому варто враховувати, що філософським осердям спроможності є принцип *субсидіарності:* його змістовність базується на організаційно-управлінському постулаті, що рішення мають прийматися на тому рівні, де вони є найбільш ефективними та найближчими до людини, – отже, інституційна спроможність тут виступає «моральним зобов'язанням» публічної самоврядної (муніципальної) влади бути достатньо сильною, щоб не перекладати відповідальність на вищі рівні.

2. *Спроможність, що реалізується в межах парадигми «Потенціал + Дія»,* – що передбачає саме у філософському розумінні перехід від *статичної* наявності ресурсів до *динамічної* здатності їх використовувати через:

а) Інституційну якість – що детермінує спроможність держави або ТГ забезпечувати належний правопорядок і надавати відповідні послуги незалежно від персоналій (Ф. Фукуяма) [3, p. 36];

б) Людський фактор – що детермінує спроможність жителів-членів ТГ реалізовувати свої права та брати участь у політиці громади (філософія А. Сена про «спроможність як свободу» [4, p. 27]).

3. *Дотримання балансу між автономією локальної демократії і ТГ та відповідальністю за вирішення питань місцевого значення* – що

забезпечується філософією спроможності, яка базується на двох основних теоріях МСВ:

а) Громадівська теорія – що наголошує на природному праві ТГ бути незалежною від держави – саме тому феноменологія спроможності в цьому контексті сприймається як засіб захисту автономії;

б) Державницька теорія – що розглядає МСВ як окрему і відносно автономну ланку публічної влади – публічної самоврядної (муніципальної) влади [Х], – саме тому тут спроможність проявляється як інструмент забезпечення загальнодержавних стандартів життя на локальному рівні існування і функціонування соціуму у вигляді територіальної локальної людської спільноти (ТГ).

4. *Довіра як головний інституційний капітал* – в її основі лежить твердження сучасної філософії врядування (Good Governance), яка вважає, що інституційна спроможність неможлива без соціального капіталу, при цьому спроможна інституція усвідомлюється і розуміється як така, якій довіряють жителі-члени ТГ, оскільки вона є прозорою, компетентною, інклюзивною та підзвітною.

При цьому ключовими вимірами інституційної спроможності як філософської категорії виступають: А) Ціннісний – як орієнтація на екзистенційні потреби людини, а не на інтереси адміністративно-управлінського апарату; Б) Інструментальний – як перетворення знань, навичок, вмінь та результатів функціонування соціальних систем у соціальні та економічні результати життєдіяльності територіальної локальної людської спільноти (ТГ); В) Резильєнтний (тобто такий, що забезпечує життєстійкість) – як здатність самоврядної соціально-нормативної інституції зберігати функції та розвиватися в умовах зовнішніх шоків (війни, криз тощо) – отже, в умовах війни, пандемій чи техногенних катастроф інституційна спроможність трансформується у: а) здатність системи зберігати керованість під критичним тиском з метою забезпечення безпеки, адаптації та збереження базових функцій, що характеризується швидкістю прийняття рішень, коли органи МСВ володіють здатністю діяти в умовах правової невизначеності або оперативного переходу на режим воєнних адміністрацій. Крім того, тут забезпечується б) мобілізаційна спроможність МСВ і ТГ – коли здійснюється реорганізація бюджету під потреби оборони, цивільного захисту та підтримки ВПО; в) горизонтальна співпраця – коли спостерігається пряма взаємодія між ТГ (муніципальна солідарність) без очікування команд із центру; г) зростає роль права – коли правовий режим воєнного/надзвичайного стану звужує, нівелює або спростовує певні процедури, але спроможна інституція зберігає легітимність у очах населення навіть при обмеженні ресурсів.

Отже, резюмуючи, можна визначити інституційну спроможність МСВ як здатність органів публічної самоврядної (муніципальної) влади та їх громад: а) ефективно виконувати свої функції через реалізацію своїх компетенційних повноважень (органи МСВ) та елементів свого конституційно-правового статусу (ТГ); б) приймати актуальні, необхідні, якісні, оптимальні, продуктивні та ефективні управлінські рішення, в) надавати необхідні комунальні і муніципальні послуги екзистенційної властивості населенню та г) забезпечувати сталий розвиток території існування і функціонування ТГ в межах закону і насамкінець, г') формувати і мати реальну можливість реалізувати компетенційні повноваження муніципальної влади, спираючись на відповідні ресурси (наявність фахівців, фінансів, інструментів та стратегії).

До ключових складових інституційної спроможності МСВ, що свідчать про те, що ТГ дійсно вважається інституційно спроможною, відносяться такі: А) Кадрові ресурси – що свідчать про наявність професійних службовців, які вміють писати проєкти нормативно-правових актів локальної нормотворчості, керувати місцевим бюджетом та залучати необхідні вітчизняні та закордоні інвестиції; Б) Фінансову базу – що свідчить про достатній рівень власних доходів та вміння грамотно і ефективно ними розпоряджатися в загальних інтересах ТГ; В) Організаційна структура – що передбачає наявність відповідних відповідальних управлінських структур з кадровим складом, чіткий розподіл обов'язків, відсутність корупційних ризиків та цифровізацію процесів (ЦНАПи, е-демократія); Г) Нормативна база – що передбачає наявність статуту ТГ, комплексу локально-нормативної документації, загальної стратегії розвитку ТГ та відповідних сферно-галузевих програм такої ж телеологічної пріоритетності.

Особливе і стратегічне значення інституційної спроможності МСВ суттєво зростає насамперед в умовах децентралізації, коли вона стає критичною в контексті: А) зростання її суб'єктності, бо спроможна ТГ стає повноцінним гравцем, а не просто пасивним виконавцем вказівок «зверху»; Б) формування елементного складу відповідальності ТГ, бо чим більше влади отримує ТГ, тим вищою має бути її спроможність цією владою не зашкодити як державі, так й своїм жителям-членам; В) конструювання конкурентоспроможності ТГ, коли саме ТГ з більш високою спроможністю швидше отримують міжнародну допомогу, причому не тільки і не стільки у вигляді гуманітарної її частини, скільки у вигляді інтенсифікації предметно-сферного міжмуніципального національного і міжнародного співробітництва, національних і міжнародних грантів та залучення різноформатного бізнесу.

Роль і значення інституційної спроможності МСВ саме для розвитку ТГ не має альтернативи. Зазвичай в цій сфері роль інституційної спроможності проявляється у трьох основних площинах: А) для жителів (якісна медицина, освіта, відремонтовані дороги та швидке отримання довідок); Б) для бізнесу (прозорі правила гри, відсутність бюрократичного тиску та підтримка місцевих ініціатив); В) для держави (стійкість системи управління, бо якщо кожна ТГ є сильною – вся країна стає стійкою до криз та війни).

Ба більше, непересиченою виступає роль і значення інституційної спроможності МСВ саме зараз, особливо в контекст відновлення (реновації, реанімації) ТГ, коли вона фактично виступає фактором виживання як ТГ, так й самого соціально-нормативного інституту МСВ на відповідних територіях, бо саме тут оцінюють: А) ефективність залучення допомоги – коли міжнародні партнери (ЄС, USAID) дають кошти лише тим ТГ, які можуть прозоро прозвітувати та ефективно реалізувати конкретний проєкт; Б) рівень адаптивності – коли саме спроможні громади швидше організували допомогу ВПО та налагодили роботу критичної інфраструктури в кризових умовах; В) рівень євроінтеграції – коли підготовка до вступу в ЄС вимагає від місцевої влади наявності відповідних знань, а також вміння і навичок працювати за європейськими управлінськими і нормативно-правовими стандартами.

Важливим, на наш погляд, виступає психологічне супроводження і забезпечення наведених процесів, що відбуваються в межах сформованої та такої, що перманентно трансформується, індивідуальної, групової і колективної муніципальної (самоврядної) свідомості і аналогічних форм правосвідомості.

Отже, резюмуючи, можна зазначити, що інституційна спроможність МСВ виступає своєрідним «двигуном» ТГ, який, по-перше, детермінує, актуалізує, активізує, конкретизує та контекстуалізує її повсякденне існування і функціонування, а також перспективний загальний розвиток; по-друге, відіграє стратегічну роль у становленні, розвитку, вдосконаленні та збереженні демократичної правової державності в ординарних та екстраординарних умовах її фукціонування.

Література:

1. Баймуратов М. О. Муніципальна влада в системі публічної влади в Україні в умовах муніципальної реформи. URL: https://www.researchgate.net/publication/323641183_MUNICIPALNA_VLADA_V_SISTEMI_PUBLICNOI_VLADI_V_UKRAINI_V_UMOVAH_MUNICIPALNOI_REFORMI

2. Краглевич О. В. Теорії встановлення змісту інституційної спроможності органів місцевого самоврядування: правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 680–683. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/163

3. Fukuyama F. The great disruption: human nature and the reconstitution of social order. New York : The free press, 1999. 354 p.

4. Sen A. K. Delopment as Freedom. New York : Oxford University Press, 1999. 366 p.

INSTITUTIONAL CAPACITY OF LOCAL SELF-GOVERNMENT UNDER MARTIAL LAW: LEGAL CHALLENGES AND PRIORITIES

Barvinenko V. D.
Doctor of Law,
Head
Odesa Rayon Council
Odessa, Ukraine

The last years in Ukraine were marked by continuous and multidimensional evolution of the municipal legislation. The regulatory landscape remained highly dynamic due to the simultaneous impact of martial law, the ongoing transformation of public administration, and the strategic orientation towards European integration of the country. These overlapping factors and the relevant processes produced significant changes in the legal framework governing the organisation, powers, and responsibilities of public authorities – mostly and especially at the level of local self-government.

The municipal legislation traditionally was revised to address the needs of the society. These are the needs that are mostly related to the national and personal security, social service delivery, urgent strategical reconstruction and institutional resilience. The legislative activity reflected emergency measures in order to ensure continuity of administrative functions during wartime (including the accents on the rapid decision-making, flexible budgetary responses to humanitarian needs in practically all of the areas of the society, as well as the defence-related challenges). At the same time, many legislative developments targeted long-term priorities – for example, strengthening transparency, improving administrative procedures, enhancing digitalisation, activating mechanisms for civic engagement. One more

permanent tendency – is the legislative activity in order to align national norms with EU standards – as Ukraine plans the EU accession.

The most important developments, regarding the martial law and the related problems, in the last years were in the sphere of the municipal law. Here there were two major trends – on one hand, the decentralization reform is on the pause, on another – the importance of local self-government bodies can't be overestimated.

The system of local self-government in Ukraine continued to work under extremely difficult conditions caused by the ongoing armed aggression of the Russian Federation. At the same time, communities had to function within the active decentralisation reform and adapt their governance to European standards. Because of this combination, many different changes were introduced into the legal framework, and they now require a careful and structured analysis. Under the martial law, the question of how to keep a balance between centralised crisis-management decisions and the autonomy of local self-government bodies is becoming even more important.

The most important legal provisions on local self-government are in the Constitution of Ukraine 1996 – a special chapter is dedicated to it. These provisions are detalised in the Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine". This Law underwent numerous amendments and additions in 2024-2025. In total, the text of this basic legal act was changed or supplemented more than 20 times, which demonstrates a very high level of legislative activity in this field.

Such a number of amendments can be understood as a sign of an institutional search for an effective model of local self-government under martial law, as well as the need to respond to new security challenges. It also reflects the intention to increase transparency, digitalisation, and accountability of local authorities. At the same time, frequent and fragmented legislative interventions create risks for the stability of legal regulation, which may complicate law-enforcement practice at the local level.

One of the most important developments in this context was the adoption of new rules aimed at strengthening transparency in local self-government. In 2024, the Parliament of Ukraine took another significant step towards improving openness and accountability of local self-government. The Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine 'On Local Self-Government in Ukraine' Concerning the Ensuring of Transparency of Local Self-Government" was passed. This Law introduced more systemic regulation of democratic governance at the local level – for example, by making video recording and online broadcasting of plenary sessions of local councils and their permanent commissions mandatory, and by improving the procedures for publishing minutes, conclusions, and draft decisions. This is

very important during the ongoing war. Through these changes, the Law expands public access to information about the activities of representative local bodies (local councils) and strengthens mechanisms of public control over decision-making at the local level.

A particularly important innovation of 2024 is the introduction of open-data publication requirements concerning communal property objects owned by territorial communities (hromadas). This change creates new opportunities for monitoring transparency in the management of municipal assets.

The Law also officially introduced a requirement to use the state language during all plenary meetings of local councils.

It is important to note that, at the same time, the Parliament of Ukraine used certain wartime restrictions. Many of the new mechanisms (for example, online broadcasting of meetings) will be introduced only gradually after martial law will be abolished. This approach allows local self-government bodies to prepare for the implementation of new rules without creating additional security risks or operational difficulties during wartime.

Another group of relevant amendments was adopted in the Law "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding People's Participation at the Level of Local Self-Government" on 9 May 2024. These changes concern different forms of public participation in resolving issues of local importance, but the reform goes beyond that. For instance, the Law introduced a legal definition of the term "resident". According to the new wording, a resident is "a citizen of Ukraine who has declared or registered a place of residence within the territorial community, or whose actual place of residence is confirmed by a certificate of registration as an internally displaced person, except for conscripted military personnel and individuals serving a court sentence in a place of detention".

It should be emphasised that this regulatory definition is long-awaited.

Accordingly, the definitions in the Law that refer to the concept of 'resident' have also been updated. Namely:

- general meeting of residents – 'a gathering of all or part of the territorial community to participate in the resolution of issues of local importance';

- residents' conference – 'holding a general meeting of residents by gathering delegates of residents from the entire territory of the territorial community or its separate part, authorised to represent the interests of other residents of the relevant territory on the basis of decisions of general meetings held within smaller parts of the territory of the territorial community, to participate in resolving issues of local importance'.

The changes did not only concern the thesaurus of the Law – they were set out in the new version of Article 8 'General meeting (conference) of

residents', Article 9 'Local initiative', Article 13 'Public hearings', as well as Article 19 'Statute of the territorial community'. The Law 'On Local Self-Government in Ukraine' was supplemented with the following articles:

– Article 13-1 'Participation of residents in the planning and distribution of local budget funds';

– Article 13-2 'Public consultations';

– Article 13-3 'Advisory and consultative bodies under local self-government bodies and/or officials';

– Article 13-4 'Public evaluation of the activities of local self-government bodies and officials';

It should be noted that some provisions of this Law have already entered into force, while others will enter into force on the date of entry into force of the Law of Ukraine 'On Public Consultations'.

At the same time, future efforts should focus not only on adopting new rules but also on ensuring their practical implementation across different types of communities, especially those operating under conditions of occupation, displacement, or active hostilities. Looking ahead, further research will be needed to assess the practical effects of the described above reforms. Continuing this topic will allow for an evaluation of the relevant dynamics and will help determine whether the legislative changes adopted during wartime are effectively contributing to long-term administrative resilience, democratic accountability, and Ukraine's integration into the European legal processes.

СУДДЯ ТА ЙОГО ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ

Бичков І. Г.
кандидат юридичних наук,
суддя
Ковпаківського районного суду м. Суми
м. Суми, Україна

Ще зовсім недавно судова діяльність розглядалася як одна із складових ідеологічної та політичної діяльності, а відтак право і закон ототожнювалися, де закон набував превалюючого значення. При цьому «верховенство закону було безмежним, а верховенство права, в основі якого лежали природні права людини, в рахунок не бралися [1, с. 150]. На той час соціалістична законність являла собою основу правосуддя, а відтак вимагала від суддів соціалістичної правосвідомості, відповідно до якої суддя як представник народу зобов'язаний був усвідомлювати

те, що народ вимагає від нього точно і неухильно дотримуватись «законів Робітничо-Селянського Уряду, законів і постанов центральних та місцевих органів влади» (ст. 5 ЦПК УРСР 1929 р.).

Розвиток суспільних відносин вимагав і нових змін у сфері правосуддя, а відтак і нової професійно-правової свідомості, яка тепер полягала у «правильному і швидкому розгляді і вирішенні справ з метою охорони громадянського устрою СРСР, соціалістичної системи господарювання та соціалістичної власності, захисту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян, гарантованих Конституцією СРСР, Конституцією Української РСР та радянських законів» (ст. 2 ЦПК УРСР 1963 року).

В подальшому, з урахуванням незалежності суддів, їх деполітизації і спрямування правосуддя відповідно до змісту процесуальних принципів: змагальності сторін, верховенства права, пропорційності, неупередженості, справедливості тощо змінювалася і професійна їх правосвідомість. Отже професійна правосвідомість суддів є комплексним поняттям, оскільки з одного боку вона формується суддями як особами, які відповідно до своїх професійних знань призначаються на посаду судді на конкурсній основі, де професійність є основою для заняття такої посади, а з іншого – являє собою сукупність внутрішніх переконань правового, соціального, культурологічного, психологічного, емоційного характеру, відповідно до яких формується його правова воля, яка спрямовується на оперативний, законний та неупереджений розгляд справ в межах процесуальної форми судових засідань.

В той же час, сама посада судді і сам суддя не здатні формувати правосуддя, оскільки для цього потрібен цілий комплекс допоміжних інститутів, які у своїй сукупності формують прикладну частину процесуально-правового статусу судді. Такими процесуально-правовими інститутами є: наявність у судді секретаря судового засідання, помічника судді, кабінету, зали судових засідань, оргтехніки, засобів зв'язку, інтернету тощо. Такий комплексний статус дає можливість суддям застосовувати норми процесуальних кодексів (ЦПК, КАСУ, ГПК, КПК) з метою організації, керівництва та контролю за правосуддям. З точки ж зору правозастосування і урегулювання спірних правовідносин суддя потребує наявності матеріального законодавства. Як бачимо, правовий статус судді прикладного характеру потребує цілого ряду супровідних процесуально-правових інститутів матеріального та процесуального законодавства.

Професійна ж правосвідомість суддів – це особистісні прояви їх вольової якості, якою охоплюються професійні знання, які спрямовуються на усвідомлення виконання завдань правосуддя, правозасто-

сування позитивного та природного права, які діють взаємопроникаюче, спрямовуючись у сферу ідеології процесуально-правових принципів: справедливості, чесності, неупередженості, пропорційності, верховенства права тощо.

В цій частині В. А. Суслов зазначає, що правова свідомість «є різноплановим сплавом ідеології та психології, що містить у собі сукупність ідей та знань про право і правову діяльність, а також емоції, орієнтації, пристрасті та установки, які виникають у зв'язку з правовою поведінкою людей, діяльністю правоохоронних органів та ін., включаючи до її структури знання про право, оцінку чинного права та правовідносин, які виникають у різних його галузях [2, с. 87]. Г. А. Злобіна розглядає правосвідомість як «сукупність ідей, понять і уявлень про право і законність, а також емоцій і уподобань людей, пов'язаних із правовими явищами [3, с. 4].

Н. Волковицька правову свідомість поділяє на окремі елементи: а) загальне сприйняття права; б) оцінку права і його правову дійсність; в) вольове ставлення до права. Таким чином, науковиця поділяє правову свідомість суддів на правову онтологію, правову аксіологію та правову праксеологію [4, с. 34].

Таким чином науковці в поняття правової правосвідомості включають ціннісні характеристики як позитивного, так і природного права, питання філософії, психології, суспільної правосвідомості тощо. Таке поєднання формує цілісні уявлення не лише про правосвідомість, а і про професійну правосвідомість суддів, формуючи в такий спосіб системну дійсність, пов'язану з правом. Отже ми виходимо з того, що судді і їх професійна правосвідомість, являючись продуктом суспільного розвитку, відображають існуючу суспільну реальність з точки зору права та його правозастосування.

Такий підхід впливає на судову практику, в основі якої лежать правові позиції у вигляді коротких «словесно-правових формул», які створюються найвищим судовим органом, яким є Верховний Суд та його Велика Палата, Європейський суд з прав людини по відношенню до певних спірних правовідносин, що по суті є зразком для подальшого правозастосування у подібних спірних правовідносинах. Таким чином мова йде про «судову правотворчість», яка формується професійною правосвідомістю, яка по суті є фундаментом по зближенню континентального та загального права [5, с. 63].

Література:

1. Ясинок М. М. Цивільне процесуальне право України : підручник для магістрів та аспірантів. Київ : Алерта, 2016. 576 с.

2. Суслов В. А. Структура правосвідомості. *Правознавство*. 1997. № 2. С. 86–98.
3. Злобіна Г. А. Правосвідомість у загальнонародній державі : монографія. Видавництво «Наука», 1975. 186 с.
4. Волковицька Н. Онтологічний та аксіологічний елементи у сучасній правовій свідомості. *Юридична Україна*. 2010. № 3. С 33–38.
5. Ясинок Д. М. Судова правотворчість та її межі в цивільному судочинстві України : монографія. Київ : Алерта, 2024. 226 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Бодюл Є. М.
кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна

Сучасний етап розвитку української державності характеризується суттєвим зростанням ролі інформаційної сфери як стратегічного чинника забезпечення національної безпеки, стійкості державних інституцій та стабільності суспільства в умовах глобальної цифрової трансформації та збройної агресії проти України.

В умовах війни інформаційний простір перетворився на один із ключових вимірів сучасного протистояння, у межах якого відбувається боротьба за свідомість громадян, легітимність державних інституцій та стабільність політичної системи. Інформація дедалі частіше використовується як інструмент політичного та психологічного впливу. Масштабні дезінформаційні кампанії, інформаційно-психологічні операції, кібератаки на об’єкти критичної інфраструктури, а також маніпуляції громадською думкою через цифрові платформи формують комплекс сучасних інформаційних загроз, що створюють серйозні ризики для стабільного функціонування демократичних інститутів держави [3].

У таких умовах особливого значення набуває здатність держави ефективно протидіяти інформаційним впливам, що безпосередньо

пов'язано з рівнем інституційної спроможності органів публічної влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека охоплює широкий комплекс суспільних відносин, пов'язаних із забезпеченням захисту інформаційного простору держави, протидією дезінформації, кіберзагрозам та інформаційно-психологічним впливам, охороною персональних даних, гарантуванням свободи слова та дотриманням демократичних стандартів у сфері інформаційної політики. У цьому контексті інформаційна безпека виступає важливою складовою національної безпеки та необхідною умовою забезпечення інформаційного суверенітету держави. Як зазначається у науковій літературі, рівень інформаційної безпеки держави безпосередньо впливає на ефективність функціонування системи державного управління, стабільність політичних інститутів та рівень довіри громадян до органів публічної влади [1; 2].

Важливим чинником забезпечення інформаційної безпеки виступає інституційна спроможність органів публічної влади, яка визначається здатністю державних інституцій ефективно формувати та реалізовувати державну політику у відповідній сфері, забезпечувати належну міжвідомчу координацію та оперативно реагувати на сучасні інформаційні загрози.

Інституційна спроможність у цій сфері формується через сукупність правових, організаційних і управлінських механізмів, що забезпечують узгоджену взаємодію між різними суб'єктами державної політики. До таких суб'єктів належать, зокрема, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Служба безпеки України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, а також інші органи державної влади, діяльність яких пов'язана із забезпеченням інформаційної безпеки.

У цьому контексті важливим чинником забезпечення інформаційної безпеки виступає інституційна спроможність органів публічної влади, яка визначається здатністю державних інституцій ефективно формувати та реалізовувати державну політику у сфері інформаційної безпеки, забезпечувати міжвідомчу координацію та оперативно реагувати на сучасні інформаційні загрози.

Інституційна спроможність у цій сфері формується через сукупність правових, організаційних і управлінських механізмів, що забезпечують взаємодію між різними суб'єктами державної політики у сфері інформаційної безпеки. До таких суб'єктів належать Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Служба безпеки України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації

України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, а також інші органи державної влади.

Разом із тим сучасний стан нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки України характеризується певною недосконалістю. В Україні діє низка нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти інформаційної сфери, зокрема закони України «Про інформацію», «Про національну безпеку України», «Про медіа», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Проте зазначені акти не утворюють цілісної системи правового регулювання інформаційної безпеки, а понятійний апарат не є уніфікованим. Це призводить до дублювання повноважень між органами державної влади, недостатньої координації їх діяльності та ускладнює формування єдиної державної політики у сфері інформаційної безпеки. У наукових дослідженнях підкреслюється, що така ситуація створює правову невизначеність та знижує ефективність протидії інформаційним загрозам [4].

Важливим напрямом підвищення інституційної спроможності органів публічної влади у сфері інформаційної безпеки є розвиток ефективної системи міжвідомчої координації. Сучасні інформаційні загрози мають комплексний характер і потребують взаємодії органів державної влади, силових структур, медіа, наукової спільноти та громадянського суспільства.

Особливого значення набуває розвиток стратегічних комунікацій держави, спрямованих на формування узгодженої інформаційної політики, протидію дезінформації та забезпечення об'єктивного інформування суспільства. Ефективна система стратегічних комунікацій сприяє підвищенню довіри громадян до державних інституцій та зміцненню стійкості демократичної системи.

У сучасних умовах інституційна спроможність органів публічної влади у сфері інформаційної безпеки безпосередньо пов'язана із забезпеченням сталого розвитку держави. Стійкість інформаційного простору, ефективність державної комунікації та здатність органів влади протидіяти дезінформації створюють передумови для стабільного функціонування демократичних інституцій і розвитку цифрової економіки. У цьому контексті інформаційна безпека виступає важливим фактором соціальної, політичної та економічної стабільності.

Посилення інституційної спроможності держави у сфері інформаційної безпеки відповідає глобальним підходам до забезпечення сталого розвитку, зокрема положенням Цілей сталого розвитку ООН, насамперед Цілі 16 «Мир, справедливість та сильні інституції». Водночас розвиток законодавства у сфері інформаційної безпеки

узгоджується з євроінтеграційним курсом України та положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що передбачає гармонізацію законодавства у сфері цифрової політики та кібербезпеки.

Перспективним напрямом розвитку законодавства є ухвалення системоутворювального Закону України «Про інформаційну безпеку», який визначив би основні принципи державної політики у цій сфері, систему суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки та механізми їх взаємодії.

Література:

1. Бліхар М. М. Правові засади інформаційної протидії в умовах воєнного стану. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 306–310.
2. Гончаренко Г. А. До проблеми визначення та розмежування дефініцій «інформаційна безпека» і «кібербезпека». *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. № 5. С. 466–471.
3. Данильян О., Дзьобань О. Інформаційна безпека у мережевому вимірі війни. *Ретроспектива військової агресії РФ в Україні: злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в сучасному вимірі* : матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Київ, 22–23 червня 2023 р.). Київ : Алерта, 2023. С. 193–199.
4. Філатов В. В. Перспективи розвитку інформаційного законодавства в умовах перехідного періоду в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2024. Т. 35 (74), № 6. С. 71–75.
5. European Commission. Strengthened Code of Practice on Disinformation. Brussels, 2022.
6. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. Countering Disinformation: NATO's Approach. Riga, 2023.

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА ТА ФАКТОРИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Борденюк В. І.
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

У сучасних умовах однією з актуальних проблем, вирішення якої набуває особливої ваги в контексті підвищення інституційної спроможності органів публічної влади у сфері забезпечення сталого розвитку України, є зміцнення національної стійкості України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, де людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість її діяльності (ст. 1 та ст. 3 Конституції України), що зумовлює об'єктивну потребу у з'ясуванні змісту поняття національної стійкості та визначенні шляхів її зміцнення.

Слово «стійкість», яке походить від слова «стійкий» та яке в словниках української мови тлумачиться, зокрема, як: «здатність об'єкта, системи, виведеної зі стійкого стану, самостійно повертатися в цей стан» [1] або як «стабільність, здатність системи, що має досить складні сценарії поводження, зберігати деякі властивості й характеристики незмінними» [2], може вживатися для характеристики різних явищ і процесів об'єктивної реальності.

Для характеристики феномена стійкості методологічне значення філософська категорія «властивість», що позначає особливість об'єкта, способу його буття, притаманну об'єкту як самототожній цілісності, дозволяє його ідентифікувати і відрізняти від інших об'єктів або встановлювати його схожість (тотожність) з іншими об'єктами. Властивість пов'язана з категоріями якості та кількості, сутності та явища; є способом визначення їхнього змісту й репрезентації. При цьому властивість слід відрізняти від ознаки, яка виконує функцію певного знака, що співвідноситься з об'єктом і вказує на те, чим є даний об'єкт. Ознака ж як носій деякої інформації про об'єкт для суб'єкта може бути фальсифікацією, імітувати певні його властивості, тоді як властивість пов'язана із буттям об'єкта, його визначеністю як даного предмета, невіддільна від цієї визначеності. Тобто, будь-яка властивість характеризує потенції об'єкта, його можливості, які

реалізуються (актуалізуються) через його взаємодію з іншими об'єктами або через відношення до них. Особливий онтологічний смисл категорії властивості полягає в тому, що саме ця категорія дозволяє розуміти світ як універсум [3], тобто як єдину цілісну систему, де все суще знаходиться у тісному взаємозв'язку та взаємодії [4 , с. 9].

Виходячи з цього, доводиться констатувати, що відповідний онтологічний зміст притаманний феномену стійкості як такої властивості, що притаманна будь-яким цілісним об'єктам (системам), які складаються з взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле та є відносною автономними (незалежними) від навколишнього середовища. У такому сенсі стійкість є універсальною категорією, яка може використовуватися (і використовується) для позначення властивостей різноманітних біологічних, технічних і соціальних систем щодо їх здатності здійснювати притаманні їм функції та зберігати відповідні характеристики у межах значень, що допускаються, під час та/або після впливу на них певних внутрішніх і зовнішніх факторів за умови, що їх якісні ознаки й кількісні параметри перебувають у заздалегідь встановлених межах. У такому контексті поняття «стійкість» у загальному вигляді «характеризує реакцію об'єкта на певні зовнішні подразники, його здатність адаптуватися до їх впливів без значної втрати функціональності» [5, с. 21].

Такий підхід до розуміння стійкості соціальних систем відображений, наприклад, у термінологічному глосарії Міжнародної стратегії ООН щодо зменшення ризику стихійних лих, де стійкість (resilience) визначається як «здатність системи, громади або суспільства, що зазнають небезпек, протистояти, поглинати, адаптуватися та відновлюватися від наслідків небезпеки своєчасно та ефективно, зокрема шляхом збереження та відновлення своїх основних структур. [6, с. 24]. В звіті Організації економічного співробітництва і розвитку визначено, що «стійкість означає, що держави можуть краще протистояти екологічним, політичним, економічним та соціальним потрясінням і стресам» [7, с. 3].

В Україні виконання завдання протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам і викликам також пов'язується зі зміцненням національної стійкості [5, с.7]. На державному рівні передумови запровадження системи національної системи стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз передбачені в Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. Зокрема, за змістом пункту 47 цієї Стратегії національна система стійкості передбачатиме: оцінку ризиків, своєчасну ідентифі-

кацію загроз і визначення вразливостей; ефективне стратегічне планування і кризовий менеджмент, зокрема впровадження універсальних протоколів реагування на кризові ситуації та відновлення з урахуванням рекомендацій НАТО; дієву координацію та чітку взаємодію органів сектору безпеки і оборони, інших державних органів, територіальних громад, бізнесу, громадянського суспільства і населення у запобіганні й реагуванні на загрози та подоланні наслідків надзвичайних ситуацій; поширення необхідних знань і навичок у цій сфері; налагодження та підтримання надійних каналів комунікації державних органів із населенням на всій території України. При цьому мета, основні принципи, напрями, механізми і строки запровадження та інші питання функціонування національної системи стійкості держави і суспільства визначені в Концепції забезпечення національної системи стійкості, затвердженій Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021, в якій поняття «національна стійкість» визначено як «здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій».

Відповідного змісту положення, що спрямовані на забезпечення національної стійкості держави і суспільства у відповідних сферах суспільних відносин, містяться в Стратегії воєнної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021, Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженій Указом Президента України від 16.02.2022 № 56/2022, Стратегії морської безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 17.07.2024 № 468/2024, Стратегії кібербезпеки України, затвердженій Указом Президента України від 01.02.2022 № 37/2022, Стратегії інформаційної безпеки, затвердженій Указом Президента України від 28.12.2021 № 685/202, Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженій Указом Президента України від 26.08.2021 № 448/202, Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженій Указом Президента України від 11.08.2021 № 347/2021, Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 тощо.

На доктринальному рівні відповідного змісту орієнтири забезпечення національної стійкості України та її структура визначені в Національній доповіді НАН України «Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз», яка була підготовлена колективом фахівців Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України та схвалена на засіданні Президії НАН України

6 квітня 2022 року [8]. Зокрема, в цій доповіді виділені такі складові стратегії національної стійкості: зовнішньополітична стійкість, економічна стійкість (важливим елементом якої вважається енергетична стійкість), соціально-політична й правова стійкість, гуманітарна стійкість, духовно-культурна стійкість, морально-психологічна стійкість, освітня й наукова стійкість, стійкість масових комунікацій (мережево-інформаційна стійкість), кіберстійкість, військово-політична стійкість [8, с. 64–66].

Зазначені вище складники національної стійкості, на нашу думку, асоціюються з системою відповідних внутрішніх і зовнішніх функцій держави, в реалізації яких беруть участь в межах повноважень, визначених Конституцією України, всі органи державної влади та органи місцевого самоврядування, яким також має бути притаманна відповідна стійкість, що є одним і факторів забезпечення національної стійкості держави і суспільства.

Формування державної політики у сфері забезпеченні національної стійкості потребує здійснення комплексу організаційно-правових, фінансових, культурно-виховних та інших заходів. Серед яких особливої ваги набувають питання нормативно-правового забезпечення національної стійкості, яке має здійснюватися на основі згаданих вище стратегічних документів, в яких визначаються мета, завдання та принципи національної стійкості, але які не є нормативно-правовими актами. За своєю юридичною природою вони є документами, які в ст. 22 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 № 3354-IX визначаються як документи публічної політики (документи юридичного прогнозування), що розробляються з метою визначення перспективного правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності планування правотворчої діяльності, уніфікації та систематизації законодавства України (ч. 1). При цьому нормативно-правове забезпечення національної стійкості має здійснюватися на основі відповідних конституційних норм-принципів, дотримання яких є одним із чинників правової стійкості держави, яка є складовою національної стійкості.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: https://slovnyk.me/dict/vts/стійкість

2. Моделювання економіки. Тлумачний словник. URL: https://slovnyk.me/dict/economod_terms/стійкість

3. Свириденко В. М. Властивість. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ, 2005. URL: https://esu.com.ua/article-35154.

4. Скуратівський В. А., Шевченко М. Ф. Соціальні системи та соціологічні методи дослідження : навч. посібник. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. 188 с.

5. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.

6. Terminology on Disaster Risk Reduction. Geneva : UNISDR, 2009. 30 p.

7. Guidelines for resilience systems analysis. Paris : OECD, 2014. 47 p.

8. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / редкол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький. Київ : Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 552 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Бровко Н. І.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету
м. Біла Церква, Україна

Сучасний період розвитку державності в Україні відзначається інтенсивними трансформаціями в системі публічного управління, зокрема реформуванням державної служби. У цьому контексті значну роль відіграє Національне агентство України з питань державної служби (НАДС), що функціонує як центральний орган виконавчої влади, відповідальний за втілення державної політики у сфері держслужби. Аналіз діяльності НАДС є важливим як у теоретичному плані, так і в прикладному аспекті та дає змогу осмислити функціонування держслужби як цілісного інституту.

Оновлення системи державної служби, як складовою реформи державного управління відбувається у відповідності до положень Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки, що передбачає комплекс глибоких інституційних, нормативних та управлінських змін [1], Закону України «Про адміністративну

процедуру»[12], Закону України «Про державну службу» [3], інших нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини в цій галузі.

Національне агентство України з питань державної служби є одним з провідних органів у процесі трансформації публічної служби. Його діяльність охоплює такі напрямки: впровадження оновленого законодавства, формування професійного кадрового резерву, оптимізація структури державної служби, реформування системи оплати праці, цифровізація кадрових процесів через HRMIS, а також підвищення інституційної спроможності самого агентства.

Одним із головних пріоритетів НАДС є професіоналізація державної служби та забезпечення прозорості в процесах добору кадрів, що досягається завдяки проведенню конкурсів через електронну систему HRMIS, забезпеченню відеофіксації конкурсних процедур, участь у них незалежних експертів, що гарантує об'єктивність і неупередженість. Важливим кроком є запровадження системи оцінювання результативності держслужбовців, що базується на визначенні індивідуальних цілей і ключових показників ефективності (KPI) та дає змогу оцінити продуктивність кожного службовця. З метою підвищення кваліфікації персоналу створено спеціалізований Центр підвищення кваліфікації, розроблено сучасні освітні формати, налагоджено партнерство з міжнародними інституціями відповідно до кращих міжнародних практик.

Особливу увагу НАДС приділяє цифровізації. Створення електронної системи HRMIS важлива для автоматизації кадрових процесів та забезпечує подання звітності в режимі реального часу. Вона є справжнім проривом у сфері управління людськими ресурсами, адже об'єднує усі основні процеси – від обліку персоналу до планування кар'єри в єдину інформаційну базу. Така автоматизація дозволила суттєво зменшити ризики корупційних практик, зокрема у сфері призначень і просування по службі. Окремим пріоритетом НАДС є забезпечення принципів гендерної рівності та недискримінації. Запровадження механізмів гендерного аудиту, квот для представництва жінок у конкурсних комісіях є вимогами ЄС щодо забезпечення рівності на державній службі. Варто наголосити й на внеску НАДС у процесах боротьби з корупцією, зокрема у прозорості процесів добору, атестації у співпраці з НАЗК.

Національне агентство України з питань державної служби досягло відчутних результатів у реалізації реформ, спрямованих на трансформацію системи публічної служби. Серед ключових здобутків – розробка комплексної Методики класифікації посад, створення Каталогу посад державної служби, проведення їхньої апробації у вибраних органах пілотного рівня, а також формування системи грейдів із врахуванням

ринкових показників оплати праці. Крім того, підготовлено законопроєкт, який передбачає впровадження уніфікованих підходів до формування системи оплати праці службовців у державному секторі [4, с. 58].

У якісному вимірі результати щорічного оцінювання службової діяльності підтверджують високий рівень виконання індивідуальних завдань: понад 90% службовців демонструють високі або задовільні результати,ю зменшилась кількість скарг на конкурсні процедури, що свідчить про зростання довіри до процесу добору кадрів і посилення суспільної легітимності служби [4, с. 57].

Діяльність НАДС отримує позитивну оцінку з боку міжнародних партнерів, зокрема Україна отримала схвальні рекомендації від Європейського Союзу щодо гармонізації національної системи публічної служби з європейськими стандартами, більшість яких уже реалізовано завдяки НАДС.

Незважаючи на значний прогресс у діяльності НАДС, варто акцентувати увагу на проблемних питаннях. Першочерговими викликами залишаються необхідність вдосконалення нормативно-правової бази та забезпечення стабільного фінансування реформ. Варто наголосити на необхідності зміцнення інституційної спроможності НАДС у регіонах. Подальшого вдосконалення потребує система мотивації та оплати праці держслужбовців, підвищення привабливості державної служби як професійного середовища.

Серед ключових проблем, які сьогодні стоять перед системою публічної служби, варто наголосити, що незважаючи на задекларовану деполітизацію, процеси призначення на окремі посади залишаються залежними від політичних впливів, що знижує рівень довіри до системи добору кадрів. Існує проблема нерівномірного впровадження реформ у регіонах: на відміну від центрального рівня, у місцевих органах влади дотримання стандартів державної служби є значно слабшим. Формальним залишається і механізм кадрового резерву – його учасники не проходять системної підготовки, а сама система не виконує стратегічну роль. Окремо варто згадати про кадрову нестачу всередині самого НАДС.

Попри це, визначимо й перспективні напрямки розвитку. Ідеться про розширення повноважень, кадрового складу та фінансових ресурсів НАДС. Удосконалення HRMIS шляхом впровадження штучного інтелекту дозволяє автоматизувати процеси прогнозування кадрових потреб і забезпечити прозорість відбору. У межах євроінтеграційного курсу важливим є гармонізація національного законодавства з правом ЄС, тому особливої уваги потребує формування сучасної культури державної служби, орієнтованої на лідерство, служіння суспільству,

підтримку молодих фахівців і підвищення престижу служби через комунікацію з громадськістю. Необхідним є оновлення Закону України «Про державну службу» з урахуванням викликів воєнного стану, повоєнного відновлення держави та нових управлінських практик.

Таким чином, НАДС виступає центральною інституцією у розробці та впровадженні політики у сфері держслужби, сприяючи її професіоналізації та приведенню до стандартів європейських країн. Агенство виступає рушієм глибоких змін у системі публічного управління. Його діяльність, орієнтована на стабільність і престиж публічної служби, формування довіри до держави через якість управління має стратегічне значення для забезпечення відкритості, фаховості та системності реформ, які формують нову якість державної служби в Україні.

Література:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання реформування державного управління України» від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-р

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. «Деякі питання реформування державного управління України». Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-р#Text

3. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. Відомості ВРУ. 2016, № 4, ст.43 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text

4. Бровко Н. І. Конституційно-правовий статус Національного агентства України з питань державної служби та його дієвість у питаннях реформування державної служби. *Аграрна освіта та наука: досягнення, роль, фактори росту : Інноваційні психолого-педагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 2 жовтня 2025 р. Біла Церква, 2025. С. 57–59. https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/14888

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Бугера С. І.
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю
при Раді національної безпеки і оборони України
м. Київ, Україна

Фінансове розслідування – сукупність здійснюваних у межах досудового розслідування злочину, в результаті вчинення якого одержано майно (доходи), слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій, спрямованих на виявлення такого майна, відслідковування його руху, зміни форми, маскування походження, перетворення, визначення вартості, накладення арешту, з метою використання зібраних доказів у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, та застосування конфіскації / спеціальної конфіскації [1].

Відповідно до Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [2] одним із заходів Плану є удосконалення інституційної спроможності органів правопорядку та прокуратури для проведення фінансових розслідувань, повернення активів та управління ними, а також: розроблення та затвердження стратегії фінансових розслідувань у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з одержанням доходів; розроблення на основі зазначеної стратегії методичних рекомендацій, стандартів з питань проведення фінансових розслідувань, повернення активів та управління ними.

Необхідно зазначити, що одним з найбільш важливих напрямів діяльності органів правопорядку у сфері протидії фінансовій злочинності є проведення фінансових розслідувань пов'язаних з відмиванням коштів, одержаних від корупційних діянь, розкрадання та привласнення державних коштів та майна. При цьому, у 2024 році Державною службою фінансового моніторингу України направлено до правоохоронних органів 239 матеріалів (83 узагальнених матеріали та 156 додаткових узагальнених матеріалів), які пов'язані з підозрою у корупційних діяннях, зокрема до: Національного антикорупційного бюро України – 156 матеріалів (31 узагальнений матеріал та 125 додаткових узагаль-

нених матеріалів); Державного бюро розслідувань – 36 матеріалів (14 узагальнених матеріалів та 22 додаткових узагальнених матеріали); Національної поліції України – 27 матеріалів (23 узагальнених матеріали та 4 додаткових узагальнених матеріали); Офісу Генерального прокурора –8 матеріалів (6 узагальнених матеріали та 2 додаткових узагальнених матеріали); Служби безпеки України – 7 матеріалів (4 узагальнених матеріали та 3 додаткових узагальнених матеріали); Бюро економічної безпеки України –5 узагальнених матеріалів. У вказаних матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів та із вчиненням іншого кримінального правопорушення, становить 14 млрд гривень [3].

При цьому, ознаками наявності передумов для початку фінансового розслідування може бути інформація отримана: 1) з кримінальних проваджень та від здійснення спеціальних операцій розвідки; 2) інформація від приватного сектору щодо фінансових операцій визначених суб'єктів, що допомагає зрозуміти їхню природу, ресурси, структуру, можливості та ін.; 3) інформація з відкритих джерел, таких як: Інтернет, соціальні мережі, друковані та електронні засоби масової інформації; 4) інформація публічного сектору, що підтримується регуляторними, наглядовими та іншими органами (доступ, як правило, обмежується – лише для службового використання) [4].

Необхідно також зазначити, що умовах активної цифровізації фінансового сектору, розвитку онлайн-банкінгу, електронної комерції та криптовалют зростає кількість і складність протиправних дій у сфері обігу фінансових ресурсів. Сучасні злочинці дедалі частіше використовують інструменти цифрових технологій для відмивання коштів, фінансування тероризму, фішингу, інсайдерської торгівлі та кібератак на банківські системи. За таких умов традиційні rule-based системи виявлення шахрайства, що покладаються на фіксовані правила, дедалі частіше виявляються неефективними перед новими, гнучкими та прихованими сценаріями злочинної активності [5, с. 33].

Отже, важливим є питання удосконалення інституційної спроможності правоохоронних органів щодо проведення фінансових розслідувань з урахуванням загальних процесів цифровізації фінансової сфери та необхідності впровадження інноваційних технологій в процес розслідування, що відповідає загальному напряму реформування органів правопорядку та сприяє виконанню положень Стратегії боротьби з організованою злочинністю [6] в частині запобігання організованій злочинності та боротьби із злочинними організаціями у сферах з високим ризиком її прояву. При цьому, відповідно до Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки [7] стратегіч-

ними пріоритетами у цій сфері, зокрема, є: здійснення консолідованої поетапної цифрової трансформації органів правопорядку та прокуратури на основі інструментів стратегічного менеджменту, які відповідають найкращим практикам ЄС; подальше впровадження в діяльність органів правопорядку та прокуратури інноваційних технологічних досягнень, що забезпечують гнучкість операційних процесів, ІТ-рішення, цифрову спроможність оперативно реагувати на події та зміни й здобувати результат, орієнтований на інтереси суспільства.

Література:

1. Порядок організації та забезпечення досудового розслідування злочинів, у результаті вчинення яких одержано майно (доходи): затверджено наказом Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України 28 жовтня 2024 року № 254/724/520/401/177/185. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v254_905-24#Text (дата звернення: 19.02.2026).

2. План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 р. № 792-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/792-2024-%D1%80# Text (дата звернення: 19.02.2026).

3. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2024 рік. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/2025/REPORT2024.pdf (дата звернення: 19.02.2026).

4. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf (дата звернення: 19.02.2026).

1. 5. Калинюк Б. С., Замрій І. В., Калинюк А. М. Огляд сучасних методів виявлення фінансових злочинів за допомогою агентів штучного інтелекту. *Зв'язок*. 2025. № 5. С. 32–42. URL: https://con.dut.edu.ua/index.php/communi cation/article/view/2918/2803 (дата звернення: 19.02.2026).

5. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 1126-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 19.02.2026).

6. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: схвалено Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text (дата звернення: 19.02.2026).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Булат Є. А.
доктор юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

В умовах сучасних трансформаційних процесів, євроінтеграційного курсу та воєнних викликів питання інституційної спроможності органів публічної влади набуває стратегічного значення для забезпечення сталого розвитку України. Такий розвиток потребує сьогодні не просто наявності нормативно-правової бази, але і ефективних професійних інституцій, здатних формувати та впроваджувати комплексну державну політику, спрямовану на всебічний розвиток України.

Загалом, інституційну спроможність розглядають як здатність організацій виконувати покладені на них функції у визначених державою нормативних рамках або як суму організаційних, структурних та технічних систем, а також індивідуальні компетенції, які створюють та впроваджують політику, що відповідає потребам [1, с. 685].

На думку фахівців, інституційну спроможність держави вимірюють за такими індикаторами:

– ефективність системи державного управління;
– якість регуляторних процедур;
– дотримання принципів верховенства права;
– рівень контрольованості корупції;
– залученість громадян до формування політик;
– дотримання свобод [2, с. 50].

В Україні інституційний напрям щодо забезпечення сталого розвитку держави формується через систему стратегічних документів, державних програм і реформ. Поряд з цим, серед інших заходів, було

проведено базову реформу, яка була направлена на розбудову цифрової сервісної держави, яка працює в інтересах громадян на основі європейських принципів публічного управління. Очікуваними результатами проведення реформи державного управління до 2025 року були:

– забезпечення надання послуг високої якості та формування зручної адміністративної процедури для громадян і бізнесу;

– формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян;

– розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують державну політику та успішно її реалізують для сталого розвитку держави, тощо [3].

Разом з тим, в умовах дії правового режиму воєнного стану, запровадженого відповідно до законодавства України, інституційна спроможність органів державної влади все ще зазнає суттєвого навантаження, зумовленого як викликами безпеки так і необхідністю забезпечення безперервності публічного управління. До основних проблемних аспектів належать обмеженість фінансових, кадрових і матеріально-технічних ресурсів; нестабільність, пов'язана з трансформацією організаційних структур і перерозподілом компетенцій; потреба в оперативному реагуванні на кризові ситуації і ускладнена координація у забезпеченні міжнародної допомоги.

Водночас, ефективне поєднання антикризового управління з довгостроковими реформами визначатиме спроможність держави забезпечити стале відновлення та, у найближчій перспективі, повноцінну інтеграцію до європейського політико-правового простору.

Отже, забезпечення ефективної інституційної спроможності органів публічної влади є ключовою передумовою у забезпеченні сталого і успішного розвитку України. У стратегічній перспективі саме сильні, відповідальні та ефективні інституції будуть представляти основу відновлення держави, її конкурентоздатність та досягнення довгострокових цілей у їх сталому розвитку.

Література:

1. Тундаєв, С. М. Поняття та сутність інституційної спроможності правоохоронних органів України щодо протидії діяльності злочинних спільнот та осіб, що перебувають у статусі підвищеного злочинного впливу. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 11. С. 684–689. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/166 (дата звернення 06.03.2025).

2. Зеленько, Г. І. Інституційна спроможність України в умовах війни. *Вісник НАН України*. 2024. № 9. С. 49–58. https://doi.org/10.15407/visn2024.09.049 (дата звернення 04.03.2025).

3. Загальні відомості про реформу. Що таке реформа державного управління? URL: https://surl.li/aenuwo

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В ПОСИЛЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Булгакова О. В.
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна

В умовах процесу самоусвідомлення української нації сучасного змісту та важливості інституцій публічної влади, які забезпечують державність в системі демократичних цінностей, набуває нового змісту діяльність органів місцевого самоврядування. В умовах широкомасштабного воєнного вторгнення роль органів місцевого самоврядування (ОМС) в формуванні сталої системи публічного управління була переглянута територіальними громадами, оскільки саме ОМС довели свою спроможність оперативно реагувати в ситуаціях надзвичайних викликів воєнного стану.

Організацію сучасного українського суспільства слід розглядати в розрізі спроможності та сталості виконання функцій публічного управління органами місцевого самоврядування. Проте, розуміння інституційної спроможності органу місцевого самоврядування виявилась недостатньо сформованою та дещо інфантильною відносно позиції органів центрального державного управління [1, с. 266]. Це часто проявляється в бажанні перекласти відповідальність за результати власної бездіяльності на органи вищої виконавчої влади, що використовується дуже часто самим ОМС. Інституційна спроможність ОМС потрібно розглядати як комплексну характеристика, яка визначає, наскільки успішно місцеве самоврядування може реалізовувати свої повноваження та ресурси на реальні результати для громади в вирішенні проблем та забезпеченні належної якості життя.

В загальному підході структуру інституційної спроможності прийнято поділяти на чотири базові блоки (компоненти) [1, с. 268].

1. Організаційно-управлінська спроможність, яка характеризує внутрішні процеси ОМС. Вона визначається контрольованою системою організаційної структури, якісних характеристик кадрового потенціалу та наявність прозорої системи регламентації процесів публічного управління.

2. Фінансово-економічна спроможність ОМС, як здатність самостійно раціонально забезпечувати життєдіяльність громади та фінансувати розвиток.

3. Правова та нормативна спроможність, яка забезпечується не тільки здатністю діяти в межах загальнодержавного правового поля, а в більшій мірі створювати якісну внутрішньо організаційну та територіальну нормативну базу.

4. Соціально-комунікативна спроможність, як здатність ОМС взаємодіяти із зовнішнім середовищем та всіма категоріями мешканців, реалізуючи в широкому розумінні інклюзію публічного управління.

Складна структура інституційної спроможності ОМС є необхідним чинником, який визначає їх здатність до ефективного врядування, акумуляції ресурсів та реалізації довгострокових цілей розвитку територіальних громад [2]. Потрібно констатувати, що діяльність ОМС, спрямована на оперативні або тактичні задачі забезпечення життєдіяльності громади не здатна забезпечити належний рівень підвищення якості життя в довгостроковій перспективі та суттєво звужує горизонт ухвалення стратегічних рішень. Саме тому для забезпечення інституціональної спроможності ОМС має стратегічне планування розвитку територіальної громади [2]. Стратегічне планування сприяє цьому через такі аспекти:

– управління як системне явище в діяльності ОМС та громади. Це дозволяє здійснити перехід від реактивного (кризового) управління, яке спрямоване на оперативне реагування на кризове погіршення умов життя, до проактивного планування, яке спрямоване на розширення горизонту сприйняття реальної ситуації життя територіальної громади та забезпечення довгострокових переваг через прозоре та прогнозоване публічне управління.

– ефективне управління ресурсним комплексом територіальної громади. Це дозволяє забезпечити ефективну систему підтримки ухвалених рішень ОМС, які потребують тривалого періоду часу для їх реалізації, але здатні суттєво підвищити рівень якості життя громади. Такий підхід відображає інституційну здатність ОМС до комплексної оцінки всіх наявних ресурсів територіальної громади включно з природніми, матеріальними, нематеріальними (культурною спадщиною), а також гуманітарними ресурсами. Чітке визначення стратегічних цілей розвитку дозволяє ефективніше залучати зовнішні інвестиції,

міжнародну допомогу та кошти в рамках державно-приватного партнерства.

– адаптивність до змін зовнішнього середовища, в тому числі в умовах воєнної агресії або непередбачуваних екологічних змін. В забезпеченні належної якості життя людей через адаптацію управлінських рішень загальнодержавного рівня до реальних кризових змін (війна, повені, екологічні кризи тощо), має саме інституційна зрілість ОМС. Це реалізується через здатність ОМС територіальної громади забезпечувати стійкість системи публічного управління в кризових умовах з одночасною здатністю адаптуватись до швидко змінюваних зовнішніх умов.

Стратегія сталого розвитку територіальних громад є ключовим інструментом посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування [2]. Це дозволяє громадам трансформуватися з об'єктів управління на повноцінних суб'єктів, здатних самостійно планувати своє майбутнє та ефективно використовувати ресурси

Стратегія розвитку громади – це не просто формальний план, а «конституція» її життєдіяльності. Вона перетворює ОМС із виконавця поточних завдань (ремонтів, виплати зарплат) на архітектора майбутнього.

Стратегія розвитку є «дзеркалом» інституційної спроможності. Її якість показує, наскільки професійною є команда ОМС, а її реалізація є головним критерієм того, чи здатна місцева влада виконувати свою місію – забезпечувати сталий розвиток території та добробут мешканців. Громада без стратегії залишається об'єктом обставин, тоді як громада зі стратегією стає спроможним суб'єктом змін.

Література:

1. Жовнірчик, Ю., та Тихов, О. Механізми забезпечення сталого розвитку регіонів України та зміцнення потенціалу територіальних громад у цьому процесі. *Державне управління та регіональний розвиток*, 2024 (23), 266–288. https://doi.org/10.34132/pard2024.23.14

2. Стратегічне планування в умовах війни: нові виклики – нові зміни. *Децентралізація в Україні* : сайт. URL: https://surl.li/cfspon

ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СПРАВІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЦИФРОВИХ СПОЖИВАЧІВ

Вінник О. М.
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
головний науковий співробітник відділу приватноправових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ

В умовах цифрової економіки вельми актуальною є проблема захисту прав та законних інтересів споживачів на цифрових (створених цифровими гігантами для реалізації цифрових товарів, на зразок комп'ютерних програм) та цифровізованих ринках (традиційних товарів, для функціонування яких характерним є застосування цифрових платформ, мережевого ефекту, інших надбань цифровізації, а також спілкування зі споживачами у цифровому форматі). За цих умов посилюються ризики для споживачів з точки зору порушення їхніх прав та законних інтересів, чому сприяють: монополізація зазначених ринків, що призводить до домінування на них монополістів, які і диктують умови не лише для інших виробників, а й для споживачів, нав'язуючи їм товари власного виробництва; наявність у споживачів значно менших цифрових можливостей порівняно з виробниками/ продавцями, що негативно позначається на становищі споживачів; слабка ефективність традиційних правових механізмів захисту прав споживачів в умовах широкого використання цифрових технологій і появи нових схем їх застосування на товарних ринках; повільність реагування законодавцем на проблему віднайдення ефективних за цих умов правових засобів захисту прав цифрових споживачів. Відповідно, виникає проблема подолання/зменшення споживчих ризиків, включно з можливістю застосування споживачами ефективних правових механізмів захисту своїх прав та законних інтересів. Традиційно при цьому згадується можливість звернення до суду з позовом про відновлення порушених прав, застосування заходів впливу до порушників, отримання компенсації тощо. Разом з тим, це не єдиний шлях для споживачів і не завжди прийнятний для них з огляду на строки розгляду судових справ (нерідкі випадки їх затягування порушником), необхідністю використання послуг юриста, що потребує певних витрат. Йдеться про роль в зазначених умовах органів публічної влади, серед яких органи, що мають здійснювати:

– нормативно-правове регулювання зазначених відносин: Верховна Ради (прийняття законів [1, ст. 75]), Уряд (підзаконне регулювання, включно із затвердженням положень про уповноважені органи [1, ст. 117]), останні, які здійснюють відомче регулювання в межах своєї компетенції з обов'язковою реєстрацією таких актів [1, ст. 117];

– досліджувати стан відносин на зазначених ринках, виявляти прогалини в правовому регулюванні, напрацьовувати законодавцеві пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання з урахуванням результатів проведених досліджень (про ефективність подібної діяльності в Євросоюзі, практику якого Україна має враховувати в ракурсі Євроінтеграції, свідчать висновки Єврокомісії щодо появи нових схем порушення прав цифрових споживачів і, відповідно, необхідності розробки та прийняття нового акта – Digital Fairness Act/DFA (Акта про цифрову справедливість) [2]);

– позасудовий розгляд спорів, що зазвичай (якщо його порівнювати із судовим) потребує менше часу для розгляду і є менш витратним для заявників; на такій формі захисту прав цифрових споживачів йдеться в Директиві ЄС про електронну комерцію [3, ст. 17], положення якої значною мірою враховані українським законодавцем, що особливо притаманно для відносин у сфері електронних комунікацій [4, ст. 123; 5, пп. «а» п. 13 ч. 4 ст. 4].

У зв'язку з цим варто проаналізувати положення відповідних законів, зокрема:

– чинного «Про електронні комунікації» [4], в якому містяться положення, спрямовані на захист прав споживачів з точки зору вимог до виробників, договорів між ними і споживачами, що мають відповідати встановленим вимогам, необхідності дотримання суб'єктами ринку антимонопольних вимог [4, р. XII], здійснення уповноваженим органом (Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку – далі НКЕК [5]) позасудове врегулювання спорів за участі споживачів [4, Розділ. XVI; 5, ст. 4, ч. 4, п. 13, п.п.а);

– прийнятого 2023 р. Закону «Про захист прав споживачів» [6], який має набути чинності із завершенням воєнного стану в Україні.

Згідно із Законом «Про електронні комунікації» [4] важливу роль на цьому ринку відіграє електронна регуляторна платформа (ст. 8), що використовується для виконання уповноваженим органом (НКЕК) покладених на нього повноважень, надання адміністративних послуг в електронному вигляді, електронного обміну інформацією, документами та взаємодії з учасниками відносин на відповідному ринку та позасудового розгляду звернень, які мають розглядатися відповідно до

розділу ХУІ (ст.ст. 122-125). Крім того, згаданий Закон передбачає правові механізми попередження та зменшення монополізації ринку електронних комунікацій (розділ ХІІ, статті 81-98), що також сприяє захисту прав та законних інтересів кінцевих користувачів/споживачів.

Закон 2023 р. «Про захист прав споживачів» [6], значною мірою враховує досвід ЄС, закріплюючи:

- принципи здійснення захисту прав споживачів (ст. 3), серед яких: пріоритетність прав та інтересів споживачів перед будь-якими іншими інтересами і цілями суб'єктів господарювання; захист економічних інтересів споживачів від нечесної і такої, що вводить в оману, або агресивної комерційної практики та підвищення ролі громадських об'єднань споживачів у запобіганні такій діяльності; доступність для споживача простих та ефективних способів відновлення порушених прав; врахування потреб вразливих категорій споживачів;
- особливості захисту прав споживачів у разі укладення договору поза торговельним чи офісним приміщенням чи дистанційного договору (Р. ІІІ, статті 16-23), в тому числі вимоги щодо порталу е-покупець (ст. 16);
- положення щодо нечесної комерційної практики (Р. ІУ, статті 24-29)**;**
- систему органів, що здійснюють захист прав споживачів (розділ У, статті 30-37), до якої входять: 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері захисту прав споживачів; 2) компетентний орган; 3) інші державні органи, які здійснюють захист прав споживачів у відповідних сферах; 4) органи місцевого самоврядування; 5) органи позасудового врегулювання спорів; 6) суди; 7) громадські об'єднання споживачів; 8) саморегулівні організації;
- врегулювання споживчих спорів (Р. УІ), що може здійснюватися: суб'єктом господарювання; компетентним органом; іншими державними органами, які здійснюють захист прав споживачів; органом місцевого самоврядування; органом позасудового врегулювання спорів; судом.

Оцінюючи позитивно зазначені цих положення, варто зауважити щодо існуючої практики на рівні закону використовувати поняття «центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері захисту прав споживачів», «компетентний орган», «інші державні органи, які здійснюють захист прав споживачів у відповідних сферах», «орган позасудового врегулювання спорів» тощо, без фіксації конкретної назви зазначених органів. Разом з тим, споживачам важливо знати, які саме органи (їх повна назва, реквізити

для звернення, положення про конкретний орган) здійснюють захист їхніх прав на відповідному ринку/сфері, що має закріплюватися принаймні на рівні постанови Уряду. Відсутність у споживачів можливості отримання подібної інформації без звернення до послуг фахівців (і, відповідно, їх оплати) значно зменшує можливості споживачів щодо захисту своїх інтересів. Законодавець лише в окремих випадках на рівні *законів* визначає подібний орган/органи (НКЕК, що діє на підставі відповідних законів [4; 5]) з визначенням повноважень, пов'язаних із захистом прав споживачів та позасудовим розглядом спорів. Проте ринки цифрової економіки не обмежуються ринком електронних комунікацій, а Мінцифри України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у низці відповідних сфер (у сферах цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, розвитку штучного інтелекту, розвитку напівпровідникових технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизаці та ін. [7]), не спроможний забезпечити захист цифрових споживачів на всіх цифрових та цифровізованих ринках, про що, зокрема, свідчить створення та функціонування НКЕК як центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом, завдання і повноваження, якого визначаються відповідними законами України [4; 5]. Нині діючий орган, що має здійснювати захист прав споживачів, – Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [8], не наділений повноваженнями щодо захисту прав цифрових споживачів, а зорієнтований на реалізацію державної політики у галузі ветеринарної медицини сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, санітарного та епідемічного благополуччя населення тощо [8].

Отже, враховуючи численність ринків/сфер цифрової економіки, кожен з яких має свої особливості, навряд чи можна сподіватися, що захист прав цифрових споживачів здійснюватиме один орган, про що свідчать і положення згаданих актів. Для посилення захисту прав споживачів в умовах цифровізації доцільно Закон 2023 р. «Про захист прав споживачів» [6] доповнити положенням про обов'язок Кабінету Міністрів України відповідно до закріплених за ним повноважень щодо захисту прав споживачів [9, ч. 1 ст. 20] на рівні свого акта/актів визначати систему органів, що здійснюють такий захист, в тому числі позасудовий розгляд спорів за участю споживачів, із зазначенням сфер/ринків цифрової економіки України. Це сприятиме прозорості для споживачів законодавства, на яке вони мають спиратися

у разі необхідності захисту своїх прав та законних інтересів, що відповідатиме засадам громадянського суспільства.

Література:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Digital Fairness Act. URL: https://www.digital-fairness-act.com/ (дата звернення: 20.02.2026).
3. Директива 2000/31/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції, на внутрішньому ринку» («Директива про електронну комерцію») від 8 червня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_224#Text (дата звернення: 04.03.2026).
4. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text (дата звернення: 23.12.2025).
5. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку: Закон України від 16.12.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1971-20#Text (дата звернення: 23.12.2025).
6. Про захист прав споживачів: Закон України від 10.06.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20/stru2#Stru (дата звернення: 18.01.2026).
7. Положення про Міністерство цифрової трансформації України, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 04.03.2026).
8. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#Text (дата звернення: 04.03.2026).
9. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18/ed20181021#Text (дата звернення: 02.03.2026).

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ США ТА ЇХ ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ

Волкова Ю. А.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права
Вищого навчального закладу
«Київський університет ринкових відносин»
м. Київ, Україна

Сполучені Штати твердо переконані, що міцне громадянське суспільство – незалежне від державного контролю чи участі уряду – необхідне для процвітання демократії. З перших днів історії США організації громадянського суспільства відігравали ключову роль у захисті прав людини та просуванні суспільного прогресу. Громадянське суспільство в Сполучених Штатах охоплює широкий спектр організацій, які дозволяють людям досягати своїх соціальних, економічних та політичних та екологічних прагнень [1], організовуючи себе, безперешкодно, відповідно до власних інтересів, потреб та пріоритетів. Відповідно, нормативні акти США, які впливають на організації громадянського суспільства, призначені для полегшення та підтримки діяльності благодійних організацій. Вони призначені, зокрема, для того, щоб уникнути винесення суджень про цінність або роботу будь-якої благодійної організації.

Американські та міжнародні благодійні організації представляють практично кожну сферу публічного життя, політичну справу, релігію, соціальну проблему тощо. Деякі глибоко залучені до політичного процесу, інші беруть участь лише у соціальних проєктах.

Громадянське суспільство США – це сукупність громадських організацій, сформованих добровільно громадянами для просування спільних цілей або інтересів. Сюди входять незалежні дослідницькі організації державної політики, адвокаційні організації, організації, які захищають права людини та сприяють демократії, гуманітарні організації, приватні фонди та фонди, благодійні трасти, товариства, асоціації та некомерційні корпорації, але не включають політичні партії [2].

У Сполучених Штатах працює приблизно 1,5 мільйона благодійних організацій. Ці благодійні організації здійснюють широкий спектр заходів, включаючи політичну адвокацію з таких питань, як зовнішня політика, вибори, навколишнє середовище, охорона здоров’я, права жінок, економічний розвиток та багато інших питань. Вони часто

розробляють та вирішують нові підходи до соціальних та економічних проблем, які уряди не можуть вирішити самостійно.

Вимоги до реєстрації та форми організацій благодійної організації різняться від штату до штату, але, як правило, будь-хто може зареєструвати благодійну організацію всього за кілька днів на державному рівні. Процес, як правило, передбачає надання короткого опису організації, її місії, назви, адреси в межах держави та сплати державного мита.

Більшість штатів мають загальний статут про реєстрацію, який робить цей процес питанням маршрутизації, не підлягає затвердженню законодавчим органом або будь-яким іншим державним службовцем. Цей підхід усуває ризик того, що державний службовець може зловживати своєю владою у визначенні того, яким організаціям слід дозволити реєстрацію, а яким ні. У кількох штатах певні благодійні організації, створені для релігійних, освітніх та інших благодійних цілей, також повинні зареєструватися у державного органу, якому доручено захищати благодійні активи та регулювати благодійне залучення коштів від громадськості.

Від невеликих приватних фондів до великих громадських благодійних організацій, некомерційні організації в США глибоко вкорінені в суспільстві та економіці країни. Це суб'єкти, які працюють, надаючи послуги з певною місією або причиною, які приносять користь суспільному благу, замість того, щоб приносити прибуток власникам або акціонерам. Некомерційні організації пропонують різноманітні послуги [3], починаючи від таких сфер, як освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги, мистецтво та гуманітарні науки або релігія. Вони також значно різняться за розміром та масштабами, від невеликих місцевих благодійних організацій до великих міжнародних організацій.

Проведене узагальнення особливостей адміністративно-правового статусу благодійних організацій у Сполучених Штатах Америки дає підстави стверджувати, що неприбутковий сектор цієї держави функціонує на основі чітко вибудуваної правової архітектури, яка поєднує нормативну визначеність, податкові стимули та ефективні механізми підзвітності. Благодійні організації в США виступають не другорядним елементом соціальної системи, а повноцінним суб'єктом публічно-правових відносин, що бере активну участь у реалізації суспільно значущих програм і водночас зберігає інституційну автономію.

Адміністративно-правовий статус таких організацій формується через сукупність правових норм федерального та штатного рівнів. Саме багаторівнева модель регулювання дозволяє забезпечити єдність базових принципів діяльності та адаптивність до регіональних особливостей. Отримання неприбуткового статусу є не лише юридичною фор-

мальністю, а комплексною процедурою, яка передбачає підтвердження відповідності визначеним критеріям суспільної корисності, обмеження розподілу прибутку між засновниками та прозорість фінансових потоків. У цьому контексті правовий статус благодійної організації набуває ознак спеціального режиму, що поєднує пільги та підвищені вимоги до доброчесності.

Важливим елементом адміністративної правосуб'єктності є встановлення чітких стандартів звітності. Регулярне подання фінансової документації, відкритість інформації щодо донорських надходжень і напрямів витрат, обов'язкове дотримання цільового використання ресурсів, усе це формує підґрунтя для довіри з боку держави й суспільства. При цьому контрольні функції не мають характеру надмірного втручання у внутрішню політику організацій. Держава визначає рамки допустимої поведінки, проте не підміняє собою управлінські органи неприбуткових структур.

Американська модель взаємодії благодійних організацій з органами влади ґрунтується на принципі партнерства. Неприбуткові структури залучаються до виконання державних і муніципальних програм, отримують фінансування на конкурсній основі, укладають договори про надання соціальних послуг. Такий формат співпраці сприяє підвищенню якості управлінських рішень, оскільки благодійні організації володіють глибоким практичним досвідом роботи з конкретними цільовими групами. Водночас зберігається конкуренція між суб'єктами, що стимулює підвищення стандартів ефективності та відповідальності.

Суттєвою характеристикою адміністративно-правового статусу є наявність механізмів юридичної відповідальності. У випадку порушення законодавчих вимог організація може бути позбавлена податкових преференцій або притягнута до інших санкцій. Така система забезпечує превентивний ефект і спонукає до суворого дотримання норм права. Разом із тим правове поле гарантує можливість оскарження рішень контролюючих органів у судовому порядку, що підтверджує дію принципу верховенства права у сфері регулювання благодійності.

Окремої уваги заслуговує роль благодійних організацій у формуванні публічної політики. Вони не лише виконують функцію надавачів послуг, а й виступають учасниками консультаційних процесів, експертних обговорень і розробки нормативних ініціатив. Завдяки цьому забезпечується зворотний зв'язок між державою та суспільством, а управлінські рішення набувають більшої соціальної обґрунтованості. Таким чином, неприбутковий сектор інтегрується у систему публічного адміністрування без втрати своєї незалежності.

Загалом адміністративно-правовий режим діяльності благодійних організацій у США можна охарактеризувати як збалансований.

Він передбачає надання податкових стимулів і правових гарантій, але водночас встановлює чіткі правила фінансової дисципліни та прозорості. Поєднання цих складових створює умови для сталого розвитку громадянського суспільства й мінімізує ризики зловживань. Держава визнає значущість благодійного сектору та розглядає його як стратегічного союзника у вирішенні соціальних проблем.

У підсумку слід констатувати, що досвід США демонструє ефективність моделі, в якій адміністративне регулювання не суперечить свободі об'єднання, а навпаки, забезпечує стабільність і передбачуваність діяльності неприбуткових інституцій. Благодійні організації функціонують у чітко визначених правових межах, мають можливість реалізовувати власні ініціативи та одночасно співпрацювати з органами влади на договірних і конкурсних засадах. Такий підхід підтверджує, що розвинена система правового забезпечення благодійності є необхідною умовою формування ефективної моделі соціального партнерства між державою та громадянським суспільством.

Література:

1. Волкова Ю. А. Застосування принципу розумності в процесі реалізації державної політики США у сфері охорони навколишнього середовища *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 627–632. DOI https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.88

2. Волкова Ю. А. Благодійні організації США: адміністративно-правий статус та взаємодія з державними органами *Держава та регіони. Серія : Право*. 2025. № 1(87) С. 17–22. DOI https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.2

3. Share of nonprofit organizations in the United States. URL: https://www.statista.com/statistics/1370232/nonprofit-organizations-subsector-us/ (дата звернення 01.03.2026).

ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ДОХОДІВ ДО 2030 РОКУ

Волохов О. С.
кандидат юридичних наук,
адвокат, партнер
SLA Attorneys
м. Київ, Україна

Інституційну спроможність переважно визначають як здатність організацій ефективно реалізовувати покладені на них функції в межах нормативно-правових рамок, встановлених державою [1, с. 377]. У науковій літературі це поняття також розглядається через систему ключових показників, що характеризують потенціал відповідного сектору, рівень фінансового забезпечення, розвиток комунікаційних механізмів та організаційні можливості окремої установи. Важливим аспектом інституційної спроможності є досягнення належного рівня професійної компетентності та професіоналізації, що у сукупності сприяє зміцненню та сталому розвитку відповідного сектору [2, с. 121].

Інституційна спроможність ґрунтується на нормативно-ціннісних засадах, серед яких важливе місце займають дотримання прав і свобод людини, забезпечення верховенства права та модернізація системи державного управління відповідно до європейських стандартів. Досліджуючи інституційну спроможність окремих структур, зокрема органів публічної влади або місцевого самоврядування, науковці зазвичай виокремлюють комплекс параметрів, що характеризують як практичні аспекти їх діяльності, так і стратегічні елементи розвитку, зокрема стратегічне планування, підготовку та професійний розвиток кадрів. Складність сучасних соціально-економічних процесів зумовлює необхідність багатовимірного аналізу цих явищ, що передбачає врахування ролі інститутів громадянського суспільства у процесах інституційного розвитку та аналіз чинників, які визначають регулятивні й функціональні властивості інститутів та організацій [3, с. 87].

У сфері податкового адміністрування інституційна спроможність набуває особливого значення, оскільки ефективність діяльності податкових органів безпосередньо впливає на стабільність державних фінансів та економічну безпеку країни. Інституційна спроможність Державної податкової служби України (ДПС) відображає її здатність ефективно виконувати функції з адміністрування податків і зборів,

забезпечувати стабільність надходжень до державного бюджету, оперативно реагувати на зміни економічного середовища. Вона включає кадровий потенціал, цифрові технології, систему управління ризиками, ефективну комунікацію з платниками податків, механізми забезпечення доброчесності та аналітичну підтримку управлінських рішень.

Ключовим стратегічним документом, який визначає напрями реформування податкової системи України, є Національна стратегія доходів до 2030 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р. Ця стратегія визначає довгострокову дорожню карту для трансформації системи адміністрування доходів держави на період 2024–2030 років та передбачає підвищення ефективності, прозорості та відповідності податкової системи стандартам Європейського Союзу [4].

Реалізація Національної стратегії доходів спрямована на забезпечення фінансової стабільності держави через розширення податкової бази, зменшення масштабів тіньової економіки та ухилення від оподаткування, цифрову трансформацію адміністративних процесів, підвищення якості обслуговування платників податків і формування партнерських відносин між податковими органами та бізнес-середовищем. Усі зазначені напрями безпосередньо пов'язані з розвитком інституційної спроможності ДПС та одночасно зумовлюють розширення дискреційних повноважень податкових органів. За таких умов рівень інституційної спроможності ДПС має відповідати обсягу наданих повноважень, забезпечуючи їх належну, ефективну та правомірну реалізацію.

В цьому контексті постає питання оцінювання рівня інституційної спроможності ДПС. Методологічне підґрунтя для оцінювання інституційної спроможності фіскальних органів представлено у дослідженні О.Б. Наумова та О.В. Наумової. Відповідно до запропонованого авторами підходу інституційну спроможність податкових органів доцільно оцінювати за трьома основними блоками: інституційне забезпечення діяльності, система адміністрування податків і зборів та робота з платниками податків. До першого блоку належать організаційна структура, рівень автономії, кадрова політика, IT-архітектура та міжнародне співробітництво. Другий блок охоплює облік платників податків, адміністрування податкових зобов'язань, управління ризиками, податковий аудит і заходи щодо скорочення податкового розриву (tax gap). Третій блок включає комунікацію з платниками, розвиток електронних сервісів, стимулювання добровільного виконання податкових зобов'язань та вирішення податкових спорів [5, с. 190–192].

Як наслідок, ефективність реформування податкового законодавства значною мірою залежить від інституційної готовності ДПС до впровадження змін. Самі по собі законодавчі нововведення не здатні забезпечити явного фіскального ефекту без належної організаційної, кадрової та технологічної підтримки. Посилення інституційної спроможності податкової служби передбачає адаптацію внутрішніх регламентів до нових норм законодавства, підвищення кваліфікації персоналу, створення аналітичних підрозділів, автоматизацію контрольних процедур та формування сучасної інформаційно-технологічної архітектури.

Одним із пріоритетних напрямів модернізації податкового адміністрування є цифрова трансформація діяльності ДПС. План цифрового розвитку служби до 2030 року передбачає впровадження сучасних інформаційних систем, інтеграцію державних реєстрів, автоматизацію обробки податкових даних та розвиток електронних сервісів для платників податків. Це дозволяє зменшити адміністративні бар'єри, підвищити якість податкових даних та забезпечити оперативність прийняття управлінських рішень.

Важливим елементом інституційної спроможності є також розвиток кадрового потенціалу та забезпечення доброчесності діяльності податкових органів. Формування професійного кадрового корпусу передбачає підвищення рівня компетентності працівників, розвиток внутрішніх комунікаційних процесів, запровадження сучасних систем оцінювання ефективності праці та формування управлінської культури, заснованої на принципах доброчесності та прозорості.

З огляду на стратегічний курс України на європейську інтеграцію, особливого значення набуває гармонізація національного податкового законодавства із правом ЄС. Одним із ключових нормативних актів ЄС у сфері протидії агресивному податковому плануванню є Директива Ради (ЄС) 2016/1164 від 12 липня 2016 року, більш відома як Anti-Tax Avoidance Directive (ATAD). Документ встановлює мінімальні правила протидії практикам ухилення від сплати податків, які можуть негативно впливати на функціонування внутрішнього ринку ЄС [6].

Директива передбачає низку важливих механізмів протидії податковим зловживанням, серед яких обмеження віднесення відсотків на витрати (interest limitation rule), правила контрольованих іноземних компаній (CFC rules), оподаткування при переміщенні активів (exit taxation), загальне правило протидії зловживанням (GAAR) та правила усунення гібридних невідповідностей. Реалізація цих положень спрямована на запобігання штучному переміщенню прибутків до юрисдикцій із низьким рівнем оподаткування та забезпечення справедливого розподілу податкових надходжень між державами.

Важливою передумовою впровадження положень директиви є розвиток аналітичних інструментів податкового контролю, систем моніторингу транснаціональних фінансових операцій та ризик-орієнтованого підходу до проведення податкових перевірок. Це передбачає підвищення інституційної спроможності податкових органів для боротьби з ухиленням від оподаткування.

У цьому контексті Міністерство фінансів України розробило пропозиції щодо імплементації положень директиви ATAD у національне законодавство. Запровадження відповідних правил спрямоване на посилення протидії агресивному податковому плануванню, запобігання розмиванню податкової бази та наближення податкової системи України до стандартів Європейського Союзу. Очікується, що реалізація таких змін сприятиме підвищенню прозорості діяльності транснаціональних компаній, посиленню аналітичних можливостей податкових органів та підвищенню ефективності податкового контролю [7].

Отже, інституційна спроможність Державної податкової служби України є комплексною характеристикою, що поєднує організаційні, кадрові, технологічні та аналітичні компоненти її діяльності. Реалізація Національної стратегії доходів до 2030 року створює передумови для системної модернізації податкового адміністрування, підвищення ефективності податкового контролю, зростання рівня добровільного дотримання податкового законодавства та зміцнення довіри платників до податкових органів. У цьому контексті імплементація положень Директиви Ради (ЄС) 2016/1164 виступає важливим елементом гармонізації податкової системи України з правом Європейського Союзу, проте потребує подальшого розвитку інституційної, кадрової та аналітичної спроможності податкових органів для її ефективного практичного застосування.

Література:

1. Петренко К. Особливості інституційної спроможності громадських об’єднань в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Випуск 4 (78). С. 376–388.

2. Дмитренко О. А. Інституційна спроможність неурядового сектору в Україні : дис. … докт. філософії : 052 / Ін-т політ. і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. КУРАСА НАН України. Київ, 2022. 208 с.

3. Баштанник О. В. Інституціональна/інституційна спроможність інститутів політичної системи як аналітична категорія та функціональний аспект публічного управління. *Держава та регіони. Серія :*

Публічне управління і адміністрування. 2023. № 2 (80). С. 83–88. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-3401.2023.2.15 (дата звернення: 05.03.2026).

4. Реалізація Національної стратегії доходів до 2030 року: ключові акценти. URL: https://dp.tax.gov.ua/media-ark/local-news/984517.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.03.2026).

5. Наумов О. Б., Наумова О. В. Комплексний аналіз й оцінювання інституційної спроможності державних фіскальних органів у сфері міжнародних торгово-економічних відносин. *Вісник ХНТУ. Соціальні та поведінкові науки*. 2021. № 3(78). С. 185–193. DOI: https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2021.3.21 (дата звернення: 05.03.2026).

6. Директива Ради (ЄС) 2016/1164 від 12 липня 2016 року про встановлення правил протидії практикам ухилення від сплати податків, які мають безпосередній вплив на функціонування внутрішнього ринку URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-16#Text (дата звернення: 05.03.2026).

7. Україна впровадить правила ЄС проти ухилення від податків: що зміниться для платників URL: https://ips.ligazakon.net/lawnews/doc/NZ260846-ukrayina-vprovadyt-pravyla-yes-proty-ukhylennya-vid-podatkiv-shcho-zminytsya-dlya-platnykiv (дата звернення: 05.03.2026).

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Грищук В. К.
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії наук України,
керівник
Західного регіонального наукового центру
Національної академії правових наук України
м. Львів, Україна

В сучасних зарубіжних та українських наукових джерелах висловлено цілу низку цікавих і цінних підходів, пропозицій щодо протидії корупції. Серед них заслуговує на увагу формула корупції, запропонована американським професором Робертом Клітгаардом. Вона виглядає так: К = М + Д – В, де: К – корупція, М – влада монополій, Д – довільність прийняття рішень, В - відповідальність. Ця фомула загалом видається продуктивною на рівні загальносуспільного аналізу тих соціальних умов *«суспільного порядку з відкритим доступом»,* які

при цьому аналізувалися автором. В Україні соціальна корупційна дійсність має свої особливості. Суспільно-політичний устрій сучасної України в цілому, як твердять Володимир Дубровський та Джон Лаф, має виразні ознаки *«суспільного порядку з обмеженим доступом»*. Це, на їх погляд, означає, що наявна в ньому корупційна практика не просто визнана за норму – вона лежить в основі цієї системи, яка дозволяє владним групам мирно співіснувати за рахунок розподілу привілеїв та рент. Ця система, ствердили вони, не просто корумпована: вона заснована на корупції [1]. Можна не погодитися повністю з такою надмірною категоричністю суджень названих авторів, але відома доля істини в їх оцінці української корупційної дійсності наявна.

Враховуючи особливості української корупційної дійсності, можна запропонувати умовну теоретично-прикладну формулу виразу можливого встановлення рівня корупції у сфері публічного управління в Україні. Вона, як видається, проста і зрозуміла:

$$\text{Рк} = \frac{\text{Кдч}}{\text{Нмд}} \rightarrow \mathbf{0}$$

В ній: **Рк** – рівень корупції; **Кдч** – наявна кількість державних чиновників у сфері публічного управління, **Нмд** – наявні ефективні можливості держави та суспільства у протидії корупції в їх середовищі; **0** – знаменує тенденцію можливого зниження рівня корупції у сфері публічного управління.

Отже, суть такої формули корупції – рівень корупції прямо пропорційний кількості державних чиновників і обернено пропорційний можливостям держави протидіяти корупції в їх середовищі.

Потрібно на початку дати відповідь на такі питання: 1) що таке корупція? 2) чи є в Україні корупція? 3) чи можна повністю викорінити корупцію? 4) чи достатньо для цього зроблено в Україні? 5) що робити далі?

Перше. Термін «корупція» походить від латинського слова ***corrumpere*** – псувати. Тобто, на рівні державно-політичному під цим поняттям можна розуміти протиправні, звісно ж аморальні діяння – дія або бездіяльність, які псують нормальний, цивілізований, гуманний порядок людських суспільних відносин. З пункту чисто правового загального бачення, корупцією є передбачені чинним законодавством діяння, вчинені всупереч інтересам служби, спрямовані на одержання протиправної вигоди матеріального чи нематеріального характеру. Законодавче визначення корупції є в частні 1 Закону України «Про запобігання корупції»: корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей з метою одержання

неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Як видно, поняття корупції дуже штучно розширене. В нього входить не лише хабарництво але й зловживання службовим становищем. На перший погляд така конструкція поняття корупції видається привабливою з чисто теоретичних міркувань. Однак, вона викликає низку відповідних застережень теоретико-прикладного характеру. Воно є доволі громіздким і таким, що не охоплює можливі варіанти корупційних дій. Зокрема, створення корупційних схем з метою розкрадання державного, колективного чи особистого майна громадян.

Друге. Україна отримала в Індексі сприйняття корупції за 2025 рік 36 балів із 100 можливих і посіла 104 місце з-поміж 182 країн [2].

Результати соціологічного опитування громадян свідчать, що вони не мають одностайної оцінки з приводу того, яким чином змінився рівень корумпованості українського суспільства після початку війни. Переважна більшість українців – 71% – вважають, що за час повномасштабного вторгнення рівень корупції в країні зріс. Ще 20% вважають, що він не змінився і 5% вважають, що рівень корупції знизився [3].

Соціологічне опитування громадян *про рівень корумпованості соціальних інститутів, яке здійснене за шкалою від 1 до 10, де «1» означає* «відсутність корупції», а «10» – «дуже високий рівень корупції», респонденти оцінилии корумпованість української влади в цілому 6,8 балами. Зокрема, Верховної Ради України – 6,8 балами, Кабінету міністрів України – 6,1 балами, Міністерства оборони України – 5,8 балами, влади своєї області проживання – 5,7 балами, Офісу Президента України – 5,6 балами, Найнижчим є рівень корумпованості громадських організацій, які займаються протидією корупції (4,7 бали) і Президента України (4,0 бали) [4].

Показовими у даному контексті є дані Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення (Реєстр порушників). Це портал, де міститься інформація про всіх фізичних та юридичних осіб, які вчинили корупційні правопорушення. НАЗК – адмініструє цей реєстр з лютого 2019 року. Всього, станом на 05.03.2026 року, записів у реєстрі – 28847. У тому числі: а) за кримінальними правопорушеннями – 18429; б) за адміністративними правопорушеннями – 7420; в) без зазначення категорії справи

(внесені до 2019 року) – 79; г) за дисциплінарними правопорушеннями – 2940 [5]. Відкритим при цьому залишається питання; яку ж кількість становлять *латентні – не викриті факти корупції*?

Про корупційне забарвлення свідчить ***рівень недовіри*** до окремих соціальних інститутів. Так, недовіра щодо засобів масової інформації становить 45%. Недовіра найчастіше висловлюється до: політичних партій (71,5%), *Верховної ради України (76%),* державному апарату (чиновникам) (75%), Уряду України (73%), судам (судовій системі загалом) (66%), Прокуратурі (60%), політичній опозиції (59%), українській владі в цілому (57%). Найчастіше довіра висловлюється до Збройних Сил України (їм довіряють 92% опитаних), Державної служби з надзвичайних ситуацій (86%), волонтерських організацій (81%), добровольчих загонів (78%), Національної гвардії України (72%), Головного управління розвідки (71%), Державної прикордонної служби (70,5%), Служби безпеки України (65%), Церкви (65%), громадських організацій (64%), Міністерства оборони України (63%), Національному банку України (54%) [4].

Третє – чи можна повністю викорінити корупцію? Корупцію, виходячи з єдності діалектичного співіснування Добра і Зла, не впадаючи в радикальне ідеально-ейфорійне сприйняття суспільної дійсності, викорінити повністю, на жаль, ще не має можливості навіть у найближчій осяжній перспективі. Вона, як показує історичний та сучасний світовий досвід протидії корупції, наявна вже давно в усіх без винятку державах, але ряду держав вже вдалося дуже істотно протидіяти корупції, звести її наявність до можливого об'єктивного мінімуму, різко змінивши сфери і особливо форми її прояву, кількісні і якісні показники. Уже зараз є держави з показово низьким рівнем корупції. За індексом сприйняття корупції 2024 року найбільш прозорими країнами є: Данія, Фінляндія, Нова Зеландія, Норвегія та Сінгапур. Вони мають: незалежну судову систему, сильні засоби масової інформації, громадський контроль та високу довіру до державних інституцій, що сприяє низькому рівню корупції.

Четверте – чи достатньо здійснено заходів для протидії корупції в Україні? Вже наявна широка нормативна база, яка, попри всі нарікання, скеровує діяльність цих органів в цивілізованому правовому полі. Зокрема, Закони України: «Про запобігання корупції», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», «Про державну службу», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про вищий антикорупційний суд»; «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень». «Про Бюро економічної безпеки України». Поряд з цим, Кабінет Міністрів прийняв ряд антикорупційних постанов.

Зокрема про «Державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки». Прийняті відповідні відомчі нормативні акти, спрямовані на їх реалізацію. Однак, це не знімає повністю проблеми якості та ефективності застосування наявної нормативної бази.

До числа здійснених заходів обмеження причин та умов корупції можна віднести часткове успішне проведення децентралізації та адміністративної реформи через дуже істотне укрупнення адміністративних районів, реформування механізму державних закупівель, адміністративної служби, поліції, сектору банківських послуг, оподаткування, хоча практика їх реалізації вже потребує удосконалення. Створена і уже доволі ефективно діє спеціалізована система державних антикорупційних органів – Національне антикорупційне бюро, Національне агенство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд, Бюро економічної безпеки.

П'яте – що робити далі в царині протидії корупції в Україні? Кожний вид суспільно значимої діяльності має шанс на високу ефективність за умови його здійснення на наукових засадах. У першу чергу, йдеться про застосування виробленої наукою методології. Науці і практиці протидії негативним соціальним явищам, втому числі і корупції, відомі *два методологічні підходи: а) репресивний і б) соціально-детермінований.*

Репресивний – метод *«голої репресії», є нікчемним.* Він зводиться, головним чином, до удосконалення системи антикорупційних державних органів, правової заборони негативного соціального явища, виявлення порушників такої заборони, притягнення винних у їх вчиненні до відповідальності та забезпечення пост пенетенціарного контролю. *Це боротьба з наслідками корупції, а не з її причинами*!

Соціально-детермінований підхід, у першу чергу, передбачає *з'ясування причин та умов* корупції. Далі, щодо кожної з причин чи умов, обирається ефективний метод, засіб її нейтралізації. І тут не завжди, і не в першу чергу, використовується правова заборона, методи *так званої «голої репресії*». Давно відомі апробовані на практиці системні заходи психологічного, політичного, ідеологічного, організаційного характеру здатні забезпечити запобігання корупції та невідворотність відповідальності за корупційні діяння. Саме цей метод необхідно найбільш повно застосовувати в Україні.

Тепер повернемося до наведеної мною вище формули корупції, її складових чисельника та знаменника. Враховуючи обмеженість рамок тез доповіді, а також дуже значний обсяг чинників, які визначають їх змістовну частину, зупинюся лише на окремих з них, які, як видається, є найбільш *істотними чинниками загального характеру*. Відомо, що без успішного і першочергового вирішення питань загального

характеру *не можна успішно вирішити конкретні питання протидії корупції.*

1. *Чисельник формули корупції* – наявна кількість державних чиновників. Вона є в Україні надмірною, такою, що не відповідає сучасним раціональнальним потребам держави соціально-демократичного спрямування, а також фінансовим можливостям держави.

Розпочну з того, що Україна перебуває *на етапі переходу* від командно-адміністративної системи управління справами суспільства до цивілізованих його демократичних методів. Незаперечною аксіомою якісного переходу від одного соціального укладу державного управління до іншого є зміна старого механізму держави та політичної організації суспільства попереднього укладу. На жаль, цього поки що повністю не відбулося. Образно висловлюючись, ми українці продовжуємо їхати *у наше світле майбутнє застарілим возом запряженим волами*. Правда, до нього припасовані колеса від якогось престижного автомобіля та проведений косметичний ремонт сучасними матеріалами. Як видається, за таких обставин швидко не приїдемо.

Серед числа згаданих проблем управлінського характеру є проблема народовладдя. Згідно статті 5 Конституції України, Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Виникає питання – *якою республікою*?

Виявляється радянською республікою! З цього приводу згадаймо статтю 2 Конституції УРСР 1978 року в якій прямо було проголошено, що вся влада в Україні належить народові і народ здійснює державну владу через Ради народних депутатів, які становлять політичну основу України. Тепер в згаданій вище статті 5 Конституції України цього положення немає, але *ленінська система Рад збережена.* В статті 149 Конституції України прямо задекларовано, що місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. В Конституції понад 250 разів згадується про Ради. Зауважу, що це не просто чисто теоретико-політичне питання. Наявна система Рад містить корупційну складову як показує практика їх діяльності.

Тепер щодо кількісного складу Верховної Ради України. Вона необґрунтовано велика за чисельністю, а фінансові можливості держави в умовах кризових явищ обмежені. В США, наприклад, на *314 мільйонів* населення, 435 осіб – у Палаті представників та 100 осіб – у Сенаті. В Російській Федерації – 450 осіб у Державній Думі та 166 осіб у Раді Федерації – на більш ніж *143 мільйони*

населення. Федеративна Республіка Німеччина – 622 особи в Бундестазі та 69 осіб у Бундесраті при чисельності *населення 83 мільйони*. Кількісний склад депутатів в Україні 450 осіб *приблизно на 35 мільйонів населення*, за різними оцінками, *є очевидним «перебором»*, не кажучи вже про фактор фінансової спроможності української держави.

Збереглися значною мірою і *стара система та механізми виборчого процесу*. Отже, знову ж таки висловлюючись, торуємо шляє у світле демократичне майбутнє *«у красных революционних шароварах»?*

Чи можна поправити ситуацію? Можна і з цього при воду українськими вченими напрацьовано багато пропозицій.

Наступною є проблема *адміністративної реформи та децентралізації* публічного управління, яка має прямий стосунок до кількості державних чиновників. Адміністративна реформа та децентралізації публічного управління розпочалася, але не завершена. *Застарілий територіальний устрій* України, що *залишився у спадок від радянської* командно адміністративної системи, служить тим середовищем, де процвітає корупція.

Необхідно звернути увагу на те, що впродовж 2015–2020 років відбулася важлива часткова адміністративна реформа, яка полягає у наданні більших повноважень органам місцевого самоврядування (децентралізації) та істотній зміні наявного адміністративно-територіального поділу. Так, замість понад 11 000 місцевих рад було сформовано 1469 спроможних територіальних громад. А замість 490 адміністративних районів – 136 нових районів. Основні повноваження рад районів частково перейшли на нижчий (ради громад) і вищий (ради областей) рівні [6].

Планувалася *оптимізація кількості областей*, але цьому завадила російська агресія проти України.

В Україні *поділ на райони та області виник лише у радянський період*. Раніше його ніколи не було. В якості відправного моменту дослідження даної проблематики візьмемо період Київської Русі. Вся її територія, напередодні феодальної роздробленості, *поділялась на 10 Земель*: Волинську, Галицьку, Київську, Муромо-Рязанську, Новгородську, Переяславську, Полоцьку, Ростово-Суздальську, Смоленську, Чернігівську. Кожна земля поділялася на волості або удільні князівства, які, в свою чергу, мали в своєму складі верві. До складу верві входило декілька поселень.

Необхідно нагадати, що восени 1387 р. Галичину, а також Холмщину було приєднано до Польщі. Вся їх територія була поділена на

шість земель: Белзьку, Галицьку, Львівську, Перемишльську, Сяноцьку та Холмську.

Заслуговує також на увагу розроблена за часів Української Народної Республіки реформа поділу України на Землі. У період Української Народної Республіки, а саме 6 березня 1918 року, Малою Радою був прийнятий «Закон про поділ України на землі», відповідно до якого скасовувався *поділ України на губернії та повіти* та передбачався адміністративно-територіальний поділ території УНР на 32 Землі [7].

Очевидно варто відновити українські історичні назви адміністративних територіальних одиниць. Є сенс розглянути етнічно-територіальний принцип варіант об'єднання кількох областей, наприклад, *в Край*: Волинський край, Галицький край, Подільський край, Буковинський край, Русинський край, Таврійський край, Степовий край, кожний *з розумно чисельним, індивідуальним в кожному випадку штатом чиновників.*

Вирішення проблеми адміністративного устрою України може стати своєрідним «вступом» до розв'язання наступної проблеми – *ліквідація, злам старої державної машини як на всеукраїнському так і на місцевих рівнях*. Розбудована на командно-адміністративних засадах, *за участю «п'ятих колон»*, та опанована підконтрольними олігархічним кланам корумпованими чиновниками, вона стала істотним гальмом реформаційних процесів від самого початку української незалежності, *виявилась інструментально непридатною* для забезпечення незалежності, державної та суспільної безпеки України, реагування на нові виклики суспільної дійсності на шляху суспільних реформ. Провідна роль в «державній машині» без сумніву належить центральним органам держави, оточеним різного роду суб'єктивно придуманими, не викликаними практичною потребою часу управлінськими структурами.

Принагідно слід зазначити, що якщо вже насправді протидіяти корупції та економити гроші бюджету, то доцільно, як думається, *здійснити кількісну і якісну оптимізацію чисельності системи найвищих органів влади і управління.* Йдеться про необхідність *скорочення кількості наявних міністерств, різного роду державних комітетів, наглядових рад, комісій, фондів, служб, інспекцій, інститутів при міністерствах тощо.* В Україні діє 21 міністерство та понад 50 державних комітетів, наглядових рад, комісій, фондів, служб, інспекцій, інститутів при міністерствах тощо. В Республіці Польща, економіка якої зараз є п'ятою у Європі, діє 14 міністерств.

Ефективність роботи багатьох українських міністерств і оточуючих їх названих допоміжних установ, *м'яко кажучи,* сумнівна, бо їх позитивний вплив на розвиток суспільних процесів практично ніякий, а затрати з державного бюджету доволі вагомі. Вони фактично,

і нерідко, Як свідчить практика їх роботи, *є осередками системної корупції,* які гальмують всі позитивні зміни. Зокрема, найбільш свіжі факти корупційних зловживань виявлені у міністерстві оборони та міністерстві енергетики.

В якості прикладу недоцільності існування можна привести міністерство аграрної політики та продовольства. Державних сільськогосподарських підприємств фактично немає, всі суб'єкти цієї сфери діяльності приватні. Чим керує це міністерство? Чисельними підрозділами в областях і районах? Вони, в умовах ринкових, також не мають і не повинні мати відношення до приватних структур, але ж комусь і чомусь хочеться «командувати». Матеріали засобів масової інформації свідчать, що єдине, чим залюбки займається це міністерство, – використання, нерідко небезкорисливо, бюджетних коштів через різні фонди. Чи не простіше, використовуючи наявний позитивний зарубіжний досвід, передати ці кошти через банківську систему сільськогосподарським виробником безпосередньо на місця? Ефективність їх використання буде ближче до бажаної, а можливості корупційного впливу, в тому числі і з боку «п'ятих колон», істотно послаблені.

Зарубіжний досвід та елементарна логіка підказують, що в сучасних, складних фінансових умовах можна дозволити в Україні наявність, наприклад, таких міністерств: міністерство фінансів, міністерство економіки, міністерство закордонних справ, міністерство інформації та інформаційних технологій, міністерство юстиції. Всі інші міністерства доцільно ліквідувати як такі, що не викликані практичною управлінською потребою, передавши частину їх повноважень місцевим органам влади чи місцевого самоврядування.

Необхідно звернути увагу на те, *що має місце дублювання функцій та нездорова конкуренція* між міністерством оборони та командуванням Збройних сил України, а також між міністерством внутрішніх справ та національною поліцією. Як свідчать події протидії російській агресії, наприклад, міністерство оборони проявило себе не з найкращої сторони корупційними скандалами, сумнівними договорами про закупівлю продуктів харчування (яйця по 17 гривень), неякісних бронежилетів та снарядів, незабезпеченням виконання договорів на поставку військової продукції, невчасним постачання військової амуніції у бойові підрозділи тощо.

Як на мене, обидва міністерства необхідно ліквідувати як штучні ланки, а всі повноваження передати Командуванню Збройних Сил України та Генеральному штабові – у першому випадку, а у другому випадку - Національній поліції України.

2. *Знаменник формули корупції.* І знову, як і щодо чисельника формули корупції, про найбільш істотні чинники загального характеру.

Вагоме значення *у створенні можливостей протидії корупції* має законодавчий орган – нині Верховна Рада України. *На жаль, вона не є професійною.* Постійне перебування депутата у Верховній Раді, «постійне протирання штанів і спідниць» не свідчить про професійність. Аналіз засобів масової інформації, наукових джерел, періоду незалежності України, дозволив виокремити *ряд критичних, іноді надмірно категоричних*, застережень щодо організації та діяльності Верховної Ради України. Зокрема, *що вона:* а) є необґрунтовано велика за чисельністю, а фінансові можливості держави в умовах кризових явищ обмежені; б) її діяльність піддається істотному впливові «п'ятої колони»; в) діє неоперативно в часі, маючи надмірно забюрократизовану процедуру прийняття законів – кілька їх читань, а тому законодавство нерідко відстає від потреб розвитку суспільства; г) є відносно корумпованою і непрофесійною за якісним складом народних депутатів – відсутність, як правило, належної юридичної освіти; д) використовується окремими народними депутатами як «схованка» від можливих переслідувань за протиправну діяльність; е) служить окремим народним депутатам надійним щитом для збереження і примноження майнових статків, нерідко набутих нечесним чи протиправним шляхом; **є)** морально-етична поведінка окремих народних депутатів, як під час проведення засідань Верховної Ради так і їх поведінка поза межами Верховної Ради є іноді неприйнятною; ж) часто має місце низький рівень участі ряду народних депутатів в роботі Верховної Ради; з) вона перетворилася в політико-економічний клуб «за інтересами», де переважає політична демагогія; и) мали місце *неодноразові* прийняття Верховною Радою законів, окремі норми яких визнані Конституційним Судом України неконституційними; і) появилися «штатні» народні депутати, які обиралися до Верховної Ради багаторазово, а ефекту їх роботи не видно; й) вона фактично відмежувалася від народу через прийняте нею ж законодавство тощо. Разом з цим, народ не має реальної можливості впливати як на обраних ним народних депутатів так і на діяльність Верховної Ради в цілому. Виникає питання – *чому за все це повинен платити народ в умовах, коли не вистачає коштів на оборону, елементарні потреби життя людини: медичне обслуговування, освіту тощо?*

Таким чином, сьогодні вже немає сумніву, що Верховна Рада України, в такому наявному організаційно-правовому, кількісно-якісному варіанті, є певною мірою частково корумпованим, малокомпетентним, громіздким, заполітизованим, непрофесійним, неоперативним, суперечливим в своїх діях, невиправдано дорогим і малоефективним органом держави. В силу цього вона нерідко гальмує прогресивний розвиток всього суспільства. Отже, сама ідея реалізації

парламентаризму, в особі такого варіанту Верховної Ради України, в такому її кількісно-якісному складі, а також з таким правовим статусом, формами і методами діяльності, *виявилася значною мірою скомпрометованою.* Вона, в такому наявному варіанті, виявилася інструментально нездатною повною мірою ефективно здійснювати якісну законодавчу діяльність, забезпечувати розбудову демократичної, правової, соціальної держави та громадянського суспільства в Україні і в тому числі протидіяти корупції.

Не випадково надії виборців на те, що *«ось на цей раз»* вони оберуть таку Верховну Раду, яка зможе вивести країну на шлях прогресивного розвитку, знову розбивалися об реалії соціальної діяльності. Закономірно виникає питання як виправити ситуацію? Первинними можуть бути такі міркування.

Необхідність встановлення широких виборчих цензів. В зарубіжній та українській практиці виділяють наступні види виборчих цензів: 1. Ценз громадянства – право участі у виборах мають фізичні особи, які перебувають у громадянстві цієї держави. 2. Віковий ценз – громадянин може реалізувати своє виборче право за умови досягнення ним мінімального віку, який встановлений конституцією або іншим законодавчим актом. 3. Ценз дієздатності – право участі у виборах мають лише дієздатні громадяни. 4. Ценз осілості – право участі у виборах мають особи, які проживають у межах певної території протягом останнього чітко встановленого законодавством строку. 5. Мовний ценз – право бути обраним на виборну посаду або пост мають громадяни, які володіють державною мовою. 6. Ценз судимості – право участі у виборах мають громадяни, у яких відсутня судимість за вчинення злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку. 7. Освітній ценз – право участі у виборах мають громадяни, що володіють встановленим конституцією чи законом відповідним рівнем освіти. 8. Гендерний ценз - право участі у виборах мають представники однієї як правило чоловічої статі. 9. Службовий ценз – право участі у виборах обмежується для осіб, які перебувають на певному виді публічної служби або мають духовний сан. 10. Партійний ценз – право брати участь у виборах мають або не мають особи, які є членами політичних партій. 11. Ценз здоров'я – право висувати свою кандидатуру на виборах мають лише громадяни, які мають гарний стан психічного та/або фізичного здоров'я. 12. Ценз національності – право приймати участь у виборах мають лише громадяни певної національності. 13. Майновий ценз – право брати участь у виборах мають громадяни, що володіють встановленим законом розміром майна, доходів, які сплачують певну суму податків або не мають боргів. 14. Моральний ценз – право брати участь

у виборах мають громадяни, які володіють високими моральними якостями або ведуть гідний спосіб життя. 15. Расовий ценз – право участі у виборах мають лише представники певної раси. 16. Революційний ценз – право участі у виборах мають лише особи, які приймали участь у революції, що мала місце в державі, або навпаки виборче право обмежується для осіб, які брали участь у такій революції. 17. Релігійний ценз – право участі у виборах мають або не мають представники певної релігії або релігійні діячі; 18. Родинний ценз – право участі у виборах обмежується для осіб, які мають родинні стосунки з Главою держави або іншими вищими посадовими особами [8]. *Зрозуміло, що не всі названі вище цензи є раціональними та можуть бути прийнятними для України і стати реальним інтелектуальним «фільтром» для кандидатів у депутати.*

Особливе значення має ценз освіти. Очевидною та беззаперечною в цьому випадку є потреба першочергового цензу – наявності відповідної освіти. Верховна Рада України (Національні Збори), не повинна бути прямим відображенням всього загалу суспільства, *а лише його найбільш інтелектуальної частини*. Палким прихильником цього принципу був Сократ, заклопотаний ідеєю як привести до влади тямущих людей, вважаючи, що устрій держави має бути розумним, а в управлінні державою мають брати участь лише громадяни, здатні до виконання державних справ, а не за принципом арифметичної рівності. Управління державою має здійснюватися на підставі розумних і справедливих законів. Нині також є актуальним його крилатий вислів: *«Якби трикутники могли створити свою державу, то вона мала б відповідну форму»*. Концепт Сократа про управління державою підтримували його учні. Зокрема, Платон стверджував, що державний діяч має бути вченою людиною, яка усвідомлює ідею добра. Він також настоював на тому, що справедливою державою мають управляти обдаровані, здатні до цього, добре підготовлені та високоморальні люди. З цього приводу дуже влучно висловився французький Президент Шарль Деголь *–«Ми не можемо допустити малорозвинутих людей до уряду тому, що вони опустять країну до свого рівня».* У цьому контексті можна обговорити наступні пропозиції за умови переходу до двопалатного парламенту.

Палата старійшин як верхня палата *Національних Зборів* – наявність юридичної освіти, інших широких правових цензів! Це служитиме надійним фільтром для проникнення до верхньої палати законодавчого органу випадкових осіб, які не мають професійної правосвідомості, не здатні забезпечити високу якість законотворчої діяльності, розбудову правової держави.

Нижня палата, наприклад, *Палата представників* територій, може обиратися, як суто представницький орган, з використанням оптимально *звуженого обсягу виборчих цензів*, що дозволятиме широке представництво громадян неюридичних професій, почути їх голос, більш повно врахувати назрілі інтереси та потреби громадян, але *обов'язкова вимога – наявність будь-якої вищої освіти!*

Демократія найвищого рівня, як спосіб публічного управління державою та суспільством, *має бути освіченою*, розбудованою на наукових засадах. Кожен, хто хоче брати участь у публічному державному управлінні *має відповідно підготуватися до цього.* Ленінський принцип, що *«кухарка може управляти державою»* вже не є універсальним!

Відсутність *професійного законопроектного державного органу,* здатного на наукових засадах розробляти високоякісні проекти законів, *які б були надійним фільтром проти корупції.* На сьогоднішній день склалася парадоксальна ситуація при якій в державі відсутній такий орган, який би системно готував науково обґрунтовані проекти законів, відповідав за їх якість. *Ці проекти законів готують всі – «кому не лінь»,* переважно люди які не мають належного життєвого досвіду, глибокої уяви про принципи організації та функціонування держави та публічного управління, про право загалом та принципи правового регулювання зокрема. Незмірно шкідливо, коли проекти законодавчих актів розробляються та пропонуються на розгляд Верховної Ради наявними в ній представниками «п'ятих колон» або корумпованих економіко-олігархічних кланів. Найчастіше ця невластива законопроектна *«ноша»* випадає на Кабінет Міністрів, чи підпорядковані йому служби.

Як думається, в Україні *професійним законопроектним органом* може стати *Державна Кодифікаційна комісія*. Є позитивний історичний досвід використання кодифікаційних комісій у різних державах у різні історичні періоди.

Проблема *вироблення механізму збалансування опосередньої та безпосередньої форм народовладдя* на шляху до громадянського суспільства. Природньо складається враження, що народ України ніби відсторонений від здійснення влади безпосередньо, оскільки система влади нині в Україні продовжує *ґрунтуватися переважно на принципах опосередкованого народовладдя*.

Мотивація і концептуальні підходи наступні. Ефективно застосувати, як своєрідний суспільний антикорупційний «фільтр», наявну чітко виражену та домінуючу антикорупційну налаштованість української суспільної свідомості. Головна мета – активізувати, на шляху формування громадянського суспільства, участь громадян в

державотворчих, політичних, економічних і культурних, в тому числі і антикорупційних процесах. Надати громадянам реальні правові важелі безпосереднього впливу на виклики суспільного життя, на проведення соціальних реформ. протидії корупції.

В сучасних державах північної частини Європи все частіше використовується *референдум як інструмент безпосереднього народовладдя*. Через Всеукраїнський референдум, як думається, *можна вирішити, зокрема, наступні організаційно-правові питання* забезпечення якості роботи Верховної Ради (Національних Зборів) України.

1. *Про назву законодавчого чи представницького органу та його структуру.* Перше, Верховна Рада чи Національні Збори. Друге, однопалатна чи двопалатна структура законодавчого органу. Світова практика парламентаризму свідчить також на користь двопалатного варіанту законодавчого органу, що дає можливість максимально досягнути *гармонійного поєднання принципів представництва та професійності.*

2. Про законодавче запровадження *ефективних виборчих цензів* як до кандидатів у депутати(пасивне виборче право) так і до виборців (активне виборче право). Зокрема, наприклад, таких: освіта, вік, стан здоров'я, дієздатність та осудність, громадянство України та його тривалість, осілість на певній адміністративній території, знання української мови, відповідний практичний стаж роботи, систематичне сплачування податків, відсутність матеріальних боргів, банкрутства, позитивна суспільно-моральна характеристика, сімейний моральний стан, відсутність судимості, кількість разів обрання депутатом відповідного представницького органу тощо.

3. Бажано, розриваючи зв'язок з радянським минулим, відмовитися від термінів *«депутат», «депутатка», замінивши їх термінами «посол» і «посолка» - людина послана народом.*

4. Про роботу депутатів (послів) на постійній оплатній основі *чи у сесійному порядку* і на безоплатній основі, періодично як це було за часів УРСР. Відповідь Всеукраїнського референдуму на це питання також не важко спрогнозувати.

5. Чи має користуватися народний депутат (посол) правом недоторканості? Питання наразі дискусійне, але відповідь більшості народу за підсумками Всеукраїнського референдуму буде, як видається, негативною.

6. Скільки разів одна й та ж особа може обиратися до Верховної Ради (Національних Зборів) України, місцевих представницьких органів, інших виборних владних посад? Думається, що, як і Президент

України- не більше двох разів, що може підтвердити Всеукраїнський референдум.

7. Про роль партій у формуванні Верхової Ради. Аналіз практики виборчих процесів в Україні дає підстави зробити висновок про необхідність відходу від неадекватної системи виборів депутатів (послів) за партійними списками чи то відкритими, чи то закритими до мажоритарної системи виборів.. Запропонована система партійних виборів скомпрометувала себе. Зокрема, через корупцію, та інші ганебні вчинки. Як показала практика, партії включали до своїх списків *не завжди тих, хто складає інтелектуальний потенціал* України і може забезпечити високу якість законодавства. Виявилося, що, попри демагогічні запевнення про політичну відповідальність партій, вони реально ні за що не відповідають. При цьому у їх складі присутнє «корупційне забарвлення». Партії, які разом усі взяті становлять, за різними оцінками, десь 4-5% від чисельності українського народу, фактично узурпували владу, відсторонивши народ від безпосереднього здійснення влади. Як наслідок виникла ситуація *диктатури партій* на заміну *диктатури однієї партії*, як це було раніше за часу тоталітарного радянського режиму.

Якщо дивитися реально об'єктивно, не впадаючи в ідеальне бачення української дійсності, то *слід визнати, що класичних партій парламентського типу в Україні немає* і сподівання на їх виникнення в найближчій історичній перспективі *мало ймовірне.* Не слід видавати бажане за дійсне, як то каже народна мудрість - ставити «воза наперед коня». Спочатку треба дати можливість сформуватися партіям парламентського типу, а тоді вже надавати їм відповідний виборчий статус. Знову ж таки виникає питання – а чи не є партії застарілим засобом здійснення сучасного демократичного публічного управління, проведення реформ в Україні? Чи доцільно обмежити їх можливості впливу на державний механізм публічного управління, істотно урівноваживши їх формами безпосереднього народовладдя? Зокрема, Всеукраїнським референдумом, а на місцевому рівні – територіальними референдумами, зборами, опитуваннями громадської думки тощо.

Викладені вище судження також не позбавлені певних ознак дискусійності як і інші судження щодо аналізу доволі складної української політико-правової дійсності. Запропоновані підходи не розглядаються автором як «істина в найвищій інстанції». Вони, образно висловлюючись, є наболілим закликом саме до дискусії щодо вирішення практичних проблем підвищення інституційної спроможності публічного управління за допомогою засобів радикальної ефективної протидії корупції.

Література:

1. Дубровський Володимир, Лаф Джон. Державне управління. URL: https://texty.org.ua/fragments/91883/Ukrajina_maje_zoseredytysa_na_zapobiganni_korupciji_a-91883/ (дата звернення 04.03.2026).
2. Індекс сприйняття корупції. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/ (дата звернення 04.03.2026).
3. Сприйняття зміни рівня корупції в Україні за час повномасштабного вторгнення. Київський міжнародний інститут соціології. URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1556&page=1 (дата звернення 04.03.2026).
4. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, оцінка проблем, що існують в українському суспільстві (листопад 2025 р.) URL: https://razumkov.org.ua (дата звернення 04.03.2026).
5. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. Національне агенство з питань запобігання корупції: вебсайт. URL: https://corruptinfo.nazk.gov.ua/ (дата звернення 04.03.2026).
6. Адміністративно-територіальна реформа в Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/ (дата звернення 04.03.2026).
7. Закон про поділ України на землі. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : вебсайт. URL: https://surl.li/twqlwn (дата звернення 04.03.2026).
8. Нестерович В. Ф. Види виборчих цензів: зарубіжна та українська практика. URL: https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-113-165) (дата звернення 04.03.2026).

ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В ЯПОНІЇ: ЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ

Грубінко А. В.
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету
м. Тернопіль, Україна

Система ювенальної юстиції Японії є однією з найефективніших у світі, поєднуючи традиційні культурні підходи до виховання молоді з модернізованими західними юридичними моделями. Водночас її становлення було тривалим і складним процесом, що включав історичні, соціальні та правові трансформації. Попри очевидні успіхи, питання впливу історичних умов, післявоєнних реформ і сучасних

соціальних викликів на формування японської моделі залишаються недостатньо висвітленими у вітчизняній науковій літературі. Це зумовлює потребу у комплексному аналізі розвитку ювенальної юстиції Японії від її витоків до сучасного функціонування, з акцентом на ключові етапи та чинники, що визначають її результативність.

Ювенальна юстиція Японії сформувалася під впливом довгої історичної еволюції суспільства, його моральних принципів та модернізаційних змін. Досвід цієї країни є особливим, оскільки він поєднує традиційні східні цінності, засновані на конфуціанській етиці, із сучасними західними підходами до захисту прав неповнолітніх. Саме ця унікальна комбінація визначила шлях розвитку японської системи правосуддя щодо дітей і підлітків [1, с. 214].

Протягом тривалого часу в японському суспільстві ключову роль відігравала сім'я, а виховання дітей будувалося на принципах колективної відповідальності, шануванні старших та підпорядкуванні загальному благу. До початку XX століття державне втручання у виховання неповнолітніх практично не здійснювалося – основний акцент робився на родинних і громадах структурах.

На початку XX століття, під впливом модернізації та західних правових ідей, в Японії виникла необхідність створення спеціального механізму реагування на правопорушення неповнолітніх [2, с. 137]. У 1922 році в Японії був ухвалений Закон про неповнолітніх (діяв з 1923 р.), який створив ювенальні суди і закріпив принципи виховної спрямованості та реабілітації. Після Другої світової війни ювенальна юстиція зазнала кардинальних змін під впливом американської демократизації. У 1947 році був прийнятий Закон про добробут дітей, а в 1948 році – новий Закон про неповнолітніх. Останній відображав американську модель, запровадив сімейні суди і підкреслив право дитини на позитивний розвиток та реабілітацію.

У другій половині XX століття, незважаючи на низький загальний рівень злочинності, збільшення кількості правопорушень серед молоді (особливо у 1990-х роках) викликало суспільну дискусію щодо необхідності реформування ювенальної системи.

На початку XXI століття Японія розпочала масштабну модернізацію ювенальної юстиції, спрямовану на посилення відповідальності неповнолітніх та підвищення захисту суспільства. Ключовим етапом цих трансформацій стали зміни до Закону про неповнолітніх, ухвалені у 2000 році. Вони кардинально переглянули підходи, що домінували з повоєнного часу, коли система мала переважно виховний та реабілітаційний характер [3, с. 242].

Серед найважливіших нововведень варто виокремити зменшення віку кримінальної відповідальності з 16 до 14 років, що відкрило

можливість притягнення підлітків до більш суворих правових наслідків. Крім того, тяжкі злочини неповнолітніх, зокрема умисні вбивства, були передані до юрисдикції кримінального судочинства. Законодавці розширили й процесуальні повноваження органів розслідування: строк затримання для слідчих дій збільшили до 8 тижнів, а склад суддів у справах неповнолітніх був розширений до трьох осіб. У судовий процес допустили прокурорів, а потерпілим надали право бути присутніми в залі суду та подавати заяви. Хоча на практиці смертна кара щодо осіб від 18 років у таких справах не застосовується, законодавчо вона була визначена як можливий вид санкції. Усі ці зміни означали перехід від переважно гуманістичної моделі до більш збалансованої, в якій поєднуються інтереси суспільної безпеки та підтримка неповнолітніх правопорушників [4, с. 304].

Організаційно ювенальна юстиція Японії функціонує у структурі сімейних судів, що розглядають справи про злочини та проступки неповнолітніх, випадки соціально небезпечної поведінки, а також низку сімейно-правових питань. Процедура провадження у таких справах має низку особливостей: процес є закритим і конфіденційним, а суд базує рішення на комплексному звіті працівника пробації, який проводить всебічне дослідження особистості підлітка, умов його життя, психологічних та соціальних факторів. Суд також може направити неповнолітнього до спеціального центру спостереження строком до 8 тижнів для поглибленого вивчення його поведінки. У багатьох випадках суддя ухвалює рішення без повноцінного змагального процесу, якщо вважає, що заходів, уже застосованих поліцією чи адміністрацією, достатньо для корекції поведінки.

У японській системі неповнолітні поділяються на три категорії: особи від 14 років, які вчинили злочин; діти до 14 років, що здійснили кримінально карані дії; та підлітки з асоціальною поведінкою – тими, хто зловживає алкоголем, прогулює навчання або виявляє інші ризиковані форми девіантної поведінки. Особливу увагу приділяють третій групі, оскільки профілактика потенційних злочинів є одним із ключових завдань ювенальної юстиції [5, с. 51]

Унікальною рисою японської моделі є також увага не тільки до тих, хто вже вчинив правопорушення, але й до дітей, які проявляють асоціальну поведінку та можуть стати потенційними правопорушниками. Такий превентивний підхід допомагає ранньому виправленню та запобіганню злочинам.

Отже, ювенальна юстиція Японії сформувалася як результат тривалого історичного розвитку, у межах якого традиційні культурні принципи були гармонійно поєднані із західними правовими підходами. Її ефективність визначається насамперед орієнтацією на

виховний характер заходів, а не на покарання, а також індивідуальним підходом до кожного неповнолітнього, що передбачає ретельне вивчення його життєвих обставин та причин девіантної поведінки. Важливу роль у функціонуванні системи відіграє активна участь соціальних служб, родини й місцевої громади, які спільно сприяють реабілітації підлітка. Закритість проваджень та суворе дотримання принципу захисту інтересів дитини дозволяють уникнути стигматизації й допомагають створити умови для подальшої соціалізації. Окремою перевагою є розвинена система превенції та раннього виявлення ризикових ситуацій, що дає змогу запобігати можливим правопорушенням ще до їх виникнення. Усе це у поєднанні з професійною роботою фахівців та чітко сформованою законодавчою базою забезпечує високу результативність японської моделі, яка сьогодні впевнено вважається однією з найефективніших у світі.

Література:

1. Дмитришина Т. Ювенальна юстиція: міжнародний досвід та перспективи його впровадження в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. № 1. С. 210–219. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.37

2. Морозов М. О. Злочинність у сучасній Японії: проблеми кримінологічної та кримінально-правової політики : дис. доктора юридичних наук, 2015. 430 с.

3. Kadonaga, T., Fraser M.W. Child maltreatment in Japan. *Journal of Social Work,* 2015. No 15. Vol. 3. P. 233–253.

4. Артеменко І. І. Ювенальна юстиція в Японії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 302–306.

5. Попова Ю. С. Досвід Японії у профілактиці правопорушень серед неповнолітніх. Сучасний науково-педагогічний дискурс окреслення і вирішення соціальних питань: *XXIII Всеукраїнська науковопрактична конференція: тез. доп., м. Миколаїв, 20 листопада 2020 р. ЧНУ ім. Петра Могили*. Миколаїв, 2020. С. 50–53.

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК ФАКТОР ЗМІЦНЕННЯ ПРАВОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Гусар О. А.
кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Досягнення цілей сталого розвитку, закріплених у міжнародних документах, а саме в Порядку денному ООН до 2030 року (Agenda 2030), неможливе без належного рівня правової стійкості [1]. Зокрема, Ціль 16 передбачає побудову мирних і справедливих інституцій, забезпечення верховенства права та рівного доступу до правосуддя, що прямо відображає сутність правової стійкості. У цьому контексті правова стійкість є однією з ключових передумов і водночас результатом досягнення цілей сталого розвитку, оскільки забезпечує стабільність, передбачуваність і ефективність функціонування правової системи.

Збройна агресія проти України спричинила масштабне внутрішнє переміщення населення. За офіційними даними Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України станом на грудень 2025 року, в Україні зареєстровано 4, 62 мільйони внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [2]. У цих умовах держава проходить перевірку на спроможність забезпечувати права громадян навіть у період воєнного стану. Захист прав ВПО є не лише елементом соціальної політики, а складовою правової стійкості України. Дослідження інституційних механізмів захисту прав ВПО набуває особливого значення в контексті зміцнення правової стійкості та забезпечення цілей сталого розвитку України.

Інституційний механізм захисту прав внутрішньо переміщених осіб в Україні пропонуємо розглядати як комплексну, багаторівневу систему органів державної влади, місцевого самоврядування, спеціалізованих інституцій та процедур, спрямованих на забезпечення реалізації, відновлення і захисту прав осіб, які були вимушені залишити місце свого постійного проживання внаслідок збройного конфлікту, тимчасової окупації чи інших надзвичайних обставин. Його правову основу становить Конституція України [3], Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII [4], законодавство у сфері соціального захисту, житлових прав, пенсійного

забезпечення, а також підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України.

З огляду на визначене, Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади виступає ключовою законодавчою інституцією держави у забезпеченні правової стійкості та досягнення цілей сталого розвитку, оскільки саме вона здійснює законодавче регулювання суспільних відносин, формує нормативну основу функціонування держави та визначає стратегічні напрями її розвитку. Через прийняття якісного, узгодженого та стабільного законодавства, а також імплементацію міжнародних стандартів, зокрема Цілей сталого розвитку ООН, парламент забезпечує як сталість правової системи, так і сприяє збалансованому соціально-економічному розвитку держави.

Центральне місце в інституційному механізмі займає Кабінет Міністрів України, який відповідно до статті 116 Конституції України [3] забезпечує проведення державної політики у сфері соціального захисту та реалізацію законів України. У контексті захисту прав ВПО саме Уряд визначає порядок надання допомоги на проживання, встановлює механізми компенсації за зруйноване чи пошкоджене житло, затверджує процедури взяття на облік внутрішньо переміщених осіб та координує діяльність центральних органів виконавчої влади. Таким чином, Кабінет Міністрів формує нормативну архітектуру всієї системи захисту ВПО.

Функціональним координатором державної політики є Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. Воно забезпечує реалізацію положень Закону № 1706-VII [4], здійснює методичне керівництво органами соціального захисту населення, формує та підтримує Єдину інформаційну базу даних про внутрішньо переміщених осіб, розробляє проєкті нормативно-правових актів у сфері соціальної підтримки ВПО. Наприклад, схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках» [5]. Через територіальні підрозділи органів соціального захисту населення відбувається безпосередня взаємодія держави з особою: приймаються заяви, оформлюється довідка ВПО, призначаються соціальні виплати. Саме на цьому рівні механізм захисту набуває практичного виміру.

Окрему роль у структурі інституційного механізму відіграє Пенсійний фонд України, який забезпечує реалізацію права ВПО на пенсійне забезпечення відповідно до статті 46 Конституції України [3] та спеціального законодавства. У практичному вимірі це включає відновлення пенсійних виплат, переведення пенсійних справ, здійснення ідентифікації отримувачів та забезпечення безперервності виплат.

Вагоме місце посідають органи місцевого самоврядування, які відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [6] забезпечують реалізацію державної політики на рівні територіальних громад. Вони відповідають за інтеграцію ВПО в місцеві громади, сприяння працевлаштуванню, забезпечення доступу до освітніх та медичних послуг, участь у житлових програмах. У період регіональної реконструкції саме громади стають базовим рівнем реалізації політики інтеграції, що перетворює їх на ключову ланку забезпечення правової стійкості на місцях.

Судова система є гарантійним елементом інституційного механізму. Відповідно до статті 55 Конституції України [3] права і свободи людини захищаються судом. ВПО мають право оскаржувати рішення органів соціального захисту щодо припинення виплат, відмови у наданні статусу або компенсації, перевірок місця проживання та вимог повернути допомогу. В Єдиному державному реєстрі судових рішень є справи щодо захисту житлових прав на поліпшення житлових умов та компенсацій; встановлення юридичних фактів (народження, смерті або реєстрації шлюбу на окупованих територіях); адміністративні спори щодо оскарження відмов у взятті на облік як ВПО [7]. Судова практика свідчить, що саме у сфері пенсійного забезпечення виникала значна кількість спорів, що підтверджує важливість належного функціонування цього елементу механізму.

Особливу роль у забезпеченні дотримання прав ВПО відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [8] омбудсман здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод, проводить моніторингові візити, розглядає звернення громадян та вносить подання органам влади щодо усунення порушень. Цей інститут забезпечує додатковий, позасудовий механізм реагування на системні проблеми.

Інституційний механізм також включає взаємодію з міжнародними організаціями, зокрема Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародною організацією з міграції та іншими структурами, які надають технічну, фінансову та консультативну допомогу. У контексті європейської інтеграції важливим є врахування стандартів Європейського суду з прав людини та імплементація міжнародних рекомендацій та Керівні принципи з питання переміщення осіб всередині країни розроблені [9], які роз'яснюють міжнародні правові норми, особливо щодо міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права, що найбільше стосуються ситуацій внутрішнього переміщення.

Суттєвим компонентом сучасного інституційного механізму та безпосередньо, який впливає на правову стійкість держави є цифровізація процедур. Її сутність полягає у переведенні адміністративних процедур з паперової форми у електронну, створенні інтегрованих реєстрів та забезпеченні дистанційного доступу особи до державних послуг. Запровадження електронних сервісів через платформу «Дія», автоматизовані реєстри та інформаційні бази сприяють прозорості процесів, мінімізують корупційні ризики та спрощують доступ до послуг. Центральним інструментом цифровізації стала Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб. Вона забезпечує облік ВПО, фіксацію їх статусу, історію надання соціальних виплат та взаємодію з іншими державними реєстрами. Фактично це цифровий фундамент, на якому будується подальше адміністрування допомоги.

Практичним проявом цифровізації є можливість оформлення статусу ВПО через мобільний застосунок «Дія». Особа може подати заяву дистанційно, без особистого звернення до органів соціального захисту. Це суттєво зменшує бюрократичне навантаження, економить час та мінімізує корупційні ризики. Якщо раніше людині потрібно було фізично відвідати декілька установ, то тепер процедура займає кілька хвилин онлайн. Правовою основою цифровізації є, зокрема, Закон України «Про електронні довірчі послуги», Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», а також Закон України «Про публічні електронні реєстри».

Окремим напрямом є автоматизоване призначення допомоги на проживання. Дані з Єдиної бази інтегруються з реєстрами Мін'юсту, Пенсійного фонду, Державної податкової служби. Це дозволяє перевіряти інформацію без додаткових довідок від громадянина. Таким чином цифровий вимір посилює стійкість механізму, оскільки дозволяє зберігати функціональність навіть в умовах переміщення органів влади чи пошкодження інфраструктури.

Отже, інституційний механізм захисту прав ВПО є складною системою взаємодії законодавчих, виконавчих, судових та контрольних органів, доповненою міжнародним компонентом і цифровими інструментами. Його ефективність визначається не лише наявністю нормативної бази, а й реальним функціонуванням процедур, швидкістю прийняття рішень та реальною здатністю органів влади ефективно реалізовувати публічну політику, гарантувати права і свободи людини та досягати стратегічних цілей сталого розвитку**.** Саме узгоджена робота цих інституцій формує підґрунтя правової стійкості України, демонструючи спроможність держави зберігати верховенство права і забезпечувати права людини в умовах тривалої кризи.

Важливу роль у зміцненні правової стійкості відіграє ефективний захист прав ВПО, який допоможе зменшити соціальну напругу та підвищити довіру до держави. Адже держава продемонструє стійкість лише тоді, коли навіть у кризі (під час воєнного стану) здатна забезпечувати регулярність соціальних виплат, доступ до суду, прозорість процедур та надання послуг, доводить стабільність правопорядку та окреслює перспективи післявоєнної реконструкції. Зміцнення правової стійкості можливе через системне вдосконалення нормативної бази, інституційної взаємодії та адаптацію до європейських стандартів.

Отже, правова стійкість є інтегральним показником рівня досягнення цілей сталого розвитку, що відображає здатність держави гарантувати права людини, забезпечувати верховенство права та підтримувати ефективне функціонування правових інститутів у довгостроковій перспективі.

Водночас сталий розвиток сприяє зміцненню правової стійкості, оскільки орієнтує державу на формування інклюзивних, ефективних і підзвітних інституцій, що здатні функціонувати навіть в умовах кризових викликів. Таким чином, між правовою стійкістю та сталим розвитком існує взаємозалежний зв'язок, де правова стійкість забезпечує реалізацію цілей сталого розвитку, а їх досягнення, у свою чергу, зміцнює правову систему держави.

Література:

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року. URL: https://surl.li/patzqz (дата звернення: 07.03.2026).

2. В яких регіонах України найбільше внутрішньо переміщених осіб і як змінилася їхня кількість – інфографіка. «Апостроф» українське суспільно-політичне інтернет-видання. Вебсайт. URL: https://apostrophe.ua/society/vpo-v-ukraini-kyiv-ta-regiony-kinets-2025.html (дата звернення: 07.03.2026).

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://surl.li/pcwpbh (дата звернення: 07.03.2026)

4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text (дата звернення: 06.03.2026).

5. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text (дата звернення 06.03.2026).

6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 06.03.2026).

7. Захист прав внутрішньо переміщених осіб: судді ВС висвітлили актуальні питання. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/prescentr/news/1526694/ (дата звернення: 07.03.2026).

8. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» : Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 06.03.2026).

9. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни. Документ ООН E/CN.4/1998/53/Add/2 F, ратифікований Україною 17.04.1998.URL: https://surl.li/evlltp (дата звернення: 07.03.2026).

МЕХАНІЗМ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ: ПІДХОДИ ДО УДОСКОНАЛЕННЯ

Деркач І. М.
аспірант
Інституту правотворчості та науково-правових
експертиз Національної академії наук України
м.Київ, Україна

Інститут відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів прокуратури покликаний забезпечувати конституційні гарантії судового захисту та компенсацію порушених прав. Проте, чинний механізм реалізації цього права в Україні залишається внутрішньо неузгодженим і недостатньо передбачуваним для потерпілих, що зумовлює неоднорідність правозастосування та ускладнює досягнення ефективного відновлення майнового і немайнового стану особи.

Невирішеність проблеми проявляється, по-перше, у конкуренції та розмежуванні загальних і спеціальних норм, які застосовуються до вимог про компенсацію шкоди завданої органами прокуратури. На практиці не завжди однаково визначаються межі застосування загальних положень про відповідальність держави за шкоду, заподіяну

органами державної влади та спеціальних підстав відшкодування, передбачених для сфери кримінальної юстиції.

По-друге, зберігається «подвійність» процедур: право на відшкодування майнової шкоди в окремих випадках реалізується в непозовному порядку у межах кримінального провадження, тоді як моральна шкода зазвичай відшкодовується у позовному порядку. Така модель не забезпечує єдності підходів до доказування, строків, складу шкоди та стандартів компенсації, що негативно впливає на результативність судової практики.

По-третє, нормативна деталізація порядку відшкодування значною мірою спирається на підзаконні приписи, які не були комплексно оновлені відповідно до сучасних умов функціонування прокуратури, процесуальних реформ та потреб післявоєнного відновлення.

По-четверте, потребують доктринального та практичного уточнення ключові категорії «незаконне рішення», «незаконна дія» і «незаконна бездіяльність» як юридичні факти, що породжують зобов'язання з компенсації, а також питання суб'єктного складу зобов'язання: в якій формі має відповідати держава, коли шкода є наслідком спільних незаконних дій кількох органів кримінальної юстиції, та якими мають бути правила розподілу відповідальності.

У науковій літературі визначальним для сучасного розуміння зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів прокуратури, є поєднання двох підходів до правового регулювання. Перший підхід ґрунтується на принципі об'єктивної відповідальності держави: компенсація здійснюється не через доведення вини конкретного прокурора, а з огляду на обов'язок держави як гаранта функціонування правоохоронної системи відновити порушене право [1–3]. Другий підхід пов'язаний із процедурною фрагментарністю: навіть за наявності нормативних приписів про обов'язок компенсувати шкоду, перехід від встановлення незаконності або реабілітуючої підстави до фактичного отримання компенсації нерідко є процедурно неузгодженим і залежить від судового тлумачення та неоднакової практики [4–7].

У національній системі права принцип об'єктивної відповідальності держави найбільш виразно проявляється у спеціальних нормах цивільного законодавства та спеціальному законі про порядок відшкодування шкоди, завданої незаконними діями правоохоронних органів. Саме тут закладено ядро гарантій: якщо у кримінальному провадженні ухвалено рішення, яке юридично означає незаконність переслідування, або застосування примусових заходів (у класичній моделі – реабілітуючі підстави), держава має компенсувати шкоду. Однак, практична проблема виникає тоді, коли порушення прав особи є очевидним за

змістом (затягування строків, непропорційні слідчі дії, необґрунтовані обмеження прав, процесуальна бездіяльність), але формально не вписується у прямий перелік юридичних фактів, які автоматично відкривають шлях до компенсації. У таких ситуаціях потерпілий змушений переходити в інший правовий режим – доводити протиправність дій, або бездіяльності, причинний зв'язок і розмір шкоди за загальними правилами, що суттєво ускладнює доступ до відшкодування шкоди та послаблює превентивну функцію відповідальності держави.

Особливої уваги потребує проблема конкуренції загальних і спеціальних норм. На рівні загальних приписів держава відповідає за шкоду, завдану органами влади, у межах бюджетної відповідальності, але для кримінально-процесуального контексту встановлено спеціальний режим, який має працювати швидше і простіше саме тому, що шкода завдається владними примусовими засобами. Проте на практиці нерідко виникає невизначеність: який саме режим застосовувати, якщо шкода завдана діями прокурора на межі кримінального процесу (наприклад, процесуальні рішення, що формально є допустимими, але фактично не відповідають принципам пропорційності та необхідності), або якщо шкода виникла у позапроцесуальній сфері діяльності прокуратури (представництво інтересів держави у господарських чи адміністративних спорах, ініціювання заходів забезпечення позову, подання позовів без належної доказової бази тощо).

За відсутності чітких колізійних правил і зрозумілих критеріїв притягнення до того чи іншого виду відповідальності, суди можуть формувати різні підходи до однакових життєвих ситуацій, а потерпілі – опинятися в умовах правової непередбачуваності. Звідси випливає перший блок пропозицій, спрямований на усунення фрагментарності та створення єдиної процедурної моделі. Сутність пропонованого підходу полягає у необхідності уніфікації процедури переходу від процесуального рішення у кримінальному провадженні до механізму стягнення компенсації. Йдеться не про створення нового права на компенсацію, а про «зшивання» двох стадій: (1) встановлення юридично значущого факту незаконності, або реабілітуючої підстави; (2) реалізація права на відшкодування шляхом зрозумілої, передбачуваної та швидкої процедури. Уніфікований механізм має визначити, які рішення у кримінальному процесі є достатньою підставою для компенсації без додаткового повторного доведення незаконності у цивільному чи адміністративному процесі, а також встановити стандарт доказування, який не перетворює компенсацію на фактично недосяжний результат. У цьому ж контексті критично важливим є розмежування двох інструментів: судового контролю за діями та рішеннями

органів досудового розслідування і прокуратури (скарги на рішення, дії чи бездіяльність) та власне механізму відшкодування шкоди.

Другий блок пропозицій стосується конкретизації умов та процедур у спеціальному законодавстві та підзаконному регулюванні. Практична проблема полягає в тому, що підзаконні акти, які історично були створені для застосування спеціального закону про відшкодування шкоди, значною мірою не відповідають сучасній архітектурі кримінального процесу, а також не враховують еволюцію підходів Верховного Суду та орієнтири міжнародних стандартів. Саме тому оновлення підзаконного рівня регулювання повинно мати не косметичний, а системний характер: воно має деталізувати кроки, строки, перелік документів, правила оцінки шкоди, порядок виплат і відповідальність держави за затримку виконання. За відсутності такої деталізації компенсаційний механізм залишається процедурно розмитим, що створює для потерпілих додатковий бар'єр, а для держави – ризик повторюваних порушень і збільшення витрат через затягування та додаткові судові кола. Невід'ємною частиною цієї конкретизації має стати законодавче (або принаймні нормативно-узгоджене) визначення переліку юридичних фактів, які є беззаперечним підтвердженням незаконності дій прокуратури для цілей відшкодування. Окремою проблемою, що потребує нормативного вирішення, є критерії визначення розміру матеріальної та моральної шкоди.

Третій блок пропозицій спрямований на узгодження загальних та спеціальних норм та запровадження чітких колізійних правил. На концептуальному рівні необхідно визначити: спеціальний режим має застосовуватися тоді, коли шкода є прямим наслідком кримінально-процесуального переслідування, або застосування процесуальних примусових заходів, а загальний режим – тоді, коли йдеться про інші владні дії прокуратури поза кримінальним процесом. На практиці багато ситуацій є змішаними, тому законодавче закріплення колізійних правил має описувати, які критерії пріоритетності застосовувати та як уникати подвійного доведення одних і тих самих обставин. Це дозволить зменшити «процесуальну лотерею», коли результат залежить не від суті порушення, а від того, як кваліфіковано позов і яка норма обрана як основна.

Четвертий блок пропозицій стосується процесуальної оптимізації та стандартизації. Навіть за наявності матеріально-правових норм, відсутність єдиного процесуального «маршруту» для позовів про відшкодування створює системні труднощі. Необхідно нормативно визначити єдиний порядок судового розгляду таких вимог, незалежно від формальної назви документа та способу формулювання позовних вимог, щоб уникнути ситуацій, коли схожі справи «блукають» між

юрисдикціями. Важливо також встановити реалістичні строки розгляду вимог і здійснення виплат, адже затягування компенсації саме по собі нівелює її відновлювальну функцію. Якщо особа роками доводить право на компенсацію, а потім ще тривалий час очікує виконання, механізм перетворюється на декларативний.

П'ятий блок пропозицій пов'язаний із впровадженням міжнародних стандартів у національний механізм компенсації. Міжнародно-правова логіка захисту прав людини виходить з того, що порушене право має бути не лише формально визнане, а й реально відновлене, а особа повинна мати ефективний засіб юридичного захисту. Це означає, що компенсаційна процедура має бути доступною, передбачуваною і такою, що реально працює у розумні строки. Шостий блок пропозицій стосується підвищення ролі та чіткості судової доктрини, насамперед на рівні Верховного Суду. Навіть за умови якісного нормативного оновлення, без узгодженої доктринальної позиції щодо ключових термінів і умов (що саме вважати незаконністю для цілей компенсації, які процесуальні рішення мають бути обов'язковими для врахування і не потребують повторного доказування, як співвідносити спеціальні та загальні правила відповідальності, як оцінювати моральну шкоду) зберігається ризик фрагментації судової практики. Тому доцільною виглядає ідея спеціального узагальнюючого акта (практичної рекомендації, або іншого інструменту узгодження), який систематизує підходи, сформульовані у ключових рішеннях, та надає судам нижчих інстанцій зрозумілу матрицю застосування норм.

Системне значення наведених пропозицій полягає у переході від ситуації, коли право на компенсацію існує переважно як нормативна декларація з вибірковою та складною реалізацією, до моделі, де компенсаційний механізм є чітким, процедурно визначеним і передбачуваним для всіх учасників. У такій моделі держава зберігає можливість захищати публічні інтереси через прокуратуру, але водночас несе реальну майнову відповідальність за непропорційні, безпідставні або незаконні втручання. Потерпілий отримує ефективний і відносно швидкий шлях від встановлення незаконності до відновлення порушеного права. Судова практика стає більш однорідною завдяки поєднанню нормативних критеріїв і узгоджених доктринальних підходів, а внутрішні механізми регресу та дисциплінарної відповідальності можуть працювати як інструмент підвищення якості прокурорської діяльності, не перекладаючи відповідні ризики на постраждалих.

Отже, запропонований комплекс змін має одну інтегральну ціль: перетворити інститут відшкодування шкоди від незаконних дій прокуратури з фрагментованого, процедурно невизначеного та залежного від

розрізненої судової інтерпретації механізму на цілісну, зрозумілу та ефективну систему компенсації, яка одночасно забезпечує реальне відновлення прав потерпілих і підвищує правову дисципліну у діяльності органів прокуратури.

Література:

1. Кравчук В. М. Відшкодування моральної шкоди, завданої державою : презентація (Верховний Суд, 13.10.2021) [Електронний ресурс]. URL: supreme.court.gov.ua (дата звернення: 28.01.2026).
2. Кравчук Д. В. Умови цивільно-правової відповідальності держави. *Київський юридичний журнал*. 2022. Вип. 2. С. 30–38. DOI: 10.32782/klj-2022-2.04.
3. Хоменко М. М. Відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, їх посадовими та (або) службовими особами : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2013. 20 с.
4. Дайджест судової практики Верховного Суду щодо відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду (2018–2023). [Електронний ресурс]. URL: supreme.court.gov.ua.
5. Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду (серпень 2023). [Електронний ресурс]. URL: supreme.court.gov.ua
6. Дайджест судової практики Верховного Суду щодо відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади (2018–2023). URL: supreme.court.gov.ua.
7. Про затвердження Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» : наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Міністерства фінансів України від 04.03.1996 № 6/5/3/41. URL: zakon.rada.gov.ua

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Долинська М. С.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна

Відповідно до статті 5 Конституції України «народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [1]. У частині другій статті 19 вказано акту наголошено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

Сталий розвиток та соціальна держава – це дві ключові концепції, що визначають напрямок розвитку сучасного суспільства та правової системи. Вони взаємодіють на багатьох рівнях і є основою для формування ефективної політики, спрямованої на забезпечення добробуту громадян та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь. Сталий розвиток, як концепція, передбачає не лише економічний ріст, але й інноваційні підходи до збереження довкілля та підвищення соціальних стандартів. Принципи сталого розвитку орієнтують держави на пошук балансів між економічними, соціальними та екологічними вимогами [2, с. 272].

Важлива роль у забезпеченні сталого розвитку держави належить поряд з органами влади, органам місцевого самоврядування.

Первинним суб’єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста. Місцеве самоврядування – право територіальної громади – жителів села, селища міста – самостійно розв’язувати питання місцевого значення відповідно до Конституції та законів України [3, с. 5].

Місцеве самоврядування – це необхідний атрибут кожної демократичної держави сучасності. В свою чергу децентралізація дала змогу об’єднати сільські, селищні і міські ради та створити сильні територіальні громади, котрі розпоряджаються більшою кількістю ресурсів, а також наділені більшою здатністю до автономії [4, с. 397].

Правові засади місцевого самоврядування в Україні визначаються у Конституції України, законодавчих та нормативно-правових актах держави.

Органи місцевого самоврядування наділені широкими повноваженнями.

У статті 143 Конституції держави, передбачено засадничі повноваження територіальних громад. В тому числі, територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» «при прийнятті рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади» [5].

Вважаємо, що як об'єднані громади, так і органи місцевого самоврядування повинні враховувати інтереси та потреби національних меншин (спільнот) [6].

У 2022 році знаменувало прийняття в державі низки значущих законодавчих актів. Вважаємо за доцільне виокремити Закон України № 2827-IX «Про національні меншини (спільноти) в Україні » [7], де у статті 17 врегульовано повноваження органів місцевого самоврядування щодо реалізації державної політики у сфері національних меншин. Законодавець зобов'язує вказані органи сприяти збереженню та розвитку культурної самобутності національних меншин (спільнот), а планування соціально-економічного та культурного розвитку громади здійснювати із врахуванням інтересів національних меншин.

Законом України № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [8] доповнено власні (самоврядні) повноваження органів місцевого самоврядування, в частині «сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, створення умов для національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти».

Прийняття Закону України № 3504-IX від 8.12.2023 року [9] ще на один крок приблизило українське суспільство до запровадження європейських стандартів, зокрема щодо захисту національних меншин (спільнот). Також запровадження закону сприяло виконанню одного із семи основних критеріїв вступу України до Європейського Союзу.

Етнонаціональна політика в Україні повинна здійснюватися виважено та з дотриманням принципу верховенства права, а також принципу поваги до ідентичності корінних народів України та національних меншин (спільнот) [10, с. 98].

Починаючи з 2014 р., в Україні етнонаціональна стійкість оформлюється як невід'ємна ознака, властивість етнополітичної системи України. Розпочата у лютому 2022 році війна Росії проти незалежної України продемонструвала високий рівень стійкості всього українського народу.

Варто зауважити, що до статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [11], протягом 2021–2023 років тричі вносилися зміни.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 429-р від 12.05.2023 року, затверджено Концепцію Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у різноманіті» на період до 2034 року та на її виконання затверджено Державну цільову національно-культурну програму «Єдність у різноманіті» на період до 2034 року. Одним з головних завдань програми – сприяння зміцненню соціальної стійкості, згуртованості та загальнонаціональній єдності українського суспільства.

В Україні створюється багаторівнева (трьох рівнева) система етнонаціональної стійкості, а саме: національна, регіональна та місцева, де органи місцевого самоврядування можуть забезпечувати виконання плану у межах своїх повноважень [12, с. 296].

Соціальна держава виступає не лише гарантом прав людини, а й активним учасником у реалізації цілей сталого розвитку. Ключовим фактором успіху є співпраця між державою, приватним сектором та суспільними організаціями [2, с. 276].

Має рацію Г.В. Ортіна, що для ефективного відновлення українських громад у пост воєнний період необхідні узгоджені дії органів державної влади, місцевого самоврядування та міжнародних партнерів [13, с. 322].

На нашу думку, також у цьому аспекті дуже важлива роль в сільських громадах належить аграрним товаровиробникам, зокрема фермерським господарствам. Фермерство- одна з найперспективніших форм світових організаційно-правових форм ведення сільського господарства, більш досконалий крок на шляху підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, економічної самостійності та заінтересованості товаровиробника у кінцевих результатах праці [14, с. 1].

Має рацію Р.О. Максимович, що ця взаємодія дозволяє забезпечити ефективну реалізацію ініціатив, узгодження інтересів різних груп і спільне просування до досягнення сталого розвитку. Підвищення правової культури серед громадян, популяризація принципів сталого розвитку та активна участь бізнесу у реалізації соціальних та

екологічних ініціатив створюють умови для стійкого росту і покращення якості життя [2, с. 276].

Отже, для втілення принципів концепції соціальної держави та сталого розвитку необхідна взаємодія та співпраця між державними органами, органами місцевого самоврядування, різними суб'єктами підприємницької діяльності, в тому числі фермерами, громадськими організаціями та громадянами зокрема.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Максимович Р. О. Юридичні основи взаємозв'язку соціальної держави та сталого розвитку. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія : Право*. Випуск 87: частина 4. 2025. С. 271–277. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.42
3. Долинська М. С. Довідник посадових осіб. К. : Юстініан, 2007. 360 с.
4. Мороз В. О. Повноваження органів місцевого самоврядування в умовах воєнногно стану в Україні: законодавче регулювання та проблеми реалізації. *Юридичний електронний журнал*. 2023. № 3. С. 397–398.
5. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2015. № 13, ст. 91.
6. Долинська М. С. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти етнонаціональної політики у сфері захисту прав національних меншин (спільнот). *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 17 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 69–71.
7. Про національні меншини (спільноти) в Україні: Закон України від 1.07.2022 р. № 2827-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text
8. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2023. № 46, ст. 116).

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів стосовно прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах: Закон України від 08.12.2023 р. № 3504-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3504-20#Text

10. Долинська М. С. Еволюція правового регулювання етнонаціональної політики в незалежній Україні. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)»* : журнал. 2024. № 1(29) 2024. С. 91–100. DOI http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/8713.

11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 24, ст. 170.

12. Долинська М. С. До питання розвитку правового регулювання формування етнонаціональної стійкості під час воєнного стану в Україні. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 лютого 2024 року) / упор. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 292–296.

13. Ортіна Г. В. Державні механізми та інноваційні підходи до сталого розвитку громад у післявоєнний період у контексті євроінтеграції. *Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління».* 2024. Вип. 2 (21). С. 316–324. DOI: 10.52363/2414-5866-2024-2-36

14. Долинська М. С. Правові засади створення та діяльності селянських (фермерських) господарств в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.06 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 1999. 18 с.

МЕХАНІЗМИ AD HOC РЕАГУВАННЯ НА СПРИЧИНЕНІ ВІЙНОЮ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

Домбровський К. Г.
доктор філософії,
заступник Керівника
Апарату Ради національної безпеки і оборони України,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Сучасні збройні конфлікти створюють багатовимірні загрози національній безпеці, що у гуманітарній сфері виявляються у формі масових переміщень населення, руйнування інфраструктури охорони здоров'я, порушення доступу до базових послуг та загострення вразливості соціальних груп. Традиційні механізми реагування часто виявляються непристосованими до швидкоплинних та комплексних викликів воєнного часу, що зумовлює необхідність формування ad hoc підходів – оперативних, гнучких і міжсекторних механізмів реагування.

У тезах проаналізовано деякі нормативно-правові акти, якими Кабінет Міністрів України запроваджував ad hoc механізми у гуманітарній сфері під час повномасштабної військової агресії рф, їхні організаційні й правові основи, моделі координації, окремо розглянуто ризики легітимності й довгострокових наслідків для системи захисту населення.

Особливості діяльності Уряду та підпорядкованих йому органів виконавчої влади в умовах воєнного стану врегульовано Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [1]. Закон встановлює спеціальний порядок роботи виконавчої влади, розширює її повноваження для забезпечення національної безпеки, передбачає координацію з військовими адміністраціями, тимчасові обмеження прав і свобод і механізми мобілізації ресурсів.

Водночас перші місяці повномасштабної війні довели, що а ні українське законодавство, а ні практика його застосування виявились не готовими до нових викликів.

Так, до прикладу станом на березень 2022 року в умовах широкомасштабної війни приймання гуманітарної допомоги відповідно до норм Закону України «Про гуманітарну допомогу» [2] було фактично неможливим. Бойові дії, порушення логістичних ланцюгів, обмежений або небезпечний доступ до постраждалих районів, труднощі з контролем кордонів та оформленням вантажів унеможливлювали

дотримання встановлених законом процедур реєстрації, перевірки походження, обліку та розподілу допомоги. Через це застосовувалися спрощені екстрені практики постачання й розподілу, що вимагало оперативної адаптації нормативно-правового поля.

У зв'язку з цим Уряд своєю постановою № 202 від 5 березня 2022 року [3] запровадив тимчасовий спрощений порядок на період воєнного стану: на цей час звичні процедурні вимоги щодо реєстрації, детальної звітності та формалізованих процедур приймання й розподілу допомоги фактично не застосовуються, що дозволяє оперативно приймати, зберігати й розподіляти гуманітарні надходження і значно полегшує роботу волонтерів та громадських організацій; водночас ці спрощення мають виключно тимчасовий характер і після припинення воєнного стану звичні правила відновлюються, а відсутність детальних норм підвищує значення прозорості й місцевого контролю для мінімізації ризиків зловживань або непрозорого розподілу допомоги. Постанова втратила чинність у зв'язку із прийняттям постанови Кабінету Міністрів № 953 від 05.09.2023 [4].

Зазначені норми не врегульовані жодним профільним законом, а повноваження Кабінету Міністрів запроваджувати подібні правила прямо не випливають із законів України, тож їхнє застосування є класичним прикладом ad hoc механізму регулювання: нормативні правила формуються оперативно під конкретні обставини без попереднього законодавчого підґрунтя. Такий підхід полегшує швидке реагування в кризових умовах, але водночас породжує правову невизначеність, посилює ризики зловживань і ускладнює захист прав та контроль за розподілом допомоги, тому потребує або подальшого законодавчого закріплення, або чіткого обґрунтування правових підстав і механізмів прозорого контролю.

Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2023 р. № 209 (далі – Постанова № 209/2023) [5] також є іншим прикладом ad hoc-механізму регулювання: вона оперативно делегує обласним військовим адміністраціям за погодженням з органами військового командування та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану повноваження приймати рішення про проведення примусової евакуації дітей із батьками або іншими законними представниками з населених пунктів, де ведуться бойові дії, визначає супровідну вимогу (супровід одним із батьків чи іншим законним представником). Така регуляторна конфігурація реагує на нагальну потребу захисту дітей у надзвичайних умовах, проте одночасно породжує низку істотних правових і процедурних проблем, характерних для ad hoc-підходу.

По-перше, з теоретичної точки зору принцип верховенства права й принцип правової визначеності вимагають, щоб обмеження прав і свобод громадян та делегування владних повноважень мали ясну, передбачувану і законом передбачену основу. Постанова № 209/2023, як і подібні урядові акти в період воєнного стану, функціонує в правовому полі надзвичайної ситуації і фактично створює допустимі практики без попереднього системного закріплення в профільному законодавстві, що послаблює можливість контролю за межами виконавчої гілки влади. По-друге, широка дискреція адміністрацій при застосуванні примусових заходів без детально визначених критеріїв необхідності та пропорційності підвищує ризики непропорційних втручань у права на сімейне життя і свободу пересування, а також у підґрунтя гарантій захисту прав дитини (зокрема принципу найкращих інтересів дитини), закріпленого у міжнародних актах (Конвенція ООН про права дитини) і вітчизняній практиці захисту прав неповнолітніх.

По-третє, ад хок-характер регулювання створює прогалини в процесуальних гарантіях: постанова встановлює інформаційні елементи рішення та щоденну звітність, але не регламентує механізми повідомлення осіб до/після евакуації, строки оскарження, участь центральних органів із захисту прав дитини або соціальних служб, порядок супроводу в разі відсутності батьків, умови зберігання і доступу до персональних даних, а також механізми нагляду й відповідальності у разі зловживань. З погляду стандартів міжнародного права, обмеження прав у надзвичайних ситуаціях повинні відповідати критеріям законності, необхідності, пропорційності та тимчасовості; відсутність чіткої законодавчої делегації і процедурних запобіжників ускладнює застосування цих критеріїв на практиці.

Отже, хоча Постанова № 209/2023 може розглядатися як виправданий оперативний захід для захисту життєво важливих інтересів дітей під час бойових дій, її сутність як ad hoc-рішення обґрунтовує потребу в подальшому легітимізуючому супроводі: законодавчому кодифікуванні підстав і меж примусової евакуації, встановленні ясних критеріїв необхідності та пропорційності, забезпеченні процесуальних гарантій (інформування, можливість оскарження, участь захисників прав дитини), прозорих механізмів звітності й зовнішнього нагляду (парламент, омбудсман, незалежні моніторингові організації) та санкцій за зловживання. Такий комплекс заходів дозволить поєднати оперативність реагування з дотриманням правових стандартів та мінімізацією ризиків порушення прав людини.

Отже, практика запровадження ad hoc-механізмів здебільшого показала їхню оперативну користь для захисту населення в умовах

воєнного стану, але водночас породила правову невизначеність і підвищені ризики порушення прав людини. Враховуючи це необхідно законодавчо чітко делегувати Кабінету Міністрів повноваження на видання таких тимчасових постанов у воєнний час з визначенням підстав, критеріїв необхідності й пропорційності, процесуальних гарантій (інформування, можливість оскарження, участь служб захисту прав дитини), прозорих механізмів звітності й зовнішнього контролю, sunset-положень та відповідальності за зловживання, щоб поєднати оперативність реагування з вимогами верховенства права.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 4 берез. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 05.03.2026).

2. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV: станом на 2 січ. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text (дата звернення: 05.03.2026).

3. Деякі питання отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги : Постанова Каб. Міністрів України від 05.03.2022 № 202 : станом на 1 груд. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2022-п#Text (дата звернення: 05.03.2026).

4. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 05.09.2023 № 953 : станом на 25 берез. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-п#Text (дата звернення: 05.03.2026).

5. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 і від 29 липня 2022 р. № 854 : Постанова Каб. Міністрів України від 07.03.2023 № 209. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2023-п#Text (дата звернення: 05.03.2026).

ДОВІРА ДО ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ВИКЛИКИ МЕЖІ XX–XXI СТ.

Доній Н. Є.
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Пенітенціарної академії України
м. Чернігів, Україна

За людською сутністю, керуючи своїм життям, людина завжди покладається на довіру. Так, пасажир довіряє командиру літака, яким перетинає Європу в намірі відпочити на березі Середземного моря, довіряє представникам державної служби з надзвичайним ситуацій і вірить, що вони сумлінно виконуватимуть свої обов'язки. У сучасній філософії, політології, соціології та державному управлінні довіра розглядається не просто як морально-психологічна категорія, а як фундаментальний ресурс вітальності держави. Вона є «клеєм», що утримує соціальну тканину та забезпечує стабільність інституцій. В системі «громадянин – публічна влада» довіра виступає індикатором легітимності правлячого режиму та ефективності державного апарату. Без неї взаємодія перетворюється на примус, що неминуче веде до кризи управління. Враховуючи, що Covid-19 похитнув популярність демократії як форми політичного режиму і детермінував зростання політичної недовіри до влади в країнах світу, доцільним, на наш погляд, є аналіз тих ризиків та викликів, з якими стикається довіра до публічної влади. Так на даний час можемо говорити про те, що основними викликами довіра до публічної влади є:

1. Криза представницької демократії та «критичний громадянин». На межі століть західні дослідники (наприклад, Ю. Вооглайд, П. Норріс) почали все частіше посилатися на феномен – появу «критичних (свідомих) громадян» [див. 3], які будучи освіченими людьми, які поділяють демократичні цінності, стали дедалі менше довіряти конкретним інститутам влади через переконання, що традиційні партії та інститути перестали встигати за запитами суспільства. Так, П. Норріс зазначає, що зниження довіри – це не ознака краху демократії, а ознака зростання вимогливості суспільства до якості управління [4, с. 133]. В Україні ця ситуація обтяжена травмами та спадком радянщини. Довіра в Радянському Союзі базувалася на парадоксальному поєднанні високої міжособистісної довіри в приватному колі («кухонні розмови») та тотальної недовіри до державних інституцій. Тоталітарна система формувала атмосферу страху та контролю, де відкритість була небезпечною, а «довіра» до влади була примусовою, а не щирою. Так, в книзі G. Hosking протягом

першого розділу представлено матеріал, як Радянський Союз зруйнував довіру. Комуністичний режим був настільки репресивним, що Йосип Сталін сказав Микиті Хрущову: «Я нікому не довіряю. Я навіть собі не довіряю» [5, с. 17]. Відтак, на даний час, українці, в переважній більшості, більш недовірливі до влади і демонструють навіть більшу критичність, ніж представники інших країні.

2. Глобалізація та розмивання державного суверенітету. З кінця XX ст. національні уряди почали втрачати монополію на прийняття рішень. Вплив міжнародних організацій (ВТО, МВФ, ЄС) та транснаціональних корпорацій створив «ілюзію демократії», бо громадяни бачать, що їхній голос на виборах мало впливає на соціоекономічні процеси і це породжує апатію та відчуження. З. Бауман, в свій час, підкреслював, що сучасність, а разом і з нею і влада, стала «плинною», а державні політичні інститути залишилися локальними, і сукупність цих двох тенденцій підриває віру в їхню спроможність захисту громадян.

3. Інформаційна революція: від прозорості до «постправди». Поява та розгортання інтернету спочатку сприймалися як інструмент демократизації, але згодом стали джерелом нових ризиків. Найбільш гострими для рівня довіри щодо публічної влади стали надлишок інформації в публічному доступі, розвиток соцмереж, поширення фейків та розгортання різного роду соціальних і політичних маніпуляцій. Й тут є два основні моменти. По-перше, ЗМІ змінили свою діяльність, зробивши більший акцент на скандалах і критичному нагляді, що вплинуло на сприйняття громадськості та часто підривало довіру до інституцій. По-друге, замість єдиного поля довіри виникли «інформаційні бульбашки», де довіра до «своїх» (блогерів, лідерів думок, квазі-експертів) стає вищою за довіру до офіційних інституцій. Все це призводить до фрагментації суспільства, а публічна влада переживає втрату монополії на істину чим і підживлюється недовіра до неї.

4. Етична криза та корупційні скандали. Межа століть ознаменувалася низкою гучних корупційних скандалів у всьому світі, які й поставили питання доброчесності на перший план. Корупція перестала сприйматися як «закономірне зло» і стала головним руйнівником легітимності. Громадяни довіряють владі як інституту, що забезпечує виживання нації, проте залишаються вимогливими до прозорості використання ресурсів. Тільки через прозорість, підзвітність та реальну участь громадян у процесах прийняття рішень можна перетворити декларативну довіру на стійкий інституційний фундамент. Для України цей зсув став детермінантою ситуації усвідомлення розриву між декларативними нормами права та реальною практикою «кумівства».

5. Перехід до сервісної моделі (New Public Management), який відбувся наприкінці XX ст.. Держава перейшла з позиції держави-контролера до держави-сервісу. Швидкі темпи технологічних та соціо-економічних змін змусили уряди перейти від ролі єдиних постачальників послуг до ролі стратегічних планувальників, що часто зустрічалося зі скептицизмом, бо громадяни почали оцінювати владу як клієнти, а ефективність стала головним мірилом довіри. Це, в свою чергу, призвело до критичності при оцінці якості публічних послуг (адміністративних, медичних, освітніх): якщо якість низька, то довіра падає миттєво. Не важливо, яку ідеологію сповідує уряд, важливо – наскільки швидко та якісно він надає послуги. Так, якщо в якості прикладу взяти статистику довіри до влади в Україні, то за останні 20 років вона демонструє циклічність: від «кредиту довіри» після масштабних подій до стрімкого розчарування через неефективність інституцій. Звісно, що відкрита військова агресія рф вплинула на цей «кредит довіри». Так, повномасштабне вторгнення спричинило феномен «згуртування навколо прапора» (rally round the flag), що кардинально змінило цифри. Статистика останніх років (за даними КМІС та Центру Разумкова) [див. Табл.1] висвітлює дві важливі проблеми: українці демонструють надвисоку довіру до інструментів захисту (ЗСУ – 94%, СБУ – 51%, ДСНС – 86%), але залишаються вкрай скептичними до політичних та правових інститутів [див. 1; 2].

Таблиця 1

Порівняльна таблиця динаміки довіри в період 2022–2026 рр.

Інституція	Лютий 2022 (до вторгнення)	Травень 2022	Грудень 2025 – Січень 2026
ЗСУ	72%	98%	94%
Президент	64%	59%	61%
Уряд	14%	52%	23%
Верховна Рада	11%	13%	12%
Суди / Прокуратура	<10%	~20%	9–12%

Поки ЗСУ є фундаментом національної безпеки, низька довіра до парламенту і судів (~9–12%) залишається «ахіллесовою п’ятою» публічної влади. Відтак, можна говорити, що для України, в умовах воєнного стану, роль довіри трансформувалася: вона стала фактором національної безпеки. Крім того, для пересічного громадянина актуальним стало питання готовності довіряти владі свої персональні дані та частину свобод в обмін на безпеку? Це створило нову напругу в системі «громадянин – публічна влада», де довіра базується на тонкому балансі між захистом і втручанням у приватне життя.

Отже, довіра в системі «громадянин – публічна влада» не є статичним станом; це динамічний процес, що потребує щоденного підкріплення конкретними діями. Виклики межі XX–XXI ст. доводять: довіра більше не надається владі «авансом» за фактом обрання. Вона стала контрактною, критичною та цифровою.

Література:

1. Динаміка довіри Президенту В. Зеленському, сприйняття перспектив української влади та стан демократії: результати опитування, проведеного 23–29 січня 2026 року. Прес-реліз підготовлений виконавчим директором КМІС Антоном Грушецьким, оприлюднений 4 лютого 2026 р. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1584&page=1 (дата звернення: 04.03.2026).

2. Довіра суспільним інституціям. Пресреліз підготовлений виконавчим директором КМІС Антоном Грушецьким. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1578&page=1 (дата звернення: 04.03.2026).

3. Norris P. Democratic Deficit Critical Citizens Revisited. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 340 p.

4. Norris P. In Praise of Skepticism: Trust but Verify. New York : Oxford University Press. Sept 2022. 321 p.

5. Hosking G. Trust: A History. Oxford : Oxford University Press, 2014. 211 p.

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Дубіна Є. Е.
здобувачка загальної середньої освіти 10 класу
Запорізького академічного ліцею №31 Запорізької міської ради
м. Запоріжжя, Україна

Сучасний розвиток України відбувається в умовах комплексних трансформацій, зумовлених низкою факторів: наслідками збройної агресії, необхідністю повоєнного відновлення, активізацією євроінтеграційних процесів та імплементацією Цілей сталого розвитку ООН. Ці трансформації охоплюють економічну, соціальну, політичну та інституційну сфери життя країни, формуючи багатовимірне середовище, в якому здійснюється державне управління [1, с. 12]. В таких

умовах питання інституційної спроможності органів публічної влади набуває особливої актуальності, оскільки ефективність державних інституцій визначає результативність реформ, рівень соціальної стабільності та перспективи сталого розвитку держави.

Повоєнне відновлення України передбачає не лише фізичну реконструкцію зруйнованої інфраструктури, а й комплексну модернізацію управлінських механізмів, удосконалення нормативно-правової бази, підвищення якості надання публічних послуг, зміцнення демократичних інститутів та забезпечення прозорості функціонування влади [3, с. 102–105]. Особливу увагу слід приділити створенню механізмів, здатних ефективно мобілізувати ресурси та координувати дії між центральними та місцевими органами влади, громадськими організаціями та бізнес-середовищем, що є ключовим фактором успішного післявоєнного розвитку.

Інституційна спроможність у цьому контексті виступає не лише теоретичною категорією, а й практичним інструментом, що визначає здатність публічних інститутів реалізовувати свої функції в умовах стресових ситуацій, наприклад, під час відновлення територій, постраждалих від військових дій. Наукова доктрина визначає інституційну спроможність як комплексну характеристику, що включає організаційний потенціал, кадрові ресурси, фінансове забезпечення, нормативно-правове регулювання та управлінські процедури, які дозволяють органам влади ефективно виконувати покладені на них завдання [2, с. 47]. Важливо розрізняти формальну наявність повноважень і реальну здатність органів влади досягати цілей публічної політики, забезпечувати права та свободи людини і створювати умови для сталого соціально-економічного розвитку.

Серед ключових напрямів розвитку інституційної спроможності слід виділити: модернізацію системи державного управління відповідно до положень Конституції України [4] та законодавчих актів, зокрема Бюджетного кодексу [5], Кримінального кодексу [6], Закону «Про державну службу» [7], Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» [8], а також законодавства щодо запобігання корупції та забезпечення прозорості [9–13]. Запровадження електронних послуг та систем електронного документообігу відповідно до законів «Про електронні документи та електронний документообіг» [14] та «Про електронні довірчі послуги» [15] дозволяє підвищити ефективність управління, скоротити бюрократичні бар'єри та забезпечити більшу підзвітність державних органів перед громадянами.

Особливу роль у забезпеченні інституційної спроможності відіграє механізм координації та контролю, який передбачає як вертикальні, так і горизонтальні зв'язки між органами влади, громадянським

суспільством та міжнародними партнерами. Це включає активне використання публічних консультацій, відкритих даних та інструментів електронного урядування для залучення громадян до процесу прийняття рішень [13]. Зміцнення антикорупційних інститутів, таких як Національне антикорупційне бюро України [10], є необхідною умовою формування довіри до державних структур та забезпечення стабільного розвитку в умовах післявоєнного відновлення.

Таким чином, інституційна спроможність органів публічної влади в умовах сучасного розвитку України є комплексним феноменом, що охоплює організаційні, кадрові, фінансові, правові та технологічні аспекти державного управління. Забезпечення ефективного функціонування державних інститутів у післявоєнний період не лише сприяє реалізації стратегічних цілей національного розвитку, а й створює фундамент для довгострокової соціальної стабільності, економічного зростання та інтеграції України до європейських та світових структур.

Конституційні засади організації публічної влади формують фундамент інституційної спроможності держави. Статті 6 та 7 Конституції України закріплюють принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки, одночасно визнаючи та гарантуючи місцеве самоврядування [4]. Такий поділ влади забезпечує баланс між органами держави, перешкоджаючи концентрації повноважень в одних руках і створюючи умови для ефективного контролю та взаємодії між гілками влади. Принцип верховенства права, закріплений у Конституції та спеціалізованих законах, передбачає, що всі органи влади повинні діяти виключно в межах наданих повноважень та у спосіб, передбачений законом. Це створює передбачуваність, правову визначеність та стабільність управлінських процесів, що є критичним для післявоєнного розвитку, відновлення суспільної довіри та стабільності інституцій [1, с. 12–15].

Децентралізація публічної влади є одним із ключових інструментів зміцнення інституційної спроможності та розвитку місцевих громад. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» надає територіальним громадам і їхнім органам повноваження самостійно вирішувати питання місцевого значення [8, ст. 4–5]. Передача повноважень на місцевий рівень сприяє більш оперативному прийняттю рішень, підвищує відповідальність органів місцевого самоврядування перед громадою та дозволяє ефективніше використовувати місцеві ресурси. Проте без належного фінансового, кадрового та адміністративного забезпечення децентралізація ризикує залишитися формальною і втратити ефективність [1, с. 18]. Для забезпечення результативності реформ децентралізації критичною є інтеграція систем контролю та оцінки ефективності діяльності місцевих органів влади.

Адміністративно-правові механізми визначають процедурні стандарти діяльності органів влади, включаючи порядок прийняття рішень, надання адміністративних послуг, здійснення контролю та притягнення до відповідальності. Закон України «Про державну службу» закріплює принципи професіоналізму, політичної неупередженості та доброчесності державних службовців, встановлює вимоги до компетентності та підзвітності, що забезпечує сталий розвиток і якість управлінських процесів [7, ст. 12–14; 42–45]. Формування професійного та незалежного корпусу державної служби є ключовим елементом інституційної спроможності, оскільки якісна адміністративна діяльність напряму впливає на здатність держави реагувати на соціально-економічні виклики, включно з післявоєнним відновленням [2, с. 45–47].

Фінансова спроможність публічних органів є ще однією критичною складовою інституційної спроможності. Бюджетний кодекс України визначає принципи формування, виконання та контролю бюджетів усіх рівнів, включаючи ефективність, цільове використання коштів та публічність бюджетного процесу [5, ст. 3, ст. 16]. Післявоєнне відновлення, яке супроводжується значним залученням міжнародної фінансової допомоги, вимагає прозорості та підзвітності використання ресурсів для запобігання корупції та неефективним витратам [1, с. 18]. Законодавчі норми щодо публічних закупівель, антикорупційного контролю та діяльності Національного антикорупційного бюро формують правове середовище для забезпечення фінансової дисципліни, зменшення ризиків зловживань і підвищення довіри громадян до органів влади [9–11].

Євроінтеграційний курс України обумовлює необхідність гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами належного врядування, зокрема принципами відкритості, прозорості, участі громадськості та підзвітності органів влади. Закони України «Про доступ до публічної інформації» та «Про публічні консультації» забезпечують можливість громадського контролю та створюють умови для партнерства держави та суспільства [12, 13, с. 19]. Впровадження механізмів електронних публічних консультацій дозволяє збільшити залучення громадян до процесу прийняття рішень і сприяє демократизації управлінських процесів.

Цифрова трансформація публічного управління є сучасним інструментом підвищення інституційної спроможності. Законодавство про електронні документи та довірчі послуги створює правові підстави для використання електронних технологій, що підвищує оперативність, прозорість та якість надання публічних послуг [14, 15, с. 34]. Електронне урядування дозволяє оптимізувати процеси, зменшити бюрократію, забезпечити віддалений доступ до державних послуг

і підвищити ефективність адміністративної діяльності, що є особливо актуальним у контексті післявоєнного відновлення, коли мобільність і швидкість реагування органів влади мають вирішальне значення.

Таким чином, комплексне поєднання конституційних засад, децентралізації, адміністративних стандартів, фінансової спроможності, євроінтеграційної гармонізації та цифрових технологій формує потужний інструментарій зміцнення інституційної спроможності органів публічної влади. Для ефективного відновлення держави та забезпечення стабільності управлінських процесів післявоєнного періоду необхідна синергія між правовими, організаційними та технологічними механізмами, що гарантують прозорість, підзвітність, ефективність та стійкість публічної влади [3, с. 34].

В умовах післявоєнного відновлення ефективність публічної влади неможлива без наявності реальної антикорупційної інфраструктури, що забезпечує прозорість, підзвітність та законність у діяльності органів державної влади. Відновлення державних інститутів після воєнних дій потребує не лише фінансових та матеріальних ресурсів, а й належного правового та інституційного забезпечення, яке запобігає зловживанням владою та корупційним практикам [Осадчий, 2022, с. 10–22; Публічне управління в умовах післявоєнного відновлення, 2024, с. 45–67].

Кримінальний кодекс України передбачає комплекс норм, спрямованих на протидію корупції та зловживанню службовим становищем. Стаття 364 КК України встановлює кримінальну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, що завдало істотної шкоди інтересам держави або громадян [Кримінальний кодекс України, ст. 364]. Статті 368–369-2 КК України регламентують кримінальну відповідальність за прийняття чи надання неправомірної вигоди та зловживання впливом [Кримінальний кодекс України, ст. 368–369-2], що особливо важливо для забезпечення чесності у прийнятті управлінських рішень.

Система фінансового та антикорупційного контролю в Україні включає кілька ключових інституцій: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру та Вищий антикорупційний суд [Про Національне антикорупційне бюро України, 2014; Про запобігання корупції, 2014]. Діяльність цих органів спрямована на запобігання корупційним ризикам у публічному секторі, розслідування кримінальних правопорушень та забезпечення невідворотності покарання.

Ефективність антикорупційної системи визначається не лише наявністю законодавчої бази, а й реальною здатністю органів влади застосовувати норми на практиці, стабільністю судової практики та

забезпеченням невідворотності покарання [Ківалов, 2021, с. 152–178]. Важливим елементом є електронне декларування доходів і майна державних службовців, передбачене статтями 366-2 та 366-3 КК України, що дозволяє контролювати доброчесність службовців та попереджати корупційні ризики [Кримінальний кодекс України, ст. 366-2; 366-3; Про державну службу, 2015].

Також критично важливим є регулювання публічних фінансів та процедур публічних закупівель. Стаття 191 КК України передбачає кримінальну відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння майном через зловживання службовим становищем [Кримінальний кодекс України, ст. 191], що має безпосереднє значення для забезпечення ефективного управління бюджетними коштами та запобігання втратам під час відновлювальних процесів [Бюджетний кодекс України, 2010; Про публічні закупівлі, 2015].

Інтеграція кримінально-правових норм у систему публічного управління дозволяє створити комплексну систему антикорупційних заходів, що включає правові, адміністративні, фінансові та технологічні інструменти контролю. Такий підхід забезпечує захист публічних фінансів, підвищує довіру міжнародних партнерів та інвесторів, а також створює передумови для сталого розвитку держави [Осадчий, 2022, с. 15–20].

Сучасні механізми контролю включають використання електронних документів, електронних довірчих послуг та відкритого доступу до публічної інформації, що підвищує прозорість управлінських рішень та мінімізує ризики корупційних проявів [Про доступ до публічної інформації, 2011; Про електронні документи та електронний документообіг, 2003; Про електронні довірчі послуги, 2017]. Додатково, участь громадськості через публічні консультації та контрольні механізми формує зворотний зв’язок, необхідний для стабільності та ефективності державного управління [Про публічні консультації, 2024].

Таким чином, комплексний підхід до формування антикорупційної та фінансової інфраструктури держави, поєднаний із кримінально-правовими нормами та сучасними технологічними інструментами, є визначальним фактором успішного післявоєнного відновлення та підвищення інституційної спроможності органів публічної влади в Україні [Публічне управління в умовах післявоєнного відновлення, 2024, с. 123–145; Ківалов, 2021, с. 200–210].

Підіб’ємо підсумок. Інституційна спроможність органів публічної влади України є багатовимірним явищем, яке охоплює комплекс правових, організаційних, кадрових, фінансових, технологічних та кримінально-правових аспектів. Вона відображає здатність державних та місцевих органів ефективно реалізовувати функції публічного управління,

забезпечувати належний рівень захисту прав і свобод громадян, а також сприяти сталому розвитку суспільства в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. Науковці наголошують, що інституційна спроможність не обмежується формальними повноваженнями органів влади, а включає здатність до адаптації, модернізації та впровадження ефективних управлінських практик (Осадчий, 2022; Ківалов, 2021).

Правова складова інституційної спроможності базується на конституційних засадах та законодавчому регулюванні діяльності органів влади. Конституція України (Конституція України, 1996) закладає фундаментальні принципи організації державної влади та взаємодії між центральними та місцевими органами. Важливу роль відіграють спеціалізовані закони, які визначають механізми функціонування державної служби (Закон України «Про державну службу», 2015), органів місцевого самоврядування (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», 1997), публічних закупівель (Закон України «Про публічні закупівлі», 2015) та доступу до публічної інформації (Закон України «Про доступ до публічної інформації», 2011). Ці правові акти створюють нормативну базу для прозорого і передбачуваного функціонування публічної влади, визначають рамки відповідальності та підзвітності органів управління перед суспільством.

Організаційна та кадрова спроможність передбачає професіоналізацію державної служби, вдосконалення системи підготовки та атестації державних службовців, впровадження стандартів доброчесності та компетентності. Законодавство про державну службу (2015) передбачає встановлення чітких процедур призначення, підвищення кваліфікації та оцінки результатів роботи службовців, що сприяє підвищенню ефективності управління та зменшенню ризиків корупційних проявів. Ефективне кадрове управління також передбачає впровадження цифрових інструментів моніторингу та автоматизації робочих процесів (Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», 2003; Закон України «Про електронні довірчі послуги», 2017), що підвищує швидкість прийняття рішень та зменшує адміністративні бар'єри.

Фінансова складова інституційної спроможності зосереджується на забезпеченні стабільності та ефективності бюджетного процесу, контролі за використанням державних коштів та оптимізації механізмів фінансування публічних програм (Бюджетний кодекс України, 2010). Прозорість фінансових потоків та контроль за публічними ресурсами є необхідними умовами для зміцнення довіри до органів влади, особливо в умовах післявоєнного відновлення та євроінтеграційних процесів (Публічне управління в умовах післявоєнного відновлення, 2024).

Кримінально-правова складова, включно з антикорупційними інституціями та механізмами, відіграє ключову роль у забезпеченні надійного управління публічними ресурсами. Законодавство про запобігання корупції (2014) та про Національне антикорупційне бюро України (2014) створює правову рамку для виявлення, запобігання та переслідування корупційних правопорушень. Надання ефективних кримінально-правових гарантій сприяє формуванню довіри громадян до державних органів та забезпечує стабільність управлінської системи в період соціально-економічних та політичних трансформацій.

Важливим елементом розвитку інституційної спроможності є використання цифрових технологій для підвищення прозорості та відкритості управління. Електронні системи документообігу, електронні довірчі послуги, відкриті реєстри та публічні консультації (Закон України «Про публічні консультації», 2024) дозволяють ефективно залучати громадян до процесів прийняття рішень, підвищують підзвітність та стимулюють активну громадянську участь.

Системний підхід до розвитку інституційної спроможності передбачає комплексне поєднання правових, організаційних, кадрових, фінансових, технологічних та кримінально-правових інструментів. Його реалізація забезпечує формування прозорої, підзвітної та стійкої системи публічного управління, здатної реагувати на сучасні виклики, гарантувати ефективність використання публічних ресурсів та забезпечувати довгострокову стабільність і добробут суспільства.

Таким чином, послідовне впровадження законодавчих реформ, модернізація державної служби, розвиток антикорупційної інфраструктури та цифровізація управлінських процесів створюють умови для стійкого функціонування інституційної системи України та її інтеграції до європейського простору управління.

Література:

1. Осадчий В. Інституційна спроможність органів публічної влади: теоретико-правовий аспект. *Право України*. 2022. № 4. С. 10–22.

2. Ківалов С. В. Адміністративне право України : підручник. Одеса : Юридична література, 2021. 312 с.

3. Публічне управління в умовах післявоєнного відновлення: виклики та перспективи : монографія. 2024. 280 с.

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572.

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

7. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

8. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

9. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

10. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.

11. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

12. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.

13. Про публічні консультації : Закон України від 09.05.2024 № 3584-IX. *Голос України*. 2024.

14. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.

15. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 400.

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Зінченко-Тулуб Я. С.
аспірант кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету

Островська Б. В.
доктор юридичних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України, професор кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Державного торговельно-економічного університету м. Київ, Україна

Захист довкілля постає ключовим завданням сучасної як міжнародної, так і національної екологічної політики. На міжнародному рівні у 2015 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила глобальну програму сталого розвитку – Цілі сталого розвитку (ЦСР) [1], що містить 17 взаємопов'язаних цілей, спрямованих на забезпечення економічного, соціального та екологічного розвитку до 2030 року. Екологічний складник цієї програми охоплює низку стратегічних напрямків, зокрема, збереження морських біосистем (ЦСР 14), наземних екосистем (ЦСР 15), протидію кліматичним змінам (ЦСР 13), забезпечення доступу до чистої води (ЦСР 6), розвиток альтернативних джерел енергії (ЦСР 7), а також формування практик відповідального виробництва та споживання (ЦСР 12). У сукупності реалізація зазначених цілей спрямована на зменшення негативного впливу людської діяльності на природу, відновлення природних ресурсів та підтримку належного рівня екологічної безпеки.

Особливе значення має Ціль 16 – «Мир, справедливість та сильні інститути», яка акцентує увагу на необхідності формування ефективних і спроможних державних інституцій. Зокрема, в пункті 16.а зазначеної цілі наголошується на необхідності зміцнення національних інституцій для боротьби зі злочинністю [1, с. 26]. Саме тому успішна реалізація екологічної частини ЦСР залежить не лише від їх нормативного закріплення на державному рівні, але й від створення дієвих інституційних механізмів.

Отже, належна інституційна спроможність органів державної влади виступає фундаментальною передумовою реалізації інших ЦСР, зокрема, тих, що стосуються охорони довкілля, раціонального

природокористування та забезпечення екологічної безпеки. Крім того, забезпечення належної діяльності інституцій на національному рівні безпосередньо залежить від ефективності системи державного управління. З цього приводу Т. Кагановська зазначає, що належне управління у процесі реалізації сталого розвитку є важливою передумовою забезпечення підзвітності, прозорості, ефективності та верховенства права у діяльності органів публічної влади [2, с. 7].

У межах національної екологічної політики визнається важливість досягнення ЦСР, що знаходить своє відображення у низці нормативно-правових актів, ухвалених Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України [3, 9, 10]. Водночас у стратегічних документах визнається, що серед ключових першопричин екологічних проблем в Україні є неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів.

У сфері природоохоронної діяльності реалізація зазначених функцій державного управління та контролю покладається на систему спеціально уповноважених органів. До прикладу, Державна екологічна інспекція України (ДЕІ) здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог природоохоронного законодавства, запобігання екологічним правопорушенням та притягнення винних осіб до відповідальності [4]. Через механізми державного екологічного контролю інспекція забезпечує практичну реалізацію екологічної складової державної політики та виступає важливим інституційним елементом впровадження принципів сталого розвитку.

Одночасно діяльність ДЕІ стикається з низкою проблем, що обмежують ефективність її функціонування. Серед них відзначаються **корупційні та інші інституційні ризики у сфері державного екологічного контролю**, пов'язані, зокрема, із випадками незаконного збагачення посадових осіб, марнотратним використанням бюджетних коштів та зловживанням службовим становищем, що неодноразово ставали предметом публічних розслідувань і кримінальних проваджень щодо представників екологічних органів контролю [5, 6].

Разом з тим, як зазначає Д. Росохата, судова практика у справах про притягнення екологічних порушників до відповідальності свідчить, що у низці епізодів ДЕІ змушена звертатися до органів прокуратури з проханням здійснювати представництво інтересів держави в суді, оскільки самостійна реалізація таких повноважень є ускладненою. У таких ситуаціях прокурор фактично виконує субсидіарну функцію, підміняючи відповідний орган державної влади у судовому процесі, щоб гарантувати захист інтересів держави [7, с. 162–163].

Подібна практика свідчить, що захист публічних інтересів у справах, пов'язаних із порушеннями природоохоронного законодавства, часто здійснюється прокурорами загальної юрисдикції, які не завжди володіють достатніми спеціалізованими знаннями саме у сфері екологічного права, що може ускладнювати ефективний захист екологічних інтересів держави.

У зв'язку з цим, у науковій літературі висловлюються пропозиції щодо інституційного посилення системи захисту довкілля, зокрема, шляхом створення спеціалізованих підрозділів у структурі правоохоронних органів. В. Масін обґрунтовує доцільність формування спеціалізованих підрозділів прокуратури, поліції та інших правоохоронних органів, орієнтованих на розслідування екологічних правопорушень. Це, на його думку, сприятиме підвищенню фаховості кадрів, оперативності реагування у сфері охорони довкілля [8, с. 10].

У підсумку можемо зробити висновок, що ефективність реалізації екологічної складової ЦСР в Україні безпосередньо залежить від переходу з декларативного закріплення принципів до створення дієвих інституційних механізмів, де Ціль 16 (Мир, справедливість та сильні інститути) виступає фундаментальною передумовою забезпечення прозорості та верховенства права у діяльності органів влади. Попри те, що ДЕІ є ключовим елементом впровадження цієї політики, її діяльність суттєво обмежується системними корупційними ризиками, випадками незаконного збагачення та ускладненою процедурою самостійного захисту інтересів держави в судах через брак вузькоспеціалізованих знань у представників органів контролю та прокуратури загальної юрисдикції. Відтак, досягнення екологічної безпеки до 2030 року потребує стратегічного посилення інституційної спроможності органів контролю та формування спеціалізованих підрозділів у структурі правоохоронних органів для підвищення фаховості екологічних розслідувань і зниження рівня корупційного впливу.

Література:

1. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 верес. 2015 р. A/RES/70/1. URL: https://docs.un.org/en/A/RES/70/1 (дата звернення: 08.03.2026).

2. Кагановська Т. Є. Належне управління як інструмент забезпечення сталого розвитку. Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 4–9. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/

core/bitstreams/bbbc5907-578a-49c0-9a3f-9967387e5a34/content (дата звернення: 08.03.2026).

3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text (дата звернення: 08.03.2026).

4. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: постанова Кабінету Міністрів України від 19 квіт. 2017 р. № 275. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п#Text (дата звернення: 08.03.2026).

5. Посадовців Держекоінспекції Донеччини судитимуть за розтрату майже 3 млн грн. *EcoPolitic* : веб-сайт. URL: https://ecopolitic.com.ua/ua/news/posadovciv-derzhekoinspekcii-donechchini-suditimut-za-roztratu-majzhe-3-mln-grn/ (дата звернення: 08.03.2026).

6. Знайшли мільйон доларів та елітний Mercedes: у Дніпрі затримали начальницю відділу екоінспекції. *24 Канал* : веб-сайт. URL: https://24tv.ua/skandal-viddili-ekoinspetsiyi-dnipri-nezakonnomu-zbagachenni_n2944630 (дата звернення: 08.03.2026).

7. Росохата Д. І. Участь органів державного екологічного контролю у судових спорах щодо забезпечення екологічної безпеки. *Актуальні проблеми держави і права.* 2024. № 101. С. 156–166. DOI: https://doi.org/10.32782/apdp.v101.2024.19 (дата звернення: 08.03.2026).

8. Масін В. М. Інституційні механізми забезпечення захисту довкілля. *Академічні візії.* 2025. № 43. С. 1–12. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/1905/1786 (дата звернення: 08.03.2026).

9. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: указ Президента України від 30 верес. 2019 р. № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text (дата звернення: 08.03.2026).

10. Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 лист. 2024 р. № 1190-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2024-р#Text (дата звернення: 08.03.2026).

ПОЛІТИКА НЕВИЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЯК ВИКЛИК СТАБІЛЬНОСТІ ТА СТАЛОМУ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ

Зозуля О. І.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач наукового сектору порівняльного конституційного
та муніципального права
Науково-дослідного інституту державного будівництва
та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна

У сучасних державах поряд із моделями, що передбачають спеціальний конституційно-правовий статус національних меншин (спільнот), зберігається політика їх невизнання як самостійного суб'єкта конституційно-правових відносин, за якої захист прав осіб, що належать до міноритарних спільнот, обмежується загальними гарантіями рівності та недискримінації. Актуальність дослідження цієї практики зумовлена тим, що за відсутності конституційно-правового визнання національних меншин і спеціальних механізмів захисту їхніх прав формальна рівність не завжди спроможна реально забезпечити збереження мовної, культурної та релігійної самобутності етнонаціональних спільнот, що зумовлює правову невизначеність і соціально-політичну напругу. У цьому контексті аналіз політики невизнання національних меншин набуває особливого значення з огляду на необхідність забезпечення інституційної спроможності, стабільності та сталого розвитку сучасних держав.

На відміну від переважної більшості демократичних країн у Франції, Туреччині та деяких інших країнах усталено не визнається наявність етнічних міноритарних спільнот як суб'єкта конституційно-правових відносин. Зокрема Конституція Франції від 04.10.1958 р. [1] не містить жодних згадок про національні чи етнічні меншини, а також відсутнє й будь-яке профільне законодавство з даного приводу. Крім того, як Франція, так і Туреччина не ратифікували Рамкову конвенцію Ради Європи про захист національних меншин від 01.02.1995 р. та Європейську хартію регіональних мов або мов меншин від 05.11.1992 р. При цьому, остання Рішенням Конституційної ради Франції від 15.06.1999 р. [2] була прямо визнана такою, що суперечить конституційним принципам неподільності держави та єдності французького народу.

Конституція Туреччини від 07.11.1982 р. [3] також загалом гарантує рівність усіх громадян перед законом незалежно від мови, раси чи релігії, водночас не наділяючи етнічні чи релігійні меншини окремим правовим статусом. При цьому, хоча Лозанський мирний договір від 24.07.1923 р. [4] містить низку додаткових гарантій захисту прав немусульманських меншин Туреччини, саме етнічні меншини не отримали відповідних прав, свобод чи гарантій їх захисту.

Зазначений підхід юридичного невизнання національних меншин (спільнот) здебільшого має глибокі історичні, ідеологічні та політико-правові причини, ґрунтуючись на принципах єдності та неподільності нації, запобігання її фрагментації на тлі наявних етнокультурних відмінностей, а також уникнення політизації етнічного чинника. З одного боку, така модель, заснована не на мультикультуралізмі, а на спільній громадянській ідентичності, дійсно сприяє політичній та територіальній цілісності держави, забезпечує єдність та інтегрованість нації й загалом стримує прояви сепаратизму.

З іншого ж боку, очевидними вадами такого підходу вбачається ігнорування культурного та мовного розмаїття, що фактично позбавляє належного захисту регіональні мови та культури, по суті сприяючи не збереженню культурної ідентичності, а примусовій асиміляції. Як відзначає В.В. Мицик, саме на асиміляцію меншин спрямована державна політика в Алжирі, Аргентині, Бразилії, Індонезії, Ефіопії, Перу, Сенегалі, Таїланді, Туреччині, Чилі та інших країнах різних регіонів світу [5, с. 89].

Крім того, ігнорування етнокультурних відмінностей нерідко має наслідком зростання соціального відчуження та напруги, маргіналізацію етнічних груп (зокрема іммігрантських спільнот) та відсутність реальної інклюзії для міноритарних груп на тлі проголошеної формальної «єдності». Особливо наочно це проявляється на прикладі курдської етнічної меншини Туреччини, що попри свою чисельність, позбавлена офіційного визнання та, як наслідок, свободи самовираження, освіти рідною мовою та можливості політичного представництва. З огляду на обмежені можливості етнокультурного самовираження та невідповідність сучасним європейським тенденціям політика невизнання національних меншин (спільнот) цілком обґрунтовано може розглядатись як застаріла й така, що не відповідає сучасним умовам глобалізації та мультикультуралізму. У даному контексті Комітет з прав людини ООН [6, с. 3] на прикладі Франції прямо відзначає, що абстрактний принцип рівності перед законом та заборона дискримінації самі по собі не є достатніми гарантіями прав меншин, рекомендуючи цій країні переглянути свою позицію щодо офіційного визнання етнічних, релігійних або мовних меншин.

Аналогічно відсутність у Андоррі та Монако (не в останню чергу через демографічну меншість титульної нації) спеціального законодавства про національні меншини (спільноти) і профільних державних інституцій у цій сфері створює правову невизначеність щодо культурного самовираження нетитульних етнічних спільнот, використання ними мов та захисту своїх колективних і індивідуальних прав. Подібна ситуація спостерігається й в Ісландії, де офіційно не визнаються національні меншини, а на конституційному та законодавчому рівнях не врегульовано їхні спеціальні права, що зумовлено насамперед історико-демографічною однорідністю ісландського суспільства та вкрай невеликою часткою меншин в етнічній структурі населення.

Практика повного або часткового невизнання національних меншин (спільнот) існує також поза межами європейського континенту. Зокрема навіть у таких цілком демократичних країнах як Південна Корея та Японія національні меншини загалом не отримали конституційного визнання та законодавчого врегулювання свого правового статусу. Попри конституційні гарантії рівності та недискримінації, а також поступовий розвиток антидискримінаційного законодавства, в Індонезії, як де-факто поліетнічній державі, досі відсутня послідовна державна політика щодо всебічного гарантування й захисту прав національних меншин (спільнот). Як відзначають з даного приводу Дж. Сусіло (J. Susilo) і М. Мубаррок (M. Mubarrok) [7, с.31], в Індонезії різні етнічні та релігійні меншини досі стикаються з дискримінацією у формі обмеженого доступу до основних прав, освітніх і економічних можливостей та участі в політичному житті, а протидія дискримінації ускладнена неоднозначністю правового регулювання, недостатньою імплементацією міжнародних стандартів і слабким правозастосуванням.

Крім того, у Саудівській Аравії правове становище національних меншин характеризується відсутністю їх визнання та системною релігійно-конфесійною дискримінацією (зокрема щодо шиїтів та інших етнічних і релігійних груп), які зазнають обмежень у доступі до освіти, роботи, державних посад тощо. Натомість держава суворо контролює релігійне й культурне життя, тим самим фактично позбавляючи меншини інституційних механізмів захисту своїх прав. Наслідком подібної політики за оцінками Державного департаменту США та низки міжнародних організацій (наприклад, MENA Rights Group) [8; 9] є стійкий і системний характер порушень прав міноритарних спільнот у Саудівській Аравії як з боку держави, так і на рівні суспільних проявів нетерпимості.

Таким чином, політика невизнання національних меншин залишається однією з моделей державної етнонаціональної політики,

заснованої на принципах єдності та неподільності нації, формальної рівності громадян і деполітизації етнічного чинника. Водночас відсутність правового визнання національних меншин, їх спеціальних прав і механізмів захисту може негативно позначатись на збереженні самобутності реально існуючих етнонаціональних спільнот і, як наслідок, на стабільності та сталому розвитку сучасних держав.

Попри потенціал цієї моделі у забезпеченні національної безпеки та територіальної цілісності держави, політика невизнання національних меншин нерідко супроводжується асиміляційними практиками, маргіналізацією міноритарних спільнот і зростанням соціальної напруги, особливо в поліетнічних державах. Вказане свідчить про недостатність принципів рівності та недискримінації як єдиних гарантій прав меншин та актуалізує критичну переоцінку політики невизнання національних меншин з урахуванням міжнародних стандартів прав людини та необхідності досягнення балансу між правами національних меншин та інтересами держави як передумови забезпечення їх стабільності та сталого розвитку.

Література:

1. Constitution de la République française du 04.10.1958. *Journal officiel de la République Française.* 1958. URL: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/2024-03/constitution-1958-vingt-cinquieme-revision.pdf.

2. Décision le Conseil Constitutionnel du 15.06.1999 № 99-412 DC. URL: https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1999/99412DC.htm.

3. Constitution of the Republic of Türkiye from 07.11.1982. URL: https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Icerik/Dosya/2e5836e4-4d42-4255-92ff-7e749130096c.pdf.

4. Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne from 24.07.1923. URL: https://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne

5. Мицик В. В. Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин : дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2004. 466 арк.

6. Concluding observations of the Human Rights Committee: France (31.07.2008 № CCPR/C/FRA/CO/4). URL: https://digitallibrary.un.org/record/633438.

7. Susilo J., Mubarrok M. International Law and National Legislation Approaches in Addressing Ethnic Minority Discrimination in Indonesian. *Law and Judicial Review*. 2025. Vol. 1. P. 22–34. URL: http://doi.org/10.70764/gdpu-ljr.2025.1(1)-03

8. Saudi Arabia. URL: https://2009-2017.state.gov/documents/organization/171744.pdf

9. Alternative Report submitted to the United Nations Committee on the Elimination of Racial Discrimination in the context of the periodic review of Saudi Arabia. October 2024. URL: https://menarights.org/sites/default/files/2024-11/Alternative%20Report_CERD_Saudi%20Arabia_FINAL_Anonymized.pdf

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МИТНОЇ БРОКЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Іванченко Е. П.
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник,
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна

Державне регулювання митної брокерської діяльності – це здійснення державою в особі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, комплексу економіко-правових та організаційно-управлінських заходів щодо упорядкування діяльності митних брокерів з метою реалізації державної митної політики, виконання цільових економічних та інших програм розвитку ринку митних брокерських послуг [1, с. 59].

Історично початком державного регулювання митної брокерської діяльності можна вважати *4 вересня 1992 року*, з дати видання Наказу Державного митного комітету України № 173 (втратив чинність), яким було затверджено «Положення про діяльність митних брокерів на території України» [2] та встановлено, що митним брокером може бути будь-яка українська чи іноземна особа, зареєстрована як суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності на території України. Зазначена подія ознаменувала собою інституціоналізацію національного ринку митних брокерських послуг і вказує на фактичний початок його структурування та подальший розвиток у митному просторі України [3, с. 120–121].

Відповідно до ч. 1 ст. 416 Митного кодексу України [4] митний брокер – це підприємство, якому надано авторизацію на провадження митної брокерської діяльності та яке надає послуги митного представництва, а також послуги з декларування товарів, транспортних

засобів комерційного призначення, в інтересах іншої особи від її імені або від власного імені.

Отже, згідно з нормами кодифікованого нормативно-правового акта діяльність митного брокера можуть провадити виключно юридичні особи, які набувають такого статусу після державної реєстрації, відповідно до Закону України від 15 травня 2003 року № 755-IV «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [5].

Слід зазначити, що норми права, закріплені статтями 416–419 Митного кодексу України (Глава 59. Митна брокерська діяльність), визначають державне (адміністративне) регулювання здійснення митної брокерської діяльності тільки з боку Державної митної служби України. Проте існує значна кількість чинних нормативно-правових актів з боку інших державних установ, які також регламентують діяльність митного брокера. Насамперед це пов'язано з такими видами контролю, як прикордонний, ветеринарний, екологічний, санітарно-епідеміологічний, радіологічний, фітосанітарний тощо.

Відсутність єдиного системного нормативно-правового акту, який би регламентував митну брокерську діяльність не поділяючи за напрямками діяльність митних брокерів з боку різних державних установ, а навпаки, систематизував би законодавство у сфері митної брокерської діяльності для впорядкування «розпорошених» нормативно-правових актів, усунення суперечностей, лакун і дублювання норм, а також приведення їх у відповідність до сучасних соціально-економічних умов призводить до неналежного рівня організації та регулювання митної брокерської діяльності з боку держави. Тому систематизація законодавства у сфері митної брокерської діяльності є невід'ємною складовою правової політики держави, а також державної митної політики та потребує негайного правового вирішення на законодавчому рівні.

Доцільно, що правовим засобом реалізації державної митної політики, як форми державного регулювання митної брокерської діяльності, на першому етапі законотворчої роботи щодо вдосконалення митної брокерської діяльності, має стати розробка, затвердження й упровадження Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства фінансів України та Державної митної служби України, на які безпосередньо покладені обов'язки забезпечення формування і реалізації державної фінансової та митної політики відповідно, нормативно-правового акту – *Концепції розвитку митної брокерської діяльності (Концепція)*, як певної моделі, яка може стати ґрунтовною основою для розробки й впровадження державної цільової програми її розвитку із Планом заходів щодо її реалізації.

В основу розроблення Концепції мають бути покладені правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи розвитку ринку митних брокерських послуг України. У неї має бути закладена модернізація правового регулювання митної брокерської діяльності на середньострокову перспективу (наприклад, терміном до 2030 року), визначення пріоритетів розвитку окремих видів і напрямів такої діяльності, особливо тих, що мають соціальну та економічну спрямованість, а також пріоритетні заходи, які необхідно вжити законодавцям для забезпечення економічної безпеки України в умовах повоєнного економічного відновлення.

Метою Концепції має стати удосконалення правого регулювання митної брокерської діяльності в Україні спрямованого на створення її сучасної, ефективної та прозорої системи, що повністю відповідає європейським і міжнародним стандартам. Це має сприяти стабілізації та сталому зростанню зовнішньої торгівлі України, підвищенню її конкурентоспроможності на світових ринках, а також прискоренню євроінтеграційних процесів України.

Цільовий орієнтир Концепції – розбудова національної системи митної брокерської діяльності для визначення пріоритетів і забезпечення її ефективного вдосконалення та забезпечення сприятливих умов для подальшого розвитку.

Для досягнення визначеної мети та цільового орієнтиру Концепції має бути передбачена реалізація таких основних *завдань*:

1) гармонізація національного законодавства у сфері митного брокерства з правом ЄС та міжнародними конвенціями, включаючи впровадження спрощених митних процедур;

2) забезпечення належного та ефективного функціонування інституту авторизації митних брокерів з чітким визначенням критеріїв та процедур, що мінімізують дискреційні повноваження та корупційні ризики;

3) широке впровадження цифрових технологій та інноваційних рішень для автоматизації митних процедур та документообігу, що дозволить значно підвищити швидкість та якість митного оформлення;

4) системне підвищення професійної компетентності та кваліфікації митних брокерів та агентів з митного оформлення через механізми безперервної освіти та сертифікації;

5) формування високого рівня довіри до митних брокерів та їх послуг шляхом забезпечення прозорості, передбачуваності та попередження корупції на всіх етапах взаємодії;

6) стимулювання розвитку інституту саморегулювання митної брокерської діяльності, делегування частини функцій з контролю та розвитку професійних стандартів самим учасникам ринку;

7) зниження адміністративного навантаження та витрат для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаних з митним оформленням, шляхом оптимізації процесів та впровадження електронних сервісів;

8) посилення державної підтримки та сприяння розвитку митної брокерської діяльності з метою інтеграції у європейській митний простір;

9) залучення інвестицій і кредитів для розвитку митної брокерської діяльності.

Визначений перелік не є вичерпним та може бути продовжений. Але ті основні завдання, які вище визначені та пропонуються для реалізації Концепції, цілком заслуговують на увагу і можуть бути розглянуті як базові у процесі її обговорення та розроблення.

Кінцевим результатом реформи митного законодавства України має стати ухвалення у 2026 році повністю оновленого Митного кодексу України, проєкт якого перебуває на фінальній стадії та буде повністю відповідати всім вимогам ЄС, що забезпечить безперебійну інтеграцію України в єдиний митний простір ЄС, як планується до 2030 року, створивши більш сприятливі, передбачувані умови як для бізнесу, так і для діяльності митних брокерів [6].

З врахуванням зазначеного, Концепція має стати основоположним документом, що визначає стратегічні напрями та принципи державної політики у сфері вдосконалення та розвитку митної брокерської діяльності. Вона має стати орієнтиром для подальшого розроблення, внесення змін, доповнень, вдосконалення митного законодавства, а також для формування відповідних програм та ініціатив, спрямованих на модернізацію та розвиток митної брокерської діяльності в Україні. Запровадження Концепції сприятиме стабілізації та сталому зростанню зовнішньої торгівлі України, підвищенню конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, а також прискоренню євроінтеграційних процесів України.

Література:

1. Іванченко Е. П. Державне регулювання та саморегулювання митної брокерської діяльності: напрями вдосконалення теоретико-правового забезпечення. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 55–62. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.7

2. Положення про діяльність митних брокерів на території України: Наказ Державного митного комітету України від 4 вересня 1992 року № 173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173342-92#Text.

3. Іванченко Е. П. Історико-правовий аналіз передумов виникнення і становлення митної брокерської діяльності. *Актуальні проблеми*

держави і права. 2025. № 105. С. 115–130. DOI: https://doi.org/10.32782/apdp.v105.2025.13.

4. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text

5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/755-15

6. Євроінтеграція: Україна прагне отримати новий Митний кодекс на основі Митного кодексу ЄС у 2026 році. Державна митна служба України. https://share.google/WsGAreVlWbf3u1icH

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ОСНОВА МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ АГРЕСІЇ, ПОРУШЕНЬ МИРУ І БЕЗПЕКИ

Камінська Н. В.
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу міжнародного права
та права Європейського Союзу
Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної
академії наук України
м. Київ, Україна

У численних наукових публікаціях в останні роки українських правників, юристів-міжнародників у вітчизняних і зарубіжних виданнях, у т.ч. монографічних дослідженнях, енциклопедичних та інших виданнях, все більше уваги приділяється конвергенції міжнародного і національного права, а також міжнародного, наднаціонального і національних правопорядків. Агресія росії проти Української держави, Українського народу, як відомо, спричинила жахливі наслідки і для всього європейського регіону, світового правопорядку, демонструючи проблеми ефективності міжнародно-правового регулювання, міжнародної системи колективної безпеки, недієвість низки міжнародних організацій, насамперед Організації Обєднаних Націй, Ради Безпеки ООН як одного з її керівних органів, спеціалізованих установ ООН та ін.

Звісно, очевидні й закономірні здобутки цієї міжнародної організації, особливо протягом другої половини ХХ ст., на рубежі тисячоліть, але, наразі слід констатувати нагальну потребу її трансформації або, як запевняють деякі дослідники, навіть ліквідації. З огляду на зазначену

тематику наукової розвідки, на наш погляд, зокрема, варто згадати роль ООН в розробці та регламентації права на розвиток, сталий розвиток, поряд з правами на мир, на здорове довкілля та ін., що відносять до прав людини третього покоління, а їх суб'єктами загалом є соціальні групи, нації або народи [1–4]. Тут слід згадати внесок міжнародної спільноти у процеси активізації міжнародної правотворчості, регламентації у деклараціях, прийнятих резолюціями ГА ООН: Загальна декларація прав людини 1948 р.; Декларації про поширення серед молоді ідеалів миру, взаємної поваги та взаєморозуміння між народами 1965 р.; Декларації про виховання народів у дусі миру 1978 р.; Декларації про право народів на мир 1984 р.; Декларації про право на розвиток 1986 р.; Декларації про культуру миру 1999 р.; Декларації тисячоліття 2000 р. як основи задля досягнення Цілей розвитку тисячоліття, а згодом Цілей сталого розвитку (затверджених резолюцією ГА ООН 70/1 від 25.09.2015 р. «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року») та ін. Згодом їх положення були покладені в основу багатьох міжнародно-правових актів рекомендаційного та обов'язкового характеру, створення інституційних механізмів забезпечення реалізації вищеназваних прав на міжнародному універсальному і регіональних, національних рівнях.

На цьому шляху виникали і продовжують виникати різні виклики, наприклад війни та інші збройні конфлікти, екологічні катастрофи і пандемії, економічні кризи, кліматичні виклики. Зрештою, в умовах посиленої цифровізації різноманітних сфер життєдіяльності й значного відставання міжнародно-правового регулювання у цьому напрямі, безумовно, різко зростають можливості й загрози технологічного, інформаційного, ідеологічного та іншого вимірів. Це зумовлює потребу консолідації зусиль міжнародної співпраці, уповноважених суб'єктів міжнародної правотворчості, розширення їх складу з метою визначення відповідних правових рамок, міжнародних стандартів, встановлення справедливої відповідальності за порушення загальновизнаних цивілізаційних цінностей, стабільності міжнародного миру і безпеки, демократії, справедливості, рівності, верховенства права, прав і свобод людини тощо [5–6].

Як вже неодноразово відзначалось у попередніх наукових публікаціях, агресія як найбільше зло XXI ст., її сучасна парадигма демонструє багатовимірність, еволюцію становлення основи її міжнародно-правової регламентації, системи протидії. Так, від перших спроб її врегулювання минув значний проміжок часу (резолюція ГА ООН 3314 (XXIX) «Визначення агресії» 1974 р., згодом Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р.) [7], практика їх застосування доводить неоднозначність трактування і специфіку притягнення

до міжнародної відповідальності. Тим самим фактично, є підстави стверджувати про доцільність трансформації міжнародно-правової основи механізму забезпечення сталого розвитку в умовах протидії агресії, порушень миру і безпеки. Яскравим підтвердженням цього є Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, Статут Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України [8], низка безпекових двосторонніх угод за участю України, укладених в останні роки.

У цьому контексті важливо багатоаспектно і науково обгрунтовано підходити до можливого перегляду, а саме розширення Цілей сталого розвитку, врахування реальних і потенційних загроз, досвіду реалізації «Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [9] тощо. Тобто у результаті наукових дискусій і комплексних наукових розвідок, включаючи галузеві аспекти, наприклад, сталого енергетичного, кліматичного, цифрового та іншого розвитку, модернізації *концепції сталого розвитку*, застосування концепції і методології форсайт-дослідження [10–13] постають невідкладні завдання для науковців, експертів, законодавців, громадянського суспільства і міжнародної спільноти. Йдеться про консолідацію потенціалу, реальних можливостей гарантування дієвості, ефективності існуючої міжнародно-правової основи механізму забезпечення сталого розвитку в умовах протидії агресії, порушень миру і безпеки, своєчасної її модернізації. Ключовою засадою при цьому вбачається баланс взаємодії, національної безпеки та захисту прав і свобод людини й спільнот; міжнародного і національного правовових порядків, відновлення міжнародного миру і безпеки, справедливе покарання за злочин агресії росії проти України, міжнародна підтримка у цих напрямах.

Література:

1. Гнатовський М. М. Концепція права народів на мир в міжнародному праві. *Наукові записки НаУКМА.* Том 119. *Юридичні науки*. 2011. С. 176–180.

2. Камінська А., Камінська Н. Мир і безпека як конституційні та загальноцивілізаційні цінності Міжнародної наукової конференції з нагоди Дня Конституції України (20 червня 2024 року) : ел. збірник. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024. С. 48–50.

3. Іванків І. Б. Права людства: стан та перспективи їх забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.01/ Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2019. 20 с.

4. Філіппов А. В. Правові проблеми та перспективи реформування ООН на прикладі ЄС. *Dictum Factum*. 2023. № 2 (14). С.182–190;

5. Камінська Н., Демиденко В. Україна – рушійна сила утвердження свободи, демократії, безпеки, прав людини та верховенства права як першооснови нового світового та європейського правопорядку. *Право України*. 2025. № 3. С. 25–42. DOI: https://doi.org/10.33498/louu-2025-03-025

6. Камінська Н. Безпекова функція держави як основа правозахисної діяльності держави. *Права людини в умовах воєнного стану: прикладний аспект* : зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ.онлайнконф., м.Київ, 12 груд. 2025р./ за заг. ред. Т.В.Марени. Київ: МДУ, 2025. С. 180–183. https://doi.org/10.34079/msu.conf.hrwpa.2025

7. Камінська Н., Гдичинський В. Сучасна парадигма агресії як підстава модернізації міжнародної правотворчості. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія : Юридичні науки*, 3(140), 4–13. https://doi.org/10.31617/ 3.2025(140)01

8. Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Статут Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text

9. 17 Goals to Transform Our World. URL: http://www.un.org/sustainabledevelopment/

10. Остудімов Б. А. Забезпечення сталого енергетичного розвитку громад. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи :* збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня 2024 року, м. Львів) / за наук. ред. проф. О. В. Батанова, доц. Р. Б. Бедрія. Львів, 2024. С.138-142.

11. Андрейків А. Проблема балансу національної безпеки та захисту прав власності: виклики міжнародно-правовим стандартам економічних прав і свобод в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ.* 2025 № 3. С. 50–58. https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-3-06https://visnik.dduvs.edu.ua/index.php/visnyk/issue/view/78

12. Андрейків А. Міжнародне територіальне співробітництво в Україні: правові механізми воєнного часу та післявоєнного відновлення. *Право.UA*. 2025. № 2. С. 260–265. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.2.70

13. Камінська Н. В. Концепція форсайту та її значення для післявоєнного відновлення. *Міжнародно-правові засади повоєнного відновлення України за підтримки ЄС:* аналітична записка. Київ : Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2025. С. 6–24.

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ОЦІНОЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ОФІЦІЙНОМУ ЛИСТУВАННІ: ШЛЯХ ДО ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Катеринчук К. В.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правознавства
Поліського національного університету
м. Житомир, Україна

Відповідно до Закону України «Про звернення громадян» (далі – Закон), «громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, медіа, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення (ч. 1 ст. 1 Закону). Відповідні органи «зобов'язані розглянути пропозиції (зауваження) та повідомити громадянина про результати розгляду» (ч. 1 ст. 14 Закону) та надати відповідь або відмову за результатами розгляду заяв (клопотань) (ч. 3, 4 ст. 15 Закону).

До змістовної частини (обґрунтування) такого «процесуального документа» визначено певні вимоги, а саме:

1) обґрунтованою – містити посилання на конкретні норми законодавства (статті законів, пункти постанов КМУ тощо);

2) вичерпною – орган має дати відповіді на всі питання, порушені в заяві;

3) зрозумілою – виклад має бути чітким, без двозначних трактувань;

4) важливою, якщо орган відмовляє у задоволенні клопотання, у відповіді обов'язково мають бути вказані причини відмови та порядок оскарження такого рішення (до органу вищого рівня або до суду).

Але наразі, деякі державні інституції (Бучанська окружна прокуратура Київської області та Відділ поліції № 2 Бучанського РУП ГУНП в Київській області) все ж порушують правила, щодо викладення інформації у чіткій та зрозумілій формі. Так, у відповіді на заяву від Бучанської окружної прокуратури Київської області (№ 53-73-1196 вих-26 від 04.02.2026 р.) широко використовується оціночна термінологія – сукупність слів та словосполучень, які не мають чітко визначеного кількісного чи фізичного виміру, а їхній зміст розкривається безпосередньо у кожній конкретній ситуації. Це такі терміни «вагомі

обставини», «об'єктивні дані» без подальшого їх роз'яснення чи трактування. Така ж ситуація і у Доповідній записці про результати розгляду звернення № 36313, що надійшла з Відділу поліції № 2 Бучанського РУП ГУНП в Київській області.

Оціночна термінологія у відповідях представників державних органів часто стає інструментом для уникнення конкретики («надано в межах розумних строків», «питання вивчається належним чином»). Це створює умови для корупційних ризиків та порушує право особи на чітку інформацію. Тому, з метою мінімізації суб'єктивізму та забезпечення принципу правової визначеності, пропонуємо заборонити використання оціночних термінів у відповідях державних органів без їхньої детермінації через кількісні або часові показники. Кожне використання понять має супроводжуватися посиланням на конкретні фактичні дані, що дозволить верифікувати таку оцінку.

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ АНТИДЕМПІНГОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Кілочек А. А.
аспірантка кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна

Антидемпінгові заходи є складовою системи торговельного захисту держави та застосовуються з метою протидії імпорту товарів за демпінговими цінами, що завдає шкоди національному товаровиробнику. Міжнародно-правові засади такого захисту визначені Угодою про застосування статті VI Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року (далі – Антидемпінгова угода), яка встановлює критерії визначення демпінгу, шкоди та причинно-наслідкового зв'язку між ними.

Згідно зі статтею 1 Антидемпінгової угоди, «антидемпінговий захід застосовується лише за умов, передбачених у статті VI ГАТТ 1994, та відповідно до розслідувань, розпочатих і проведених згідно з положеннями цієї Угоди.» [1] Стаття 2 уточнює визначення демпінгу: «Для цілей цієї Угоди товар уважається таким, що є предметом демпінгу, тобто таким, що вводиться в торгівлю іншої країни за ціною, нижчою за його нормальну вартість, якщо експортна ціна товару, що експортується з однієї країни до іншої, є меншою, ніж порівнянна ціна,

яка встановлюється у звичайному ході торгівлі на подібний товар, призначений для споживання в країні-експортері» [1].

Таким чином, положення Антидемпінгової угоди визначають правові підстави застосування антидемпінгових заходів та встановлюють основні критерії, за наявності яких товар може бути визнаний предметом демпінгу. Водночас застосування таких заходів можливе лише за результатами торговельного розслідування, проведеного компетентними органами відповідно до встановлених процедур і з урахуванням необхідності доведення факту демпінгу, наявності шкоди національному товаровиробнику та причинно-наслідкового зв'язку між ними.

Варто відзначити, що Україна імплементувала положення Антидемпінгової угоди в національне законодавство, зокрема у Законі України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22 грудня 1998 року № 330-XIV (далі – Закон про демпінг), який «визначає механізм захисту національного товаровиробника від демпінгового імпорту з інших країн, митних союзів або економічних угруповань. Він регулює засади і порядок порушення та проведення антидемпінгових розслідувань і застосування антидемпінгових заходів.» [2]

Крім того, системний зв'язок із загальними засадами зовнішньоекономічної діяльності регулюється Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-XII, статтею 31 якого визначено особливості застосування антидемпінгових заходів «проти недобросовісної конкуренції та зростаючого імпорту при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.» [3]

Важливим етапом розвитку національного правового регулювання стало набуття Україною членства у Світовій організації торгівлі (СОТ) у 2008 році, що зумовило необхідність приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Хоча базовий Закон про демпінг був прийнятий ще у 1998 році, статус члена СОТ обумовив подальше вдосконалення його положень. Зокрема, виникла потреба у деталізації процедур перегляду антидемпінгових заходів, уточненні прав заінтересованих сторін та вдосконаленні методики розрахунку демпінгової маржі. Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами підтвердила виконання Україною зобов'язань як члена СОТ.

Водночас сьогодні інституційна спроможність проведення антидемпінгових розслідувань Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України (далі – Мінекономіки) та Міжвідомчою комісії з міжнародної торгівлі (далі – Комісія) стикається з суттєвими викликами, зумовленими умовами воєнного стану. Однією з ключових проблем є об'єктивна неможливість дотримання процесуальних

строків, що визначені пунктом 5.10 статті 5 Антидемпінгової угоди та абзацом другим частини десятої статті 13 Закону про демпінг, відповідно до яких «строк проведення антидемпінгового розслідування не може бути більшим ніж 18 місяців.» [2]

Однак внаслідок системних обстрілів, руйнування або пошкодження інфраструктури підприємств, а також ускладнення логістики заінтересовані сторони часто не мають можливості надати актуальну інформацію. В свою чергу, державні органи стикаються з труднощами щодо своєчасного збору та опрацювання доказів у межах встановлених строків, що створює ризик виникнення правових прогалин та потенційного оскарження рішень Комісії у судовому порядку.

Іншим стримуючим чинником є технологічна обмеженість проведення засідань Комісії в дистанційному режимі. Згідно зі статтею 5 Закону про демпінг «засідання Комісії проводяться за адресою Мінекономіки.» [2] Така вимога суттєво обмежує гнучкість організації роботи Комісії та ускладнює участь заінтересованих сторін і членів Комісії, особливо в умовах воєнного стану, що може призводити до затягування процедур прийняття рішень.

Крім того, вимога подання документів переважно у письмовій (паперовій) формі ускладнює процес подання доказів, комунікацію з учасниками процедури та ефективне адміністрування розслідувань. В умовах війни така модель створює додаткові ризики фізичної втрати або знищення матеріалів розслідування внаслідок обстрілів, пошкодження адміністративних будівель, перебоїв у роботі поштового зв'язку чи обмеження доступу до приміщень органів державної влади. Відсутність повноцінного електронного документообігу знижує ефективність інституційної системи торговельного захисту до надзвичайних обставин і негативно впливає на безперервність процедур антидемпінгових розслідувань.

Таким чином, Україна формально імплементувала міжнародні стандарти антидемпінгового регулювання, проте сучасні умови, зокрема воєнний стан, застарілість окремих положень законодавства та обмеження щодо формату проведення засідань Комісії виявили низку системних викликів. До таких викликів належать нормативні прогалини у правовому регулюванні строків проведення антидемпінгових розслідувань, обмежена процедурна гнучкість чинного механізму їх здійснення, а також недостатня оперативність прийняття рішень компетентними органами.

З огляду на зазначене, ключові перспективи розвитку інституційної спроможності органів публічної влади пов'язані з оновленням антидемпінгового законодавства, зокрема із запровадженням можливості проведення засідань Комісії у дистанційному форматі, а також

впровадженням електронного подання та обігу документів у межах антидемпінгових розслідувань. Реалізація таких змін сприятиме підвищенню оперативності, прозорості та безперервності процедур торговельного захисту навіть в умовах надзвичайних обставин.

Література:

1. Угода про застосування статті VI Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року (Антидемпінгова угода СОТ) : міжнародний документ від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_010

2. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України від 22.12.1998 № 330-XIV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14

3. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ

Клименко О. М.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного, цивільного та господарського права
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна

Інституційна спроможність держави проявляється у здатності органів публічної влади ефективно виконувати свої функції, забезпечувати правопорядок та реалізовувати стратегічні цілі навіть у критичних умовах. В українській моделі організації державної влади, поряд із основною функцією утвердження верховенства й охорони Основного Закону, Конституційний Суд через тлумачення конституційних норм забезпечує єдність державної політики, а через механізм конституційного контролю запобігає «законодавчому хаосу». В механізмі стримувань і противаг він виступає ключовим арбітром у питаннях додержання балансу між гілками влади, запобігає інституційному колапсу та монополізації влади в державі. Таким чином, в системі координат організації державної влади в Україні Конституційний Суд посідає ключове місце гаранта конституційного правопорядку та інституційної спроможності держави щодо його забезпечення. Відтак – інституційна стійкість держави напряму залежить від функціональної

спроможності її конституційного регулятора, роль якого виходить далеко за межі «негативного законотворця».

В умовах воєнного стану або політичних криз Конституційний Суд України (далі – КСУ), забезпечуючи безперервність конституційного ладу, виступає гарантом того, що надзвичайні заходи не руйнують саму основу демократичної держави. Його рішення підтверджують правомірність дій влади, що критично важливо для їх суспільної легітимації та міжнародної підтримки.

Тож, посилення функціональної спроможності КСУ є проекцією інституційного зміцнення та модернізації держави.

Ключовим викликом у порядку денному посилення інституційної спроможності КСУ залишається питання формування ***суддівського корпусу.*** Неукомплектованість Суду та тривале незаповнення вакантних посад об'єктивно призводять до подовження строків розгляду справ, подекуди ставлять під сумнів легітимність ухвалених рішень, знижують рівень довіри до Суду та його авторитет у суспільстві. Запроваджені у 2023 році відповідно до Висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в ЄС [1] процедури конкурсного відбору суддів КСУ на конкурсних засадах досі залишаються недостатньо ефективними та надмірно залежними від політичного впливу, що слідує, зокрема, з відповідних висновків Венеційської комісії [2].

Питання ***відповідальності*** суддів КСУ є однією з ключових вимог у межах судової реформи та євроінтеграції. Основний фокус останніх законодавчих ініціатив з цих питань (законопроєкти № 14321 від 19.12.2025 [3], № 14321-1 від 23.12.2025 [4]) зосереджений на створенні системи регулятивних механізмів дисциплінарної відповідальності, якої раніше фактично не існувало в такому обсязі. Деякі формулювання пропонованих законопроєктів, зокрема щодо визначення складів проступків, наприклад «порушення вимог присяги», «грубе чи систематичне нехтування обов'язками», потребують уточнення, аби не стати інструментом тиску на незалежність суддів. Доцільною тут була б оцінка на відповідність міжнародним стандартам, зокрема позиціям Венеційської комісії.

Важливим для інституційного посилення КСУ є реформування його внутрішніх процедур, зокрема у сфері ***професійної етики суддів***. Схвалені Правила професійної етики [5] покликані забезпечити високі стандарти поведінки та підвищити довіру суспільства, проте вони виявляють низку проблемних аспектів – від нечітких механізмів застосування й відсутності належних процедурних гарантій до ризиків втручання у приватне життя суддів. Згідно з рекомендаціями ОБСЄ/БДІПЛ [6], ці Правила потребують більшої узгодженості з міжнародними стандартами, практичності у застосуванні та

збалансованості між правами й обов'язками суддів, що є ключовим для забезпечення незалежності, неупередженості та авторитетності Суду в умовах демократичного розвитку та європейської інтеграції.

Процесуальні аспекти діяльності КСУ потребують оптимізації відповідно до сучасних стандартів ефективності та прозорості. Це стосується, зокрема, чіткого врегулювання строків розгляду справ, справедливого розподілу навантаження між суддями, запровадження єдиних стандартів підготовки матеріалів. Важливим завданням є також створення механізмів внутрішнього контролю якості рішень, що гарантуватимуть їхню узгодженість, аргументованість і відповідність міжнародним стандартам конституційного правосуддя.

Важливим напрямком посилення інституційної спроможності КСУ є оптимізація роботи його Секретаріату, що слушно розглядати у фокусі його перетворення на ***«інтелектуальний хаб»***, здатний забезпечити комплексну підтримку суддів у процесі ухвалення рішень. Тут ключовим питанням є посилення фахового кадрового потенціалу. Зокрема, важливим завданням є формування команди експертів, орієнтованих на роботу в умовах євроінтеграційних перспектив України. Актуальними питаннями є стандартизація підготовки матеріалів та внутрішні механізми контролю їх якості.

Технологічних підходів вирішення потребує проблема ***«процесуального спаму»***. За узагальненими показниками Секретаріату КСУ [7], з прийнятих у 2024 році 189 остаточних актів Конституційного Суду 165 – ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження, що становить понад 80%. Така ситуація є зазвичай поширеною для розвинених, відкритих для індивідуального оскарження систем конституційної юстиції [8], зумовленою типовими помилками суб'єктів звернення з подання неприйнятних скарг, зокрема: невідповідність компетенції органу конституційного контролю (скарги про перегляд судових рішень); невичерпаність засобів захисту; відсутність належного обґрунтування (без юридичного аналізу та визначення того, як саме закон порушує конституційне право). Інструментами зменшення навантаження такого роду, що застосовуються в зарубіжній практиці, слугують різні фільтри, як-от: 1) *технічні* : запровадження електронної форми конституційної скарги на основі «конструктора» – інтерактивні форми-шаблони, які не дозволяють відправити документ у разі недодержання чітких вимог формуляра; 2) *фахові:* адвокатське представництво; 3) *фінансові* : «збір за зловживання правом» [9]. Відповідний досвід заслуговує поглибленого вивчення щодо ефективності та можливостей для адаптації до українських реалій. Сприяти покращенню ситуації могли б допоміжні роз'яснювальні засоби, зокрема відповідні практичні керівництва/настанови, узагальнення практики,

наприклад, видання періодичних дайджестів на кшталт: «Чому ми відмовили: топ-10 помилок (місяця/квартала/року)».

Висвітлені питання не є вичерпними в дорожній карті реформування КСУ, оскільки є лише складовою більш масштабного процесу інституційного зміцнення Суду в напрямі європейських стандартів конституційної юстиції. Слід акцентувати, що інституційна спроможність України прямо залежить від незалежності та професійності Конституційного Суду. Адже без ефективного конституційного контролю будь-які державні реформи ризикують втратити конституційну стійкість до внутрішніх та зовнішніх викликів.

Література:

1. Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. *European Commission*. Brussels, 17.6.2022. COM(2022) 407 final. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/opinion-ukraines-application-membership-european-union_en (дата звернення: 05.03.2026).

2. Ukraine – Opinion on draft amendments to certain legislative acts regarding the improvement of the competitive selection process for the position of judge of the Constitutional Court. CDL-AD(2025)052. *Venice Commission*. Strasbourg, 16 December 2025. URL: https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/cdl-ad-2025-052-e (дата звернення: 05.03.2026).

3. Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо удосконалення законодавчого врегулювання окремих положень функціонування Конституційного Суду України та встановлення дисциплінарної відповідальності суддів Конституційного Суду України: реєстр. № 14321 від 19.12.2025. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59378 (дата звернення: 05.03.2026).

4. Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо удосконалення діяльності Конституційного Суду України: реєстр. № 14321-1 від 23.12.2025. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59408 (дата звернення: 05.03.2026).

5. Правила професійної етики судді Конституційного Суду України: затверджено Постановою Конституційного Суду України від 22 липня 2025 року No 21-п/2025. URL: https://drive.google.com/file/d/1X9_FMRqKCCYCv9e0Nwc4Vhds918pJi2N/view (дата звернення: 05.03.2026).

6. Opinion on the Rules of Professional Ethics for Judges of the Constitutional Court of Ukraine. Opinion-Nr.: JUD-UKR/555/2025 [NR]. Warsaw, 30 December 2025. *OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights*. URL: https://resources.osce.org/sites/default/files/

documents/official_documents/2026/02/2025-12-30%20-%20ODIHR%20Opinion%20on%20Rules%20of%20Ethics%20Constitutional%20Court%20UKR%20-%20ENG%20Final%20.pdf (дата звернення: 05.03.2026).

7. Конституційний Суд України у цифрах : Щорічна інформаційна доповідь 2024. *Конституційний Суд України*. https://web.ccu.gov.ua/publikaciya/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-u-cyfrah-za-period-z-0101-po-31122024 (дата звернення: 05.03.2026).

8. Nino Tsereteli. Mechanism of Individual Complaints – German, Spanish and Hungarian Constitutional Courts – Comparative Analysis. *Central European University*, 2 April 2007. URL: https://www.academia.edu/85293806/Mechanism_of_Individual_Complaints_German_Spanish_and_Hungarian_Constitutional_Courts_Comparative_Analysis (дата звернення: 05.03.2026)

9. Згідно з § 34 Закону про Федеральний конституційний суд (Bundesverfassungsgerichtsgesetz - BVerfGG), Суд може накласти збір за зловживання у розмірі до 2 600 євро. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bverfgg/__34.html (дата звернення: 05.03.2026)

ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Колодій А. М.
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

Колодій О. А.
доктор юридичних наук,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Для того щоб дослідити інституційну спроможність органів публічної влади у забезпеченні сталого розвитку України необхідно: по-перше, сформулювати розуміння органів публічної влади; по-друге, зазначити визначення категорії «забезпечення»; по-третє, базуючись на попередніх положеннях спрогнозувати їх інституційну спроможність впливу на процес сталого розвитку України.

Стосовно розуміння органів публічної влади доцільно наголосити, що частина друга статті 5 Конституції України регламентує, що «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [1]. Є загальновідомим, що «**ВЛАДА** – багатогранне суспільно-політичне і правове поняття. Існують різноманітні його визначення. Влада – це: 1) відносини між людьми, коли одні командують, а інші підкоряються; 2) здатність досягати поставленої мети; 3) спроможність соціально-політичної системи забезпечувати виконання прийнятих нею рішень; 4) спосіб самоорганізації людської спільноти, заснованої на розподілі функції управління і виконання; 5) можливість і здатність проводити свою волю. Влада завжди передбачає взаємодію її агентів, що ґрунтується на підлеглості одного іншому. Якщо така підлеглість відсутня, тоді немає і влади» [2, с. 489–490]. А «**ПУБЛІЧНА ВЛАДА** – суспільно-політична влада, народовладдя. Основні види публічної влади: 1) влада народу, як безпосереднє народовладдя, безпосередня демократія (вибори, референдуми тощо); 2) державна влада – законодавча, виконавча, судова; 3) місцеве самоврядування – місцева публічна влада, що здійснюється, зокрема, територіальними громадами, представницькими органами місцевого самоврядування (радами), виконавчими органами рад, сільськими, селищними і міськими головами тощо» [3, с. 196].

Враховуючи викладене цілком впевнено можна стверджувати, що *органи публічної влади* – система владних інституцій політично організованого суспільства, яка включає органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені юридично визначеними повноваженнями і засобами для захисту прав, свобод та інтересів громадян, безпеки держави і суспільства, управління соціально-економічним та культурним розвитком країни [4].

Стосовно розуміння категорії «забезпечення» доцільно зазначити, що «**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**, я, *с.* 1. Дія за значенням забезпечити. 2. Матеріальні засоби до існування» [5]. Упродовж цього, «Забезпечення – дія за значенням забезпечити, у значенні «постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах». Дія за значенням забезпечити, у значенні «створювати надійні умови для здійснення чого-небудь». Матеріальні засоби для існування» [6].

Стосовно третьої складової цієї наукової розвідки сталого розвитку України хотілося б наголосити, що розвиток, загалом тлумачиться, як «… дія; процес, унаслідок якого відбувається зміна якості стану, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» або «незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об’єктів»

[7, с. 375]. А «Сталий розвиток (англ. *sustainable development*) – загальна концепція необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, зокрема їхньої потреби в безпечному і здоровому довкіллі. Як сформулювала визначення сталого розвитку у своїй доповіді Комісія Брундтланд, це «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [8, с. 284–287].

І, на додаток до зазначеного, «… інституційну спроможність розуміють як здатність інституції виконувати свої функції через забезпечення належного рівня професійної підготовки персоналу, процесів, організації та ресурсів відповідної інституції» [9, с 97–100]. Її також «… розглядають як здатність організацій виконувати покладені на них функції у визначених державою нормативних рамках» [10, с. 377].

Тлумачачи вище викладене в органічній єдності зазначених понять та положень можна цілком впевнено стверджувати, що інституційна спроможність органів публічної влади у забезпеченні сталого розвитку України буде залежати від наступних чинників:

1. Єдності публічної влади, оскільки вона здійснює публічне управління від імені єдиного джерела влади – народу України.

2. Впровадження принципу розподілу влади між: 1) інститутами громадянського суспільства та органами публічної влади держави; 2) загальнодержавними та регіональними органами публічної влади; 3) органами публічної влади держави та органами публічної влади місцевого самоврядування; 4) законодавчими, виконавчими та судовими органами публічної влади держави; 5) представницькими та виконавчими органами місцевого самоврядування.

3. Реальності публічної влади Українського народу, що забезпечується конституційним проголошенням: народної ініціативи (народної правотворчої та народної референдної ініціативи); народного вето; народного обговорення; народного опитування [11, с 64–90]. Беззаперечно, що шлях до забезпечення публічної влади Українського народу був би послідовнішим якби майбутня Конституція України приймалася на всеукраїнському референдумі.

4. Чіткого визначення правового статусу Президента України, виходячи з того, що «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» [1] і Президента України не можна віднести до жодної із них.

5. Оптимальної структурно-організаційної моделі Парламенту України, яка мала б бути двопалатною. При цьому існування другої палати в складі Парламенту необхідно пов’язувати з представництвом територій у Верховній Раді України. А це дасть можливість: 1) більш

повного врахування місцевих інтересів і потреб на загальнодержавному рівні; 2) послідовного налагодження через цю структуру оперативного зв'язку між загальнодержавними і місцевими органами; 3) надання останнім можливості самим значною мірою розв'язувати актуальні для себе питання; 4) сприяння єдності державного керівництва і місцевого самоврядування; 5) посилення ідей компромісу у парламентській діяльності; 6) створення внутріпарламентського механізму «стримок і противаг», підвищення контролю за законодавчим процесом; 7) спрощення загальної структури парламенту і т. д. До того ж, враховуючи сучасні реалії можна стверджувати, що оптимальний конституційний склад Верховної Ради України – триста народних депутатів України.

6. Конституція України ліквідувала верховенство однієї влади над іншою, проте вона все ж встановила, у частині другій статті 113, що Кабінет Міністрів України «… відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених цією Конституцією» [1]. У зв'язку із зазначеним можна стверджувати, що Кабінет Міністрів України знаходиться у подвійному підпорядкуванні. Проте цей інститут як свідчить вітчизняна і міжнародна практика, не завжди ефективний. Такі органи здебільшого орієнтуються у своїй діяльності на більш міцного «господаря», а інший, як правило, виконує мінімальні функції із управління цим підвідомчим органом.

7. Відокремлення компетенції Кабінету Міністрів України і центральних органів виконавчої влади на користь останніх.

8. Розширення змісту статті 6 Конституції України, закріпивши ще й такі гілки державної влади, як президентська і контрольно-наглядова, та регламентувавши існування і, по можливості, функціонування правоохоронної системи державних органів. До речі, про останні лише згадується у частині третій статті 17 чинної Конституції України [1]. У зв'язку з цим є сенс зазначити, що в історії політичної думки кількість гілок влади, які пропонувалося встановити, коливалася в межах десятка. Серед них називалися законодавча, виконавча, судова, установча, контрольна, федеративна, виборча, зовнішньополітична, громадська, військова [12, с. 64].

9. Удосконалення положення, передбаченого частиною четвертою статті 118 Конституції України, згідно з яким голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України, оскільки місцеві державні адміністрації є складовими частинами системи державної виконавчої влади і мають призначатися вищим органом цієї системи [1].

10. Врегулювання статусу районних і обласних рад, адже вони є представницькими органами, що представляють спільні інтереси територіальних громад відповідного району чи області, але населення району та області громадами не визнаються, а відтак правом на самоврядування не володіють.

11. Запровадження належного рівня ресурсного забезпечення місцевого самоврядування (його матеріальної і фінансової основ) та визначення його територіальної основи, адже здійснення місцевого самоврядування охоплює лише межі населених пунктів. Питання про те, під чиєю юрисдикцією повинна перебувати територія між населеними пунктами, залишається відкритим. А відтак необхідним є внесення змін до статті 142 Конституції України.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К. : «*Укр. енцикл.*», 1998. – Т. 1 : А – Г. 672 с.

3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова. редкол.) та ін.]. К. : «*Укр. енцикл.*», 1998. Т. 5 : П – С. 2003. 735 с.

4. Органи публічної влади. *Публічне управління: термінологічний словник*. URL: https://e-pidruchniki.com/content/1427_organi_pyblichnoi_vladi.html#:~:text=%D0%9E%D0%A0%D0%93%D0%90%D0%9D%D0%98%20%D0%9F%D0%A3%D0%91%D0%9B%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%92%D0%9B%D0%90%D0%94%D0%98%20%E2%80%93%20%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0%20%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%85,%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B8%20%D1%96%20%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%2C%20%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%2D

5. Словник UA портал української мови та культури URL : https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F

6. Забезпечення. Матеріал з Вікісловника. URL: https://uk.wiktionary.org/wiki/%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «*Перун*», 2005. 1728 с.

8. Butlin, John (1 квітня 1989). Our common future. By World commission on environment and development. (London, Oxford University Press, 1987, pp.383 £5.95.). *Journal of International Development* (англ.). Т. 1, № 2. С. 284–287.

9. Рось О. Г. Поняття та сутність нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 97–100.

10. Петренко К. Особливості інституційної спроможності громадських об'єднань в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Випуск 4 (78). С. 376–388.

11. Колодій А. М., Тернавська В. М., Колодій О. А. Правотворчість українського народу як форма реалізації конституційно-правової політики держави. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 1. С. 64–90.

12. Цвік М. В. Конституційні проблеми розподілу властей (деякі загально-теоретичні аспекти). *Вісник Академії правових наук України*. 1993. № 1. С. 60–68.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРАВОТВОРЧОСТІ: ЛЕГІТИМНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ ТА АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОВОРОТ

Костицький М. В.
доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік)
Національної академії правових наук України, почесний академік
Національної академії педагогічних наук України,
заслужений юрист України,
головний науковий співробітник
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна

Сучасна теорія права долає вузький нормативізм, розглядаючи правотворчість не як технічну процедуру, бо як фундаментальний акт соціального конструювання реальності. Його якість та ефективність

детерміновані не так формальними правилами, як глибинними філософсько-правовими підставами, які задають онтологічний, аксіологічний та антропологічний обрії створюваного права. Аналіз ключових філософсько-правових парадигм дозволяє визначити легітимність та зміст правотворчого процесу.

1. Легітимність правотворчості: від волюнтаризму до дискурсивної раціональності.

Класична дилема (Гоббс *vs*. Руссо) передбачає, що правотворчість балансує між моделлю суверенного наказу (легітимність від влади) та моделлю загальної волі (легітимність від колективного суверена). Обидві моделі в чистому вигляді мають ризики: перша – свавілля, друга – тиранії більшості.

Сучасний синтез (Юрген Хабермас, Роберт Алексі) дозволяє стверджувати, що легітимність у демократичній правовій державі має дискурсивно-процедурний характер. Право є легітимним, якщо процес його створення забезпечує можливість рівного та вільного обговорення його норм усіма, на кого воно поширюється. Таким чином, філософська основа – це принцип комунікативної дії, де правотворчість виступає інституціоналізованою формою раціонального діалогу.

2. Справедливість як іманентний критерій правотворчості: діалектика формального та розподільного.

Формальна (комутативна) справедливість (від аристотелівського поняття комутативної справедливості до сучасного принципу формальної правової рівності) вимагає від правотворчості створення абстрактних, загальних та неупереджених норм. Це база, але недостатня умова.

Розподільна (дистрибутивна) справедливість відповідно до концепцій Дж. Ролза і Р. Дворкіна стає філософським імперативом для сучасного законодавця. Правотворчість має свідомо відповідати на запитання: як розподіляються соціальні блага та тяготи через правові норми? Це передбачає моделювання наслідків законів для різних соціальних груп та орієнтацію на принцип диференціації (різне правове регулювання для різних ситуацій для досягнення реальної рівності можливостей).

3. Антропологічний поворот у правотворчості: від суб'єкта права до правової особи.

Антропологічний поворот у правотворчості передбачає подолання абстрактного суб'єкта, тобто перетворення права з набору формальних правил для «середнього громадянина» на інструмент, який розпізнає унікальність кожної людини та прагне забезпечити реальну, а не лише проголошену, свободу та справедливість. Класична ліберальна правотворчість спирається на модель абстрактного, раціонального та автономного індивіда. Сучасна філософсько-правова думка (феноменологія,

комунітаризм) потребує врахування конкретної людської ситуації: уразливості, тілесності, культурної та врахування соціальної вбудованості особистості.

У цьому контексті набуває особливого значення принцип людської гідності. В межах правової теорії Р. Дворкіна людська гідність виступає не як абстрактна цінність, а як метапринцип, який структурує всю правотворчість. Норма, яка принижує гідність, може бути правом за своєю суттю (концепція «неправового права» Г. Радбруха, ідея «морального змісту права» Л. Фуллера). Це призводить до пріоритету прав людини як «готової філософської матриці» для законодавця та заборони створення інструменталістського права, що розглядає людину як засіб для державних цілей. Тобто формальної дійсності недостатньо, і справжнє право має відповідати моральним принципам, інакше воно втрачає свою сутність і легітимність.

4. Час і право: філософська проблема темпоральності у правотворчості.

У контексті філософського обґрунтування можна стверджувати, що правотворчість існує у полі тиску суперечливих вимог: з одного боку, необхідності стабільності як умови правової визначеності та довіри, а з іншого – потреби в гнучкості та адаптації до змінних суспільних викликів (соціальний контракт, очікування громадян).

Функціонування сучасної правової системи зумовлено необхідністю забезпечення динамічної рівноваги, де правотворчість, з одного боку, ґрунтується на принципі стабільності як фундаменті правової визначеності та публічної довіри, а з іншого – детермінована необхідністю мінливості у відповідь на динаміку соціальних процесів, що вимагає від неї перманентної адаптації до нових суспільних викликів, технологічних інновацій та змін у системі цінностей. Філософське вирішення цього протиріччя лежить не в принципі правової революції, а в принципі правової еволюції. Правотворчість має бути процесом рефлексивної модернізації права (Г. Тойбнер), де нові норми діалектично знімають (у гегелівському значенні) старі, зберігаючи системну цілісність та базові засади. Ідея «закону-рамки» та «регулятивних експериментів» – практичний наслідок цього підходу.

5. Системність як філософсько-логічний, а не технічний принцип.

Вимога системності (несуперечності, повноти) у правотворчості має глибоке філософське коріння в ідеї раціональності права як такого (від Лейбніца до Кельзена). Право, внутрішньо суперечливе, перестає бути передбачуваним мірилом поведінки і стає знаряддям свавілля. Таким чином, логічна послідовність – це етичний обов'язок законодавця перед суспільством, умова можливості самого правового, а не силового регулювання.

Таким чином філософсько-правові підстави правотворчості формують неявну конституцію для законодавця, яка задає межі та вектори його діяльності. При цьому ключовими парадигмами сучасної правотворчості є: дискурсивна легітимність, дистрибутивна справедливість, антропоцентризм, що ґрунтується на гідності, та рефлексивна темпоральність.

Нехтування цими підставами веде до створення легальних, але неправових (в природно-правовому сенсі) норм, що підриває соціальний договір і породжує системну кризу легітимності. Отже подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку таких методологій в рамках прикладної філософії права, як етико-правова експертиза, для забезпечення перекладу філософських імперативів на мову конкретних законодавчих рішень.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: РОЛЬ ДЕРЖАВИ ТА СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІВНИКА

Костюченко О. Є.
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Стрімкий розвиток цифрових технологій істотно впливає на процеси організації суспільної праці, що зумовлює необхідність активної участі держави у забезпеченні цифровізації трудових відносин. Йдеться не лише про визнання права працівників і роботодавців використовувати цифрові технології в процесі праці та її організації, а й про визначення чітких правових умов їх застосування. Особливої актуальності набуває питання спроможності України забезпечити цифрову трансформацію трудової сфери без порушення прав і свобод працівників, оскільки відсутність належного правового регулювання може спричинити конфлікти між учасниками трудових відносин, зростання кількості трудових спорів та формування практик, що суперечать принципам гідної праці й цілям соціально-економічного розвитку держави.

У зв’язку з цим, особливого значення набуває роль держави як суб’єкта формування політики цифрової трансформації соціально-

трудової сфери. Саме державні інституції повинні: 1) забезпечити нормативне врегулювання новацій в організації праці; 2) визначити правові межі використання цифрових технологій у трудових відносинах; 3) гарантувати дотримання трудових прав працівників. Відтак ефективність державного управління у сфері забезпечення трудових прав безпосередньо пов'язана з легітимністю функціонування демократичної держави.

«Саме уряд є ключовою інституцією для легітимації і спроможності політичного режиму, оскільки він забезпечує стабільність, ефективність та легітимне його існування шляхом результативного захисту прав громадян, функціонування правової держави й успішної реалізації політик» [1, с. 57]. У цьому контексті діяльність уряду, як центрального суб'єкта реалізації соціально-економічної політики, повинна охоплювати формування ефективного нормативно-правового механізму регулювання трудових відносин в умовах цифровізації, що забезпечуватиме баланс інтересів працівників і роботодавців у процесі використання цифрових технологій у сфері праці.

Цифровізація суспільно корисної праці формує якісно нову реальність реалізації права на працю, у якій роль держави набуває ключового значення як у забезпеченні легітимності політики цифрової трансформації, так і в гарантуванні дотримання прав і свобод працівників. Водночас правова проблематика полягає у відсутності комплексного нормативного регулювання застосування цифрових технологій у трудових відносинах, невизначеності меж їх використання роботодавцем та недостатності гарантій захисту гідності працівника, його права на приватність, та запобігання зловживанням цифровими інструментами контролю праці.

Розглядаючи проблематику правового забезпечення цифровізації праці, доцільно враховувати ширший її соціально-економічний контекст. Цифрова трансформація трудових відносин не є самоціллю державної політики, а повинна розглядатися як інструмент підвищення ефективності суспільно корисної праці, котрий виступає ключовим фактором розвитку економіки та стабільності соціальної системи. Водночас недосконалість правового регулювання питань цифровізації трудових відносин створює ризики зростання конфліктів інтересів учасників трудових відносин, збільшення кількості трудових спорів та формування практик, які потенційно порушують принципи «гідної праці». Вирішення цих проблем потребує формування системного підходу до правового забезпечення цифровізації праці, який має включати удосконалення трудового законодавства шляхом закріплення правових умов використання цифрових технологій у процесі організації праці, визначення гарантій захисту персональних даних працівників,

встановлення меж цифрового контролю роботодавця та запровадження ефективних механізмів державного нагляду за дотриманням трудових прав у цифровому середовищі. Такий підхід сприятиме досягненню балансу інтересів сторін трудового договору та забезпеченню узгодження процесів цифровізації з цілями соціально-економічного розвитку держави.

Саме завдяки здатність суспільства забезпечувати стабільне функціонування системи суспільно корисної праці формується його економічна та соціальна спроможність протидіяти кризовим викликам. У цьому значенні трудова активність громадян і належні правові умови її реалізації є важливими елементами феномену суспільної та державної стійкості. В процесі цифровізації трудових відносин варто враховувати, що суспільно корисна праця виступає фундаментальною основою соціально-економічного розвитку держави. Саме через трудову діяльність громадян забезпечується створення матеріальних і нематеріальних благ, формування економічного потенціалу суспільства та реалізація стратегічних цілей державного розвитку. Отже ефективність організації праці, належний рівень гарантування трудових прав та створення умов для гідної праці безпосередньо впливають на здатність держави підтримувати стабільність і поступальний розвиток суспільних систем.

З метою створення належних умов для цифровізації трудових відносин та заохочення економічно активного населення до реалізації права на працю у власній державі, необхідно своєчасно унормувати практику використання цифрових технологій у трудових відносинах. Під час удосконалення правового регулювання цифровізації трудових відносин доцільно враховувати практику Європейського суду з прав людини. У ній сформовано правові позиції щодо контролю дій працівників на роботі із використанням цифрових технологій. Зокрема, у рішенні у справі Bărbulescu v. Romania № 61496/08 Європейський суд з прав людини визначив критерії допустимості цифрового моніторингу роботодавцем дій працівника.

Суд наголосив, що «пропорційність та процесуальні гарантії проти свавілля є важливими… для того, щоб бути плідними, трудові відносини повинні ґрунтуватися на взаємній довірі» (п. 121) [2], тобто національні органи влади повинні забезпечувати належний баланс між інтересами роботодавця щодо контролю за виконанням трудових обов'язків та правом працівника на повагу до приватного життя і кореспонденції. У пункті 121 рішення судом сформульовано умови, які дають можливість оцінювати дії роботодавця щодо контролю за працівником як такі, що забезпечують пропорційність та процесуальні гарантії проти свавілля. Судом акцентовано на такій умові

«чи був працівник повідомлений про те, що роботодавець може вжити заходів для моніторингу кореспонденції та інших комунікацій, а також про впровадження таких заходів. Хоча на практиці працівники можуть бути повідомлені різними способами, залежно від конкретних фактичних обставин кожної справи, Суд вважає, що для того, щоб заходи вважалися сумісними з вимогами статті 8 Конвенції, повідомлення, як правило, має бути чітким щодо характеру моніторингу та бути наданим заздалегідь» (пункт 121 (i)). Наголошена на необхідності оцінювання обсягу та ступеня втручання роботодавця у приватну сферу працівника. Суд зазначив, що «слід враховувати, чи міг роботодавець використовувати менш інвазивні заходи» (пункт 121 (iii)), а також «чи був працівник забезпечений адекватними гарантіями, особливо коли моніторингові операції роботодавця мали нав'язливий характер. Такі гарантії повинні, зокрема, гарантувати, що роботодавець не зможе отримати доступ до фактичного змісту відповідних комунікацій, якщо працівник не був заздалегідь повідомлений про цю можливість» (пункт 121 (vi)) [2]. Крім того, у пункті 122 рішення акцентовано, що «органи влади повинні забезпечити, щоб працівник, чиї комунікації контролювалися, мав доступ до засобу правового захисту перед судовим органом, який має юрисдикцію для визначення, принаймні по суті, як дотримувалися критерії, викладені вище, і чи були оспорювані заходи законними» [2]. Тобто, національні органи влади повинні з'ясувати, чи були наслідки моніторингу для працівника пропорційними та чи були забезпечені достатні гарантії проти зловживань.

Наведені правові позиції мають бути враховані у процесі удосконалення трудового законодавства України шляхом закріплення законодавчих вимог щодо: 1) обов'язкового інформування працівника про застосування цифрових засобів контролю; 2) визначення меж і цілей використання цифрових засобів контролю; 3) встановлення критеріїв пропорційності втручання роботодавця в приватні цифрові комунікації працівника; 4) створення дієвих гарантій судового та адміністративного захисту від неправомірного цифрового моніторингу в трудових відносинах.

Отже, цифровізація трудових відносин формує нову парадигму організації суспільно корисної праці, у межах якої забезпечення ефективного поєднання технологічного розвитку з належними гарантіями трудових прав набуває визначального значення для соціально-економічного розвитку держави та зміцнення її національної стійкості. За таких умов роль держави полягає у формуванні комплексного правового механізму регулювання використання цифрових технологій у сфері праці, який забезпечував би баланс інтересів працівників і роботодавців, запобігав зловживанням цифровими інструментами

контролю та гарантував дотримання права працівника на приватність і гідні умови праці. Важливим орієнтиром для вдосконалення національного трудового законодавства в цій сфері мають бути міжнародні стандарти захисту прав людини, зокрема, ті, що сформовані в практиці Європейський суд з прав людини.

Література:

1. Кононенко Н. Інституційна спроможність українських урядів: проблеми ефективності та легітимності. *Політичні дослідження*. 2024. № 2 (8). С. 53–72. DOI: https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-3.

2. Judgment Grand Chamber. Case Of Bărbulescu v. Romania *(*Application № 61496/08*)*. Strasbourg. 5 September 2017. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-177082%22]

ФУНКЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРАТУРОЮ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ В СУДІ: БАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Красножон О. М.
аспірантка
Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: **Стефанчук М. М.,**
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри юстиції
Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

У 2016 році внесено зміни до Конституції України, яку доповнено статтею 131-1 про те, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює, зокрема, представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [1].

Такі випадки і порядок вже були визначені у ст. 23 Закону України «Про прокуратуру». При цьому конституційне положення про здійснення представництва в суді лише інтересів держави не потягло за собою внесення змін до ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», яка передбачала та й досі передбачає здійснення представництва, окрім інтересів держави, також й інтересів громадян [2].

Натомість Конституційний Суд України (далі – КСУ) у грудні 2025 року, розглядаючи конституційну скаргу ТОВ «Рейнір Бізнес Груп» на відповідність статті 131-1 Конституції України окремих положень статті 23 Закону України «Про прокуратуру», визнав конституційними абзаци перший, другий, третій частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» та неконституційними приписи абзацу першого частини третьої статті 23, які дають прокурору право здійснювати представництво інтересів держави в суді у зв'язку *з нездійсненням або неналежним здійсненням захисту цих інтересів органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження* [3] (тут і далі виділено мною – О. Красножон).

Оскільки відповідність Конституції України законодавчих положень про здійснення прокурором представництва інтересів громадян не було предметом конституційної скарги, КСУ не здійснював такого аналізу та не робив відповідного висновку.

В обґрунтування прийнятого рішення КСУ навів статистичні дані про роботу органів прокуратури на цьому напрямі та розцінив їх як такі, які свідчать, що «виключні випадки» представництва прокуратурою інтересів держави в суді, не пов'язані з кримінальним провадженням, перетворилися на поширену практику, яка є несумісною з конституційно визначеним винятковим характером таких випадків [3, с. 31]. З цього приводу варто зауважити, що кількісна складова, на наше бачення, не може бути єдиним індикатором виключності, адже кількість випадків здійснення представництва залежить саме від кількості порушень законодавства, на які прокурор зобов'язаний відреагувати. При цьому кількість правопорушень, вочевидь, не може корелюватися у бік зменшення законодавчим обмеженням компетенції того чи іншого суб'єкта.

В аспекті кримінальної складової як умови, за якої, згідно з позицією КСУ, здійснення представництва буде сумісне з конституційно визначеною винятковістю таких випадків, слід зазначити таке. Передусім, Конституція України ні буквально, ні за своїм духом не містить положень, які б свідчили про перевагу одних функцій прокуратури над іншими, або залежність однієї від інших, як умови їхньої реалізації. З огляду на це, видається дискусійною позиція, викладена в окремій (збіжній) думці судді Конституційного Суду України Водяннікова О.Ю. про те, що тільки підтримання публічного обвинувачення в суді та організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку є ядром

компетенції прокуратури, а функція представництва є не типовою, не самостійною, а додатковою [4, с. 12]. При цьому субсидіарний характер представницької діяльності, про який йдеться у вказаній позиції, та правова природа якого віднайшла свою розробку й у науковій юридичній літературі, зокрема в працях Я. О. Берназюка, К. А. Гузе, М. М. Стефанчук та багатьох інших, на наш погляд, означає *субсидіарність лише щодо інших уповноважених органів*, адже таке розуміння субсидіарності виникло саме через законодавче (ст. 23 Закону України «Про прокуратуру») формулювання одного з випадків представництва – нездійснення або неналежне здійснення захисту інтересів держави своїх повноважень органом державної влади, органом місцевого самоврядування чи іншим суб'єктом владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження. При цьому можемо припустити, що у разі, коли уповноважений орган відсутній і прокурор пред'явивши позов, набув статусу позивача, він виконує вже не субсидіарну, а виключну роль, оскільки інший суб'єкт, відносно якого така додатковість зі сторони прокурора могла мати місце, відсутній. Ба більше, конституційне формулювання про те, що представництво здійснюється у виключних випадках, на наше бачення, може свідчити й про найбільшу важливість саме представницької функції, оскільки саме від її реалізації, вчасності, ефективності тощо залежить усунення порушень закону та захист порушених прав та інтересів, оскільки ані інші органи, ані інші функції прокуратури не дали вищезазначених необхідних результатів. Водночас, вкотре зауважуємо, що ми відстоюємо позицію про паритетність та однакову важливість усіх функцій, якими наділені органи прокуратури.

Ба більше, наведені у рішенні статистичні дані не свідчать про те, що всі ці випадки здійснення представництва поза кримінальними провадженнями з ними не пов'язані. Про пов'язаність з кримінальними провадженнями позовів, пред'явлених у порядку адміністративного, господарського, цивільного судочинства, може свідчити, зокрема, те, що матеріали кримінальних проваджень відповідно до наказу Генерального прокурора від 21.08.2020 № 389 [5] були джерелом інформації для встановлення наявності підстав для застосування представницьких повноважень; позов у межах кримінального провадження був заявлений, однак судом був залишений без розгляду; захист порушених прав неможливо здійснити шляхом пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні (до прикладу, позови про визнання незаконними і скасування рішень, недійсними правочинів, позови зобов'язального характеру).

До того ж, навіть і відсутність пов'язаності з кримінальною складовою не може позбавляти прокурора повноважень у здійсненні

представницької діяльності поза межами кримінального провадження, оскільки не кожне порушення законодавства, на яке прокурор зобов'язаний відреагувати, тягне за собою вирішення питання саме кримінальної відповідальності. Про важливість функцій прокуратури поза межами системи кримінального судочинства зазначено і в Рекомендаціях Комітету міністрів Державам-учасницям щодо ролі державних обвинувачів за межами системи кримінального правосуддя від 18–19 вересня 2012 року [6].

В обґрунтування позиції щодо визнання неконституційними окремих приписів профільного закону КСУ також зазначив, що нечіткість визначення окремими приписами абзацу першого частини третьої статті 23 Закону відповідних випадків представництва прокурором інтересів держави в суді та підстав його звернення до суду не забезпечує юридичної визначеності для інших суб'єктів владних повноважень та заінтересованих учасників суспільних відносин та створює суттєві ризики, реальну загрозу порушення основних засад судочинства [3, с. 34].

На наш погляд, у формулюванні «нездійснення чи неналежного здійснення» нечіткість, оціночна складова дійсно мають місце, проте це радше свідчить про недосконаліть законодавства, яку потрібно усувати шляхом внесення відповідних змін. Однак така нечіткість та юридична невизначеність існувала не тільки для «*інших суб'єктів владних повноважень та заінтересованих учасників суспільних відносин»,* а передусім для прокурорів, які здійснюють представницьку діяльність, зокрема і відповідно до цих приписів законодавства. Однак таке формулювання не створює ні на законодавчому рівні, ні у практичній площині для прокурора жодних переваг у статусі як сторони судового процесу. При цьому погоджуємося з необхідністю зміни цих законодавчих приписів, аби надалі прокурори не долали таку невизначеність шляхом напрацювання відповідної судової практики.

Більш категорично щодо винесеного рішення висловився суддя КСУ Лемак В.В., який в окремій (розбіжній) думці зазначив, що воно продемонструвало глибоке нерозуміння інтересів держави, захист яких відповідно до Конституції України має здійснювати прокурор і які не можна чітко визначити через їх динамічну змінюваність. Рішення КСУ, на його думку, створило загрозу удару по інституційній системі прокуратури, яка втілює до того ж принцип протидії корупції [7, с. 5–6, 8].

На думку судді КСУ Городовенка В.В., прийняте рішення не обмежує здатність держави до ефективного судового захисту її інтересів, а покликане інституційно впорядкувати механізм представництва, чітко

розмежовуючи відповідальність профільних органів та допоміжну (субсидіарну) роль прокуратури [8, с. 3].

Отже, у рішенні КСУ і трьох окремих думках суддів міститься конституційний дискурс, у межах якого продемонстровано різні підходи до розуміння конституційної функції представництва, кожен з яких вартий окремої наукової дискусії. При цьому варто зауважити, що визначальним аспектом прийнятого рішення є те, що воно має спонукати законодавця у найкоротший строк внести у законодавство відповідні зміни, які назріли вже давно. З огляду на встановлений КСУ дедлайн до 1 січня 2027 року – дати, з якої неконституційні приписи втратять чинність, напрацювання відповідних пропозицій змін до законодавства конче необхідне вже сьогодні, тому у межах зазначеного наукового заходу пропонуємо окремі з них.

Так, пропонуємо випадки прокурорського представництва в суді визначити через фундаментальні сфери публічних правовідносин, порушення або загроза порушення у яких і буде тим виключним випадком. Ними, на наш погляд, мають бути, зокрема, охорона дитинства, національна оборона і безпека, культурна спадщина, охорона довкілля та інші загальнонаціональні пріоритети. Виключними випадками також можуть бути: відсутність уповноваженого на захист інтересів держави суб'єкта; відсутність у нього повноважень на звернення у спірних правовідносинах до суду; уповноважений на захист інтересів держави суб'єкт порушив інтереси держави у спірних правовідносинах.

Окрім того, є потреба усунути застосування у межах однієї статті різної термінології (підстави, обставини) щодо позначення тих випадків, за яких прокурор здійснює представництво. Загалом задля підвищення інституційної спроможності органів прокуратури при здійсненні представницької діяльності, поряд із згадуваним вище вузьким тлумаченням здійснення представництва [4, с. 19], вбачаємо, як об'єктивно зумовлену, потребу у більш широкому розумінні правової природи прокурорського представництва з урахуванням низки визначальних чинників, зокрема прав, свобод, інтересів суспільства, які підлягають захисту, повноважень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, рівня правопорядку у певній сфері правовідносин, загрози заподіяння шкоди інтересам громадян, держави тощо.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 28.02.2026).

2. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text (дата звернення: 28.02.2026).

3. У справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «Рейнір Бізнес Груп» щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзацу першого частини третьої, абзаців першого, другого, третього частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII (щодо представництва прокурором інтересів держави в суді): рішення КСУ від 03.12.2025 № 6-(II)/2025. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/6_r_2_2025.pdf (дата звернення: 28.02.2026).

4. Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України Олександра Водяннікова стосовно рішення у справі за конституційною скаргою ТОВ «Рейнір Бізнес Груп» щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзацу першого частини третьої, абзаців першого, другого, третього частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII (щодо представництва прокурором інтересів держави в суді). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/okrema_zbizhna_dumka_suddi_ksu_oleksandra_vodyannikova_stosovno_rishennya_ksu_no_6-rii2025.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

5. Про організацію діяльності прокурорів щодо представництва інтересів держави в суді: наказ Генерального прокурора від 21.08.2020 № 389.URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-prokurorskoyi-diyalnosti (дата звернення:01.03.2026).

6. Recommendation CM/Rec (2012)11 of the Committee of Ministers to member states on the role of public prosecutors outside the criminal justice system, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 19 September 2012 at the 1151st meeting of the Ministers' Deputies and explanatory memorandum. URL: https://rm.coe.int/16807096c5 (дата звернення:01.03.2026).

7. Окрема думка (розбіжна) судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно рішення у справі за конституційною скаргою ТОВ «Рейнір Бізнес Груп» щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзацу першого частини третьої, абзаців першого, другого, третього частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII (щодо представництва прокурором інтересів держави в суді). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/okrema_dumka_rozbizhna_suddi_ksu_vasylya_lemaka_stosovno_rishennya_ksu_no6-rii2025.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

8. Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України Городовенка В.В. стосовно рішення у справі за конституційною скаргою ТОВ «Рейнір Бізнес Груп» щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзацу першого частини третьої, абзаців першого, другого, третього частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII (щодо представництва прокурором інтересів держави в суді). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/okrema_dumka_zbizhna_suddi_ksu_viktora_gorodovenka_stosovno_rishennya_ksu_no_6-rii2025.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРЕДСТАВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ЯК ЗНАЙТИ БАЛАНС МІЖ СВОБОДОЮ СЛОВА ТА ОХОРОНОЮ АВТОРИТЕТУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ?

Кузнецов В. В.
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Суспільно-політична ситуація в Україні під час збройної агресії рф характеризується підвищеними ризиками для осіб, які виконують державні функції. Під час дії воєнного стану, масштабної дезінформації ворога та соціальної напруги в суспільстві почастішали випадки погроз і публічних закликів до розправи з державними та політичними діячами [17]. Зокрема, у соціальних мережах нерідко лунають заклики до насильства щодо осіб, які знаходяться під державною охороною [17]. Такі дії не лише ставлять під загрозу життя і здоров'я посадових осіб, але й підривають авторитет державної влади та суспільну довіру до інститутів демократії. Сумним прикладом є вбивство 30 серпня 2025 року народного депутата А. Парубія як реалізація попередніх погроз [10]. Отже, сьогодні постає актуальною проблема належного кримінально-правового захисту державних діячів від посягань, пов'язаних з їхньою службовою діяльністю.

Такі загрози для державних діячів набувають особливої гостроти на тлі різкого зростання незаконного обігу вогнепальної зброї – за оцінками експертів, в Україні в нелегальному обігу перебуває до 5 млн одиниць зброї [14]. Це означає, що вербальні заклики

до розправи можуть легко трансформуватися в реальні насильницькі дії, особливо в умовах, коли соціальна напруга та радикалізація в суспільстві досягають крайнього рівня. Пригадаймо хоча б вбивство чотирьох поліцейських, яке відбулося 27 січня 2026 р. на Черкащині. Суспільна дискусія щодо правової та моральної оцінки такої надзвичайної події дедалі більше зміщується від чіткого засудження вчинених кримінальних правопорушень до пошуку пояснень і виправдань дій нападника – ветерана війни [13]. Тому захист життя, здоров'я та гідності осіб, які виконують ключові державно-владні функції, набуває першочергового значення для забезпечення національної безпеки. Відповідно, сьогодні виникла гостра потреба вдосконалити кримінальне законодавство з метою адекватного реагування на публічні погрози й підбурювання до насильства щодо державних та громадських діячів, не обмежуючи при цьому необґрунтовано свободу політичного висловлювання.

Для реалізації такої ідеї народні депутати України зареєстрували проект Закону України «Про внесення змін до статті 346 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за публічний заклик або публічне підбурювання до насильства щодо державного чи громадського діяча, а також посилення відповідальності за погрози або насильство щодо державного чи громадського діяча» від 12 січня 2026 р. № 14372 (законопроект № 14372). У законопроекті № 14372 запропоновано, зокрема: змінити назву статті 346 Кримінального кодексу (КК) України, доповнивши її такими формами діянь, як «публічний заклик до насильства» та «публічне підбурювання»; значно розширити об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення: 1) деталізувати способи висловлення погроз (усно, письмово, жестами, через Інтернет, електронні комунікації, демонстрацію зображень, відео тощо); 2) включити погрозу насильством як самостійний елемент; 3) охопити ст. 346 КК України ширший перелік тілесних ушкоджень; запровадити нову частину статті, яка встановлює кримінальну відповідальність за публічний заклик або публічне підбурювання невизначеного кола осіб до насильницьких дій щодо державних або громадських діячів, у тому числі шляхом поширення, коментування, підтримання або схвалення матеріалів у мережі Інтернет; істотно посилити санкції норм: за погрози – від 5 до 8 років позбавлення волі; за публічне підбурювання – від 6 до 10 років позбавлення волі; за насильницькі дії – до 15 років позбавлення волі; за кваліфікуючих обставин (в умовах воєнного стану; повторно; групою осіб; із застосуванням вогнепальної зброї; вибухових речовин чи спеціально виготовлених засобів; з мотивів політичної ненависті чи ворожнечі; із використанням інформаційних технологій з метою масового поширення

погроз чи підбурюючих матеріалів) – аж до довічного позбавлення волі [18]. Таким чином, законопроект № 14372 спрямовано на усунення законодавчих прогалин: якщо чинна ст. 346 КК України криміналізує саме погрози і насильство (у зв'язку з державною чи громадською діяльністю), то запропоновані зміни відкриють шлях до переслідування й за усі публічні заклики до таких дій. Це узгоджується з основною метою статті 346 КК України – кримінально-правова протидія посяганням на конституційний лад і безпеку держави шляхом захисту її представників [17].

Слід зауважити, що зарубіжний досвід захисту посадових осіб від протиправних посягань представлений як у національному законодавстві, так і в міжнародних нормативно-правових актах. Наприклад, ст. 34 Конституції України гарантує свободу слова, але допускає обмеження «в інтересах національної безпеки і громадського порядку» – протидія публічним закликам до насильства цілком підпадає під такі інтереси.

Міжнародно-правовою основою регулювання цієї сфери, на нашу думку, є, по-перше, ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, яка, з одного боку, у пункті 2 гарантує право людини «на вільне вираження свого погляду», а з іншого, у пункті 3 допускає певні обмеження цього права: «які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними: a) для поважання прав і репутації інших осіб; b) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення» [16]. По-друге, п. 2 ст. 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права безпосередньо спрямований на захист посадових осіб від протиправних посягань: «Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом» [16].

На виконання цих зобов'язань більшість країн Європейського Союзу криміналізували погрозу або образу на адресу публічних посадових осіб у спеціальних нормах. Наприклад, у Республіці Польща в ч. 2 ст. 224 Карного кодексу передбачена кримінальна відповідальність за насильство або незаконну погрозу з метою примусу державного службовця або особи, яка йому допомагає, до вчинення дії або утримання від її вчинення; а публічна образа посадової особи при виконанні обов'язків криміналізована в ст. 226 Карного кодексу Республіки Польщі [9]; у Федеративній Республіці Німеччині підвищений захист репутації політиків забезпечується ст. 188 Кримінального уложення (образа вчинена щодо особи, яка бере активну участь у політичному житті народу, публічно, на зборах або шляхом поширення інформації з причин, пов'язаних зі становищем ображеної особи

в суспільному житті, і це діяння може суттєво перешкодити її суспільній діяльності) [11]; у Французькій Республіці передбачена відповідальність за погрози та інші форми тиску щодо осіб, наділених публічним мандатом або владними повноваженнями (ст. 433-3 КК), а також відповідальність за «outrage» (образливі висловлювання чи дії) щодо особи, яка є носієм публічної влади або виконує публічну службу (ст. 433-5 КК) [1; 2].

Україна, зважаючи на євроінтеграційні процеси, має прагнути певного балансу: з одного боку ефективно реагувати на реальні погрози та підбурювання до насильства, з іншого – не створювати правових підстав для криміналізації легітимної критики представників влади. Таким чином, проблематика кримінально-правової протидії погрозам щодо державних діячів перебуває на перетині інтересів захисту публічного порядку і забезпечення свободи слова у демократичному суспільстві.

Також слід згадати, що Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїй практиці неодноразово розглядав справи, що стосуються меж свободи слова в контексті висловлювань про державних посадових осіб. Загальний підхід ЄСПЛ полягає в тому, що свобода вираження поглядів (ст. 10 Європейської конвенції з прав людини) є наріжним каменем демократичного суспільства, і межі допустимої критики для публічних осіб – ширші, ніж для приватних [15]. Однак свобода слова не є абсолютною. Частина 2 ст. 10 Європейської конвенції з прав людини дозволяє державам обмежувати висловлювання, якщо це необхідно в демократичному суспільстві заради, серед іншого, національної безпеки, громадського порядку, захисту прав інших осіб [15]. Заклики до насильства, терору, повалення демократичного ладу – не захищені Конвенцією згідно з усталеною практикою ЄСПЛ.

У справі «Castells v. Spain» (заява № 11798/85) ЄСПЛ сформулював важливі орієнтири щодо політичної критики уряду [6]. У справах «Zana v. Turkey» (заява № 18954/91) та «Sürek v. Turkey» (заява № 26682/95) ЄСПЛ, з огляду на контекст, визнав допустимим притягнення до відповідальності за висловлювання, які можуть підбурювати до насильства або загострювати конфлікт [5; 8]. Натомість у справі «Incal v. Turkey» (заява № 22678/93) ЄСПЛ наголосив на необхідності відмежовувати різку політичну риторику від закликів до насильства й не карати висловлювання без достатніх підстав для висновку про підбурювання [3].

Окремий напрям – оцінка сатири та образливих висловлювань щодо посадових осіб. У справі «Eon v. France» (заява № 26118/10) ЄСПЛ визнав порушення ст. 10 Європейської конвенції з прав людини у зв'язку із непропорційним реагуванням держави на сатиричний протест [7]. У справі «Vejdeland and Others v. Sweden» (заява № 1813/07) ЄСПЛ

розглянув співвідношення свободи вираження та протидії мові ненависті [4].

Таким чином, практика ЄСПЛ окреслює межу: заклики до насильства можуть бути предметом кримінально-правової реакції за умови дотримання критеріїв необхідності та пропорційності, тоді як політична критика та сатира не мають криміналізуватися, якщо не переходять у площину реальних погроз або підбурювання.

Проаналізувавши положення законопроекту № 14372 та зіставивши їх із європейськими підходами, можна зробити такі висновки:

1. Запропоновані зміни у цілому узгоджуються з конституційними нормами і зобов'язаннями України щодо прав людини. ЄСПЛ у своїх рішеннях підтверджує, що кримінальне переслідування за погрози та насильницькі заклики може бути необхідним у демократичному суспільстві для захисту інших прав і безпеки. Таким чином, законопроект № 14372 не суперечить ні Конституції України, ні Європейській конвенції з прав людини. Особливо актуальним і обґрунтованим виглядає пропозиція встановлення відповідальності за публічне підбурювання до насильства: ця прогалина в КК України тривалий час зазнавала критики з боку науковців, адже дозволяла безкарно поширювати суспільно небезпечні гасла. Тепер парламентарі намагаються заповнити цю прогалину, фактично гармонізуючи наше кримінальне законодавство з європейським правом.

2. Встановлено, що головне застереження при ухваленні законопроекту № 14372 – не допустити неправомірного застосування нових норм для переслідування представників опозиції до влади. Межа між різкими політичними гаслами і кримінальними погрозами може бути не завжди чітко встановлена. Важливо, щоб правоохоронні органи при правовій оцінці таких дій керувалися критеріями реальності та серйозності погрози чи заклику. Тому, дотримуючись принципу правової визначеності та зважаючи на зауваження до законопроекту представників громадянського суспільства, необхідно в ст. 346 КК України: визначити поняття «публічний заклик» та «публічне підбурювання»; вилучити слова щодо «підтримання або схвалення матеріалів», які є найбільш вразливими до зловживань; переглянути санкції норм з метою приведення їх у відповідність до принципу пропорційності [12].

3. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що законопроект № 14372 є реакцією на виклики воєнного часу та інформаційної війни і спрямований на посилення кримінально-правової охорони діяльності державних та громадських діячів. Його ефективність і відповідність стандартам прав людини значною мірою залежатимуть від необхідного доопрацювання, зваженого правозастосування

та дотримання критеріїв необхідності й пропорційності обмеження свободи вираження поглядів.

Література:

1. Code penal of France. Article 433-3 (Menaces, violences, actes d'intimidation… envers personnes investies d'un mandat public…). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000044376066 (дата звернення: 18.02.2026).
2. Code penal of France. Article 433-5 (Outrage). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006418552 (дата звернення: 18.02.2026).
3. European Court of Human Rights. Case of Incal v. Turkey (Applications nos. 22678/93). 09.06.1998. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62755 (дата звернення: 18.02.2026).
4. European Court of Human Rights. Case of Vejdeland and Others v. Sweden (Applications nos. 1813/07). 09.02.2012. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109046 (дата звернення: 18.02.2026).
5. European Court of Human Rights. Case of Zana v. Turkey (Applications nos. 18954/91). 25.11.1997. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62678 (дата звернення: 18.02.2026).
6. European Court of Human Rights. Case of Castells v. Spain (Applications nos. 11798/85). 23.04.1992. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62328 (дата звернення: 18.02.2026).
7. European Court of Human Rights. Case of Eon v. France (Applications nos. 26118/10). 14.03.2013. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117742 (дата звернення: 18.02.2026).
8. European Court of Human Rights. Case of Sürek v. Turkey (No. 1) (Applications nos. 26682/95). 08.07.1999. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58279 (дата звернення: 18.02.2026).
9. Kodeks karny Rzeczypospolitej Polskiej : ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/O/D19970553.pdf (дата звернення: 18.02.2026).
10. Malenko A. Ukrainian former parliamentary speaker Parubiy shot dead in Lviv. *Reuters.* 30.08.2025. URL: https://www.reuters.com/world/ukrainian-former-parliamentary-speaker-parubiy-shot-dead-lviv-2025-08-30/ (дата звернення: 18.02.2026).
11. Strafgesetzbuch (StGB). Deutschland. § 188 Gegen Personen des politischen Lebens gerichtete Beleidigung, üble Nachrede und Verleumdung. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/__188.html (дата звернення: 18.02.2026).
12. Аналіз законопроекту № 14372: ключові зміни та потенційні ризики для ОГС. 26.01.2026. *Український незалежний центр*

політичних досліджень. URL: http://www.ucipr.org.ua/images/2022/14372.pdf (дата звернення: 18.02.2026).

13. Бойко І. Експерт застеріг від виправдання насильства після вбивства поліцейських на Черкащині. *Уніан.* 02.02.2026. URL: https://www.unian.ua/incidents/vbivstvo-policeyskih-na-cherkazini-ekspert-zrobiv-zasterezhennya-13273473.html (дата звернення: 18.02.2026).

14. В Україні на руках може бути до 5 мільйонів одиниць незадекларованої зброї. *ВСВІТІ*. 30.08.2024. URL: https://vsviti.com.ua/news/161290 (дата звернення: 18.02.2026).

15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 05.02.2026).

16. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 р. № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 18.02.2026).

17. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 346 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за публічний заклик або публічне підбурювання до насильства щодо державного чи громадського діяча, а також посилення відповідальності за погрози або насильство щодо державного чи громадського діяча» від 12 січня 2026 р. № 14372. Апарат Верховної Ради України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59470 (дата звернення: 18.02.2026).

18. Про внесення змін до статті 346 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за публічний заклик або публічне підбурювання до насильства щодо державного чи громадського діяча, а також посилення відповідальності за погрози або насильство щодо державного чи громадського діяча : проект Закону України від 12 січня 2026 р. № 14372. Апарат Верховної Ради України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59470 (дата звернення: 18.02.2026).

КОНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ ВИЗНАЧЕННЯ ЮСТИЦІЇ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Куненко І. С.
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Інституційна спроможність органів публічної влади визначається не лише обсягом наданих їм повноважень, а передусім якістю їх конституційної інституціоналізації. Від того, яким чином Основний Закон закріплює механізми здійснення владних функцій, залежить стабільність організації державних інститутів та ефективність їх діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває юстиція як діяльність, спрямована на охорону права, вирішення правових конфліктів і забезпечення законності.

Більшість сучасних конституцій не містять визначення юстиції як самостійного об'єкта правового регулювання. Натомість у них закріплюються положення щодо судоустрою, конституційного контролю, процесуальних гарантій особи, статусу суддів та інших суб'єктів юстиції, які у своїй сукупності формують нормативні засади її функціонування. Це дозволяє виокремити усталені моделі конституційного окреслення юстиції та оцінити їх вплив на інституційну спроможність публічної влади. Аналіз конституцій зарубіжних держав дозволяє виокремити три основні моделі конституційного визначення юстиційної сфери.

Перша модель полягає у закріпленні переліку питань, що підлягають виключно або пріоритетно законодавчому регулюванню. Такий підхід забезпечує визначеність ключових параметрів юстиційної діяльності та обмежує дискрецію органів публічної влади. Показовим прикладом є Конституція Франції, стаття 34 якої визначає, що законом встановлюються правила щодо злочинів і покарань, кримінального процесу, створення нових категорій судів, статусу магістратів [1]. У Конституції Португалії питання організації Конституційного Суду, визначення злочинів і покарань, кримінального процесу, статусу суддів і прокуратури віднесено до виключної або частково виключної законодавчої компетенції (статті 163–165) [2]. Основний Закон Німеччини у статті 74 відносить до предметів законодавчої компетенції цивільне і кримінальне право, судоустрій, адвокатуру, нотаріат, а стаття 103

закріплює принцип законності покарання [3]. Конституція Болгарії визначає, що законом регулюються організація та діяльність судової влади, прокуратури і слідства (стаття 133) [4]. Такий спосіб регулювання створює нормативні передумови інституційної спроможності юстиції, однак не охоплює її як цілісної системи.

Друга модель пов'язана із запровадженням органічних або прирівняних до них законів. Органічні закони займають проміжне місце між конституцією та звичайними законами, ухвалюються за ускладненою процедурою і регулюють найбільш значущі сфери публічної влади, у тому числі юстицію [5]. Так, у Франції органічними законами визначаються порядок організації Конституційної ради (стаття 63), статус суддів (стаття 64), діяльність Вищої ради магістратури (стаття 65) [1]. В Іспанії органічні закони регулюють питання організації та функціонування судів і трибуналів, правовий статус суддів (стаття 122). Конституція Португалії передбачає органічні закони щодо організації судів, статусу магістратів та діяльності прокуратури [2]. Запровадження органічних законів забезпечує підвищений рівень стабільності організаційних засад юстиції та сприяє зміцненню інституційної спроможності публічної влади.

Третя модель полягає у конституційному гарантуванні прав особи та незалежності суб'єктів юстиції. Важливим елементом є інститут конституційної скарги, який у різних формах передбачений у конституціях низки європейських держав. У доктрині підкреслюється, що конституційна скарга є важливим механізмом реалізації принципу взаємної відповідальності особи і держави [6]. Право на судове оскарження дій органів публічної влади прямо закріплене в конституціях багатьох держав континентальної Європи. У країнах загального права відповідні гарантії виводяться з принципу верховенства права та положень про судову владу.

До змістовних гарантій юстиційної діяльності належать процесуальні права особи, що формують стандарт справедливого судового розгляду. Вони закріплені як у національних конституціях, так і в міжнародних актах [7]. Також інституційна спроможність юстиції забезпечується системою конституційних гарантій правового статусу її суб'єктів, що спрямовані на забезпечення їх незалежності та стабільності функціонування.

Таким чином, конституційні моделі визначення юстиції відображають різні способи нормативної інституціоналізації діяльності з охорони права. Їх спільною рисою є орієнтація на забезпечення стабільності правового регулювання та обмеження дискреції органів публічної влади. Разом із тим жодна з розглянутих моделей не формує цілісного

конституційного концепту юстиції як самостійної функціональної сфери.

Інституційна спроможність публічної влади у сфері юстиції забезпечується поєднанням законодавчої детермінації, ускладнених процедур правового регулювання та системи конституційних гарантій, що охоплюють як права особи, так і незалежність юстиційних інститутів. Комплексність цих елементів визначає ефективність юстиційної діяльності та рівень захисту прав людини.

Література:

1. Constitution de la République française. France. 04.10.1958. URL: https://www.assemblee-nationale.fr/english/index.asp (дата звернення: 02.03.2026).

2. Constituição da República Portuguesa. Portugal. 02.04.1976. URL: https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf (дата звернення: 02.03.2026).

3. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Deutschland. 23.05.1949. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/ (дата звернення: 02.03.2026).

4. Конституция на Република България. България. 13.07.1991. URL: https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/17201 (дата звернення: 02.03.2026).

5. Дутка Г. І. Органічні закони в системі законодавства України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2013. Вип. 1(3). С. 87–96. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2013/08.pdf (дата звернення: 03.03.2026).

6. Гультай М. М. Функціональні характеристики інституту конституційної скарги та модель його впровадження в Україні. *Вісник Конституційного Суду України.* 2011. № 4–5. С. 185–193.

7. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Council of Europe. 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 02.03.2026).

СОЦІАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК ВИМІР СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Купіна Л. Ф.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Концепція сталого розвитку передбачає взаємозв'язок соціальних, економічних та екологічних складових, за допомогою яких буде досягнуто баланс інтересів людини, суспільства та сформовано системи захисту навколишнього середовища. Ключову роль у цьому процесі відведено національними інституційними механізмами, які при реалізації державних політик мають стриматися від зосередження зусиль на швидкому економічному зростанню, а розробляти і впроваджувати системну, консолідовану політику, спрямовану на людину як суб'єкта сталого розвитку. Орієнтир на людину дозволить всебічно захистити права та інтереси у період суспільних змін, а також забезпечити її участь у політичних, соціальних та економічних процесах з метою розвитку здібностей та вмінь до адаптації у кризових ситуація.

Людиноцентриський підхід у реалізації концепції сталого розвитку характеризує його соціальну складову, яка формується за рахунок людського капіталу через забезпечення умов для здобуття освіти, впровадження новітніх технологій, накопичення інтелектуального потенціалу нації та трудового потенціалу країни. Рівень індексу людського капіталу напряму пов'язаний із показниками досягнення Цілей сталого розвитку, які нині мають низький рівень зростання. Вказане обумовлене російсько-українською війною, яка спричинила людські втрати, вимушену міграцію, вплинула на загальний стан здоров'я і добробут українців, що в сукупності сповільнило процес сталого розвитку. Взаємозв'язок людського капіталу і сталого розвитку є очевидним, адже він є його активом і потребує відповідної соціальної захищеності задля формування власної стійкості.

Ми неодноразово зазначали, що інституційний механізм держави постійно акцентує увагу на стійкості людського капіталу та слушно відводить йому пріоритетну роль у відновленні та розвитку України [1; с.136]. На сьогодні схвалено Хартію стійкості людського капіталу, яка підтримується Європейським банком реконструкції та розвитку і має на меті об'єднати ключових представників уряду, фінансового

сектору та великого бізнесу задля формування нового стандарту відповідального, орієнтованого на людину лідерства в українському бізнесі. Хартія узгоджена з міжнародними стандартами та є частиною стратегії національної безпеки України. Документ має залучити роботодавців до інтеграції принципів Хартії – відповідальне лідерство, гнучкість, підтримку ветеранів, безперервне навчання та партнерство з державою в робочі процеси та внутрішні політики компаній, а держава має забезпечити нормативно-правові механізми перекваліфікації працівників та модернізації робочого середовища. Передбачається, що реалізація усіх принципів Хартії поставить на перший щабель цінність кожної людини, їхню гідність, працю, стійкість та бажання розвиватися формують справжню основу національної безпеки та стійкість держави.

На нашу думку, такий підхід до збереження та накопичення людського капіталу доцільно розглядати як спосіб формування соціальної стійкості держави у складі національної стійкості.

Дослідники стійкості визначають, що соціальна стійкість представляє здатність спільноти передбачати ризик, обмежувати вплив і швидко відновлюватися шляхом виживання, адаптації, еволюції та зростання в умовах бурхливих змін. Соціальна стійкість напряму пов'язана із збільшенням місцевого потенціалу: створенням додаткових точок зростання в громадах, збільшенням довіри та соціальної підтримки на місцях [3; с. 36]. При соціальній стійкості людина є суб'єктом, а гідні умови життя, рівні права та можливості, якісне та гарантоване медичне забезпечення є об'єктами діяльності держави для сталого розвитку.

Соціальна стійкість у контексті сталого розвитку України – це впровадження політики подолання бідності, досягнення гендерної рівності та розбудови рівноправного інклюзивного суспільства незалежно від настання політичних, економічних чи соціальних криз.

Вказане корелюється з Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, ухваленими Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019, та в певній мірі зі змістом рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості», схваленим Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479/2022, положення якого передбачають концептуальні засади формування національної стійкості як здатності держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій.

Водночас, згідно із вказаним документом, серед базових елементів національної стійкості не виокремлено соціальну стійкість, яка з метою

безперервної реалізації соціальної функції держави у кризових ситуаціях, при належній інституційній підтримці та дієвому нормативно-правовому регулюванні, має забезпечити узгоджене функціонування та взаємодію органів публічної влади. Досвід адаптації органів державної влади у процедурах надання послуг на початку повномасштабного вторгнення свідчить про те, що профільні міністерства у соціальній сфері, зокрема Міністерство соціальної політики України, екстрено вживали заходів щодо оптимізації надання соціальних послуг у період воєнного стану та розробляли методичні рекомендації щодо механізмів їх надання. Вказаного можна було б уникнути при наявності нормативно-правових рішень, які б дозволили забезпечити безперебійне надання соціальних послуг з врахуванням введення воєнного стану на території України та оперативно надавати соціальну підтримку всім потребуючим. Найбільше проблем виникало з доступом до соціальних послуг, якістю їх надання, що обумовлювалося відсутністю людських (працівників соціальної сфери) та матеріальних ресурсів (приміщення, житло, предмети першої необхідності), які могли би забезпечити належний рівень соціальної захищеності населення в кризових ситуаціях. Усім відомо, що в ті складні для країни часи підтримка осіб, які потребували соціальної захищеності, здійснювалася за рахунок соціальної згуртованості, яка стала фундаментом соціальної стійкості територіальних громад та країни в цілому.

З огляду на вказане, видається, що соціальну стійкість доцільно розглядати як елемент національної стійкості, який забезпечить готовність держави до соціального захисту громадян у кризових і загрозливих ситуаціях, безперебійного розвитку людського капіталу, зміцнення спроможності громад та підвищення якості державного управління. Соціальна стійкість має передбачати безперервну соціальну захищеність населення країни, її формування не повинно здійснюватися екстрено, коли кризова ситуація чи загроза вже виникла. Змістовна особливість соціальної стійкості полягає у тому, що держава має розбудувати комплексну систему заходів з адаптації діяльності органів публічної влади, бізнесу, інститутів громадянського суспільства у кризових ситуаціях, яка дозволить всебічно забезпечити потреби людини, незалежно від місця її перебування чи статусу.

Зокрема, соціальний захист громадян має передбачати модернізацію соціальної політики через впровадження політики потреб, створення інклюзивного, безбар'єрного суспільства, спрощення та цифровізації системи надання соціальних виплат і послуг, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидія домашньому насильству, насильству за ознакою статі, надання допомоги постраждалим від збройної агресії, розбудові ринку праці, який, з урахуванням

нинішніх умов функціонування України, має бути людиноорієнтованим та адаптивним до використання цифрових технологій. Важливим при цьому є забезпечення рівності прав та можливостей, мінімізація усіх видів дискримінацій, підтримка місцевих ініціатив та формування довіри до органів влади, що загалом зміцнює соціальні зв'язки й сприяє стійкості держави у кризових ситуаціях.

Особливого значення, при формуванні соціальної стійкості, набувають інвестиції держави у людський капітал як стратегічного ресурсу національної безпеки. Висока якість надання освітніх послух, модернізація системи перекваліфікації працівників, підтримка наукового потенціалу через фінансування досліджень молоді та створення можливостей для особистого зростання у своїй сукупності формують основу економічної конкурентоспроможності та довгострокового розвитку держави.

Як зазначалося вище, ключову роль у формуванні соціальної стійкості відіграє соціальна згуртованість. Цей інструмент стабілізації суспільно-політичного режиму є надзвичайно важливим для України, завдяки якому український народ демонстрував своє прагнення до встановлення соціальної справедливості. Соціальна згуртованість є базисом стійкості в умовах суспільних трансформацій, яка здатна залучити до активної реалізації своїх прав усі верстви населення. На сьогодні соціальна згуртованість розвивається на рівні територіальних громад і має надзвичайно важливе значення у протидії із соціальною виключеністю ветеранів та ветеранок, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, молоді та українців, котрі повертаються із країн тимчасового захисту. За допомогою соціальної згуртованості суспільство об'єднується, забезпечується узгодженість і послідовність дій, що сприяє єдності при прийнятті рішень і дозволяє ефективно реагувати на виклики та загрози.

Водночас, визначальним чинником у формуванні соціальної стійкості держави є інституційна спроможність органів державної влади та місцевого самоврядування на основі стратегічного планування, професійності кадрів, фінансової стабільності, цифровізації процедур міжвідомчої координації з дотриманням європейських стандартів у сфері праці, соціального захисту та, загалом, соціально-економічних прав людини, реалізовувати соціальну функцію. Адже, від спроможності влади залежить не лише якість публічного управління, а й формування прогнозованого соціального середовища.

Отже, видається, що саме соціальна стійкість має стати опорою національної стійкості, яка при умові поєднання зусиль органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства та соціальної

згуртованості територіальних громад, сформує умови для стійкості людського капіталу як підґрунтя сталого розвитку України.

Література:

1. Купіна Л. Ф. Загальноціннісні орієнтири оновлення змісту соціальної функції держави. *Модернізація змісту функцій держави: ключовий вектор повоєнного відновлення України*: монографія / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Л. Ф. Купіної. Київ: Алерта, 2025. 334 с.

2. Україна ухвалила Хартію стійкості людського капіталу на Ukraine Recovery Conference в Римі. Електронний ресурс. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-ukhvalyla-khartiiu-stiikosti-liudskoho-kapitalu-na-ukraine-recovery-conference-v-rymi (дата звернення 11.02.2026 р.)

3. Назаров М. Соціальна стійкість як ресурс для післявоєнного відновлення територіальних громад в Україні. *Науковий журнал «Politicus»* ДВНЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса. Випуск 3. 2023. С. 35–38.

ВІД СТІЙКОСТІ ДО СПРОМОЖНОСТІ: ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

Кушакова-Костицька Н. В.
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
провідний науковий співробітник
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна

Сучасні виклики, з якими стикається Україна – від повномасштабної збройної агресії та гібридних воєн до глобальних економічних та екологічних криз – безпосередньо тестують інституційну спроможність органів публічної влади як критичний чинник національного виживання та розвитку. Традиційні підходи до управління, орієнтовані на стабільність у «нормальних» умовах, виявляються недостатніми в контексті постійної волатильності, невизначеності, складності та неоднозначності (так званого VUCA-світу) [1]. Планування майбутнього є складним завданням, особливо в сучасному світі, де непередбачуване та несподіване стало нормою.

Сьогодні існує нагальна потреба переосмислити функції та архітектуру публічної влади саме через призму стійкості. Постає ключове питання: які якісні характеристики та організаційні принципи мають набути державні інститути, щоб не лише реагувати на загрози, але й проактивно будувати здатність системи до її відновлення, адаптації та трансформації?

У цьому контексті доцільним є формулювання системи принципів, що мають стати концептуальною основою для розбудови та оцінки інституційної спроможності органів публічної влади, спрямованої на забезпечення комплексної стійкості України. Адже стійкість держави в XXI столітті є прямим наслідком спроможності її інституцій до навчання, розподілу відповідальності та формування довіри, а не лише сумою матеріальних резервів чи військової потужності.

Сформульовані нижче принципи ґрунтуються на синтезі сучасних міжнародних концепцій управління, ключових положень стратегічних документів України у сферах безпеки, децентралізації та кіберзахисту, а також на принципах, закріплених у законодавстві ЄС.

Спроможність органів влади має будуватися на суміжності загальних принципів стійкості та їх спеціалізації в українському контексті. Це вимагає інституціоналізації наступних засад:

1. Принцип антикрихкості як нова парадигма управління. Інституції мають бути спроєктовані не для ідеальних умов, а з розрахунком на кризи. Їхня спроможність визначається гнучкістю, швидкістю адаптації та відновлення функцій, а не лиже жорсткістю структури [2–4].

2. Принцип субсидіарності та децентралізованої відповідальності. Ключовою спроможністю центральної влади має стати здатність формулювати рамкові правила та цілі, передаючи максимум повноважень, ресурсів і відповідальності на рівень територіальних громад та регіонів [5]. Це формує поліцентричну структуру стійкості.

3. Принцип стратегічного прогнозування та управління ризиками. Інституційна спроможність вимірюється не реакцією на кризу, а наявністю постійно діючих механізмів оцінки загроз (від кібератак до соціальних напруг) і заздалегідь розробленими сценаріями дій [6].

4. Принцип комплексності та міжвідомчої взаємодії. Стійкість як системна якість вимагає подолання відомчої замкнутості та розрізненості структур. Необхідно створювати постійно діючі інституційні платформи для координації дій органів безпеки, економічного блоку, соціальних та інфраструктурних міністерств.

5. Принцип технологічного суверенітету та цифрової стійкості. Спроможність публічної влади безпосередньо залежить від контролю над критичною інформаційною інфраструктурою, розвитку власних

рішень у сфері кіберзахисту, електронного урядування та цифрових публічних сервісів, що функціонують за будь-яких умов [7, 8].

6. Принцип відкритості та довіри (соціального капіталу): Інституційна спроможність неможлива без соціального капіталу. Це вимагає від органів влади прозорості, зрозумілої комунікації, залучення громадськості до прийняття рішень та неухильного дотримання верховенства права для відновлення та зміцнення довіри. Принцип соціального капіталу визначає легітимність та ефективність взаємодії державних інституцій із суспільством і між собою.

7. Принцип людського капіталу як фундамент інституційної дієздатності. Умови гібридних загроз та необхідність постійної адаптації вимагають не просто виконавців, а високомотивованих, креативних фахівців з розвиненими критичним мисленням та здатністю до навчання протягом життя. Інституційна спроможність неможлива без постійних інвестицій у здоров'я, освіту та професійний розвиток персоналу органів влади на всіх рівнях. Це вимагає системного перегляду кадрової політики: переходу від моделі «посади» з фіксованим набором обов'язків до моделі «компетентностей», впровадження меритократії, створення умов для безперервного навчання та психологічної стійкості держслужбовців, що працюють в умовах стресу.

Слід підкреслити, що в умовах війни і загибелі тисячі людей для України особливого значення набувають принципи людського та соціального капіталу. В системі принципів обидва є незамінними. Перший забезпечує інститути необхідним професійним потенціалом, а другий – здатністю цей потенціал конвертувати в суспільну користь та отримувати «соціальну ліцензію» на діяльність. Таким чином, людський капітал формує індивідуальну спроможність чиновника, а соціальний капітал – колективну спроможність інституції як цілого.

Узагальнюючи зазначене, можна зробити висновок, що ключові принципи інституційної спроможності в контексті національної стійкості характеризуються:

1. Структурністю: стійкість України не може бути забезпечена *ad hoc* заходами. Вона вимагає свідомої інституціоналізації принципів антикрихкості, які мають бути вбудовані в законодавство, правову систему та організаційну культуру всіх органів публічної влади.

2. Пріоритетністю: найважливішими напрямами для розвитку інституційної спроможності в поточних умовах є: децентралізація ресурсів та відповідальності для створення системи стійкості та формування єдиного цифрового контуру управління, що поєднує безпеку, економіку та комунікацію.

3. Стратегічністю: інституційна спроможність означає не розширення бюрократії, а створення «розумних» інституцій: гнучких,

технологічно оснащених, орієнтованих на людину та здатних до постійного навчання. Саме така інституційна модель стане незламним фундаментом національної стійкості України як повноправної європейської держави.

Література:

1. Nurul Fadzilla Mohd Aris, Siti Sarah Omar, Fazian Hashim**.** VUCA: Theories, concepts, and its remedy: [Chapter 1]. *Leading through the COVID-19* / Universiti Tun Hussein Onn Malaysia. Johor : Penerbit UTHM, 2021. P. 1–9.
2. Taleb N. N. Antifragile: Things That Gain from Disorder. London : Penguin, 2013. 544 p.
3. Holling C. S. Resilience and stability of ecological systems : Research Reports. *Annual Review of Ecology and Ssstematics*. 1973. Vol. 4. P. 1–23.
4. European Commission, Joint Research Centre. The Challenge of Resilience in a Globalised World. European Commission. Brussels : Publications Office of the European Union, 2015. 75 p.
5. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text
6. Hauck V., Desmidt S. EU instruments to counter fragility and crises. Bonn : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2024. 11 p.
7. European Commission. 2030 Digital Compass the European way for the Digital Decade : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (Brussels, 9.3.2021). URL: https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2021/03/2030-Digital-Compass-the-European-way-for-the-Digital-Decade.pdf
8. Стратегія кібербезпеки України: Затверджено Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text
9. Putnam R. D. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*. 1995. Vol. 6, No. 1. P. 65–78.
10. План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» : затверджено Комітетом міністрів Ради Європи 14 грудня 2022 року (CM/Del/Dec(2022)1452/2.4). Страсбург, 2022. 19 с.
11. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. Chicago : The University of Chicago Press, 1993. 412 p.

12. Стратегія людського розвитку : Затверджено Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021/print

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ПУБЛІЧНОЇ САМОВРЯДНОЇ ВЛАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Лапко А. Г.
кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України

Лакійчук Я. О.
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
доцент кафедри управління та адміністрування Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Сучасний етап розвитку української державності характеризується активними процесами децентралізації влади, посилення ролі територіальних громад та підвищення значення місцевого самоврядування у вирішенні питань суспільного розвитку. У цих умовах особливого значення набуває проблема інституційної спроможності органів місцевої публічної самоврядної влади, від ефективності функціонування яких значною мірою залежить реалізація принципів демократичного врядування, соціально-економічний розвиток територій та забезпечення сталого розвитку держави загалом. Конституція України визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів України, що підкреслює важливість належного функціонування відповідних інституційних механізмів на місцевому рівні.

У зв’язку з цим дослідження інституційної спроможності органів місцевої публічної самоврядної влади набуває особливої актуальності, оскільки саме через ефективну організацію їх діяльності, належне ресурсне забезпечення та чітке нормативно-правове регулювання

забезпечується здатність територіальних громад реалізовувати завдання сталого розвитку та задовольняти потреби населення.

Відповідно до частини першої статті 140 Розділу XI Конституції України «Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України», а згідно частини третьої цієї статті «Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи» [1].

Зазначені положення деталізуються частиною першою та другою статті 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР, які до системи місцевого самоврядування відносять: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення. При цьому зазначається, що у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до зазначеного Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету [2].

Ґрунтуючись та тлумачачи викладене можна стверджувати, що *органами місцевої публічної самоврядної влади* є: сільська, селищна, міська рада; сільський, селищний, міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; районні в місті ради (у разі їх утворення); виконавчі органи районної у місті ради; голова районної у місті ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

Загалом *органи місцевої публічної самоврядної влади* – система владних інституцій організованого місцевого самоврядування, яка включає органи місцевого самоврядування, наділені юридично визначеними повноваженнями і засобами для захисту інтересів місцевого самоврядування, управління місцевими справами.

Оскільки розглядається проблема інституційної спроможності органів місцевої публічної самоврядної влади у забезпеченні сталого розвитку України не завадить зазначити, що «… вітчизняні науковці пропонують тлумачить спроможність як «сукупність організаційних та технічних можливостей, взаємовідносин та цінностей, що дозволяють

країнам, організаціям, групам осіб та окремим громадянам на будь-якому суспільно-політичному рівні виконувати функції та досягати визначених цілей розвитку протягом певного часу» Н. Колісніченко справедливо зазначає, що «обов'язковою умовою розвитку спроможностей є наявність необхідних ресурсів (матеріальних і нематеріальних активів, людських здібностей, злагоджених організаційних процесів, інформації, знань тощо), що контролюються інституцією і дозволяють їй впроваджувати спрямовані на підвищення раціональності й ефективності їх діяльності» [3, с. 292–299].

«ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ. 1. Постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; // Надавати комунебудь достатні матеріальні засоби до існування. 2. Створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось. 3. Захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки» [4].

«Сталий розвиток – це концепція, яка передбачає збалансування економічного зростання, соціального добробуту та охорони навколишнього середовища для задоволення потреб сучасного покоління, не ставлячи під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Цей підхід базується на гармонії між трьома основними складовими: економічною, соціальною та екологічною» [5].

Приймаючи до уваги вищевикладене є усі підстави стверджувати, що інституційна спроможність органів місцевої публічної самоврядної влади у забезпеченні сталого розвитку України буде посилюватися у разі здійснення наступних заходів:

1. Конституція України закріпила своєрідний статус районних і обласних рад: вони є представницькими органами, що представляють спільні інтереси територіальних громад відповідного району чи області. Населення ж району та області громадами не визнаються, а відтак правом на самоврядування не володіють. Вказані представницькі органи, таким чином, утворюють так званий вторинний (похідний) рівень самоврядування, який умовно можна назвати регіональним і статус якого, належним чином, не врегульований.

2. І на базовому, і на регіональному рівнях самоврядування існують проблеми, вирішення яких є умовою подальшої децентралізації влади та розвитку місцевого самоврядування. На базовому рівні це, передусім, відсутність належного рівня ресурсного забезпечення місцевого самоврядування (його матеріальної і фінансової основ) та невизначеність територіальної основи місцевого самоврядування.

3. Невизначеною залишається територіальна основа місцевого самоврядування, що уже зазначалось. Враховуючи передбачені Конституцією України складові територіального устрою України (Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища, села)

та її положення щодо визначення місцевого самоврядування, можна зробити висновок, що здійснення місцевого самоврядування охоплює лише межі населених пунктів. Питання про те, під чиєю юрисдикцією повинна перебувати територія між населеними пунктами, залишається відкритим. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом закріплення базової територіальної одиниці – громади, що буде включати як територію населеного пункту, так і визначені землі навколо нього. А відтак передбачає внесення змін у статті 133 Конституції України. Це дасть змогу, з одного боку, забезпечити повсюдність місцевого самоврядування (поширити його на всю територію Української держави), з іншого, – укрупнити громади і забезпечити їх самодостатність.

4. Щодо так званого регіонального рівня самоврядування (район і область), необхідно наголосити, що недостатня ефективність його функціонування спричинена відсутністю власних виконавчих органів у представницьких органів цього рівня. Конституція України передбачила можливість створення лише виконавчого апарату районної та обласної ради (частина четверта статті 141 Конституції України). Згідно з чинним Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР виконавчий апарат не здійснює управлінські функції, а обмежує свою діяльність організаційним, правовим, інформаційно-аналітичним та матеріально-технічним забезпеченням діяльності ради [2]. Звідси – невиправдано широкі повноваження місцевих державних адміністрацій, яким районні та обласні самоврядні представницькі органи зобов'язані відповідно до закону делегувати виконавчі функції місцевого самоврядування.

5. Фактично чинна система місцевої публічної влади реалізується через систему політичного та економічного двовладдя: діють призначені з центру державні адміністрації і обрані громадами місцеві органи влади. Це призводить до труднощів у розмежуванні повноважень між органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Вирішення вказаної проблеми потребує внесення в Конституцію положення про можливість створення районними та обласними радами власних виконавчих органів. До того ж, важливою для реформи системи місцевої публічної влади є ліквідація районної державної адміністрації.

6 Доцільним є розробка і прийняття Муніципального кодексу України, Законів України «Про комунальну власність», «Про місцевий бюджет», «Про територіальний устрій України».

Отже, інституційна спроможність органів місцевої публічної самоврядної влади є важливою передумовою забезпечення сталого розвитку України, оскільки саме через ефективну діяльність цих інституцій територіальні громади отримують можливість самостійно вирішувати

питання місцевого значення та реалізовувати соціально-економічні програми розвитку.

Разом із тим чинна система місцевої публічної влади характеризується наявністю низки проблем, зокрема недостатнім ресурсним забезпеченням громад, неврегульованістю територіальної основи місцевого самоврядування, а також відсутністю власних виконавчих органів у районних та обласних рад.

Подальше підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування потребує вдосконалення конституційно-правових засад організації місцевої влади, чіткого розмежування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також розвитку законодавства у сфері муніципального управління. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню місцевого самоврядування та створенню необхідних умов для сталого розвитку держави.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

3. Захаров Тарас. Переосмислення концепту «інституційна спроможність»: євроінтеграційний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія : Філософсько-політологічні студії*. 2024. Випуск 55. С. 292–299.

4. Забезпечувати. *Тлумачення із «Словника української мови»*. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8

5. Сталий розвиток. Національний університет «Одеська політехніка». *Освіта. Наука. Професіоналізм*. URL : https://op.edu.ua/sd

ЗНАЧЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ У ПРЕДМЕТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Легеза Є. О.
доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з актуальних проблем юриспруденції та психології
Науково-дослідного інституту Вищого навчального приватного
закладу «Дніпровський гуманітарний університет»
м. Дніпро, Україна

Зміна «державоцентристської» ідеології на «людиноцентристську», визнання пріоритету служіння держави людині (публічно-сервісна діяльність) – це, безумовно, як зазначив С. Г. Стеценко, позитивні досягнення українського суспільства [1].

У працях українських правників у разі використання категорії «послуги» головний акцент робиться на юридичних аспектах, зокрема на адміністративній процедурі їх надання. Пояснити це можна тим, що першими вченими, які сформували теорію послуг в Україні, є, насамперед, представники науки адміністративного права (В. Б. Авер'янов, І. П. Голосніченко, С. В. Ківалов, І. Б. Коліушко, В. С. Куйбіда, А. О. Селіванов, В. П. Тимощук та інші).

В. М. Гаращук стверджує, що те, що головними опонентами цієї теорії є також представники юридичної науки, які ставлять під сумнів саму можливість вживання категорії «послуги» стосовно діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування [2, с. 109–114], зумовило особливо жваві дискусії із цього питання в юриспруденції.

Так, Г. М. Писаренко та О.М. Буханевич зазначають, що сучасна доктрина адміністративного права, яка формується в Україні, передбачає деяке зміщення акцентів, нове розуміння «публічності», зумовлене поверненням до основних гуманітарних цінностей, до визнання та закріплення невід'ємних природних прав людини і громадянина [3, с. 22–23; 4, с. 25]. Зазначене положення закріплене і в Конституції України, яка проголосила необхідність переходу від пануючої у минулому ідеології домінування держави, державних інтересів над індивідуальними до ідеології служіння держави людині, гарантування, забезпечення і захисту державою основних прав та свобод людини і громадянина [3, с. 22–23; 4, с. 25].

Т. О. Коломоєць та С. Г. Стеценко відносять суспільні відносини, що виникають у рамках надання адміністративних послуг, до предмета адміністративного права та вважають таку діяльність складником

методу регулювання цієї галузі права [5, с. 23–24; 6, с. 11–13; 7, с. 19–26].

Т. О. Коломоєць, зазначає, що доцільніше використовувати термін «публічні послуги», а не «адміністративні послуги». На її думку, публічні послуги – це послуги, що надаються фізичним та юридичним особам державними органами щодо реалізації прав, свобод та законних інтересів у публічній сфері [6, с. 179].

Публічні послуги – це діяльність органів публічної адміністрації, що здійснюється за рахунок публічних коштів. Таке визначення за суттю дуже близьке до визначення категорії «суспільна послуга» в європейському праві, але подане з точки зору суб'єкта їх надання та джерела фінансування.

Публічні послуги за джерелом фінансування надання даного виду послуг, тобто виду бюджету, включають у себе адміністративні послуги, а ті у свою чергу поділяються на державні та муніципальні послуги.

Державні послуги – це послуги, що надаються органами державної влади (насамперед, виконавчої) та державними підприємствами, установами й організаціями. До числа державних послуг належать також послуги, які надаються недержавними організаціями в порядку виконання делегованих повноважень тощо. У цьому разі на перше місце для визначення природи послуги ставиться не безпосередній суб'єкт її надання, а суб'єкт, який несе за це відповідальність, та джерело фінансування надання даного виду послуг – державний бюджет. Муніципальні (комунальні) послуги – це послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, комунальними підприємствами, установами й організаціями. Джерелом фінансування надання муніципальних послуг є місцевий бюджет. О.М. Буханевич зазначає, що на відміну від поняття «адміністративні послуги» термін «публічні послуги» має ширше значення [4, с. 59]. О.М. Буханевич пояснює, що, насамперед, тим, що публічні послуги можуть надавати державні і недержавні структури, але головне, що їх об'єднує, – це зацікавленість суспільства в їх наданні, соціальна значимість [4, с. 60; 7, с. 12].

О.М. Буханевич стверджує, що поняття «публічні послуги», по суті, охоплює сфери суспільних відносин, які врегульовані і цивільним, і адміністративним правом [4, с. 60]. В цих сферах відбувається диференціація правового регулювання, яка зумовлена двома основними чинниками: суб'єктом надання послуги та змістом правовідносин, що при цьому виникають [4, с. 60].

В основу публічних послуг покладений *публічний інтерес*, під яким розуміється визначений державою та забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого служить умовою та гарантією

її існування і розвитку [5, с. 55]. У найбільш загальному вигляді публічний інтерес означає інтерес людської спільноти – населення, народу тощо [6]. Що саме державна влада визначає як публічний інтерес, залежить від рівня правової культури та правосвідомості суб'єктів правотворчості. І те, у чому влада бачить загальне благо, може насправді розійтися з інтересами значної частини населення. Але у всякому разі вимоги, які висуваються до об'єктів публічного адміністрування, мають забезпечувати загальне благо народу України та не можуть виражати приватний інтерес суб'єктів публічного адміністрування. Саме в останній тезі й полягає сутнісна відмінність між приватним і публічним інтересами.

Публічний інтерес є не чим іншим, як певною сукупністю приватних інтересів [7]. Відповідно, не має значення, яку кількість осіб захищає суб'єкт публічного управління, – головне, щоб він діяв відповідно до принципу законності та не відстоював приватних особистих (третіх пов'язаних із ним осіб) і корпоративних інтересів.

Отже, саме публічний інтерес лежить в основі надання публічних послуг. Сучасне розуміння адміністративного права дає змогу з упевненістю стверджувати, що публічні послуги є частиною предмета адміністративного права.

Література:

1. Стеценко С. Г. Адміністративне право України. К. : Атіка, 2007. 624 с.

2. Гаращук В. М. Управлінські послуги – новий інститут чи нова помилка? *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3. С. 109–114.

3. Писаренко Г. М. Адміністративні послуги в Україні: організаційно-правові аспекти : дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Одеська нац. юрид. академія. О., 2006. 195 с.

4. Буханевич О. М. Теоретико-правові та праксеологічні засади надання адміністративних послуг в Україні : дис. … докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2016. 455 с.

5. Легеза Є. О. Теорія публічних послуг : адміністративно-правова складова. Монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 452 с.

6. Leheza , Yevhen. Pisotska, Karina. Dubenko, Oleksandr. Dakhno, Oleksandr. Sotskyi, Artur. 2022. the essence of the principles of ukrainian

law in modern jurisprudence. *Revista jurídica portucalense*, december, 342–363. doi: https://doi.org/10.34625/issn.2183-2705(32)2022.ic-15

7. Sinkevych, O., YurovskaV., Komissarova, N., Tkachenko, O., & Leheza, Y. (2024). Subjects of public authority in matters of combating terrorism: legal regulation, administrative and criminal aspect. *Ius Humani. Law Journal*, *13*(1), 1–14. https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v13i1.332

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Легеза Ю. О.
доктор юридичних прав, професор,
старший науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Забезпечення екологічної безпеки є одним із ключових пріоритетів сталого розвитку держави та невід'ємною складовою національної безпеки України. В умовах загострення екологічних ризиків, спричинених антропогенним навантаженням, наслідками воєнних дій, кліматичними змінами та деградацією природних ресурсів, особливого значення набуває ефективність діяльності органів публічної влади у цій сфері. У цьому контексті актуалізується проблема інституційної спроможності, яка визначає здатність державних і місцевих інституцій формувати та реалізовувати результативну екологічну політику.

Важливою складовою інституційної спроможності держави у сфері забезпечення екологічної безпеки є сталість та функціональна визначеність профільного центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування і реалізацію державної політики у сфері охорони довкілля. У 2019–2020 роках інституційний дизайн екологічного управління в Україні зазнав істотних трансформацій, що вплинули як на управлінську безперервність, так і на кадрову та організаційну сталість системи [1].

Зокрема, у межах урядових змін було сформовано інтегровану модель, за якої екологічний блок певний час функціонував у структурі Міністерства енергетики та захисту довкілля, що супроводжувалося внесенням змін до низки актів Кабінету Міністрів України та

уточненням компетенцій відповідного міністерства. Така організаційна конфігурація за своєю природою є прикладом інституційної «консолідації», що теоретично може забезпечувати міжсекторальну узгодженість політик, однак практично створює ризики конфлікту цілей між енергетичними та природоохоронними пріоритетами, а також ризики зниження автономності екологічного порядку денного в урядових процесах [2].

Надалі відбулася зміна підходу: урядовим рішенням 27 травня 2020 року було утворено Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, а Міністерство енергетики та захисту довкілля перейменовано на Міністерство енергетики України. Подальше нормативне оформлення та уточнення організаційних засад діяльності Міндовкілля України здійснювалося через внесення змін до актів Кабінету Міністрів України, зокрема у 2020 році [3].

З позицій інституційної спроможності такі реорганізації мають амбівалентний ефект. З одного боку, відновлення профільного міністерства посилило інституційну спеціалізацію, забезпечило більш чітку відповідальність за формування та координацію політики екологічної безпеки, а також потенційно підвищило здатність держави виконувати міжнародні зобов'язання у природоохоронній сфері. З іншого боку, часті структурні зміни створюють «транзакційні витрати» управління: зростає організаційна невизначеність, послаблюється спадковість політики, виникають ризики втрати інституційної пам'яті, кадрового відтоку та розриву між стратегічним плануванням і виконавською дисципліною. Відтак, реформа центрального органу у сфері довкілля має оцінюватися не лише як формально-організаційний крок, а як фактор, що безпосередньо впливає на спроможність держави забезпечувати екологічну безпеку через сталість компетенцій, ресурсну забезпеченість і ефективність координації.

Суттєвим чинником, що вплинув на інституційну спроможність органів публічної влади у сфері забезпечення екологічної безпеки в Україні, стало об'єднання функцій у сфері екологічної та економічної політики в межах одного центрального органу виконавчої влади, внаслідок чого повноваження у сфері охорони довкілля були інтегровані до структури Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України [4]. Така трансформація інституційної структури екологічного управління зумовила зміну підходів до формування та реалізації державної політики екологічної безпеки.

З позицій інституційного аналізу зазначене об'єднання означає перехід від моделі спеціалізованого екологічного управління до моделі функціональної інтеграції, за якої екологічна безпека розглядається як складова ширшого економічного та відновлювального порядку

денного. Такий підхід потенційно сприяє узгодженню екологічних вимог з інструментами економічного регулювання, інвестиційної політики та планування післявоєнного відновлення.

Водночас інституційна інтеграція екологічних та економічних функцій об'єктивно змінює баланс управлінських пріоритетів. Умови післявоєнного відновлення, що характеризуються необхідністю швидкої реконструкції інфраструктури, відновлення промислового потенціалу та стимулювання економічного зростання, підвищують ризик функціонального підпорядкування екологічної безпеки економічним цілям. За відсутності окремого профільного міністерства це може ускладнювати реалізацію превентивної та регуляторної ролі держави у сфері охорони довкілля.

Особливої уваги в цьому контексті потребує сфера управління відходами, зокрема відходами руйнувань, небезпечними та промисловими відходами, які масово утворюються внаслідок воєнних дій. Ефективне управління такими потоками потребує не лише економічних інструментів, а й жорстких екологічних стандартів, дієвого контролю та інституційної незалежності рішень, спрямованих на запобігання довгостроковим екологічним загрозам.

Таким чином, об'єднання екологічних і економічних функцій у межах одного центрального органу виконавчої влади стало структурним чинником трансформації інституційної спроможності держави у сфері екологічної безпеки. Ефективність такої моделі безпосередньо залежить від чіткого нормативного закріплення компетенцій, збереження регуляторної автономії екологічних функцій та наявності дієвих механізмів екологічного контролю у процесах післявоєнного відновлення.

Інституційне об'єднання функцій у сфері охорони довкілля з економічним блоком створює низку структурних обмежень для реалізації державної політики екологічної безпеки. Передусім йдеться про ризик зміщення пріоритетів: економічна політика, як правило, орієнтована на прискорення відновлення, дерегуляцію та стимулювання інвестицій, тоді як екологічна безпека ґрунтується на превентивності, обережності та обмежувальних регуляторних інструментах. У межах одного відомства така різноспрямованість породжує конфлікт цілей, що може знижувати якість екологічних рішень або відкладати їх реалізацію як «другорядних» у порівнянні з відбудовними та економічними завданнями.

Другим суттєвим недоліком є втрата функціональної автономії екологічної політики. Наявність окремого профільного міністерства підсилює політичну видимість екологічних питань, забезпечує спеціалізацію та інституційну «вагу» у міжвідомчих переговорах. В умовах інтеграції

екологічний порядок денний ризикує перетворитися на підпорядкований підрозділ у структурі, де ключові рішення формуються з урахуванням макроекономічних та інвестиційних пріоритетів, що послаблює здатність держави проводити послідовну політику запобігання екологічним ризикам.

Третім аспектом є зниження управлінської спеціалізації та інституційної пам'яті. Реорганізаційні процеси, як правило, супроводжуються перерозподілом функцій, змінами процедур, кадровими втратами та розривом спадковості політик. Для сфери екологічної безпеки це критично, оскільки ефективність регулювання залежить від накопичених експертних компетенцій, стабільних методик моніторингу, безперервності дозвільних і контрольних практик та довгострокового стратегічного планування.

Четвертий ризик пов'язаний із послабленням регуляторної спроможності та контролю. Якщо екологічні функції інтегровані в орган, що одночасно відповідає за стимулювання господарської активності, виникає інституційна спокуса розглядати екологічні стандарти як бар'єри для відновлення та інвестицій, що може проявлятися у зростанні частки винятків, спрощених процедур, толерантності до порушень або формалізації контрольних заходів, що в підсумку підвищує екологічні ризики та зменшує превентивну дієвість державної політики.

П'ятий недолік має безпосередній зв'язок із безпекою управління відходами, зокрема відходами руйнувань, будівельними, промисловими та небезпечними відходами. Економічно орієнтовані підходи в цій сфері можуть стимулювати короткострокові рішення (швидке вивезення, здешевлення поводження, мінімізація витрат), тоді як безпечне управління відходами потребує суворого дотримання ієрархії поводження з відходами, належної ідентифікації, роздільного збирання, простежуваності потоків, оцінки ризиків та контролю кінцевих операцій. У разі інституційного домінування економічної логіки зростає ймовірність недостатнього врахування довгострокових наслідків: забруднення ґрунтів і вод, несанкціонованих звалищ, нелегальних операцій з небезпечними компонентами, а також підвищення корупційних ризиків у сферах закупівель і підрядів.

Нарешті, інституційне об'єднання може ускладнювати виконання міжнародних та євроінтеграційних зобов'язань у сфері довкілля, оскіль-
ки потребує високої концентрації спеціалізованих адміністративних ресурсів, координації та звітності. За відсутності чітко визначених, інституційно «посилених» екологічних функцій підвищується ризик фрагментації відповідальності та зниження якості імплементації екологічного законодавства.

Література:

1. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України з питань діяльності Міністерства енергетики та захисту довкілля: постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1065. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-2019-п
2. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р. № 425. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/425-2020-п
3. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р. № 425. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/425-2020-п
4. Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства: постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 р. № 903. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2025-п#Text

ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Ляшко Д. В.
аспірант кафедри правоохоронної діяльності
та спеціальних юридичних дисциплін
Національного університету водного господарства
та природокористування,
адвокат, керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «Істина»
м. Рівне, Україна

Ефективне публічне адміністрування навряд чи могло б бути можливе без існування чіткої структури органів державного управління, з якісним визначенням меж повноважень кожного з її елементів. В умовах правової держави обов'язковим елементом механізму публічного адміністрування є незалежна судова влада, здатна контролювати дії інших елементів влади, оцінюючи їх на предмет відповідності принципам права та ефективно захищаючи права конкретного індивіда, зокрема від державного свавілля.

Як відомо, обов'язковою вимогою функціонування розгалужених елементів органів державної влади є їх пряме підпорядкування вимогам закону, який чітко визначає обсяг їх повноважень та можливі варіанти дій. Будь-який орган, що виконує владну функцію, має право діяти

лише в межах наданих йому повноважень, керуючись загальними принципами права та цілями гарантування прав людини. Порушення наведених вимог здатне спричинити визнання таких дій незаконними, зокрема в межах їх оцінки незалежним та об'єктивним судовим органом. Таким чином, роль суду у забезпеченні ефективного функціонування механізму публічного адміністрування є вагомою.

Аналізуючи роль суду у механізмі адміністрування, Попадинець Г. О. зазначає, що: «Судова влада за своїм призначенням та функціями має особливу перевагу між іншими гілками влади, оскільки не існує такої діяльності держави, яка не підлягала б судовому контролю. Юрисдикція суду поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. У системі противаг судова влада наділена юридичною можливістю впливати на рішення та дії законодавчої і виконавчої влади, «врівноважувати» їх» [1, с. 114].

Попри значний науковий інтерес та висвітлення в наукових працях, багато аспектів діяльності суду досі залишаються дискусійними, не маючи однозначного визначення. Прикладом такої невизначеності є питання можливості зворотної дії результатів судового тлумачення закону, яке дедалі частіше зумовлює наукові дискусії. Зокрема, фундаментальною проблемою національної юриспруденції є відсутність механізму врегулювання умов темпоральної дії правових позицій Верховного суду. Відсутність єдиного підходу та чітких критеріїв визначення умов часової дії результатів судового тлумачення зумовлює стан правової невизначеності, який не сприяє ефективності урядування.

За загальним правилом закон має пряму часову (темпоральну) дію, тобто застосовується перспективно до відносин, які виникають після набрання ним чинності. Такий часовий спосіб дії права зумовлений вимогами юридичної визначеності, яка гарантує неможливість застосування правової вимоги до особи, яка не була з нею обізнана, для прикладу – притягнення до відповідальності за дії, які на момент вчинення ще не визнавалися порушенням.

Єдиним нормативно визнаним винятком є можливість зворотної дії в часі положень закону про кримінальну відповідальність, в частині, що пом’якшує відповідальність особи чи будь-яким чином покращує її правове становище. Тож закон про кримінальну відповідальність, що пом’якшує становище особи, має ретроспективну дію і може застосовуватися до подій та відносин, які виникли до моменту його прийняття. Для прикладу, у разі декриміналізації певного діяння відбувається закриття кримінальних проваджень відносно осіб, щодо яких такі кримінальні провадження здійснюються. У свою чергу, особи, щодо яких вже винесено вирок, але він ще не набрав законної сили – звільняються від відповідальності. Особи ж, які вже були засуджені

за злочин (карність якого скасована) набувають право на звільнення від покарання та його відбування, з визнанням такими, що не мають судимості. Тож, темпоральні умови дії закону в цілому є чітко визначеними та зрозумілими.

Водночас актуальною правозастосовною проблемою залишається питання визначення темпоральних меж дії результатів судового тлумачення: правових висновків Верховного суду, здатних, в певних випадках, розширювати та доповнювати зміст правової норми. Здійснюючи узагальнення судової практики Верховний суд ухвалює рішення, які відображають офіційну правову позицію щодо порядку та умов застосування правової норми. За умов нечіткості правових норм, правових прогалин чи колізій саме правові позиції Верховного суду стають дієвим елементом правового регулювання. Сама необхідність їх існування зумовлена неможливістю забезпечення ідеальної чіткості правових норм (адже неможливо наперед передбачити усю сукупність варіантів суспільних відносин) та потребою у можливості їх оперативного пристосування до динамічних змін, правозастосовних підходів, тощо.

Судове тлумачення є живим способом пізнання права та іноді умовно здатне створювати право, заповнюючи порожнечі в нормативному регулюванні, або ж надаючи нової оцінки нормам, форма вираження яких очевидно не відповідає змісту та цілям права, зокрема через втрату ними актуальності [2, с. 191].

Правові позиції Верховного суду стають своєрідною «порадою» судам щодо того, яким чином слід тлумачити та застосовувати спірну норму. Для прикладу, значна частина норм кримінального кодексу містить нечіткі формулювання («малозначність, що не становить суспільної небезпеки» – ч. 2 ст. 11 Кримінального кодексу України (надалі ККУ), відкриті переліки («інші дії сексуального характеру» – ст. 152, 153 ККУ; «заздалегідь не обіцяне здійснення дій по створенню умов, які сприяють злочинній діяльності» – ст. 256 ККУ), оціночні поняття («особлива зухвалість», «винятковий цинізм» – ст. 296 ККУ; «тяжкі наслідки» – ст. 135,166 ККУ) тлумачення меж яких здатне визначати можливість їх застосування у конкретних ситуаціях, охарактеризувати чіткі умови їх дії, тощо.

Існування подібних недоліків юридичної техніки не обов'язково свідчить про вади законодавчої техніки. В переважній більшості випадків, подібні недоліки є свідомо залишеною законодавцем прогалиною у регулюванні, яка надає можливість індивідуалізації покарання, надання судом власної оцінки конкретній ситуації, виходячи з міркувань справедливості, вимог сучасності.

Шляхом формування правових позицій Верховний суд здійснює «додаткове наповнення змісту» правових норм формуючи певну зрозумілу та послідовну правозастосовну практику.

Цікавим є те, що жодних чітких вимог щодо темпоральних умов дії таких правових позицій законодавство не містить.

Тобто, хоча правові позиції Верховного суду набувають істотної ваги у практичному правозастосуванні (їх неврахування під час розгляду справи може визнаватися самостійною підставою для скасування судового рішення) питання щодо темпоральних умов їх дії досі залишається не врегульованим. Що ставить перед нами низку запитань:

– чи є правова позиція Верховного суду самостійним джерелом права?

– яким є початковий момент дії правової позиції. Чи поширюється вона на події та вчинки, які мали місце до її проголошення?

– чи здатна правова позиція діяти ретроспективно «на минуле» в частині, що пом'якшує становище особи, і чи слід передбачити її виключно перспективну «майбутню» дію, у разі обтяження правового становища?

– яким чином слід здійснити врегулювання такої дії: змінами до законодавства, засобами судового самоврегулювання?

Ці та інші питання залишаються предметом для роздумів та подальших наукових дискусій.

Література:

1. Попадинець Г. О. Сутність, зміст та основні ознаки судової влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 4. С. 114–117. https://doi.org/10.15421/392190

2. Ляшко Д. В. Природа та межі судової правотворчості. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1. С. 186–191. https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.28

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ[1]

Маріц Д. О.
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри інтелектуальної власності та приватного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Словник української мови трактує слово *«гарантія»* як поруку в чомусь, забезпечення чого-небудь [1]. Енциклопедія сучасної України під «*юридичними гарантіями»* визначає – сукупність умов та спеціальних правових способів і засобів, за допомогою яких забезпечується безперешкодне їх здійснення, охорона й захист [2]. В юриспруденції існує багато різноманітних підходів до класифікації юридичних гарантій: до найпоширеніших відносять – реалізації, охорони, захисту. На рівні механізму гарантування прав і свобод визначають конституційні гарантії, які записані у Конституції України [3], і свідчать про значущість тих умов і засобів, за допомогою яких забезпечуються права та свободи. Запровадження воєнного стану в державі може бути підставою для обмеження деяких прав людини на час дії такого правового режиму, що і є предметом розгляду у цій публікації, в частині гарантування таких конституційних прав.

У ч. 2 ст. 22 Конституції України задекларовано, що конституційні права і свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються і не можуть бути скасовані, що забороняється внесення будь-яких змін до Конституції України, якщо вони передбачають скасування прав і свобод людини і громадянина (ч. 1 ст. 157 Конституції України). Не допускається також звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, в тому числі невід'ємного права людини на життя, в разі прийняття нових або внесення змін до чинних законів. Тобто, аналіз ст. 22 Конституції України дозволяє дійти висновку, про обов'язок держави гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право

[1] Тези доповіді на Міжнародну науково-практичну конференцію «Інституційна спроможність органів публічної влади у забезпеченні Сталого розвитку України» (12 березня 2026 р, м. Київ**)** підготовлено в рамках Конкурсу «Передова наука в Україні 2026-2028» за проєктом «Захист прав людини в умовах подолання наслідків війни в Україні: на шляху утвердження правових цінностей Європейського Союзу» (реєстраційний номер 2025.07/0051), що фінансується Національним фондом досліджень України за кошти державного бюджету.

людини на життя, а з другого – утримуватись від прийняття будь-яких актів, які призводили б до скасування конституційних прав і свобод, а отже – і права людини на життя. Виходячи з положень частини другої статті 8 Конституції України, норма ч. 2 ст. 22 має враховуватись при прийнятті законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання відповідних суспільних відносин [4]. В процесі наукового дослідження Л.Л. Богачова дійшла висновку, що конституційні гарантії прав людини полягають у таких правомочностях [5, с. 64, 65]: право на судовий захист; право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб; право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень; право знати свої права і обов'язки; не зворотність дії закону в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи; право на професійну правничу допомогу; ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості. Однак законодавством передбачена можливість обмеження прав людини, що може бути пов'язано з оголошенням воєнного або надзвичайного стану.

Втім у ст. 64 Конституції України визначено, що не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції. Своєю чергою, у ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [6] перелічено спектр тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, зокрема: запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб; запроваджувати комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світлового та інших видів маскування; встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів, обмежувати в'їзд (вхід), перебування в населених пунктах, з яких проводиться загальна обов'язкова евакуація; перевіряти документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень,

встановлених Конституцією України; забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів.

Слід погодитись з думкою І.О. Кутепова про те, що «…стійкість гарантій неможлива без належної комунікації держави з громадянами. Воєнний час – це підвищена потреба в правовій грамотності: люди мають розуміти, які саме обмеження запроваджено, чому, на який строк, які існують винятки, як реалізувати право на допомогу і як оскаржити рішення, що вважаються неправомірними» [7, с. 385].

В результаті наведеного огляду можна зробити наступні *висновки*: права і свободи людини та громадянина, закріплені Конституцією України, є : невичерпними; гарантуються державою; не можуть бути скасовані та звужені; можуть бути обмежені у встановленому законом спеціальному порядку під час дії воєнного або надзвичайного стану. Аналізуючи питання дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини в умовах воєнного стану вважаємо, що їх обмежень мають на меті суспільно-корисне благо – безпеку держави, що безумовно не може бути підставою для будь-яких зловживань з боку посадових осіб, органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій.

Література:

1. Електронний словник української мови. URL:https://slovnyk.ua/index.php?swrd=гарантія (дата звернення : 05.03.26).

2. Гарантії прав і свобод людини і громадянина.URL: https://esu.com.ua/article-28680 (дата звернення : 05.03.26).

3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення : 05.03.26).

4. Принцип гарантованості прав. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/312-pryncyp-garantovanosti-prav (дата звернення : 05.03.26).

5. Богачова Л. Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. Випуск 22. С. 56–70.

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення : 05.03.26).

7. Кутепов І.О. Гарантії прав і свобод людини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 383–385.

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ВЧЕНИХ ТА ЙОГО ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ

Мельник Я. Я.
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України,
м.Київ, Україна

Перманентна участь громадського суспільства у політико-правовому функціонуванні держави відображає реальність та її стійкість, адже є запорукою дійсного запиту та відповіді на ті чи інші виклики, які стоять перед ними. Такий взаємозв'язок відображає й проблему інституційної спроможності держави вирішити певні проблеми нормативно-правового регулювання.

Проблеми участі у громадянському суспільстві вчених, на сьогодні характеризуються особливою гостротою не тільки в силу відсутності їх адекватного представлення в нормативно-правовому регулюванні, але й в інституційній спроможності держави оперативно охопити їх запит на соціальних діалог. По суті, умов для ефективного здійснення в Україні соціального діалогу вчених відсутні з огляду на наступне.

Так, у ч. 1 ст. 2 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23 грудня 2010 р. № 2862-VI (*надалі* – Закон № 2862-VI від 23 грудня 2010 р.) визначено, що соціальний діалог здійснюється на національному, галузевому, територіальному рівнях на тристоронній або двосторонній основі; на локальному рівні (на підприємстві, в установі, організації, а також з фізичною особою, яка використовує найману працю) на двосторонній основі (ст. 4) [2]. А одними із загальних критеріїв репрезентативності для суб'єктів профспілкової сторони та сторони роботодавців є галузева та територіальна розгалуженість (ст. 5) [2]. При чому, до загальних критеріїв репрезентативності для суб'єктів відноситься і *(а)*легалізація (реєстрація) зазначених організацій (об'єднань) та їх статус; *(б)*для профспілок, їх організацій та об'єднань – загальна чисельність їх членів, для організацій роботодавців та їх об'єднань – загальна чисельність працівників, які працюють на підприємствах – членах відповідних організацій роботодавців (ст. 5) [2].

Однак, в аналітичній доповіді національного інституту стратегічних досліджень наводяться основні недоліки Закону № 2862-VI від 23 грудня 2010 р., а, зокрема: *(а)*положення про пріоритетність норм, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість якого

надана Верховною Радою України, якщо вони є іншими, ніж ті, що передбачені законодавством України про соціальний діалог (ст. 2, п. 2). На думку дослідників, ці положення дублюють положення ст. 9 Конституції України та ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України»; також зазначається, що (*б)*визначений Законом перелік критеріїв репрезентативності (ст.6), який штучно звужує коло суб'єктів соціального діалогу та є дискримінаційним стосовно новостворених профспілок та об'єднань роботодавців, об'єднань підприємців середнього і малого бізнесу. Де, як відмічається аналітиками, кількісні критерії репрезентативності не супроводжені відповідним обґрунтуванням; імперативні приписи щодо обов'язковості участі в різних формах соціального діалогу (обмін інформацією, проведення консультацій), розгляду рішень, прийнятих тристоронніми або двосторонніми органами соціального діалогу, які не супроводжені нормами про те, чим забезпечується їх виконання, які його терміни та яка відповідальність має наступати у разі їх невиконання; *(в)*відсутність визначення поняття «порушення законодавства про соціальний діалог» у частині визначення контролю за виконанням Закону та відповідальності за його порушення (ст. 19). А, врешті решт, процедура притягнення суб'єктів соціального діалогу до відповідальності Законом не регламентована [4, с. 45–46].

Звертали увагу у своїх наукових працях на інститут соціального діалогу й деякі вітчизняні вчені. Так, Ю.М. Гришина та Г.І. Чанишева досліджуючи проблеми соціального діалогу в Україні та країнах ЄС на понятійному рівні, також звертають увагу на деякі його неточності та неповноту. Зокрема, апелюють до того, що *(а)*даний закон не містить «мети» соціального діалогу; *(б)*соціальний діалог видається доцільним визначити не як процес, а як систему взаємовідносин між його сторонами (або взаємодію) з питань соціальної та економічної політики, трудових, соціальних, економічних відносин [1, с. 246].

Окрім вад із понятійним апаратом у Законі № 2862-VI від 23 грудня 2010 р., які наведені вченими, на нашу думку, варто більш детальніше звернути увагу на законодавство, яке визначає нормативно-правове регулювання діяльності вчених. Адже, *до прикладу,* спеціальні нормативно-правові акти, які містять норми регулювання галузевої та територіальної розгалуженості діяльності вчених, мали би врегульовувати питання репрезативності організацій вчених більш всебічно.

Так, у ст.66 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII (надалі – Закон № 848-VIII від 26 листопада 2015 р.), визначено, що «.. держава створює необхідні правові та економічні умови для здійснення суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності та Національним фондом досліджень

України вільних та рівноправних відносин з науковими та науково-технічними організаціями, іноземними юридичними особами, міжнародними науковими організаціями, іноземними та міжнародними науковими товариствами та об'єднаннями, якщо ці відносини не суперечать законодавству України…» [3].

В той же час, у ст.46 Закон № 848-VIII від 26 листопада 2015 р. закріплено питання основних принципів державного управління та регу-лювання у сфері наукової і науково-технічної діяльності, посеред яких: *(а)*єдності науково-технічного, економічного, соціального та духовного розвитку суспільства; *(б)*ефективного поєднання централізації та децентралізації управління у науковій та науково-технічній діяльності; *(в)*відкритості для міжнародного науково-технічного співробітництва, забезпечення інтеграції української науки у світовий науковий та Європейський дослідницький простір із забезпеченням захисту інтересів національної безпеки тощо [3]. Натомість Закон № 848-VIII від 26 листопада 2015 р., не визначає як принцип питання «принципу соціального діалогу вчених», який би демонстрував засадничий характер визначення та зближення позицій, інтересів вчених та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, не визначено.

Висновки. Таким чином, варто констатувати, що Закон № 2862-VI від 23 грудня 2010 р., регулює загальні питання соціального діалогу, утім, залишається відритим питання про визначення критеріїв репрезентативності вчених в контексті соціального діалогу, широкого представлення їх мети, майданчиків та осередків задля визначення та зближення позицій інтересів між сторонами (державою та осередками /організаціями) вчених) тощо. Зі сторони Закону № 848-VIII від 26 листопада 2015 р. виникає необхідність диференціації репрезентативності соціального діалогу вчених за їх галузевою та регіональною ознакою, ознакою приналежності, насамперед до наукових шкіл як професійних осередків наукової спільноти тощо.

Відтак, усі ці та інші проблеми відсутності належного нормативно-правового регулювання вказують про неспроможність такого інституту як соціальний діалог, забезпечити такий в Україні для вчених на належному рівні.

Література:

1. Гришина Ю. М., Чанишева Г. І. Поняття і мета соціального діалогу за законодавством України та окремих країн ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1/2024. С. 244–247. URL: https://www.lsej.org.ua/1_2024/55.pdf (дата звернення: 04.03.2026).

2. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 груд. 2010 р. № 2862-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text (дата звернення: 04.03.2026).

3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text (дата звернення: 04.03.2026).

4. Формування соціального діалогу в сучасних умовах: світовий досвід та українська практика. К. : НІСД, 2011. 47 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-05/Soc_dialog-a37a4.pdf (дата звернення: 04.03.2026).

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ НОВЕЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Михеєнко Ю. М.
аспірантка кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Інституційна спроможність органів публічної влади (їх здатність «виконувати притаманні їм функції» [1, с. 386, 387]) є одним з ключових питань у забезпеченні життєздатності держави. Вона безпосередньо пов'язана з питаннями легальності, легітимності, які за надзвичайних умов набувають особливої ваги. Передусім, на наш погляд, слід акцентувати на легітимності, без якої інституційна спроможність органу публічної влади може не лише слабшати, але і зійти нанівець, призвести до «руйнування» ціледіяльності інституції, попри можливе номінальне її існування.

Довіра народу до органів публічної влади є надважливою, коли йдеться про інституції, які у певних ділянках своєї компетенційної діяльності фактично реалізують окремі функції установчої влади – новелізують конституцію держави.

Насамперед, йдеться про Верховну Раду України та Конституційний Суд України, які об'єктивно є найбільшими «новелізаторами» Конституції України.

Відповідні функції цих вищих органів державної влади закладені Конституцією України, яка має найвищу юридична силу, та на якій ґрунтовано всю правову систему держави. Водночас, якщо певні повноваження цих органів публічної влади щодо такої новелізації

(внесення Верховною Радою України змін до Конституції України, здійснення Конституційним Судом України офіційного тлумачення Конституції України) прямо передбачені в Конституції України, то інші (новелізація Верховною Радою України Конституції України шляхом здійснення прерогативних повноважень [2, с. 15], ухвалення законів, які можуть кардинально вплинути на розуміння конституційних приписів; розвиток Конституційним Судом України офіційної конституційної доктрини, що суттєво впливає на зміст конституційних приписів) обумовлені юридичною природою цих органів, необхідністю/можливістю їх здійснення, зокрема, у певній ситуації, яка потребує вирішення (наприклад, Закон України про відновлення дії окремих положень Конституції України від 21 лютого 2014 року № 742–VII [3]; Рішення Конституційного Суду України, за яким до його повноважень належить здійснювати подальший конституційний контроль законів про внесення змін до Конституції України [4]).

Повноваження як Верховної Ради України, так і Конституційного Суду України, визначені виключно Конституцією України. За ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. За таких умов будь-яка новелізація ними Конституції України поза встановленого у ній порядку потребує не лише обґрунтування та виключних обставин (нагальності новелізації, неможливості здійснити її у порядку, прямо визначеному Конституцією України), але і сприйняття суспільством.

Важливим також є те, що Верховна Рада України формується безпосередньо народом, тож за визначенням має (повинна мати) (разом з Президентом України) найвищий серед органів державної влади ступінь легітимності.

Ухвалюючи «від імені Українського народу» Конституцію України, Верховна Рада України діяла як установча влада (первинна). Також як інструмент реалізації первинної установчої влади Верховна Рада України діяла при настанні надзвичайних умов, новелізуючи Засадничий Закон (Основний Закон України) поза конституційною процедурою внесення змін до нього (прерогативні повноваження, що випливають з цільового тлумачення компетенційних приписів Конституції України) [2, с. 24]. Реалізуючи конституційні повноваження (п. 1 ч. 1 ст. 85) щодо внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції, Верховна Рада України діє як похідна (інституціоналізована) установча влада [2, с. 21]. Однак, в умовах, зокрема, воєнного стану, Верховна Рада України не може вносити зміни до Конституції України (ч. 2 ст. 157).

Зазвичай, ухвалюючи закони, Верховна Рада України діє як законодавець (за ст. 75 Конституції України – єдиний орган законодавчої влади в Україні). Водночас непоодинокі випадки, коли Верховна Рада України, ухвалюючи закони, фактично новелізує Конституцію України. Один з них – новелізація конституційних приписів щодо функціонування Конституційного Суду України (наприклад, запровадження Сенатів, які мають статус органів Суду та у межах визначених законом повноважень щодо конституційного провадження діють як Конституційний Суд [5]) який, своєю чергою, сам є суб'єктом новелізації Конституції України.

Тож об'єктивно може постати питання правильності за таких умов беззастережно стверджувати, що, новелізуючи конституційні приписи у спосіб ухвалення закону (п. 3 ч. 1 ст. 85 Конституції України), Верховна Рада України діє виключно як законодавець.

З іншого боку, окремі випадки такого законодавчого регулювання актуалізують акцент на відповідальній місії відповідних органів публічної влади. У наведеному прикладі, коли йдеться про можливу новелізацію Конституції України при здійснені конституційного контролю законів України за конституційними скаргами, Конституційний Суд України (Сенати) може виявляти, за потреби, «судову стриманість».

Вважаємо, що Законом частково унормовано можливість відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати, якщо під час розгляду виникає необхідність в тлумаченні Конституції України або якщо вирішення питання, яке розглядає Сенат, може спричинити несумісність із юридичними позиціями, постановленими Судом попередньо (ч. 1 ст. 68). Водночас і у цьому аспекті є питання, оскільки застосована законодавцем словосполука «Сенат може в будь-який час відмовитись від розгляду» дає можливість розуміти її і як розсуд Сенату у питанні відмовитись чи ні, і як допустимість відмовитись від розгляду на будь-якій стадії, аби це було лише до постановлення Сенатом рішення.

Тож варто акцентувати, що хоча конституційне та законодавче унормування є надважливими чинниками забезпечення інституційної спроможності органів публічної влади, зокрема, і при новелізації ними Конституції України, все ж визначальним, убачається, є їх застосування з урахуванням не лише приписів, принципів, цінностей, але і «духу» Конституції України в умовах сучасних викликів (як у цей час, так по закінченню дії воєнного стану).

Література:

1. Інституційна (не)спроможність держави в Україні: як розірвати замкнене коло : монографія / кол. авт.: Галина Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 480 с.
2. Водянніков О. Ю. Прерогативні установчі повноваження українського парламенту. *Публічне право*. 2023. № 2 (50). URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/files/50/2.pdf (дата звернення: 06.03.2026).
3. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року № 742–VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text (дата звернення: 06.03.2026).
4. Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-22#Text (дата звернення: 06.03.2026).
5. Закон України «Про Конституційний Суд України № від 13 липня 2017 року № 2136–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text (дата звернення: 06.03.2026).

ALGORITHMIC POWER AND THE STATE: A CONSTITUTIONAL ROADMAP FOR UKRAINE'S DIGITAL TRANSFORMATION

Mishyna N.
Doctor of Law, Professor,
Researcher
SAGE Laboratory of the University of Strasbourg
Strasbourg, France

From Digitization to Algorithmic Governance: Transforming the Nature of Public Power

The modern state increasingly operates under the model of algorithmic governance – a governance model where managerial decisions are made or supported by automated systems based on the processing of large datasets. In Ukraine, this process accelerated during the COVID-19 pandemic and the full-scale war, as digital platforms, electronic registries, and automated services became essential tools for exercising public power.

Digital transformation is no longer limited to implementing convenient e-services or modernizing administrative procedures. It is gradually altering the very functioning of public authority, as a significant portion of decisions is formed through algorithmic data analysis. Automated decision-making increasingly impacts social benefits, access to administrative services, lending, and employment. Consequently, the line between a technical tool and a public-law decision is becoming blurred. If algorithmic systems participate in the daily implementation of public functions, there is a risk of forming an "invisible power" of algorithms that affects human rights without proper mechanisms for transparency, accountability, and appeal.

The 1996 Constitution of Ukraine and the Limits of its Digital Interpretation

The 1996 Constitution of Ukraine was adopted when digital technologies were not yet advanced; specifically, modern AI systems based on machine learning and big data were not integrated into decision-making processes. Accordingly, the Basic Law does not contain specialized provisions regarding algorithmic governance or AI. However, constitutional principles (the rule of law, equality, and human dignity) serve as the foundation for digital constitutionalism. Today, the realization of almost every subjective constitutional right occurs through a digital dimension. The right to privacy is tied to data protection; the right to equality to the prohibition of algorithmic discrimination; and the right to an effective remedy to the right to challenge an automated decision.

Data Sovereignty and the International Dimension of Digital Sovereignty

A major issue is the concentration of "Big Data" within transnational corporations, creating a new threat to national public authorities. This concentration forms a type of algorithmic infrastructural power that functions transnationally and defines access to information and resources. We are witnessing the rise of "private digital power" that sits outside traditional horizontal or vertical checks and balances but significantly impacts human rights and state sovereignty.

One of the problems of the modern digital environment is the concentration of large datasets (and often 'big data') within transnational corporations. This concentration creates a new threat to public authorities at the national level. Addressing this issue is a challenge for the science of constitutional law, as the concentration of big data forms a new type of power influence – algorithmic infrastructural power, which operates transnationally and is capable of determining the conditions for access to information, services, and resources. In this sense, we can speak of the emergence of 'private digital power' of transnational corporations, which is not 'involved' in the separation of powers—neither horizontally (legislative, executive, judicial) nor vertically (national level, level of federal subjects,

regional and local levels)—yet exerts influence on the realization of human and civil rights and freedoms, as well as on state sovereignty.

For Ukraine, the issue of data sovereignty is of particular importance. On the one hand, it involves the need to ensure the protection of personal data in accordance with European Union (EU) standards. On the other hand, it concerns guaranteeing digital sovereignty in the context of military aggression and information threats. Dependence on foreign digital platforms that control the processing and storage of Ukrainian citizens' data poses a threat to national security. Thus, the problem of 'big data' extends beyond the scope of sectoral IT law and requires constitutional and legal regulation.

High-risk AI Systems and Constitutional Law

The use of AI in public administration highlights the need for automated decision-making to comply with the rule of law. The EU's AI Act introduces the category of high-risk AI systems – those capable of impacting fundamental rights. For Ukrainian constitutionalism, this necessitates rethinking control mechanisms:

-the principle of legality requires a clear normative basis for AI use.

-the principle of proportionality is needed to assess risks to rights and freedoms.

-the principle of transparency ensures the explainability of automated decisions.

In this dimension, digital constitutionalism should be viewed as a continuation of the classical doctrine of limiting public power, but updated to account for the new technological instruments through which this power is exercised.

Classical Constitutionalism	Digital Constitutionalism
	Focuses on restraining state/government power.
Checks and balances are horizontal and vertical.	Checks and balances must address algorithmic infrastructural power.
Protection against physical or legal overreach.	Protection against algorithmic discrimination and data misuse.

European Integration and the Constitutionalization of Digital Standards

Ukraine's integration into the EU necessitates the implementation of high-level digital standards, primarily the GDPR and the AI Act. In the EU legal order, data protection is treated as a fundamental human right, and AI regulation is built upon a risk-based approach centered on human dignity. For Ukraine, this process requires more than mere legislative approximation; it demands a constitutional foundation that recognizes personal data as a core value and guarantees the transparency of algorithmic governance.

Furthermore, establishing principles of data sovereignty and preventing the monopolization of digital resources are essential to ensure that the state maintains its functional independence in a transnational digital environment. This is not merely a technical adjustment but a fundamental shift in the nature of the Ukrainian constitutional order.

The Future of Constitutional Practice: Mitigation of Algorithmic Risks

In the digital era, constitutionalism must evolve to address the "invisible power" of algorithms that increasingly influences the realization of human rights. If classical constitutionalism focused on restraining the state, modern digital constitutionalism must extend its reach to restrain the "private digital power" of transnational corporations that now exercise quasi-public functions.

For legal practitioners and state officials, this evolution implies the emergence of new constitutional safeguards:

– the right to human intervention: ensuring that automated decision-making (ADM) is always subject to final human oversight to preserve the principle of legal accountability;

– algorithmic explainability: transitioning from "black box" systems to transparent models where the logic of a decision can be legally contested;

– digital proportionality: a new standard of judicial review to evaluate whether the use of high-risk AI systems is necessary and balanced against potential infringements on civil liberties.

Conclusion.

The transformation of public power through algorithmic governance and Big Data represents a paradigm shift for the Ukrainian legal system. As Ukraine navigates the complexities of wartime governance and European integration, the "constitutionalization" of digital standards is no longer a theoretical pursuit. It is a strategic necessity.

By enshrining the principles of digital constitutionalism, Ukraine can ensure that technological innovation serves to strengthen, rather than subvert, the rule of law. For the legal profession, this creates a new frontier of practice where the protection of human rights and the regulation of AI must be integrated into the very DNA of the state. The goal is a resilient, digital-ready constitutional order that maintains the primacy of human dignity in an age of automated power.

ПРОГНОСТИЧНИЙ ПІДХІД У ПРАВОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Міловська Н. В.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу дослідження проблем правотворчості
та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність формування ефективної правової політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку держави. У цьому контексті актуалізується застосування прогностичного підходу у правотворчій діяльності, яка виступає засобом реалізації правової політики.

Концепція сталого розвитку держави вимагає довгострокового стратегічного планування та відповідного нормативно-правового забезпечення. Відтак правотворча діяльність не може обмежуватися лише реагуванням на вже існуючі суспільні відносини, а повинна враховувати перспективи їх розвитку, передбачати можливі ризики та формувати правові механізми їх запобігання. Саме тому важливого значення набуває юридичне прогнозування як складова правотворчої діяльності.

У відповідності до статті 20 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX [1], з метою визначення проблем, що існують у суспільних відносинах, оптимальних способів їх вирішення, а також прогнозування перспективного розвитку правового регулювання суспільних відносин розробляються документи публічної політики, якими є: аналітичні документи публічної політики, прогнозні документи публічної політики та програмні документи публічної політики.

Прогнозні документи публічної політики – це документи юридичного прогнозування, що розробляються з метою визначення перспективного правового регулювання суспільних відносин, підвищення ефективності планування правотворчої діяльності, уніфікації та систематизації законодавства України. Такі документи можуть розроблятися суб'єктами правотворчої діяльності на підставі рекомендацій суб'єктів наукової, науково-технічної діяльності, суб'єктів забезпечення правотворчої діяльності. При цьому у документах юридичного прогнозування відображаються: тенденції розвитку сучасної правової системи; соціальні потреби, публічні інтереси та суспільні відносини, що

потребують врегулювання шляхом правотворчої діяльності; перспективні форми і методи правового регулювання суспільних відносин; системність регулювання суспільних відносин; оцінка впливу на суспільні відносини запропонованого правового регулювання (стаття 22 Закону України «Про правотворчу діяльність»).

Важливо зазначити, що документом юридичного прогнозування рекомендаційного характеру є Наукова концепція розвитку законодавства України, в якій на теоретико-емпіричній основі здійснюється системне прогнозування розвитку законодавства України, його окремих сфер, галузей та напрямів. Розроблення Наукової концепції розвитку законодавства України, відповідно до статті 22 Закону України «Про правотворчу діяльність», здійснюється один раз на п'ять років Національною академією наук України, яка надсилає її до Кабінету Міністрів України для врахування під час планування правотворчої діяльності.

Таким чином, прогностичний підхід у правотворчій діяльності передбачає системне використання наукових методів аналізу та прогнозування розвитку суспільних відносин, що підлягають правовому регулюванню. Його застосування дозволяє визначити тенденції розвитку законодавства, оцінити ефективність існуючих нормативно-правових актів та сформувати концептуальні засади їх подальшого вдосконалення.

Саме правові теорії, концепції, вчення здатні передбачати нові факти, прогнозувати майбутній розвиток подій і якщо законодавство втілює в собі такі якості (орієнтацію не тільки на «зараз», але з урахуванням прогнозів на майбутнє), таке законодавство буде більш стабільним інструментом нормативного впорядкування та ефективного впливу на суспільні відносини. Забезпечення стратегічного прогнозування є першочерговим завданням політики права, юридичної діяльності, в першу чергу наукової, яка на основі виявлених закономірностей обґрунтовує тенденції і перспективи розвитку майбутнього законодавства, права як цілісної системи, а також її складових, здатних забезпечити вирішення не тільки поточних завдань, але визначити послідовний поступ суспільних відносин. Тобто юридичне прогнозування виступає важливим елементом формування державної правової політики та забезпечення її стратегічної спрямованості.

Особливої актуальності прогностичний підхід набуває в умовах адаптації національного законодавства до права Європейського Союзу. У даному випадку прогнозування виступає як функція стратегічного правового форсайту – наукового передбачення впливу європейських норм на правову систему України [2, с. 118]. У процесі створення єдиного правового простору між Україною та Європейським Союзом

система планування та прогнозування правових змін є важливим інструментом забезпечення системної, своєчасної та якісної адаптації національного законодавства до права ЄС (acquis ЄС). Водночас у цьому процесі важливою є не лише імплементація європейських правових стандартів, але й оцінка їх потенційного впливу на національну правову систему, економічні та соціальні процеси. Відтак прогнозування розвитку законодавства сприяє формуванню узгодженої та системної правотворчої діяльності [3, с. 76].

У свою чергу, відсутність чіткої стратегії, системних підходів до визначення пріоритетів та належної оцінки потенційних наслідків прийняття нормативно-правових актів може призвести до фрагментарності реформ, колізій у законодавстві, неефективного використання ресурсів та низької ефективності правозастосування. Тому формування єдиного правового простору з Європейським Союзом вимагає від України системного підходу до планування законодавчих змін, що включає як стратегічне бачення, так і детальний інструментарій правотворчої роботи [2, с. 121].

Важливим аспектом застосування прогностичного підходу є використання сучасних аналітичних інструментів, зокрема правового моніторингу, оцінки впливу нормативно-правових актів та інших методів правового аналізу [4, с. 250]. Такі інструменти дозволяють підвищити якість законодавства, забезпечити його стабільність та передбачуваність, що є необхідною умовою сталого розвитку держави. Крім того, впровадження прогностичного підходу сприяє підвищенню ефективності взаємодії між учасниками правотворчої діяльності, зокрема органами державної влади, органами місцевого самоврядування, науковими установами та інститутами громадянського суспільства. Така взаємодія дозволяє враховувати правові, соціальні, економічні фактори при розробленні нормативно-правових актів.

Таким чином, прогностичний підхід у правотворчій діяльності є важливим інструментом формування ефективної правової політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку України. Його застосування дозволяє підвищити якість законодавства, забезпечити системність правового регулювання та сприяти формуванню передбачуваного правового середовища, необхідного для стабільного функціонування суспільства і держави. У сучасних умовах розвитку України інтеграція механізмів юридичного прогнозування у процес правотворчості має стати одним із ключових аспектів ефективної реалізації державної політики та досягнення стратегічних цілей сталого розвитку України.

Література:

1. Закон України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text (дата звернення: 05.03.2026).
2. Правотворча діяльність в Україні: європейський вектор розвитку законодавства : монографія / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Київ: Алерта, 2025. 284 с.
3. Дзера О. В., Міловська Н. В. Планування правотворчої діяльності як важливий етап її ефективної організації. *Право України*. 2021. № 12. С. 74–89.
4. Kot, O.O, Hryniak, A.B, Milovska, N.V. The Role and Importance of Legal Monitoring in the Development of Draft of Regulatory and Legal Acts in Ukraine. *Journal of Law and Political Science.* 2025. Vol. 44. No 1. P. 249–272.

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРАКТИКИ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ З ВРАХУВАННЯМ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ СУДУ ЄС

Монаєнко А. О.
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
головний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Вступ України до ЄС зумовлює не лише гармонізацію законодавства з правом ЄС, але й глибоку трансформацію державних інституцій, відповідальних за його практичне застосування. Серед таких інституцій особливе місце посідають податкові органи, оскільки саме вони забезпечують стабільність податкових доходів до державного бюджету, справедливість податкового навантаження на економічних операторів та ефективну реалізацію податкової політики держави.

У процесі підготовки до вступу до ЄС ключовим стає питання інституційної спроможності податкових органів, зокрема, їх здатності не лише адмініструвати податки і збори, але здійснювати свою діяльність дотримуючись принципів верховенства права, правової визначеності та доброго врядування, які є фундаментальними для ЄС.

Копенгагенські критерії, визначені Європейською Радою у 1993 році, включають політичні, економічні та правові умови членства. Хоча

вони не містять прямої згадки про податкові органи, їх інституційна спроможність є ключовою для виконання одразу кількох критеріїв.

По-перше, політичний критерій, що вимагає стабільних інституцій, які гарантують демократію, верховенство права та захист прав людини, безпосередньо стосується діяльності податкових органів. Податкове адміністрування є однією з найбільш форм взаємодії держави з приватними особами. По-друге, економічний критерій, який передбачає наявність функціонуючої ринкової економіки, неможливий без ефективної та передбачуваної податкової системи. Слабкі податкові інституції підривають конкуренцію, стимулюють тіньову економіку та створюють нерівні умови для бізнесу. По-третє, критерій спроможності виконувати зобов'язання члена ЄС включає здатність держави ефективно застосовувати право ЄС, зокрема у сфері ПДВ, акцизів, адміністративного співробітництва у податкових питаннях.

У контексті вступу України до ЄС інституційну спроможність податкових органів доцільно розглядати як складне явище, що охоплює їх правову спроможність (наявність чіткого та стабільного податкового законодавства, що відповідає праву ЄС, а також процедурних гарантій для платників податків); організаційну спроможність (зрозумілу структуру податкових органів, чіткий розподіл повноважень, ефективні внутрішні механізми контролю та підзвітності); кадрову спроможність (професійний, незалежний і доброчесний персонал, здатний застосовувати складні норми права ЄС щодо ПДВ, акцизних зборів та трансфертного ціноутворення); цифрову спроможність (сучасні ІТ-системи адміністрування податків, електронні сервіси, ризик-орієнтований податковий контроль, а також інтеграцію з європейськими інформаційними системами).

З точки зору ЄС, податкові органи є не лише фіскальними органами, але й суб'єктами публічної влади, діяльність яких має відповідати принципам пропорційності, правової визначеності, недискримінації та легітимних очікувань.

Практика Суду ЄС неодноразово підкреслювала, що податкове адміністрування не може призводити до непропорційного втручання у права платників податків. Так, наприклад, відповідно до пунктів 20 та 21 рішення Суду ЄС від 2 червня 2016 року у справі C-418/14 *ROZ-ŚWIT Zakład Produkcyjno-Handlowo-Usługowy Henryk Ciurko, Adam Pawłowski spółka jawna v Dyrektor Izby Celnej we Wrocławiu* загальні правові принципи, які включають принцип пропорційності, є частиною правового порядку ЄС. Відповідно, їх слід дотримуватися не лише інституціями ЄС, а й державами-членами при здійсненні повноважень, наданих їм директивами ЄС (див., зокрема, рішення Суду ЄС від 21 лютого 2008 року у *Netto Supermarkt,* C-271/06, пункт 18,

та від 10 вересня 2009 року у справі *Plantanol*, C-201/08, пункт 43). З цього випливає, що національні правила, що розглядаються в основному провадженні, які мають на меті, зокрема, впровадити положення Директиви 2003/96 у внутрішній правовий порядок відповідної держави-члена, мають відповідати принципу пропорційності.

Відповідно до пункту 69 рішення Суду ЄС від 12 липня 2012 року у справі C-284/11 *EMS-Bulgaria Transport OOD v Direktor na Direktsia 'Obzhalvane i upravlenie na izpalnenieto' Plovdiv* держави-члени повинні, відповідно до принципу пропорційності, використовувати засоби, які, дозволяючи їм ефективно досягати мети запобігання можливому ухиленню від сплати податків та їх уникненню, є найменш шкідливими для цілей та принципів, встановлених правом Європейського Союзу, які включають фундаментальний принцип права на відрахування ПДВ (див. справу C-25/07 *Sosnowska* [2008], пункт 23).

Відповідно до пункту 73 цього ж рішення Суду ЄС у справі C-284/11 держави-члени можуть за певних обставин розглядати приховування існування внутрішньогрупових операції як спробу ухилитися від сплати ПДВ та застосовувати в такому випадку штрафи або пеню, передбачені їх національним законодавством, за умови, що вони пропорційні тяжкості зловживання.

Для України це означає, що гармонізація податкового законодавства з правом ЄС має супроводжуватися також трансформацією адміністративної практики податкових органів відповідно до викликів, які стоять перед ними в світлі вимог права ЄС до діяльності відповідних компетентних органів.

У процесі переговорів про вступ до ЄС податкові органи фактично стають «інтерфейсом» між державою-кандидатом та ЄС. Їх інституційна спроможність буде перевірятися не лише через транспозицію відповідних податкових директив, але й через реальну практику адміністрування ПДВ, акцизів, обміну податковою інформацією та боротьби з шахрайством.

Отже, посилення інституційної спроможності податкових органів є основоположним елементом виконання Копенгагенських критеріїв 1993 року. Без ефективних, професійних податкових органів вступ України до ЄС ризикує залишитися формальним, а не змістовним процесом.

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЖІНОК В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Наливайко Л. Р.
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, головний науковий співробітник сектору теоретико-методологічних проблем організації державної влади відділу проблем теорії держави і права
Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна

Лебедєва Ю. В.
старший викладач кафедри теорії держави та права
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Сучасна концепція сталого розвитку передбачає забезпечення балансу між економічним розвитком, соціальною справедливістю та гарантуванням прав людини. Одним із ключових елементів цієї концепції є забезпечення гендерної рівності та реального здійснення прав жінок як невід'ємної складової демократичної правової держави. У цьому контексті інституційна спроможність органів публічної влади виступає визначальним чинником ефективної реалізації державної політики у сфері прав людини, зокрема щодо захисту прав жінок в умовах сучасних безпекових викликів, спричинених збройною агресією проти України.

Міжнародно-правові стандарти у сфері захисту прав жінок формують основу для розбудови національних механізмів забезпечення гендерної рівності. Одним із фундаментальних міжнародних актів у цій сфері є *Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року (CEDAW)*, що визначає дискримінацію щодо жінок як будь-яке обмеження або виключення за ознакою статі, що має наслідком або метою обмеження здійснення жінками прав і свобод людини на засадах рівності з чоловіками [1]. Відповідно до положень цієї Конвенції держави-учасниці зобов'язані закріпити принцип рівності жінок і чоловіків у національному законодавстві, створити ефективні інституційні механізми захисту від дискримінації та забезпечити практичну реалізацію цих прав через діяльність державних органів та інституцій [1; 2].

Особливого значення питання інституційної спроможності державних органів набуває в умовах збройного конфлікту, коли жінки стикаються з підвищеними ризиками порушення прав людини, зокрема щодо доступу до соціальних послуг, праці, охорони здоров'я, правового захисту та безпеки. Воєнні дії спричиняють значні соціальні трансформації, зростання внутрішнього переміщення населення, підвищення рівня гендерно зумовленого насильства, а також створюють додаткові бар'єри у доступі жінок до механізмів реалізації та захисту їхніх прав. За таких умов ефективність державної політики значною мірою залежить від здатності інституцій публічної влади оперативно реагувати на нові виклики та забезпечувати належний рівень правових і соціальних гарантій.

Відповідно до міжнародних стандартів, держава має комплексні зобов'язання щодо забезпечення прав жінок, що включають як нормативно-правове закріплення принципу рівності, так і створення ефективних інституційних механізмів його реалізації. Зокрема, положення Конвенції CEDAW покладають на держави обов'язок здійснювати політику недискримінації шляхом прийняття законодавчих, адміністративних та організаційних заходів, а також забезпечувати ефективний захист прав жінок через діяльність компетентних державних органів і судових інституцій [3]. Таким чином, інституційна спроможність публічної влади передбачає не лише наявність відповідних правових норм, а й здатність державних інституцій забезпечити їх реальне виконання.

У контексті сталого розвитку важливим орієнтиром для державної політики виступають також *Цілі сталого розвитку ООН*, серед котрих окреме місце займає досягнення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок. Реалізація цієї мети передбачає формування ефективної системи державного управління, здатної інтегрувати принцип гендерної рівності у всі напрями публічної політики, включаючи сферу безпеки, соціального захисту, економічного розвитку та правосуддя. Відповідно, інституційна спроможність органів публічної влади повинна включати належні управлінські, організаційні та правові механізми, спрямовані на системне впровадження гендерно чутливої політики.

Умови воєнного стану в Україні актуалізують необхідність посилення ролі державних інституцій у забезпеченні прав жінок, зокрема шляхом удосконалення механізмів міжвідомчої координації, розвитку інституційної інфраструктури у сфері протидії гендерно зумовленому насильству, а також забезпечення ефективного доступу жінок до правосуддя та соціальних гарантій. Водночас важливим аспектом інституційної спроможності виступає здатність органів публічної влади

впроваджувати гендерно орієнтований підхід у процесі формування та реалізації державної політики, що відповідає міжнародним стандартам захисту прав людини.

Суттєвим елементом підвищення інституційної спроможності держави у цій сфері є розвиток системи правових, організаційних та інституційних гарантій реалізації прав жінок, а також забезпечення ефективної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства. Саме комплексний підхід до формування державної політики у сфері гендерної рівності створює передумови для забезпечення реального дотримання прав жінок навіть в умовах складних соціально-політичних трансформацій.

У цьому контексті важливим елементом підвищення інституційної спроможності органів публічної влади у сфері забезпечення прав жінок є забезпечення прозорості діяльності державних інституцій, відкритості управлінських процесів та ефективного громадського контролю. Доступ громадян до публічної інформації розглядається як один із ключових інструментів демократичного контролю за діяльністю органів влади, що сприяє підвищенню ефективності державної політики та забезпеченню належного рівня захисту прав людини [5]. У науковій літературі обгрунтовується, що прозорість функціонування органів державної влади виступає важливим демократичним стандартом сучасного публічного управління, оскільки створює передумови для формування довіри суспільства до державних інституцій та забезпечує підзвітність влади громадянам [6]. Водночас суттєву роль у забезпеченні прав людини, у тому числі прав жінок, відіграють інститути громадянського суспільства, зокрема неурядові правозахисні організації, діяльність котрих спрямована на моніторинг дотримання прав людини, правову просвіту населення, а також надання допомоги особам, права яких порушено [7]. Взаємодія органів публічної влади з громадськими інституціями у сфері захисту прав жінок сприяє формуванню ефективної системи гарантій реалізації прав людини та підвищує інституційну спроможність держави у протидії сучасним соціально-правовим викликам.

Підсумовуючи зазначимо, що забезпечення прав жінок у сучасних умовах виступає одним із ключових показників ефективності функціонування демократичної держави та рівня інституційної спроможності органів публічної влади. Воєнні виклики, зумовлені збройною агресією проти України, істотно посилюють ризики порушення прав жінок і водночас актуалізують необхідність удосконалення механізмів державного управління у сфері гендерної політики. У цьому контексті інституційна спроможність держави повинна розглядатися як

комплексна характеристика діяльності органів публічної влади, що охоплює наявність ефективної нормативно-правової бази, розвиненої інституційної інфраструктури, належного рівня міжвідомчої координації та спроможності забезпечувати реальне виконання міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Важливим напрямом підвищення такої спроможності є інтеграція принципів гендерної рівності у всі сфери публічної політики відповідно до міжнародних зобов'язань України та цілей сталого розвитку. Це передбачає системне впровадження гендерно чутливих підходів у діяльність державних органів, удосконалення механізмів запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству, забезпечення доступу жінок до правосуддя, соціального захисту та інших базових прав. Водночас важливою передумовою ефективної реалізації державної політики у цій сфері є прозорість функціонування органів публічної влади, відкритість управлінських процесів та розвиток механізмів громадського контролю.

Таким чином, зміцнення інституційної спроможності органів публічної влади у сфері забезпечення прав жінок має грунтуватися на комплексному підході, що поєднує удосконалення правового регулювання, розвиток інституційних механізмів реалізації гендерної політики та активну взаємодію держави з інститутами громадянського суспільства. Реалізація такого підходу сприятиме не лише підвищенню рівня захисту прав жінок, але й формуванню ефективної системи публічного управління, здатної забезпечити демократичний розвиток держави та досягнення стратегічних цілей сталого розвитку України.

Література:

1. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women : of 18.12.1979. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women.

2. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women Rules of procedure and working methods : of 18.12.1979. URL: https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/rules-procedure-and-working-methods.

3. State Obligation. *IWRAW Asia Pacific*. URL: https://cedaw.iwraw-ap.org/cedaw/cedaw-principles/cedaw-principles-overview/state-obligation/

4. UN Convention (CEDAW) - Summary. *Council of Europe. Gender Matters*. URL: https://www.coe.int/en/web/gender-matters/convention-on-the-elimination-of-all-forms-of-discrimination-against-women-cedaw

5. Наливайко Л. Р., Вітвіцький С. С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. No 5(2). С. 28–33.

6. Nalyvaiko L. R. Transparency as a democratic standard of the government functioning. *Evropský Politický a Právní Diskurs*. 2014. Svazek 1, 4. vydání. С. 51–62.

7. Наливайко Л. Р., Грицай І., Дніпров О. С. Неурядові правозахисні організації України : навч. посіб. Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 432 с.

ПРАВОВІ ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЕКТІВ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Носік В. В.
дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, головний науковий співробітник відділу науково-правових експертиз Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України, м. Київ, Україна

Приватно-публічне партнерство (далі ППП) є досить відомою у світі формою залучення приватних інвестицій до публічних секторів економіки та одним з економіко-правових способів реалізації важливих для держави інфраструктурних проектів. Соціальна цінність такого партнерства передбачає прозоре і взаємовигідне співробітництво між публічними і приватними партнерами з використання природних, матеріальних, майнових, інтелектуальних та інших об'єктів і ресурсів, спрямоване на досягнення соціально значущих цілей прогресивного розвитку суспільства.

В Україні, як демократичній, правовій і соціальній державі з ринковою економікою, публічно-приватне партнерство (з 2010 року – державно-приватне партнерство) розглядається органами державної влади і місцевого самоврядування як один з ключових напрямків інституційно-правового забезпечення реалізації публічної політики з вирішення соціальних проблем сталого розвитку суспільства з огляду на виклики глобального, національного, місцевого характеру, які пов'язані з кліматичними змінами, інтеграційними процесами, суспільними потрясіннями та іншими об'єктивними і суб'єктивними чинниками.

В умовах повномасштабної російської агресії проти України та заподіяні руйнування у економіці і соціальній сфері суспільного життя публічно-приватне партнерство набуває особливого значення у прискореному відновленні зруйнованої соціальної інфраструктури шляхом залучення приватних національних та прямих іноземних інвестицій і має бути спрямовано на досягнення Цілей Сталого Розвитку до 2030 року, серед яких можна виокремити подолання бідності; подолання голоду, розвиток сільського господарства [досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; гідна праця та економічне зростання [сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивні зайнятості та гідній праці для всіх; пом'якшення наслідків зміни клімату [вжиття невідкладних за- ходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками та інші цілі, передбачені в Указі Президента України [1].

Відповідно до кожної з названих цілей сталого розвитку залучення інвестицій у рамках ППП передбачає врахування функціонального призначення землі у природі, економіці, суспільстві, здійснення інституційно-правового забезпечення доступу до використання землі, її природних ресурсів, набуття і реалізацію суб'єктивних прав на земельні ділянки та їх юрисдикційний захист.

При цьому використання землі для реалізації проектів ППП має базуватися на закріплених у Конституції України основоположних засадах щодо права власності на землю Українського народу, державної охорони землі як основного національного багатства, забезпечення державою соціальної спрямованості економіки, а також гарантій здійснення прав і свобод людини і громадянина з врахуванням нової парадигми правового регулювання комплексу організаційних, управлінських, майнових, інвестиційних, земельних та інших суспільних відносин відповідно до закону України «Про публічно-приватне партнерство» від 19.06.2025 року[2].

Крім Конституції України і названого закону, правові засади нової парадигми економіко-правової і соціальної моделі ППП визначені також у ЦК України, у ЗК України, інших законах з питань оренди землі, концесії, управління об'єктами державної власності, містобудування, житлового будівництва, експлуатації тепломереж і теплопостачання, спорудження лінійних об'єктів, транспорту, оцінки впливу на довкілля тощо, а також міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана ВР України.

Науковий аналіз змісту норм цього закону дозволяє виокремити декілька істотних ознак нової парадигми ППП, які визначають особливості правового регулювання земельних відносин в умовах

реалізації публічно-приватних інвестиційних проектів. Зокрема, у п. 2 ст. 2 названого закону закріплюється виключність і пріоритетність його нормативних положень у механізмі правового регулювання усього комплексу суспільних відносин, включаючи й земельні. Це означає, що у разі виникнення колізій чи інших юридичних дефектів у законодавчому забезпеченні публічного адміністрування використання землі у рамках ППП, мають застосовуватись норми саме цього закону.

Комплексний науковий аналіз змісту закону та внесених змін і допонень до пов'язаних законів показує, що за новим законом правовий режим використання землі та здійснення суб'єктивних прав і виконання обов'язків у зв'язку з реалізацією інвестиційних проектів ППП детермінований багатьма чинниками, які мають бути обов'язкового враховані у виборі форм ППП для досягнення передбачених інвестиційними проектами соціально значущих цілей на місцевому, регіональному, національному рівнях, чи у рамках транскордонного співробітництва. Так, наприклад, до таких чинників можна віднести юридичну природу ППП, правовий режим об'єктів, правове становище суб'єктів, сфери здійснення, форми, види проектів, договори, строки та інші істотні ознаки публічно-приватного партнерства.

Порівняно із законом України «Про державне приватне партнерство» 2010 року, у новому законі дещо по-іншому визначається юридична природа публічно-приватного партнерства, а саме, як співробітництво між публічним та приватним партнерами, що здійснюється на основі договору та відповідає ознакам публічно-приватного партнерства, визначеним статтею 3 закону України «Про публічно-приватне партнерство». За цим законом юридична модель публічно-приватного партнерства значно розширює принципи ППП, сферу застосування, суб'єктний склад, об'єкти, зміст ППП, по-новому визначає строки реалізації проектів ППП, по іншому закріплює форми здійснення ППП та містить чимало інших новел, які безпосередньо впливають на вирішення земельно-правових питань в умовах ППП.

Виходячи із зміст уст. 7 названого закону, якщо для здійснення ППП необхідне отримання приватним партнером земельної ділянки та/або права на забудову відповідної земельної ділянки, передача відповідної земельної ділянки у користування (оренду) приватному партнеру на строк дії договору ППП здійснюється в порядку, визначеному ЗК України, а передача права на забудову земельної ділянки здійснюється з урахуванням положень закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» та цього закону.

Однією з істотних новел у парадигмі правового регулювання земельних відносин у рамках ППП нормативне закріплення положень щодо можливості, в окремих випадках, делегування приватному

партнеру функцій замовника у разі будівництва лінійних об'єктів та об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури без формальної передачі земельної ділянки у користування приватному партнеру. Наявність у законі такої норми необхідно розглядати як позитивну ознаку у підходах до спрощення порядку використання земельних ділянок державної і комунальної власності для реалізації інвестиційних проектів ППП.

У разі, якщо для реалізації інвестиційного проекту відповідно до договору про ППП чи концесійного договору необхідно сформувати земельну ділянку, як об'єкт цивільних прав, то у законі закріплені нормативні положення щодо можливостей для публічного партнера забезпечити виконання робіт з підготовки необхідної документації та фінансування розробки містобудівної документації. У випадках, передбачених цим Законом, приватний партнер може відшкодовувати обґрунтовані, справедливі і належним чином документально підтверджені витрати публічного партнера на розроблення містобудівної документації відповідно до умов конкурсної документації та договору ППП.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, які відповідно до ЗК України наділені повноваженнями щодо передачі земельних ділянок у користування, зобов’язані передати приватному партнеру в користування (оренду) земельні ділянки, визначені договором ППП. Право балансоутримувача на користування земельною ділянкою, необхідною для реалізації проекту ППП, припиняється відповідно до умов договору ППП з моменту передачі об’єкта ППП, розташованого на такій земельній ділянці, приватному партнеру (крім випадків забудови земельної ділянки приватним партнером на підставі договору про делегування функцій замовника). Така земельна ділянка підлягає передачі приватному партнеру в користування (оренду) у порядку, визначеному ЗК України.

Земельна ділянка, необхідна для реалізації проекту ППП та сформована публічним партнером або за його дорученням державним, комунальним підприємством, установою, організацією, що належить до сфери його управління, не може бути поділена, приватизована, передана в користування третій особі або відчужена до моменту її передачі у користування (оренду) приватному партнеру.

У законі є й інші нормативні положення щодо правового регулювання використання земель в умовах реалізації проектів ППП, які потребують науково-правового аналізу для визначення можливих позитивних і негативних наслідків застосування його норм у практичній діяльності суб’єктів публічно-приватних відносин. На основі проведеного вибіркового науково-теоретичного аналізу законодавчо

закріпленої нової парадигми здійснення ППП крізь призму інституційно-правового забезпечення правового режиму використання землі та здійснення прав на земельні ділянки можна зробити науковий висновок з прогнозами про те, що реалізація закріплених у законі «Про публічно-приватне партнерство» принципів і норм щодо сфер застосування, використання правових форм публічно-приватного партнерства сприятиме залученню інвестицій у прискорене відновлення економіки, екології, соціальної сфери у повоєнній відбудові України за Європейськими вимірами відповідно до ЦСР на період до 2030 року.

Література:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. No 722/2019. Офіційний вісник Президента України, 2019, № 21. Ст. 890
2. Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025 року. Відом. Верхов. Ради, 2025, №№ 43-45, ст. 192

ПІДВИЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Оганов А. Т.
аспірант кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила масштабні руйнування об’єктів культурної спадщини, що актуалізувало питання не лише їхнього фізичного збереження та відновлення, але й здатності держави забезпечити ефективне управління у цій сфері. Культурна спадщина України виступає складовою національної ідентичності, історичної пам’яті та соціальної стійкості, а також є важливим ресурсом сталого розвитку територій. Її знищення має довгострокові наслідки для повоєнного відновлення, розвитку туризму, культурної дипломатії та міжнародного іміджу держави. Як зазначає Ю. Трач, Україна, зіткнувшись із масштабними викликами, пов’язаними з російською збройною агресією, змушена шукати нові механізми захисту своєї культурної спадщини, поєднуючи зусилля

державних інституцій, міжнародних організацій, громадських ініціатив і фахової спільноти [1, с. 195].

У цьому контексті особливого значення набуває посилення інституційної спроможності центральних органів виконавчої влади України у сфері охорони культурної спадщини. Інституційна спроможність у сфері публічного управління означає здатність державних інституцій ефективно формувати та реалізовувати державну політику, забезпечувати координацію діяльності різних суб'єктів, адаптуватися до кризових умов і впроваджувати міжнародні стандарти. Вона включає низку компонентів, зокрема, нормативно-правовий, організаційний, кадровий, фінансовий та технологічний. В умовах війни та для повоєнного відновлення інституційна спроможність набуває стратегічного значення, оскільки саме вона визначає здатність держави не лише реагувати на руйнування культурної спадщини, але й забезпечувати її системний захист, документування та відновлення.

Інституційна спроможність центральних органів виконавчої влади України у сфері охорони культурної спадщини повинна розглядатися також як здатність забезпечувати безперервність державної політики в умовах системної кризи. Це передбачає наявність ефективних процедур прийняття управлінських рішень, здатність до оперативного реагування, координацію діяльності між органами державної влади та взаємодію з міжнародними партнерами. Особливістю інституційної спроможності у цій сфері є її міжвідомчий характер, що обумовлює необхідність забезпечення ефективної взаємодії між різними центральними органами виконавчої влади України.

Ключову роль у системі центральних органів виконавчої влади України у сфері охорони культурної спадщини відіграє Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, яке забезпечує формування та реалізацію державної політики у цій сфері. В умовах війни значно розширюється функціональне навантаження цього органу, включаючи документування пошкоджень культурної спадщини, координацію міжнародної допомоги, взаємодію з міжнародними організаціями та участь у процесах повоєнного відновлення. Це потребує посилення його організаційної структури, кадрового потенціалу та цифрової інфраструктури.

Водночас ефективний захист культурної спадщини потребує належної інституційної спроможності інших центральних органів виконавчої влади України. Міністерство розвитку громад та територій України забезпечує інтеграцію питань охорони культурної спадщини у процеси повоєнного відновлення. Міністерство юстиції України здійснює правове забезпечення притягнення до відповідальності за злочини проти культурної спадщини. Міністерство закордонних справ України

забезпечує міжнародну взаємодію з ЮНЕСКО та іншими міжнародними організаціями. Таким чином, інституційна спроможність у цій сфері має комплексний міжвідомчий характер.

Нормативною основою державної політики є Закон України «Про охорону культурної спадщини» [2], який визначає систему управління, правові режими охорони пам'яток та механізми державного контролю. Однак воєнні умови виявили низку структурних проблем, що впливають на ефективність державного управління, зокрема відсутність спеціалізованих процедур кризового реагування, недостатній рівень цифровізації управління та обмеженість інформаційно-аналітичного забезпечення.

Цифровізація є ключовим чинником підвищення інституційної спроможності держави. Впровадження електронних реєстрів об'єктів культурної спадщини дозволяє забезпечити ефективний моніторинг, підвищити прозорість управління та забезпечити ефективну координацію діяльності органів державної влади. Як зазначають Т. Горбул і С. Русаков, цифровізація сприяє модернізації державної політики у сфері культурної спадщини та підвищенню її ефективності [3, с. 61–62].

Важливою складовою інституційної спроможності є кадровий потенціал. Ефективне управління культурною спадщиною потребує спеціалізованих знань у сфері міжнародного права, управління кризами та цифрових технологій.

Важливим аспектом посилення інституційної спроможності центральних органів виконавчої влади України є формування ефективних механізмів міжвідомчої координації та стратегічного планування. В умовах воєнної агресії управління культурною спадщиною потребує узгодженої взаємодії між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами. Це дозволяє забезпечити ефективне документування пошкоджень, координацію відновлювальних заходів та залучення міжнародної допомоги.

Інтеграція питань охорони культурної спадщини у державні програми відновлення територій є важливим напрямом підвищення інституційної спроможності. Відбудова територій повинна здійснюватися з урахуванням необхідності збереження культурної спадщини як складової сталого розвитку України.

Важливу роль у посиленні інституційної спроможності України відіграє ЮНЕСКО. Україна є стороною міжнародних конвенцій у сфері охорони культурної спадщини [5; 6], що визначає міжнародно-правові зобов'язання держави. ЮНЕСКО реалізує програму підтримки

України, яка включає моніторинг пошкоджених об'єктів, впровадження цифрових технологій та підготовку фахівців [7].

Слід використовувати міжнародні механізми які відкривають додаткові можливості, у т.ч. й фінансові, для вищезазначених цілей. Серед таких варто привернути увагу на комплексну програму, започатковану ЮНЕСКО після початку повномасштабної агресії РФ у 2022 році, спрямовану на захист, збереження та відновлення культурної спадщини України, а також на посилення інституційної спроможності українських державних інституцій у сфері культури. План дій ЮНЕСКО щодо культури для України (2024–2026) серед іншого передбачає створення цифрових систем обліку культурної спадщини, розвиток інституційної спроможності державних органів та впровадження міжнародних стандартів управління [8]. Реалізація цієї програми сприяє модернізації державного управління України у цій сфері та формуванню сучасної інституційної моделі управління культурною спадщиною.

Євроінтеграційний процес також виступає важливим чинником посилення інституційної спроможності України. Гармонізація законодавства з acquis communautaire передбачає впровадження сучасних стандартів управління, цифровізації, прозорості та ефективного використання ресурсів.

Важливим напрямом посилення інституційної спроможності є формування системи довгострокового стратегічного управління у сфері охорони культурної спадщини. Управління культурною спадщиною повинно включати прогнозування ризиків, планування заходів захисту та інтеграцію у державну політику повоєнного відновлення України. Особливого значення набуває створення механізмів ефективного використання міжнародної допомоги. Це потребує підвищення спроможності центральних органів виконавчої влади України забезпечувати планування, реалізацію та контроль міжнародних проєктів. Крім того, важливим елементом є забезпечення ефективної взаємодії між центральними органами виконавчої влади України та органами місцевого самоврядування, що дозволяє забезпечити узгодженість державної політики у сфері охорони культурної спадщини.

Розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення державного управління є важливим напрямом підвищення інституційної спроможності. Створення інтегрованих інформаційних систем дозволяє забезпечити ефективний моніторинг, аналіз та планування заходів захисту культурної спадщини.

Таким чином, посилення інституційної спроможності центральних органів виконавчої влади України у сфері охорони культурної спадщини є ключовою умовою забезпечення ефективного захисту

культурної спадщини та сталого розвитку України в умовах війни та повоєнного відновлення. Програма допомоги ЮНЕСКО та євроінтеграційний процес мають сприяти модернізації державного управління та розвитку інституційної спроможності держави.

Література:

1. Трач Ю. В. Культурна спадщина в Україні: ініціативи щодо збереження та оптимізації захисту. *Питання культурології*. 2025. Вип. 45. С. 194–209. DOI: https://doi.org/10.31866/2410-1311.45.2025.325054

2. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14 (дата звернення: 15.02.2026).

3. Gorbul T., Rusakov S. Cultural Heritage in the Context of Digital Transformation Practices. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. No. 4. P. 58–69. DOI: https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-4-58-69

4. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague, 14 May 1954. URL: https://unesdoc.unesco.org (дата звернення: 15.02.2026).

5. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris, 16 November 1972. URL: https://whc.unesco.org/en/conventiontext/ (дата звернення: 15.02.2026).

6. UNESCO. Support to Ukraine: UNESCO’s actions to protect culture and cultural heritage. URL: https://www.unesco.org/en/ukraine-culture (дата звернення: 15.02.2026).

7. UNESCO. UNESCO Action Plan for Culture in Ukraine 2024–2026. URL: https://www.unesco.org/en/ukraine (дата звернення: 15.02.2026).

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оніщик Ю. В.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри приватного та публічного права
Київського національного університету технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Захист прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина є одним із пріоритетних напрямів діяльності органів публічної влади. Серед останніх особливе значення належить органам місцевого самоврядування, оскільки вони мають забезпечити реалізацію правозахисної функції держави на місцевому рівні.

Ефективне місцеве самоврядування має бути спрямоване на задоволення потреб населення, серед яких однією з основних є потреба у захисті прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина. Характерною особливістю органів місцевого самоврядування як суб'єкта реалізації правозахисної функції держави є те, що вони виконують покладені на них обов'язки не на загальнодержавному, а на місцевому рівні [1, с. 179]. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері правозахисної діяльності встановлено у ст. ст. 38 «Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян» та 38-1 «Повноваження у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

У ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» є повноваження органів місцевого самоврядування у сфері правозахисної діяльності, які спрямовані на захист прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина. Наприклад, звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальної громади, а також повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування; забезпечення вимог законодавства щодо розгляду звернень громадян, здійснення контролю за станом цієї роботи на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності; вжиття у разі надзвичайних ситуацій необхідних заходів відповідно до закону щодо забезпечення державного і громадської безпеки і порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, врятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей. У ст. 38-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» йдеться про

повноваження органів місцевого самоврядування у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги. Наприклад, розгляд письмових звернень про надання безоплатної первинної правничої допомоги та надання такої допомоги з питань, що належать до їх компетенції, відповідно до закону; надання роз'яснень положень законодавства та консультацій щодо порядку звернення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги; надання роз'яснень положень законодавства та консультацій щодо порядку звернення про надання безоплатної вторинної правничої допомоги; залучення на підставі договорів адвокатів, інших фахівців у відповідній галузі права та юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правничої допомоги.

Слід відмітити, що повноваження органів місцевого самоврядування у сфері правозахисної діяльності, передбачені у ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», законодавцем поділено на власні (самоврядні) та делеговані повноваження. Термін «власні повноваження» введений Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» для окреслення власної компетенції місцевого самоврядування, в межах якої органи місцевого самоврядування наділені повною свободою для здійснення власних ініціатив з будь-якого питання, яке не виключено з його компетенції і не віднесено до компетенції іншого органу публічної влади. Водночас ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає делеговані повноваження як повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад [2].

У цьому контексті потребує законодавчого вирішення проблема тотожності повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади у сфері правозахисної діяльності, адже згідно зі ст. 25 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» місцеві державні адміністрації наділені аналогічними повноваженнями для реалізації правозахисної функції держави [3]. Дублювання повноважень органів місцевої влади призводить до певних суперечностей у сфері реалізації правозахисної функції держави на місцевому рівні. Необхідно також зазначити, що, отримуючи делеговані повноваження, органи місцевого самоврядування є підконтрольними під час їх здійснення органам, що їх надали. Органи державної влади через інститут делегованих повноважень мають значний контроль над органами місцевого самоврядування. Це не сприяє ефективній правозахисній діяльності органів місцевого самоврядування.

Виходячи з природи та сутності місцевого самоврядування, громади мають право і головне реальну здатність самостійно вирішувати всі питання місцевого життя. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає широке коло делегованих повноважень органів місцевого самоврядування у сфері правозахисної діяльності. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері правозахисної діяльності повинні складатися із власних повноважень, адже, якщо переважатимуть делеговані повноваження, це призведе до неефективності її здійснення.

У Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні зазначено, що система місцевого самоврядування на сьогодні не задовольняє потреби суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях [4]. Одним із шляхів вирішення проблеми ефективної правозахисної діяльності органів місцевого самоврядування є розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності та розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади [4].

Література:

1. Стасюк О. Л. Адміністративно-правові повноваження органів місцевого самоврядування як суб'єктів реалізації правозахисної функції держави. *Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості* : тези доповідей Другої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2018 р.). К. : ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ», 2018. С. 178–182.

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр (дата звернення: 28.02.2026).

3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14 (дата звернення: 28.02.2026).

4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text (дата звернення: 28.02.2026).

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Островська Б. В.
доктор юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна,
зовнішній науковий співробітник
Фрайбурзького університету
м. Фрайбург, Швейцарія

Демографічна стійкість є екзистенційним фактором виживання нації в екстремальних умовах, таких як війна, а також запорукою її відновлення в повоєнний період. У цьому контексті вона постає одним із пріоритетів сталого розвитку держави. Враховуючи глобальні зав дання, представлені в «Цілях сталого розвитку ООН до 2030 року» [1] (Ціль 3 «Міцне здоров'я і благополуччя», Ціль 16 «Мир, справедливість та сильні інститути»), розробка правових та інституційних механізмів регулювання посмертної репродукції людини є новітнім інструментом забезпечення демографічної стійкості України. Такий підхід є однією із стратегій збереження генофонду українського народу та інвестицією в людський капітал нашої країни задля майбутніх поколінь [2].

Демографічна криза поглибилася з початком повномасштабної війни в Україні, відзначившись різким спадом народжуваності, який наразі представлений найнижчим показником за всі роки незалежності [3].

В умовах воєнного стану збереження репродуктивного потенціалу Захисників України набуває особливого значення, зумовленого не лише необхідністю забезпечення державних гарантій у сфері репродуктивних прав людини, а й наявністю морального обов'язку держави перед громадянами, які, щоденно ризикуючи своїм життям та здоров'ям, стоять на захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України.

З прийняттям Закону України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство) № 3496-IX від 22.11.2023 р. [4], а також змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження генофонду Українського народу, внесених Законом України № 3573-IX від 07.02.2024 р. [5], було закладено нормативне підґрунтя для реалізації права цих осіб на біологічне

батьківство (материнство). Зміни було внесено до Цивільного кодексу України [6] щодо розпорядження їх репродуктивними клітинами на випадок смерті, а також до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [7] щодо державних гарантій безоплатного забору та зберігання репродуктивних клітин.

Проте для комплексної імплементації зазначених норм виникає необхідність у запровадженні спеціального інституційного механізму реалізації посмертної репродукції для Захисників України. Ключовим елементом при цьому має стати Державний реєстр згод на посмертну репродукцію людини. Його функціонування можливе на засадах міжвідомчої взаємодії, що забезпечуватиме правову визначеність щодо компетенції відомств, дотичних до регулювання правовідносин у сфері посмертної репродукції людини. Відповідно пропонується функціональний розподіл повноважень:

– Міністерство цифрової трансформації України забезпечує технологічну базу міжвідомчої взаємодії та цифрову верифікацію волевиявлення особи. Використання кваліфікованого електронного підпису (КЕП) гарантує автентичність, прижиттєвість і добровільність згоди особи, виключаючи ризики фальсифікації;

– Міністерство охорони здоров'я України здійснює медико-біологічний та біоетичний контроль, що включатиме зокрема ведення реєстру кріобанків, ліцензування закладів охорони здоров'я та нагляд за дотриманням галузевих стандартів і медичних протоколів застосування допоміжних репродуктивних технологій;

– Міністерство юстиції України гарантує державну верифікацію посмертної репродукції шляхом автоматизованого отримання підтвердження від Державного реєстру згод в момент реєстрації народження дитини, що дозволяє реалізувати норми ст. 123 «Визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій» Сімейного кодексу України [8]. Це дозволить автоматично констатувати походження дитини від загиблої особи, що усуває необхідність у тривалих і виснажливих судових процесах для підтвердження батьківства (материнства), знімаючи надмірне навантаження з судової системи України та сприяючи психологічній реабілітації родини після втрати близької людини.

Запропонована нами модель відповідає вимогам Регламенту (ЄС) 2024/903 (*Interoperable Europe Act*), який визначає інституційну взаємосумісність (*institutional interoperability)* як основоположну передумову надання злагоджених публічних послуг у межах Єдиного цифрового ринку ЄС. Це прямо відповідає стратегічному євроінтеграційному курсу України та її завданням щодо цифрової трансформації державного сектору [9].

Отже, запропонована модель міжвідомчої взаємодії є необхідною умовою підвищення інституційної спроможності органів публічної влади. Створення Державного реєстру згод забезпечить реалізацію репродуктивних прав людини та слугуватиме реформуванню демографічної політики держави, направленої на повоєнне відновлення України.

Література:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : resolution / adopted by the General Assembly, 25 September 2015, A/RES/70/1. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3923923 (date of access: 07.03.2026).

2. Островська Б. Посмертна репродукція для військових і цивільних: засади і перспективи правової реформи в умовах війни. *Нове українське право*. 2025. Вип. 4. С. 90–99. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.11 (дата звернення: 07.03.2026).

3. Народжуваність в Україні скоротилася на третину за два роки війни. *Опендатабот.* 2024. URL: https://opendatabot.ua/analytics/birth-rate-2023 (дата звернення: 07.03.2026).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство): Закон України від 22 листоп. 2023 р. № 3496-IX. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3496-20 (дата звернення: 07.03.2026).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження генофонду Українського народу : Закон України від 07 лют. 2024 р. № 3573-IX. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3573-20 (дата звернення: 07.03.2026).

6. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 07.03.2026).

7. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листоп. 1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12 (дата звернення: 07.03.2026).

8. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14 (дата звернення: 07.03.2026).

9. Regulation (EU) 2024/903 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on measures for a high level of public sector interoperability across the Union (Interoperable Europe Act). *Official Journal of the European Union*. 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/903/oj (date of access: 07.03.2026).

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ОСНОВА ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ПІСЛЯВОЄННИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Покатаєв П. С.
доктор наук з державного управління, доктор юридичних наук, професор,
перший проректор
Класичний приватний університет
м. Запоріжжя, Україна

Повномасштабна збройна агресія проти України стала системним випробуванням для всієї архітектури публічного управління. Війна змінила баланс між централізацією та децентралізацією, стабільністю процедур і необхідністю оперативного реагування, актуалізувавши потребу в переосмисленні інституційної спроможності держави забезпечувати безперервність управління в умовах багатовимірної кризи. За таких обставин антикризове управління набуває системоутворюючого характеру. Воно трансформується з інструменту ситуативного реагування у комплексну управлінську парадигму, що охоплює всі рівні публічної влади та спрямована на збереження керованості, легітимності рішень і дотримання принципу верховенства права. Йдеться не лише про мобілізацію ресурсів, а про формування довгострокових механізмів стійкості (resilience), інтеграцію стратегічного прогнозування, ризик-менеджменту та цифрових інструментів управління. Тривалий характер воєнного протистояння зумовлює перехід від реактивної до проактивної моделі управління, орієнтованої на попередження ризиків і сценарне планування. Таким чином, антикризове управління виступає фундаментальною основою модернізації державної системи, забезпечуючи її здатність адаптуватися, відновлюватися та формувати передумови для сталого післявоєнного розвитку [1; 4, с. 30–38; 6].

Інституційна спроможність у сучасній теорії державного управління трактується як інтегрована здатність публічних інституцій ефективно

реалізовувати державну політику як у стабільних умовах, так і в ситуаціях невизначеності. Вона є багатовимірною категорією, що поєднує структурні, функціональні, ресурсні та ціннісні елементи управлінської системи. До її основних складових належать: раціональна організаційна структура з чітким розподілом повноважень і налагодженими механізмами координації; професійний кадровий потенціал, здатний до стратегічного мислення та антикризового реагування; нормативно-правова визначеність, що забезпечує легітимність і передбачуваність управлінських рішень; достатні фінансові ресурси для реалізації функцій і їх оперативного перерозподілу; розвинена цифрова інфраструктура; а також аналітична та стратегічна спроможність, спрямована на прогнозування ризиків і оцінювання наслідків управлінських рішень [2; 5, с. 372–381; 8].

У мирний період складові інституційної спроможності функціонують як елементи стабільної адміністративної системи. В умовах війни ця категорія трансформується у поняття стійкості (resilience) – здатності державних інституцій витримувати системні потрясіння, адаптуватися до нових реалій, зберігати керованість і забезпечувати відновлення порушених функцій. Йдеться не лише про збереження організаційної форми, а й про підтримання суспільної довіри, правопорядку та безперервності публічних послуг.

Resilience передбачає здатність діяти в умовах невизначеності та дефіциту ресурсів, оперативно переглядати управлінські алгоритми, інтегрувати нові технології та навчатися на основі кризового досвіду. У цьому контексті антикризове управління виступає ключовим механізмом реалізації інституційної стійкості. Воно забезпечує мобілізацію ресурсів, гнучке поєднання централізації та делегування повноважень, цифрову трансформацію процесів і ефективну міжвідомчу координацію.

Отже, інституційна спроможність у сучасних умовах є динамічною категорією, що поєднує стабільність і адаптивність, а антикризове управління – стратегічним інструментом формування стійкої держави, здатної функціонувати в умовах тривалих викликів і забезпечувати подальший розвиток [4, с. 30–38; 5, с. 372–381; 6; 9].

Запровадження воєнного стану сформувало особливий режим функціонування публічної влади, що відрізняється підвищеною централізацією рішень, прискореними нормативними процедурами, інтеграцією цивільного й військового управління та активною координацією з міжнародними партнерами. Така модель спрямована на забезпечення виживання держави та збереження її керованості в умовах системної загрози, водночас потребуючи прозорості використання ресурсів і гармонізації управлінських стандартів. Однак тривале перебування

у кризовому режимі вимагає переходу від реактивного реагування до стратегічної моделі антикризового управління. Вона має поєднувати оперативність із довгостроковим плануванням і формуванням стійкості, включаючи систему раннього попередження ризиків, аналітичні центри прогнозування, цифрові платформи управління даними, гнучкі бюджетні механізми та розвиток інституційної пам'яті (crisis learning). Систематизація досвіду, аналіз помилок і навчання управлінських кадрів забезпечують накопичення управлінського капіталу та підвищують готовність держави до майбутніх викликів, формуючи основу довгострокової інституційної стійкості [1–3].

Завершення активної фази бойових дій не означає повернення до довоєнної моделі управління. Післявоєнний період слід розглядати як етап глибокої трансформації, що передбачає якісне оновлення інституційної архітектури держави, переосмислення функцій органів влади та формування нових управлінських пріоритетів, пов'язаних із відновленням інфраструктури, реінтеграцією територій і соціальною адаптацією населення. Ключовими напрямами трансформації є оптимізація структури державного апарату, інтеграція стандартів ЄС, а також посилення прозорості й підзвітності в умовах масштабної міжнародної допомоги. Це вимагає розвитку електронних систем управління, відкритих реєстрів і дієвих механізмів контролю. Водночас принциповим залишається баланс між оперативністю управлінських рішень і дотриманням верховенства права. Післявоєнне відновлення має стати не реставрацією минулого, а стратегічним етапом інституційного оновлення, спрямованим на формування сучасної, стійкої та європейсько орієнтованої системи публічної влади [7, с. 39–47; 9].

Досвід повномасштабної війни показав, що ситуативне антикризове реагування є ефективним лише на початкових етапах кризи. Тривалий характер воєнних викликів і потреба одночасної реалізації політики відновлення зумовлюють перехід до інституціоналізованої моделі антикризового управління. На відміну від реактивного підходу, вона передбачає формування сталих механізмів прогнозування, запобігання ризикам та адаптації, закріплених на нормативному, організаційному й кадровому рівнях [5, с. 372–381; 6].

Отже, інституціоналізація антикризового управління є об'єктивною необхідністю в умовах тривалої системної кризи. Реалізація концепції інституційної стійкості, розвиток стратегічного прогнозування, цифровізація управління та професіоналізація державної служби формують основу сучасної, адаптивної системи публічного управління, здатної забезпечити безпеку й сталий розвиток держави.

Висновок. Проведений аналіз засвідчує, що в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій антикризове управління набуває статусу

системоутворюючої парадигми публічного управління. Воно спрямоване не лише на мінімізацію наслідків криз, а й на формування довгострокової інституційної стійкості держави. Інституційна спроможність розглядається як інтегрована характеристика, що поєднує організаційні, кадрові, нормативні, фінансові, цифрові та аналітичні компоненти й визначається здатністю держави зберігати керованість, адаптуватися та забезпечувати стратегічний розвиток. Ефективна модель антикризового управління має ґрунтуватися на синергії трьох вимірів: оперативного кризового менеджменту, стратегічного прогнозування та цифрової трансформації. З метою її реалізації доцільно нормативно закріпити антикризове управління як постійну функцію виконавчої влади, створити систему стратегічного прогнозування й аналітичні центри, запровадити єдиний цифровий контур управління ресурсами та ризиками, а також розробити національну програму підготовки управлінців з антикризового менеджменту. Водночас важливим залишається забезпечення балансу між оперативністю рішень і принципами верховенства права через удосконалення механізмів парламентського контролю, аудиту та громадського моніторингу. Саме такий підхід формує основу сучасної, стійкої та стратегічно орієнтованої держави.

Література:

1. OECD (2023). Відбудовуємо Україну через зміцнення регіонального та муніципального управління. Paris : OECD Publishing. DOI: https://doi.org/10.1787/a5a7939d-uk. URL: https://www.oecd.org/uk/publications/2022/12/rebuilding-ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63099658.html
2. OECD (2025). Керівні принципи ОЕСР з корпоративного управління на підприємствах державної форми власності 2024. *OECD Publishing. Paris.* URL: https://doi.org/10.1787/8d61003c-uk
3. OECD (2025). Огляд ОЕСР доброчесності та боротьби з корупцією в Україні, OECD Publishing. Paris. URL: https://doi.org/10.1787/5f7daca7-uk
4. Августин Р. Resilience-governance як інструмент стійкості публічного управління у сфері національної безпеки України. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic 30 sciences.* 2025. № 4. С. 30–38. URL: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-4
5. Бліхар М., Сковронська І., Шишко В., Поцюрко О., Годяк А. (2023). Інституційна стійкість державного управління в умовах посилення економіко-правових викликів і загроз фінансово-економічної та суспільно-політичної кризи України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice.* 3(50). С. 372–381. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4087

6. Возовик О. О. (2023). Інституційна основа антикризового публічного управління в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія : Право, публічне управління та адміністрування*. (9). https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-9-02-14 ; URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-9-02-14

7. Ортіна Г. В., Колокольчикова І. В. Стратегічне управління післявоєнним відновленням України в контексті європейської інтеграції. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки).* 2025. № 3(56). С. 39–47. DOI: https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-56-5. URL: https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/1056

8. Пастки інституційної спроможності у системі державної влади в Україні. Аналітична доповідь / кол. авт. : Галина Зеленько (кер., наук. ред.) та ін. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 64 с.

9. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.* URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-strategiyu-reformuvannya-derzhavnogo-upravlinnya-ukrayini-do-2025-roku

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕАЛІЗАЦІЇ СПАДКОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Попович К. Г.
аспірант кафедри цивільного права та процесу
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород,Україна

Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила трансформацію функціонування системи публічної влади та актуалізувала питання забезпечення безперервності реалізації основоположних прав людини. В умовах правового режиму воєнного стану особливої значущості набуває гарантування майнових прав, зокрема право на спадкування, що є складовою конституційного права власності та важливим елементом правової визначеності.

Складові правовідносини в період воєнного стану характеризується підвищеним рівнем складності, що зумовлено переміщенням

населення, тимчасовою окупацією окремих територій, обмеженим доступом до державних реєстрів, зміною територіальної підсудності та особливостями діяльності нотаріату. У цих умовах саме інституційна спроможність органів публічної влади-судів, органів нотаріату, органів Міністерства юстиції України, суб'єктів державної реєстрації-визначає ефективність реалізації спадкових прав та рівень довіри громадян до держави.

Інституційна спроможність проявляється у здатності державних інституцій оперативно адаптувати нормативне регулювання, забезпечувати безперервність адміністративних та нотаріальних процедур, впроваджувати цифрові механізми взаємодії та гарантувати доступ до правосуддя навіть в умовах воєнних ризиків.Відповідні процеси мають не лише галузеве значення, а й безпосередньо пов'язані із забезпеченням сталого розвитку України, оскільки стабільність майнових відносин, захист права власності та правова визначеність є передумовами економічної безпеки,соціальної стійкості та повоєнного відновлення держави.

Дослідження інституційної спроможності органів публічної влади у сфері реалізації спадкових прав в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Аналіз механізмів адаптації публічної адміністрації,оцінка ефективності нормативних змін та визначення напрямів удосконалення інституційних гарантій сприятимуть формуванню цілісного підходу до забезпечення спадкових прав як складової сталого розвитку України.

Реалізація спадкових прав в умовах воєнного стану є індикатором інституційної спроможності держави.

Якщо система нотаріату, суди та органи юстиції здатні гарантувати спадкові права навіть в умовах війни – це свідчить про високий рівень інституційної стійкості, що є невід'ємною передумовою сталого розвитку України.

Захист спадкових прав підтримує економічну стабільність ,сприяє збереженню сімейного капіталу, формує довіру до публічної влади, а інституційна спроможність забезпечує системність і передбачуваність цих процесів.

Спільним є необхідність:

1. Цифровізації процедур.
2. Забезпечення доступу до реєстрів.
3. Зміни територіальної компетенції.
4. Гарантування безперервності нотаріальної діяльності.

У контексті сучасного правового регулювання спадкових відносин в умовах воєнного стану особливе значення набуває інституційна спроможність органів публічної влади забезпечувати реалізацію

спадкових прав громадян.Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09.05.2023 р. № 469 «Про внесення змін до деяких постанов щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного стану» [4], було встановлено єдине правило: спадкоємці повинні прийняти спадщину або відмовитися від неї протягом шести місяців з дня відкриття спадщини (смерті спадкодавця).

Зокрема, значно спрощено територіальну прив'язку при зверненні до нотаріуса: тепер спадкоємці мають право звернутися до будь-якого нотаріуса України для заведення спадкової справи незалежно від останнього місця проживання померлого.Така зміна пов'язана із внутрішньою міграцією населення та необхідністю забезпечення доступності нотаріальних послуг у кризових умовах.У разі, якщо справа була заведена тимчасово, її подальше закриття та пепедача регламентується правилами про перехід справи до першого нотаріуса.

З точки зору інформаційної інфраструктури, відповідно до Положення про Спадковий реєстр, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2011 р. № 1810/5, всі відомості про заповіти, спадкові договори, заведені спадкові справи та видані свідоцтва про право на спадщину підлягають обов'язковому внесенню до Спадкового реєстру [5].Проте в умовах воєнного стану нотаріус має право завести спадкову справу без використання реєстру.Після відновлення його функціонування нотаріус у 5 денний термін перевіряє наявність даної спадкової справи, заповіту або спадкового договору [3].

Таким чином, поєднання норм про єдиний строк прийняття спадщини, спрощену територіальну прив'язку та функціонування електронного спадкового реєстру демонструє прагнення держави забезпечити ефективність та адаптивність спадкої системи навіть у кризових умовах, що безпосередньо відображає рівень інституційної спроможності органів публічної влади у сфері реалізації спадкових прав громадян.

Інституційна спроможність-це здатність інституцій (організацій, установ, систем) ефективно виконувати свої функції, вирішувати проблеми та досягати поставлених цілей у межах визначених формальних та неформальних правил, структур, процесів і ресурсів, здатних адаптуватися до змін середовища та забезпечувати реалізацію суспільних або організаційних завдань. У науковому вимірі це комплексна властивість соціально-технічної системи , яка визначає її потенціал до саморегуляції, адаптації до складних викликів і формування стійких результатів у відповідності з потребами суспільства та умовами зовнішнього середовища [2].

Ця дефініція узагальнює академічні підходи, згідно з якими інституційна спроможність охоплює не лише наявність ресурсів або в фор-

мальних повноважень, але й здатність до ефективної координації, управління, адаптації та досягнення запланованих результатів у конкретному соціально-політичному контексті.

Ряд зарубіжних дослідників, розробляючи концепцію інституційної спроможності, застосовують близькі за змістом терміни. Так, А. Сен підкреслює її здатність забезпечувати умови та можливості для реалізації інтересів і потреб індивіда [1], тоді як Ф.Фукуяма у своїх працях акцентує на інституційній стійкості, що формується на основі соціального капіталу[1].Водночас запропонована ними ліберальна модель інституційної спроможності зіштовхується з низкою викликів,що обумовлює необхідність перегляду та переосмислення її ключових принципів.

Нові підходи до оцінки інституційної спроможності формується в процесі аналізу нестабільних політичних систем. Вони акцентують увагу на спроможності через призму рівня суспільної довіри, оскільки ефективні уряди сприяють сприйняттю своєї легітимності, тоді як низька інституційна ефективність призводить до зниження довіри громадян до органів влади [1].

Дослідники зазначають, що забезпечення спроможності для координації колективних дій у динамічному та розосередженому середовищі влади є складним завданням. Це зумовлено темпами економічного розвитку та соціокультурними трансформаціями, які впливають на спосіб життя населення, змінюють динаміку життєвого циклу, формують нові очікування щодо діяльності влади та трансформують систему цінностей.Відповідно, сучасні інститути функціонують у складній взаємодії численних соціальних і політичних сил та адаптуються до комплексних і непередбачуваних ситуацій[1].

Інституційна спроможність у сфері спадкування не обмежується формальними нормами: вона охоплює здатність органів влади до координації дій, швидкого реагування на кризові обставини та забезпечення прав громадян у мінливому соціально-політичному середовищі. Це підкреслює взаємозв'язок між якістю інститутів, їх адаптивністю та довірою населення до процедур спадкування, що особливо актуально в умовах воєнного стану та масової внутрішньої міграції населення.

Щоб покращити сферу спадкування в умовах воєнного стану та підвищити інституційну спроможність органів влади, можна запропонувати комплекс заходів на трьох рівнях:нормативно-правовому, організаційно-технологічному та комунікаційному.

- Нормативно-правовий рівень:

Уніфікація процедур: встановити чіткі,прозорі правила для всіх випадків спадкування, незалежно від місця проживання спадкодавця або спадкоємця.

Гнучкі строки: ввести адаптивні строки для прийняття спадщини у разі форс-мажорних обставин (евакуація,тимчасова втрата документів, доступу до нотаріуса).

Підтримка електронних документів:визнання електронних заповітів та спадкових договорів у законодавстві з одночасним забезпеченням їх захисту від підробок.

- Організаційно-технологічний рівень:

Централізовані електронні реєстри: розширити функціонал Спадкового реєстру.

Автоматизація процесів: впровадження електронних форм заяв, інструкцій і нагадувань для спадкоємців щодо строків та необхідних дій.

Розширення мережі нотаріусів.

- Комунікаційний та освітній рівень:

Включає в себе **інформаційну підтримку громадян, освітні компанії, психологічна підтримка.**

Таким чином,забезпечення ефективного функціонування системи спадкування в умовах воєнного стану є важливим показником інституційної спроможності держави. Поєднання нормативних, організаційно-технологічних та комунікаційних заходів – від уніфікації процедур та цифровізації Спадкового реєстру до інформаційної підтримки громадян дозволяє органам публічної гарантувати реалізацію спадкових прав,підтримувати довіру населення та створювати передумови для стабільності майнових відносин і сталого розвитку України.

Література:

1. Захаров Т. Інституційна спроможність: еволюція поняття та теоретичні підходи. *Вісник Львівського університету. Серія : Філософсько-політологічні студії*. 2024. № 55. С. 297–304. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/55_2024/37.pdf (дата звернення: 05.03.2026).

2. Інституційна (не)спроможність держави в Україні: поняття, вимірювання та виклики URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2025/04/Instytutsijna-spromozhnist-derzhavy.pdf (дата звернення: 05.03.2026).

3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22 лют. 2012 р. № 296/5 : станом на 30 верес. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text (дата звернення: 05.03.2026).

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату, державної реєстрації та функціонування державних електронних інформаційних ресурсів в умовах воєнного

стану : постанова Кабінету Міністрів України від 09 трав. 2023 р. № 469. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469-2023-І#Text (дата звернення: 05.03.2026).

5. Про затвердження Положення про Спадковий реєстр : наказ Міністерства юстиції України від 07 лип. 2011 р. № 1810/5 : станом на 10 верес. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-11#Text (дата звернення: 05.03.2026).

INDEPENDENT LEGAL RESEARCH IN THE SERVICE OF SUSTAINABILITY: INSIGHTS FROM SWITZERLAND AND RECENT CASE LAW

Pretelli I.
Head of the Private International Law Research Department,
Senior Research Fellow
Swiss Institute of Comparative Law (ISDC),
Lausanne, Switzerland

Ostrovska B.
Doctor of Law, Senior Researcher,
Leading Researcher at the Department of Public Law Research
Institute of Lawmaking and Scientific and Legal Expertise
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
External Researcher of the University of Fribourg
Fribourg, Switzerland

Legislative, jurisprudential, and institutional developments are beginning to correct the structural unsustainability of the dominant legal model governing multinational corporations (MNCs).

The legal framework within which MNCs operate facilitates capital formation and risk-taking, yet it does not adequately account for the socioenvironmental consequences of corporate conduct. Katharina Pistor, in the "code of capital," argues that this is not an accidental feature of the system but a deliberately constructed one: private law institutions – property, corporate, obligations, and bankruptcy law – have been systematically deployed to code assets for wealth generation while externalising social and environmental costs onto the most vulnerable [1]. Limited liability and the fiduciary duty to maximise shareholder profit are two structural features of corporate law that effectively insulate corporate

managers from ethical accountability to the vast communities affected by their decisions: workers, consumers, local residents, and future generations.

The result is a predictable structure in which MNCs operating across transnational value chains are incentivized by the law to exploit regulatory gaps in host countries, particularly in the Global South, to maintain a "double standard" in fundamental rights protection that is not merely permitted by law but, in many systems, functionally required by the duty to maximise profit. Legal counsel plays a central and troubling role in sustaining this architecture. The deployment of legal expertise to resist accountability – for instance through Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPPs), deliberate obstruction of justice, and the prioritisation of brand protection over deontological duty – represents a systematic subordination of the legal profession's obligations to the legal order itself [2].

Against this dominant model, the Airbus Deferred Prosecution Agreement (2020) is an instructive counterexample [3]. When Airbus's legal team disclosed irregularities to the UK Serious Fraud Office rather than concealing them, they triggered a tri-jurisdictional investigation that resulted in combined penalties of approximately €3.6 billion – the largest anti-corruption settlement in history at the time – but also in the survival, structural transformation, and partial rehabilitation of the company. The case demonstrates, concretely, that corporate accountability and long-term brand resilience are not opposites. By choosing transparency over concealment, Airbus avoided the far graver consequences of criminal conviction, including potential debarments estimated to have produced lost revenues of up to €200 billion. The deontological duties of lawyers are not constraints on effective corporate representation; they are, ultimately, conditions of it.

The UK Bribery Act 2010, the French Loi de vigilance (2017), the German supply chain due diligence law (2021), the EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive (2024), and parallel developments in private international law all reflect a shared recognition that the externalisation of social and environmental costs to communities in the Global South is neither ethically acceptable nor economically sustainable [4, 5, 6]. In parallel, benefit corporation structures are being developed in countries such as the US and Italy, with the aim of freeing corporations from the prevalent duty to maximise profit, and represent a complementary institutional innovation that creates legal space for ethical decision-making benefiting communities “touched and concerned” by corporate behaviour.

The gendered structure of corporate exploitation is also worth of attentive consideration. Feminist legal theory, critical political economy, and the Business and Human Rights literature highlight the dangers in encoding gender hierarchy – rendering women's labour invisible, their work uncompensated, and their access to remedy structurally obstructed.

A feminist approach to corporate accountability demands not merely gender-sensitive mechanisms as an afterthought, but the constitutive inclusion of women as genuine participants in corporate decision-making structures.

The recently disclosed Epstein files reveal how misogynistic belief and institutional gate-keeping can be mutually reinforced at the highest levels of Western academic life. These are not anomalies; they are foreseeable consequences of a system in which private patronage substitutes for public accountability in the production of knowledge.[7] The structural response is not individual sanction but institutional design: publicly funded, genuinely independent, and constitutively multicultural institutions of legal and scientific inquiry, insulated from both market capture and national political instrumentalisation.

The Swiss Institute of Comparative Law (ISDC) is proposed as a working model of this institutional form – an institution that produces knowledge in the common interest, draws on legal traditions from across the world, and is structurally resistant to the elite-capture dynamics [8]. The legal design of the guarantees its institutional capacity to develop independent scientific research both at the service of the Government, of Swiss and International academia, and even of private parties: lawyers, notaries, and simple citizens in need of information. This model and the analyzed trends in the legal systems of the UK, France, Germany, and the EU offer the Ukrainian legal system strategic benchmarks for building the capacity of public authorities.

During the post-war recovery period, the legislator's focus must shift toward "recoding" the domestic legal framework. Transparency and sustainable development must become the priority, prevailing over short-term capitalization. To attract reliable long-term investment and prevent corruption, the implementation of the provisions of EU Directive 2024/1760 on Corporate Sustainability Due Diligence (CSDDD) into national legislation as Ukraine would represent a significant step toward European integration.

Regarding the fight against lobbying in lawmaking, it must be remembered that "state capture" does not begin in the offices of politicians, but in academic circles, where the ideological justification for "convenient" laws is formed. The scientific community must stand in defense of the public interest, particularly environmental and social rights, guided by deontology: the law must prioritize the individual over capital and not sacrifice the interests of the individual at the altar of capital.

The global community is transitioning from a "profit at any cost" model to one of institutional responsibility. Investments in the reconstruction of Ukraine to the beneifit of local communities must be accompanied by real accountability. The use of Strategic Lawsuits Against Public Participation

(SLAPPs) as a tool of intimidation must be categorically avoided. For Ukraine, this is a new but critically important topic.

In the context of reconstruction, this will protect civil society activists – e.g., those who monitor environmental standards at construction sites – from judicial harassment by large developers.

The Swiss model offers an interesting example for its potential influence on the future shaping of Ukrainian scientific institutions. The Institute of Lawmaking and Scientific-Legal Expertise of the National Academy of Sciences of Ukraine, as independent center, may build on the Swiss experience and play a decisive role in resisting narrow interests for the sake of the sustainable future of the entire country.

References:

1. Pistor K. The Code of Capital: How the Law Creates Wealth and Inequality. Princeton University Press, 2019. 320 p.

2. Pretelli I., Limiting Corporate Impunity through Public and Private International Law Improving Social Sustainability through Cross-Border Public Interests Litigation, Mass Claims Journal nr. 1, July 2025, p. 39–56 ; Id., Conduite responsable des entreprises, droits fondamentaux et durabilité sociale, SJZ-RSJ 02/2024. P. 63–75.

3. Serious Fraud Office v Airbus SE (2020). Case No: CO/4482/2019. URL: https://www.sfo.gov.uk/2020/01/31/sfo-enters-into-3-billion-euro-settlement-with-airbus-as-part-of-global-joint-investigation/ (accessed 07 March 2026).

4. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859. *Official Journal of the European Union*. 2024. L series. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/oj (accessed 07 March 2026).

5. Loi n° 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre. *Légifrance*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000034290626 (accessed 07 March 2026).

6. Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz – LkSG vom 16. Juli 2021 (BGBl. I S. 2959). *Gesetze im Internet*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/lksg/ (accessed 07 March 2026).

7. Luke Darby, Private jets, parties and eugenics: Jeffrey Epstein's bizarre world of scientists, The Guardian, Mon 19 Aug 2019 08.00 CEST URL: https://www.theguardian.com/us-news/2019/aug/18/private-jets-parties-and-eugenics-jeffrey-epsteins-bizarre-world-of-scientists ; Jessica Kutz The boys' club: How Epstein's influence shaped the exclusion of women in STEM, The 19th, February 23, 2026 URL:

https://19thnews.org/2026/02/epstein-files-academic-research-women-scientists/

8. See the law governing the institution: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2019/586/de, https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2019/586/fr

ДОВІРА СУСПІЛЬСТВА ЯК ІНТЕГРАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Проневич О. С.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри службового та медичного права
Навчально-наукового інституту права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Публічне адміністрування є ґрунтованою на приписах законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів зовнішньоорієнтованою публічно-управлінською та/або публічно-сервісною діяльністю державних і недержавних суб'єктів владних повноважень щодо створення належних умов для реалізації легального публічного інтересу шляхом забезпечення дотримання учасниками суспільних відносин чинних правових імперативів, сприяння приватним особам у практичному здійсненні суб'єктивних прав, надання адміністративних/публічних послуг, управління публічним майном, ідентифікації та нейтралізації реальних і потенційних загроз для охоронюваного державою суспільного блага. Аксіоматично, що публічне адміністрування має бути людиноцентричним, правомірним, проактивним, раціональним та соціально акцептованим, а суб'єкти публічного адміністрування повинні приділяти особливу увагу здійсненню перманентної публічної комунікації у штатних та екстраординарних умовах, налагодженню партнерської взаємодії з інститутами громадянського суспільства та медіа. Досвід провідних демократій свідчить, що інтегральним маркером об'єктивного оцінювання ефективності діяльності публічної адміністрації або окремих посадових осіб є рівень довіри громадян як замовників публічних послуг та моніторів якості їх надання.

Довіра є динамічним соціально-комунікативно-ціннісним феноменом. У фаховому дискурсі відсутній уніфікований доктринальний вимір довіри, що альтернативно тлумачиться як «спосіб легітимізації влади», «передумова досягнення соціальної злагоди та політичної

консолідації», «ресурс сталого суспільного розвитку», «елемент соціального капіталу», «результат діалогової взаємодії влади і суспільства» тощо. Фахівці виокремлюють три рівні довіри, а саме: особистісний (компліментарне самопозиціювання людини, внутрішнє акцептування власної думки й поведінки); міжособистісний (заснований на особистому досвіді комунікації індивіда з іншими людьми); інституційний (позитивне сприйняття людиною органів публічної влади ґрунтоване на усвідомленні високої якості забезпечення задоволення безумовних потреб суспільства та/або окремих соціальних спільнот).

Зауважимо, що інституційна довіра у широкому сенсі дефініюється крізь призму очікування індивіда від держави, органів місцевого самоврядування, суб'єктів делегованих повноважень, громадських об'єднань або інших членів суспільства передбачуваної, доброчесної та орієнтованої на задоволення безумовних суспільних потреб поведінки. Довіра до публічної адміністрації детермінована раціональними чинниками, найперше емпіричним досвідом і знаннями, а також глибокою переконаністю громадян у функціональній спроможності держави забезпечити якісну реалізацію іманентних їй функцій. Довіра безпосереднім чином залежить від прийняття посадовими/службовими особами правомірних і раціональних управлінських рішень, надання споживачам якісних публічних послуг, запровадження механізмів партисипативної демократії з метою ангажементу громадян до визначення стратегічних пріоритетів суспільного розвитку та державного будівництва. Природно, що суб'єкти публічного адміністрування зобов'язані забезпечувати безперешкодний доступ до публічної інформації, зокрема щодо прийнятих управлінських рішень, результатів публічновладної діяльності, спектру актуальних загроз і викликів, коректних алгоритмів вирішення комплексних проблем екзистенційного характеру тощо. Водночас наголосимо, що у демократичному суспільстві, ґрунтованому на особистісній автономії індивіда та політичному плюралізмі, абсолютна довіра до публічної адміністрації неможлива [1, с. 19].

Десакралізація публічної влади зумовила поширення у демократичних суспільствах синдрому недовіри до влади, що може ґрунтуватися як на ірраціональних засадах, так й на обґрунтованій констатації дисфункції публічної адміністрації, встановленні порушень антикорупційних вимог суб'єктами владних повноважень, визнанні неспроможності публічних службовців забезпечувати реалізацію легального публічного інтересу. Як наслідок, у вітчизняному адміністративному законодавстві прямо передбачена можливість прийняття уповноваженими органами публічної влади резолюції недовіри окремим суб'єктам публічного адміністрування. Відповідно до пункту 1 частини 1

статті 13 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» «прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України» виокремлено як одну з підстав для відставки Кабінету Міністрів України [2]. Згідно зі статтею 9 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» визначено, що повноваження голів місцевих державних адміністрацій припиняються Президентом України у разі висловлення недовіри двома третинами від складу відповідної ради. У цьому Законі окремо наголошено, що Президент України приймає відставку голови відповідної місцевої державної адміністрації, якщо недовіру голові обласної чи районної державної адміністрації висловили дві третини від складу відповідної ради [3].

Імплементація положень європейської концепції належного урядування є безумовним імперативом трансформації національної системи публічного адміністрування на засадах реагування, участі, консенсусу і транспарентності. Упродовж останнього часу суб'єкти правотворчої діяльності приділяють увагу легалізації концепту довіри у контексті підвищення інституційної спроможності окремих адміністративних органів. Так, відповідно до пункту 3 статті 11 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції. У цьому нормативно-правовому акті також закріплено низку постульованих положень щодо довіри як ціннісного маркера якості надання поліцейських послуг, а саме: наділення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Київської та Севастопольської міських рад, обласних, районних та міських рад повноваженням приймати резолюції недовіри керівнику відповідного органу (підрозділу) поліції за результатами оцінки діяльності органу поліції на території відповідно Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя, відповідної області, району або міста (частина 1 статті 87); відсторонення поліцейського, який є керівником органу (підрозділу) поліції, від виконання службових обов'язків у разі прийняття відповідною місцевою радою резолюції недовіри (частина 2 статті 70); обов'язок керівників територіальних органів поліції систематично інформувати громадськість про стан правопорядку, заходи, які вживаються щодо попередження правопорушень, з метою підвищення авторитету та довіри населення до поліції (частина 2 статті 88) [4]. Принагідно наголосимо, що згідно з Порядком проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 року № 58, основними завданнями проведення оцінки є отримання інформації про оцінку населенням якості виконання органами і підрозділами Національної поліції покладених на них завдань і функцій, про відповідність роботи

органів і підрозділів Національної поліції очікуванням населення, виявлення тенденцій зміни рівня довіри населення до Національної поліції та факторів, що на них впливають. Об'єктами оцінювання визначено рівень задоволення потреби населення в поліцейських послугах, а також «процеси, що відбуваються в системі Національної поліції, та характеристики і результати її діяльності» [5]. Директивно встановлено, що оцінювання рівня довіри населення до Національної поліції здійснюється «за такими індикаторами: стан злочинності; результативність діяльності органів та недоліки поліцейської діяльності; довіра до поліції та стосунки з населенням» [6].

Недостатня транспарентність суб'єктів публічного адміністрування неминуче детермінує корупціогенні чинники, дезорієнтує суспільство. На нашу думку, перспектива поглиблення інституційної довіри суспільства до суб'єктів публічного адміністрування полягає у вжитті таких заходів:

• розробленні Концепції поглиблення довіри суспільства до суб'єктів публічного адміністрування. Інституційна довіра має розглядатися крізь призму легітимізації авторитету адміністративних органів, визнання громадян повноважним і компетентним суб'єктом оцінювання ефективності діяльності системи адміністративних органів, їх посадових/службових осіб;

• формуванні інформаційної політики суб'єктів владних повноважень на засадах транспарентності, відповідальності і консолідації, а також ствердженні примату критерію довіри громадян у каталозі індикаторів оцінювання ефективності діяльності суб'єктів публічного адміністрування;

• виокремленні оцінювання діяльності суб'єктів владних повноважень як засадничої функції публічного управління, що полягає в діагностиці ступеню досягнення цільових (фактичне досягнення задекларованих цілей) і функціональних (виконання поточних завдань у штатному режимі) результатів. Ефективність діяльності суб'єктів владних повноважень варто розглядати у технологічному, економічному та соціальному сенсах. Технологічна ефективність характеризує раціональність, обґрунтованість і послідовність дій. Економічна ефективність визначається як співвідношення між використаними для виконання певного завдання ресурсами і досягнутими реальними результатами. Натомість соціальна ефективність відображає ступінь задоволеності громадян якістю надаваних публічних послуг;

• поглибленні партнерської взаємодії суб'єктів владних повноважень з громадськістю та медіа, подальшій модернізації інституційних механізмів кризової публічної комунікації в екстраординарних ситуаціях;

• забезпеченні належного рівня етизації публічної служби як «почесного обов'язку шляхетних людей».

Резюмуючи, зазначимо, що довіра опосередковує позитивний зв'язок між публічною владою та суспільством. Довіра громадян до влади є основою сталого розвитку суспільства, безумовним загальним благом, важливим підґрунтям суспільного консенсусу, невід'ємним компонентом соціального капіталу. Натомість поширення синдрому недовіри до владних інституцій спричиняє відчуження влади від суспільства і накопичення конфліктного потенціалу. У вітчизняному поліцейському законодавстві створено прецедент легального закріплення концепту довіри у контексті забезпечення реалізації публічного інтересу у сфері публічної безпеки та надання органами правопорядку якісних поліцейських послуг. Наразі зберігається необхідність визнання довіри населення засадничим критерієм оцінювання ефективності діяльності суб'єктів публічного адміністрування. Перспектива поглиблення інституційної довіри пов'язана із вжиттям системних заходів, спрямованих на поглиблення соціалізації суб'єктів публічного адміністрування, налагодження публічної комунікації та партнерської взаємодії з інститутами громадянського суспільства.

Література:

1. Остапенко М. А., Бунгеа Л. С. Довіра до влади як ресурс розвитку суспільства. *Регіональні студії*. 2023. № 23. С. 16–21.

2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text

3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text

4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

5. Про затвердження Порядку проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції: постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 року № 58. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58-2018-%D0%BF#Text

6. Про встановлення індикаторів, за якими здійснюється проведення оцінки рівня довіри населення до Національної поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 листопада 2018 року № 900. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1358-18#Text

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ПРАВОТВОРЧОЇ ІНІЦІАТИВИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Риндюк В. І.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Верховна Рада України 24 серпня 2023 року прийняла Закон України "Про правотворчу діяльність" № 3354-IX (із змінами), який на сьогодні є чинним, а введений в дію буде через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні. Відповідно до п. 4 ст. 43 цього Закону проект нормативно-правового акта (далі – НПА), спрямований на виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, адаптацію законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС), вноситься з інформацією про його відповідність (постатейною таблицею відповідності) зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС). Отже, логічно виникає питання щодо інституційної спроможності суб'єктів правотворчої ініціативи виконати зазначену вимогу Закону про підготовку такої таблиці відповідності, яка є критично важливою для адаптації законодавства України до права ЄС та майбутнього набуття членства України в Європейському Союзі.

Слід зазначити, що концепція інституційної спроможності в системі публічного управління розглядається як здатність органів державної влади ефективно виконувати свої функції, забезпечувати реалізацію державної політики та нести відповідальність за результати своєї діяльності. Інституційна теорія дозволяє розглядати спроможність органів влади через призму формальних і неформальних інституцій, що визначають правила гри в системі державного управління інноваціями. Формальні інституції включають нормативно-правові акти, організаційні структури, кваліфікаційні вимоги до посадових осіб, процедури прийняття рішень та механізми контролю. Неформальні інституції охоплюють управлінську культуру, усталені практики взаємодії між різними рівнями влади, ставлення до інновацій та ризиків, а також сформовані патерни поведінки державних службовців [1, с. 434].

Вимога щодо підготовки інформації про відповідність проекту НПА праву ЄС саме суб'єктами правотворчої ініціативи не є абсолютно новою в національному законодавстві. Взагалі, методика контролю відповідності проектів НПА праву ЄС передбачає дві складові: 1) оцінка відповідності проектів НПА праву ЄС суб'єктами правотворчої ініціативи (*внутрішній контроль*); 2) правова експертиза проектів НПА на відповідність праву ЄС, яка здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами (експертами) [2, с. 16]. Згідно діючого законодавства сьогодні основним інструментом перевірки проектів НПА на відповідність праву ЄС є правова експертиза, результатом якої є експертний висновок. Щодо оцінки відповідності проектів НПА праву ЄС суб'єктами правотворчої ініціативи, то таку вимогу на сьогодні передбачено тільки в Регламенті Кабінету Міністрів України щодо проектів постанов Кабінету Міністрів, а також проектів розпоряджень Кабінету Міністрів про схвалення програмного документа Кабінету Міністрів (§ 35 Регламенту).

Інструментом оцінки проекту акта Кабінету Міністрів України на відповідність праву ЄС розробниками є *довідка щодо відповідності зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС) проекту*, яка надсилається разом з проектом акта. Зокрема, згідно § 35 Регламенту Кабінету Міністрів України, під час опрацювання проекту акта на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, у тому числі міжнародно-правовим, та з урахуванням права Європейського Союзу розробник: 1) визначає джерела acquis ЄС, що регулюють правовідносини, аналогічні тим, що планується врегулювати проектом акта; наявність зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, у тому числі міжнародно-правових, щодо предмета правового регулювання проекту акта; наявність програмних документів у сфері європейської інтеграції з предмета, що регулюється проектом акта; 2) проводить порівняльний та/або порівняльно-правовий аналіз; 3) наводить обґрунтування в разі невідповідності проекту акта праву Європейського Союзу (acquis ЄС), міжнародним домовленостям у сфері європейської інтеграції, передбачає строк його дії; 4) пропонує провести консультації із Європейською Комісією стосовно відповідності проекту акта Кабінету Міністрів зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС).

Разом з тим, в Регламенті Верховної Ради України відсутня вимоги щодо обов'язкової наявності серед супровідних документів до законопроекту інформації про його відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС) (ст. 91 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України"

від 10.02.2010 р. № 1861-VI (із змінами)**).** Ст. 93 Регламенту Верховної Ради України передбачає здійснення тільки зовнішнього контролю за відповідністю законопроектів праву ЄС: кожен законопроект направляється в комітет, до предмета відання якого належить оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції для підготовки експертного висновку.

Щодо проектів актів Президента України, то відповідно до п. 8 Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України (затверджено Указом Президента України від 15.11.2006 р. № 970/2006 (із змінами)) до проектів указів, що за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу, додається експертний висновок Міністерства юстиції України щодо відповідності проекту acquis. У разі коли за експертним висновком Міністерства юстиції України проект указу не відповідає acquis, до проекту додається обгрунтування необхідності видання такого акта без урахування acquis, а в самому проекті має бути чітко визначено строк дії указу.

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що для забезпечення реальної інституційної спроможності суб'єктів правотворчої ініціативи виконати вимогу п. 4 ст. 43 Закону України "Про правотворчу діяльність" та разом з проектом НПА підготувати інформацію про його відповідність праву Європейського Союзу необхідно розробити належну підзаконну нормативно-правову та єдину методологічну базу, яка дозволить уніфікувати процедуру оцінки відповідності проекту НПА праву ЄС різними суб'єктами правотворчої ініціативи. Також, в цьому контексті важливими є питання наявності відповідного кадрового ресурсу **(**фахівців, які знають галузеве національне законодавство та право ЄС), а також наявності офіційного та термінологічно вивіреного перекладу правових актів ЄС українською мовою.

Література:

1. Єгоров М.І. Інституційна спроможність органів публічної влади у реалізації інноваційної політики. *Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine Series Public Administration*. June 2024. С. 432–442. DOI: 10.52363/2414-5866-2024-1-47.

2. Риндюк В. І., Кучинська О. Ю. Правові, інституційні та методологічні механізми експертизи проектів нормативно-правових актів на відповідність праву Європейського Союзу. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2024. Вип. 1 (54). С. 15–20. DOI: https://doi.org/10.32782/pyuv.v1.2024.3.

ІНСТИТУЦІЙНА ЕВОЛЮЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: РОЛЬ ЕСОЗ У ФОРМУВАННІ DATA-DRIVEN GOVERNANCE

Руденко Р. І.
кандидат медичних наук,
асистент кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я,
медичного та фармацевтичного права
Запорізького державного медико-фармацевтичного університету
м. Запоріжжя, Україна

Цифрова трансформація вже давно перестала бути лише другорядним технологічним рішенням або технологічним проектом модернізації окремих адміністративних процедур. Еволюційним шляхом відбувається поступовий перехід від традиційних моделей управління через цифрове врядування (digital governance) до управління, що базується на базах даних в реальному часі (data-driven governance) [1].

Особливо виразно ці процеси проявляються у сфері охорони здоров'я, де швидкість прийняття управлінських рішень, забезпечення безперервності взаємодії із державними інституціями мають безпосередній вплив на головний об'єкт соціальної функції держави – життя та здоров'я населення. В Україні ключовим елементом цифрової інфраструктури стала електрона система охорони здоров'я (ЕСОЗ), яка з моменту свого впровадження під час реформування системи охорони здоров'я у 2017–2018 роках, стала повноцінним інституційним механізмом публічного управління [2].

Слід підкреслити, що Україна проходить цей період в умовах надзвичайно складних та екстремальних – умовах повномасштабної війни з російською федерацією, що супроводжується руйнуванням медичної інфраструктури, міграцією населення, відтоком медичних кадрів тощо. На нашу думку, саме такі умови найбільш чітко демонструють наскільки цифрові системи здатні змінювати саму систему природу публічного управління.

У цьому контексті функціонування ЕСОЗ забезпечує формування єдиного медичного простору, що об'єднує лікарів, медичні заклади, пацієнтів та державні інституції. Кожна медична маніпуляція, кожна декларація і кожен медичний висновок стають не тільки медичним фактом, але і відповідним цифровим дописом у великому масиві Центральної бази даних, стає частиною єдиного цифрового середовища, на основі якого формуються та приймаються відповідні управлінські рішення.

Принципово, на нашу думку, підкреслити, що в умовах сучасної парадигмі ЕСОЗ змінюється сама логіка публічного управління. Якщо раніше управлінські рішення приймались на основі узагальнення великої кількості паперових звітів та на підставі суб'єктивного сприйняття ситуації керівництвом, то, в умовах цифрової екосистеми, виникає реальна можливість приймати рішення об'єктивно та миттєво. А саме оперативність прийняття рішень в умовах війни є стратегічно необхідним чинником для забезпечення стійкості медичної системи. І саме в цьому проявляється механізм моделі data-driven governance, адже рішення стають проактивними: система не чекає, поки хтось напише чергову доповідну, службову тощо. Система сама реагує на зміни цифрових показників: перевищення порогових значень, динаміку показників тощо.

Вважаємо, що так зміни мають інституційний вимір: держава перестає існувати лише як сукупність відомств, інституцій та посад. На певному напрямку, держава стає мережею в якій дані та алгоритми стають новими інструментами примусу, координації та аналітики.

Однією з найважливіших функцій ЕСОЗ в даному випадку стає реалізація державної політики у сфері фінансування медичних послуг. Саме через систему проходять кошти для усіх пакетів медичних гарантій, а цифрова фіксація кожної взаємодії між лікарем та пацієнтом стає основою для подальших розрахунків. Такий інституційний зміст системи обумовлює сприйняття ЕСОЗ саме як головний інструмент розподілу бюджетних коштів у сфері охорони здоров'я, без якого сучасна моделі фінансування медичної галузі б Контрольна функція ЕСОЗ набуває особливого значення саме в наш час, в умовах обмежених ресурсів, що посилюється кризовими умовами воєнного стану. Саме ЕСОЗ дозволяє державі (НСЗУ) бачити те, що раніше було приховано від сторонніх очей – маніпуляції із обсягом наданих послуг, кількістю пацієнтів, доцільністю застосування певних маніпуляцій тощо [3]. була б неможливою.

Аналітична функція ЕСОЗ на нашу думку є найбільш перспективною. З одного боку, в системі вже накопичений величезний масиві даних, якій вже зараз дає унікальну можливість для глибокого розуміння процесів, що відбуваються в галузі. З іншого боку, цей масив на даний час використовується ще не в повній мірі. Адже маючи такий колосальний потенціал, систему можна (і потрібно) використовувати для аналізу навантаження на лікарні, виявляти епідеміологічні тренди на ранніх етапах, планувати закупівлі ліків на основі цифрових алгоритмів тощо. І саме в наш час повномасштабної війни ця функція стає дуже важливою – саме належна аналітика дозволяє

перерозподіляти ресурси, оцінювати руйнування інфраструктури, коригувати пакети медичних послуг тощо [4].

Автор вважає, що на даному етапі значення ЕСОЗ виходить далеко за межі сприйняття системи виключно як технологічної модернізації. І навіть як звичайний елементуелектронного врядування. ЕСОЗ на даний момент вже стала інституційною реальністю, де держава частково делегує свої повноваження алгоритмам та базам даних, і відбувається це не в теорії, а на практиці – у країні яка воює за своє виживання та свободу.

Ми переконані, що саме впровадження та функціонування ЕСОЗ стало одним з ключових факторів інституційної еволюції публічного управління в Україні. Система не лише забезпечила цифровізацію окремих адміністративних процедур, але й створила передумови для формування нової управлінської парадигми – data driven governance. Особливо переконливо цей перехід проявляється в умовах війни, коли руйнуються традиційні інститути, а цифрові навпаки, стають одними з головним чинників стійкості.

Література:

1. Giest S., McBride K., Nikiforova A. K. Digital & data-driven transformations in governance: a landscape review. *Data & Policy*. 2025. Vol. 65. № 1. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/data-and-policy/article/digital-datadriven-transformations-in-governance-a-landscape-review/3FF50FF12E9F4694AFA7D5471FE74F5C (last accessed: 25.02.2026).

2. Malakhov K. S. Insight into the Digital Health System of Ukraine (eHealth): Trends, Definitions, Standards, and Legislative Revisions. *International Journal of Telerehabilitation.* 2023. Vol. 15. № 2. P. 1–21. URL: https://telerehab.hpu.edu/index.php/Telerehab/article/view/6599 (last accessed: 24.02.2026).

3. НСЗУ штрафуватиме медзаклади за стягнення з пацієнтів грошей за наркоз. *Інтерфакс-Україна:* веб-сайт. URL: https://interfax.com.ua/news/pharmacy/1075956.html (дата звернення: 26.02.2026).

4. Бишенко Г. М., Автомєєнко Є. М. Аналіз державної політики реформування електронної охорони здоров’я та медицини України. *Державне будівництво.* 2024. № 1. С. 290–304.

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТНО-ГРАНТОВОЮ ПІДТРИМКОЮ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Савишен Я. О.
аспірант кафедри публічного управління та менеджменту
Вінницького державного педагогічного університету
імені М. Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

У контексті післявоєнного відновлення економіки України особливого значення набуває розвиток малого та середнього бізнесу як важливого джерела економічної активності, зайнятості населення та регіональної стабільності. Водночас функціонування підприємництва в умовах війни супроводжується значними інституційними бар'єрами, зокрема обмеженим доступом до фінансових ресурсів, руйнуванням виробничої інфраструктури та зниженням інвестиційної активності [1, с. 339; 2, с. 121]. У таких умовах особливого значення набуває формування ефективних механізмів державного управління грантовими програмами як інструменту підтримки підприємництва та стимулювання економічного відновлення.

У системі публічного управління розвитком малого та середнього бізнесу використовуються різні механізми державної підтримки, спрямовані на стимулювання підприємницької активності та підвищення економічної стійкості. Найбільш поширеними інструментами є грантові програми підтримки підприємництва, які передбачають надання безповоротного фінансування для започаткування або розширення бізнесу, а також пільгове кредитування, що забезпечує доступ підприємців до фінансових ресурсів на більш сприятливих умовах. Важливу роль відіграють інституції підтримки підприємництва, зокрема бізнес-інкубатори, центри розвитку підприємництва та консультаційні структури, діяльність яких спрямована на підвищення управлінських та інноваційних компетенцій суб'єктів господарювання.

Окрім цього, у сучасній практиці державної економічної політики значного поширення набувають кластерні та інноваційні програми, що стимулюють кооперацію між підприємствами, науковими установами та органами влади з метою розвитку інноваційної діяльності та підвищення конкурентоспроможності бізнесу. Важливим джерелом фінансових ресурсів для підтримки підприємництва також виступають міжнародні фінансові інструменти, зокрема програми Європейського Союзу, міжнародних фінансових організацій та донорських фондів,

які сприяють розвитку інфраструктури підтримки МСП та реалізації проєктів економічного відновлення [3; 4, с.18; 5, с. 32].

Узагальнення основних інструментів державної підтримки малого та середнього бізнесу представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика механізмів державного управління підтримкою малого та середнього бізнесу

Механізм державного управління	Основні інструменти	Переваги	Недоліки	Доцільність для післявоєнного відновлення
Грантові програми	безповоротне фінансування, стартап-гранти	швидкий запуск бізнесу	ризик неефективного використання	високий
Пільгове кредитування	державні гарантії, низькі ставки	масштабування бізнесу	боргове навантаження	середній
Інституції підтримки МСП	бізнес-інкубатори, консультаційні центри	підвищення компетенцій	повільний ефект	середній
Кластерні програми	інноваційні хаби, технологічні парки	стимулюють інновації	потребують часу	високий
Міжнародні фінансові програми	EBRD, структурні та інвестиційні фонди ЄС	великі ресурси	складні процедури	дуже високий

Джерело: складено автором на основі [3; 4; 5].

Представлене узагальнення свідчить, що найбільш ефективними для стимулювання підприємництва є механізми, які поєднують фінансову підтримку з розвитком інституційної інфраструктури.

Показовим прикладом ефективного використання грантових та інституційних механізмів підтримки підприємництва є досвід Польщі. У процесі економічної трансформації та інтеграції до Європейського Союзу значну роль у розвитку малого та середнього бізнесу відіграли структурні та інвестиційні фонди ЄС, спрямовані на фінансування підприємницьких проєктів, розвиток інноваційної інфраструктури та підтримку регіонального бізнесу. Реалізація таких програм здійснювалася через національні інституції, зокрема Польське агентство розвитку підприємництва (Polish Agency for Enterprise Development),

що забезпечувало координацію грантових програм, консалтингову підтримку та розвиток підприємницьких компетенцій. У результаті впровадження цих механізмів сектор МСП став одним із ключових драйверів економічного розвитку, формуючи значну частину валової доданої вартості та зайнятості населення країни [7; 8].

Водночас досвід Боснії і Герцеговини демонструє важливість міжнародної донорської підтримки у відновленні підприємництва після воєнних конфліктів. Після завершення війни 1990-х років розвиток малого бізнесу значною мірою підтримувався міжнародними фінансовими інституціями та програмами технічної допомоги, зокрема Світовим банком, Європейським Союзом та USAID. Реалізовані програми були спрямовані на фінансування підприємницьких ініціатив, створення інституцій підтримки бізнесу та відновлення економічної інфраструктури. Це сприяло формуванню нових підприємств, розвитку локальної економічної активності та поступовій стабілізації економіки країни [7; 8].

З урахуванням узагальненого міжнародного досвіду та сучасних викликів функціонування підприємництва в Україні зростає потреба у формуванні комплексу практичних заходів, спрямованих на підвищення ефективності державного управління проєктно-грантовою підтримкою малого та середнього бізнесу. Реалізація ефективної системи підтримки МСП у процесі післявоєнного відновлення потребує удосконалення інституційних і фінансових механізмів державної політики, основні напрями яких узагальнено у таблиці 2.

Таблиця 2

Практичні напрями удосконалення державного управління підтримкою МСП

Напрям удосконалення	Основний зміст	Очікуваний результат
Цифровізація управління грантовими програмами	створення єдиної цифрової платформи управління грантовими програмами	підвищення прозорості процедур та спрощення доступу бізнесу до фінансування
Посилення інституційної спроможності органів влади	розвиток регіональних центрів підтримки підприємництва, консультаційних та освітніх програм	підвищення управлінських компетенцій підприємців та ефективності реалізації програм
Розвиток підприємницьких кластерів	стимулювання співпраці між бізнесом, науковими установами та органами влади	підвищення інноваційної активності та конкурентоспроможності МСП
Залучення міжнародної фінансової підтримки	адаптація програм ЄС та координація співпраці з міжнародними фінансовими організаціями	розширення фінансових можливостей для розвитку підприємництва

Джерело: складено автором на основі [6; 7; 9; 10, с. 14].

На основі проведеного аналізу запропоновано узагальнення ключових механізмів державного управління проєктно-грантовою підтримкою малого та середнього бізнесу та визначено пріоритетні напрями їх удосконалення в умовах післявоєнного відновлення економіки України.

Отже, ефективність післявоєнного відновлення економіки України значною мірою залежить від розвитку малого та середнього бізнесу та створення дієвої системи його державної підтримки. Узагальнення міжнародного досвіду та аналіз сучасних механізмів державного управління свідчать про доцільність поєднання фінансових інструментів підтримки з інституційними заходами розвитку підприємництва. Запропоновані напрями удосконалення державної політики спрямовані на підвищення доступності грантових програм, розвиток підприємницької інфраструктури та ефективне залучення міжнародної фінансової допомоги. Їх реалізація може сприяти активізації підприємницької діяльності та формуванню стійкої економічної основи післявоєнного розвитку України.

Література:

1. Korohod, O., Honcharuk, V., Shynkovych, A., Kravchuk, I., Zavadska, O. Small and Medium-Sized Businesses in Ukraine Amid War: Current Trends and Barriers. *OIDA International Journal of Sustainable Development*. 2025. Vol. 18, No 11. P. 331–346. URL: https://ssrn.com/abstract=5533358 (дата звернення: 07.03.2026).

2. Kropelnytska, S. Barriers and Opportunities for Entrepreneurship Development in Ukraine: Towards a Sustainable and Resilient Economic Future. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2025. Vol. 12, No 2. P. 116–130. https://doi.org/10.15330/jpnu.12.2.116-130 (дата звернення: 07.03.2026).

3. Герасимчук, В. Трансформація форм фінансового забезпечення малого бізнесу в Україні в умовах воєнного стану та посткризового відновлення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 76. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-11 (дата звернення: 07.03.2026).

4. Stoika, V., Stoika, S., Harnyk, O. Innovative Aspects of the Economic Development of SMEs: Experience of the EU and Ukraine. *Three Seas Economic Journal*. 2023. Vol. 4, No 3. P. 15–25. https://doi.org/10.30525/2661-5150/2023-3-3 (дата звернення: 07.03.2026).

5. Саліхов, М. М. Політика розвитку інноваційних кластерів у ЄС. Висновки та завдання для України. *Статистика України*. 2025. Т. 109, № 2. С. 30–39. https://doi.org/10.31767/su.2(109)2025.02.03 (дата звернення: 07.03.2026).

6. European Commission. SME Performance Review 2022: Poland. 2022. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu (дата звернення: 07.03.2026).
7. OECD. SME and Entrepreneurship Policy in Poland. 2023. URL: https://www.oecd.org (дата звернення: 07.03.2026).
8. World Bank. Bosnia and Herzegovina – Growth and Jobs Report. 2019. URL: https://www.worldbank.org (дата звернення: 07.03.2026).
9. OECD. SME Policy Index: Western Balkans and Turkey 2022. 2022. URL: https://www.oecd.org (дата звернення: 07.03.2026).
10. Gagalyuk, T. Financing of Resilience and Reconstruction of the Agricultural Sector of Ukraine by International Financial Institutions. 2024. P. 9–16. URL: https://www.apdukraine.de/fileadmin/user_upload/APD_Taras_Gagalyuk_ENG.pdf (дата звернення: 07.03.2026).

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Сакалюк Д. В.
аспірант кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна

Процес забезпечення фінансової безпеки держави в умовах сьогодення є складним та таким, що залежить від багатьох чинників. Фінансова безпека держави, як складова національної безпеки, є основою економічного розвитку країни, що забезпечує суверенітет та цілісність країни, а також достойний рівень життя її громадян. Для забезпечення фінансової безпеки держави, діяльність держави загалом та її суб'єктів, повинна спрямовуватись на розвиток та захист фінансової сфери. Для цього має бути чітко визначений правовий статус суб'єктів, що провадять публічну фінансову діяльність та забезпечено неухильне дотримання ними законодавства України.

До забезпечення фінансової безпеки держави, в тій чи іншій мірі, дотичні практично всі органи державної влади, юридичні та фізичні особи. Але можна сказати, що саме суб'єкти публічної фінансової діяльності безпосередньо залучені до забезпечення фінансової безпеки держави. Суб'єктами публічної фінансової діяльності держави є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, інші суб'єкти, які

мають повноваження у сфері формування, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів.

Якщо зробити аналіз чинних нормативних актів, то ми не знайдемо вичерпного переліку спеціальних суб'єктів, що покликані забезпечувати фінансову безпеку держави.

Як зазначає Томчук О.В., на законодавчому та підзаконному рівнях спеціальних суб'єктів у сфері фінансової безпеки не передбачено, що достатньо логічно, оскільки фінансова безпека розглядається у якості складової безпеки національної. Саме тому, суб'єкти національної безпеки повинні розглядатися у якості суб'єктів фінансової безпеки, однак з урахуванням специфіки їх повноважень та компетенції у сфері захисту фінансових інтересів держави [1, с. 71]. Отже, можна погодитись, що суб'єкти публічної фінансової діяльності мають розглядатись саме виходячи з їх специфіки, повноважень та компетенції в сфері забезпечення фінансової безпеки держави.

Із основних суб'єктів публічної фінансової діяльності держави, що покликані забезпечувати фінансову безпеку держави, можна виділити ті що формують державну політику у сфері фінансової безпеки держави, так і ті, що реалізують таку державну політику.

До вищих органів державної влади відносяться Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України. Верховна Рада України та Президент України є тими основними інституціями, що формують державну політику у сфері фінансової безпеки держави. Дотичною до забезпечення фінансової безпеки держави можна назвати і судову владу України, оскільки суди забезпечують фінансову безпеку держави через здійснення правосуддя, розглядаючи фінансові, податкові, митні спори, а також розглядаючи кримінальні справи щодо фінансових злочинів.

Верховна Рада України, як законодавчий орган визначає пріоритети щодо фінансової безпеки. Правова характеристика та перелік повноважень Верховної Ради України надано в Конституції України. Щодо повноважень у сфері забезпечення фінансової безпеки, то можна виділити наступні: прийняття законів; затвердження Державного бюджету України; затвердження загальнодержавних програм економічного розвитку; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням. Про це зазначається в ст. 85 Конституції України [2].

Президент України, який визначає стратегічні напрями забезпечення національної безпеки, включаючи і фінансову. Згідно Конституції України, Президент має наступні повноваження, що пов'язані із забезпеченням фінансової безпеки держави: забезпечує державну незалежність та національну безпеку; очолює Раду національної безпеки та оборони України; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; підписує закони, прийняті Верховною Радою України або застосовує до них право вето [2].

Кабінет Міністрів України, як вищий орган виконавчої влади, наділений зокрема такими повноваженнями у сфері фінансової безпеки держави: проведення державної економічної політики; антимонопольне регулювання; забезпечення інвестиційного розвитку; здійснює впровадження та реалізацію фінансової та бюджетної політики; сприяє розвитку підприємництва; забезпечує проведення державної фінансової та податкової політики, сприяє стабільності грошової одиниці України, організація державного страхування та здійснення державної політики ціноутворення; організація та здійснення митної справи тощо. Основними нормативними документами, що регулюють діяльність Кабінету міністрів є Конституція України, зокрема Розділ VI [2], та Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII [3].

Також важливо звернути увагу на ряд суб'єктів публічної фінансової діяльності держави, від діяльності яких залежить забезпечення фінансової безпеки держави. Зокрема, це:

- Міністерство фінансів України, місією якого є фінансове забезпечення виконання державних функцій, створення стійкого фінансового підґрунтя для захисту територіальної цілісності України, відновлення та відбудови України, а також розвиток її соціально-економічного потенціалу.
- Рахункова палата, що здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням [4].
- Державна служба фінансового моніторингу України, що є органом, уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки (ПФР, Financial Intelligence Unit, FIU) та є національним центром для отримання та аналізу: повідомлень про підозрілі операції, іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.
- Державна податкова служба – реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [5]. Її діяльність

забезпечує надходження доходів до державного бюджету, що є запорукою фінансової стійкості.

- Державна митна служба – реалізує державну митну політику, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань державної митної справи [5]. Діяльність митної служби також забезпечує надходження доходів до державного бюджету.
- Державна аудиторська служба України, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів та яка реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю.
- Національний банк України, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці України, у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи [6].

Варто звернути увагу, що забезпечення фінансової безпеки держави за суттю та змістом є публічною діяльністю держави, що має реалізовуватись з дотриманням принципу верховенства права. Суб'єкти публічної фінансової діяльності держави, від яких залежить забезпечення фінансової безпеки держави, являють собою багаторівневу систему, в якій кожен відіграє свою роль у процесі забезпечення фінансової безпеки держави. Важливим в діяльності таких суб'єктів є підвищення якості механізмів взаємодії один з одним, що зможе вдосконалити можливість ефективнішого протистояння зовнішнім та внутрішнім загрозам стійкості фінансовій безпеці держави та фінансово зміцнити державу. Адже лише сильні та фінансово стійкі держави можуть забезпечувати захист від різного роду насильства, від домінування та надавати якісні державні послуги.

Література:

1. Томчук О. В. Характеристика правового статусу суб'єктів фінансової безпеки України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2019. Вип. 38. С. 71–74.

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30 ст. 141.

3. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. стор. 828. Ст. 222.

4. Про Рахункову палату : Закон України від 02.07.2015 р. № 576-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19/en/ed20211124#Text

5. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова Кабінету

міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text
6. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text

«ПОЛІТИЧНА КОРУПЦІЯ» ЯК ЗАГРОЗА ІНСТИТУЦІЙНІЙ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Семенюк О. Г.
доктор юридичних наук
перший заступник керівника
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України

Вєдєнєєв Д. В.
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України
м. Київ, Україна

У зарубіжній правовій думці поширена думка про існування трьох рівнів корупції: політичного; корупції в правоохоронній і правозастосовній сферах; адміністративної корупцію. Вживається і термін «злочинність «білих комірців» як синонім усього спектру злочинів, вчинених представниками бізнесу та держави. На відміну від закордонних колег, вважають вчені, українська наука кримінального права та кримінології приділяє недостатньо уваги політичній корупції, яка при цьому несе найбільші, масштабні збитки державі і суспільству [1, с. 236].

У вітчизняному професійному середовищі поступово утвердилося поняття «політичної корупції», котра використовується організованою злочинністю (ОЗ) для творення позицій впливу в органах влади. Сутнісними рисами політичної корупції («конвертації політичного і владного ресурсу у матеріальні цінності та особисту вигоду») вважаються діяння, спрямовані на розширення доступу до влади певних політичних сил, ігнорування результатів референдумів, зміни виборчого законодавства в сторону звуження права людини обирати і бути обраним (система обрання депутатів лише за партійними

списками), лобіювання рішень про фінансування політичних партій, виділення «прохідних місць» у списках партій за винагороду, підкуп виборців чи виборчих комісій, а також фальсифікація виборів [2].

Що стосується політичної (соціально-політичної) сфери, то організовані злочинні угруповання (ОЗУ) діють там у таких напрямах:

- встановлення корумпованих зв'язків на всіх рівнях державної влади й управління, у правоохоронних, митних і податкових органах з метою здобування необхідної інформації, прикриття злочинної діяльності, забезпечення консультативної допомоги у питаннях економіки, права тощо;
- просування своїх кандидатів у депутати всіх рівнів, а також в органи виконавчої влади;
- установлення прямих або опосередкованих контактів із політичними партіями, формування політичних партій, які будуть перебувати під таємним для громадськості контролем організованої злочинності;
- залякування та дискредитація політиків, які займають принципову позицію по відношенню до інтересів організованої злочинності, виступають за активну боротьбу з нею;
- дестабілізація соціально-політичної ситуації в окремих регіонах, де може складатися загрозлива для інтересів організованої злочинності ситуація [3, с. 117].

Дослідження українських кримінологів засвідчили певні зміни у тактиці дій ОЗУ у воєнний час, причому, що у ній наголос на встановлення корумпованих зв'язків в органах влади та в цілому в «легітимному» середовищі лише посилюється (при тому, що частина лідерів організованих злочинних угрупувань виїхала з 2022 р. з України, а в законодавстві України прийняті окремі зміни, які дають можливість притягати до відповідальності так званих «злодіїв у законі»).

Характерною рисою поточної організованої злочинності в Україні залишається те, що більшість кримінальних правопорушень вчиняються у сфері економіки та пов'язані з корупцією. Нерідко до складу організованих злочинних угрупувань рекрутуються і державні службовці високого рангу. Сучасні організовані злочинні угрупування оперативно реагують на зміни в економіці та політиці, що дає їм можливість більш активно використовувати недоліки в законодавстві та прорахунки в економіці з метою вчинення корупційних правопорушень.

За даними МВС України, найбільшою категорією осіб, які вчинили корупційні правопорушення в Україні, стали посадові особи публічного права, включаючи високих посадовців, в тому числі і члени уряду (відбувається чимало процесів, які пов'язані з економічної

перебудовою, будівництвом, продажом землі, відтак корупційні правопорушення в переважній більшості мали два напрями: отримання неправомірної вигоди, а також незаконного збагачення). Представники ОЗУ активно намагаються використовувати працівників місцевих органів влади й правоохоронних органів. Аналіз показує, що певна кількість керівників регіональних правоохоронних органів, особливо Національної поліції України (НПУ), має контакти з представниками організованих злочинних угрупувань. Фахівці з піар-технологій консультують корупціонерів, надають відповідні поради, забезпечують «позитивний» імідж, який використовують в разі затримання корупціонерів, активно експлуатують засоби масової інформації та створюють перешкоди для розслідування [4, с. 152–153].

Доводиться констатувати, що діяльності ОЗУ із творення своїх позицій у державному апараті сприяє те, що припинення правоохоронними органами діяльності ОЗУ із корчмування лише частково охоплює нижчі й ще меншою мірою середні щаблі управлінської структури. Це, зокрема, ілюструють матеріали соціологічного дослідження щодо оцінки різних аспектів діяльності Департаменту стратегічних розслідувань (ДСР) НПУ, проведеного у вересні-жовтні 2022 р. науковою лабораторією з дослідження проблем протидії організованій злочинності та корупції ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів НПУ та науковою лабораторією соціологічних та кримінально-правових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

В основу дослідження поклали закрите опитування 781 респондента з числа співробітників ДСР НПУ. Як зазначалося у згаданому дослідженні, за період з 1 січня 2022 до 1 вересня 2022 р. органи НПУ задокументували 213 фактів одержання неправомірної вигоди, повідомили про підозру 149 особам, у тому числі: 15 посадовцям міської ради, 1 посадовцю ОДА, 3 головам обласних рад, 4 головам сільських рад. Було викрито 17 фактів неправомірної вигоди із сумою понад 10 тис. грн, 16 – понад 30 тис. грн та 3 – понад 100 тис. грн. Задокументовано одержання посадовцями неправомірної вигоди загальною сумою понад 10,5 млн. грн. В той саме період, за матеріалами Департаменту стратегічних розслідувань складено та направлено до суду 4605 адміністративних протоколів про порушення Закону України «Про запобігання корупції».

Зокрема, до суду направлено адміністративні протоколи стосовно 33 працівників суду, 94 – правоохоронних органів, 69 – районних рад, 298 – міських рад, 4 – обласних державних адміністрацій, 28 – обласних рад, 17 – районних державних адміністрацій.

Одночасно опитані правоохоронці назвали головними факторами, що впливають на притягнення до кримінальної відповідальності учасників ОЗУ та фігур їх адміністративно-політичної «парасольки»: недосконала судова система – 47,6% опитаних, та законодавство, яке не повною мірою відповідає умовам воєнного стану – 45,5%. Йшлося і про рівень матеріально-технічного забезпечення, недосконале законодавство у сфері повноважень органів НПУ, слабку взаємодію між правоохоронними структурами, відсутність фінансового забезпечення, недосконаліть кримінально-процесуального кодексу [5, с. 14–15, 51].

Література:

1. Лихова С. Я., Семчук Н. О. Корупційні злочини як загроза національній безпеці: зарубіжний правоохоронний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 1. 235–237. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/58 (дата звернення: 27.02.2026).

2. Тертишник В. Проблеми протидії політичній корупції в Україні. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики* : Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. 93–96 (дата звернення: 14.12.2025).

3. Меденцев А. М., Калімбет І. Л. Основні складники організованої злочинності в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція.* 2020. № 45. 116–120. https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.45.25 (дата звернення: 28.02.2026).

4. Муравйов К.В., Заросило В.О., Харкевич О.О. Сучасний стан організованої злочинності в Україні: відмінності від світової тенденції та перспективи. *Держава та регіони. Серія «Право»,* 2025. № 2. 150–156. https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.2.22

5. Аналітичний огляд «Оцінка рівня стану організованої злочинності в Україні та протидії підрозділами Департаменту стратегічних розслідувань НПУ в умовах воєнного стану» /кол. авт. Дніпро: ДДУВС, 2022. 58 с. https://www.er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/10968/1/%D0%94%D0%A1%

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЛІ ВЕРХОВНОГО СУДУ В УНІФІКАЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЯК ЧИННИКА ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Слуцька Т. І.
кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
старший науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна

Однією з ключових умов ефективного функціонування судової влади у демократичній правовій державі є забезпечення єдності та передбачуваності судової практики. Сталість правозастосування формує довіру до суду, забезпечує реалізацію принцип правової визначеності та гарантує рівність усіх перед законом і судом.

У цьому контексті особливого значення набуває діяльність Верховного Суду, який відповідно до Конституції України та процесуального законодавства покликаний забезпечувати єдність судової практики. Реалізація цієї функції є важливою складовою інституційної спроможності судової влади, оскільки сприяє формуванню стабільного правозастосування та підвищує авторитет судової системи.

Верховний Суд відіграє ключову роль у формуванні єдиних підходів до застосування норм права, зокрема через формування правових висновків у своїх постановах, діяльність Великої Палати, спрямовану на усунення розбіжностей у правозастосуванні, а також перегляд судових рішень з метою забезпечення однакового застосування норм права. Правові позиції Верховного Суду фактично виступають орієнтиром для судів нижчих інстанцій, сприяючи виробленню єдиного підходу до застосування норм матеріального та процесуального права.

Водночас важливим напрямом діяльності Верховного Суду є систематизація та узагальнення правових позицій шляхом підготовки аналітичних матеріалів та інформаційних продуктів. Так, на офіційному вебсайті Верховного Суду функціонує окремий розділ, у межах якого регулярно оприлюднюються матеріали, що узагальнюють ключові правові висновки суду, зокрема дайджести судової практики Великої Палати, щомісячні огляди актуальної судової практики касаційних судів (адміністративного, господарського, цивільного та кримінального), тематичні огляди, а також огляди практики Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу.

Важливим елементом забезпечення єдності судової практики є також інституційний діалог Верховного Суду, у тому числі керівництва касаційних судів, з головами апеляційних судів, який набуває подальшого розвитку шляхом проведення розширених нарад, спрямованих на узгодження підходів у правозастосуванні [1; 2].

Крім того, функціонує портал сучасного права «Supreme Observer», який забезпечує доступ до новин Верховного Суду, правових позицій касаційних судів і Великої Палати, оглядів і дайджестів судової практики, а також авторських матеріалів суддів Верховного Суду. Висвітлення правових позицій здійснюється також через офіційні сторінки у соціальних мережах.

Окремим напрямом діяльності є надання відповідей на звернення судів і суддів щодо застосування законодавства. Зокрема, на звернення в.о. голови Основ'янського районного суду міста Харкова було надано роз'яснення щодо застосування положень Кодексу України про адміністративні правопорушення при розгляді справ стосовно військовослужбовців, а також норм Кримінального процесуального кодексу України під час розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність прокурора [3].

Суттєвим інструментом забезпечення доступу до правових позицій Верховного Суду є також База правових позицій Верховного Суду, створена для їх систематизації та швидкого пошуку. Зазначений ресурс спрямований на підвищення рівня правової визначеності та сприяє формуванню єдиної судової практики. Ознайомитися з правовими позиціями Верховного Суду можна за посиланням https://lpd.court.gov.ua, а відслідковувати інформацію про судові справи, передані на розгляд палат, об'єднаних палат та Великої Палати, – на ресурсі Supreme LAB (https://sl.court.gov.ua/affairs.php).

Разом з тим інформаційно-аналітичні матеріали не можуть повною мірою замінити узагальнення судової практики у його класичному розумінні, яке передбачає комплексний аналіз практики застосування норм права судами різних інстанцій – першої, апеляційної та касаційної. Адже таке узагальнення спрямоване на виявлення типових проблем правозастосування, аналіз різних підходів судів до вирішення аналогічних правових питань та формування рекомендацій щодо їх усунення.

У цьому аспекті зазначимо, що здійснюючи аналіз норм Закону України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон № 1402-VIII) у частині повноважень судів вищих інстанцій, слід звернути увагу на таке.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 27 Закону № 1402-VIII апеляційний суд аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику,

а також інформує відповідні місцеві суди, Верховний Суд про результати такого узагальнення [4]. Аналогічне положення, як одне з повноважень вищого спеціалізованого суду, який здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції, міститься й у п. 2 ч. 1 ст. 28 Закону № 1402-VIII.

Натомість системний аналіз статей 36-46 Закону № 1402-VIII свідчить, що на рівні касаційної інстанції повноваження щодо здійснення узагальнення судової практики надано виключно Великій Палаті Верховного Суду (п. 3 ч. 2 ст. 45 Закону № 1402-VIII). Судові палати касаційних судів, а також самі касаційні суди наділені лише повноваженням «вивчати судову практику» і не уповноважені здійснювати її узагальнення.

Варто також зауважити, що Велика Палата Верховного Суду формується з числа суддів касаційних судів. Згідно з ч. 4 ст. 45 Закону № 1402-VIII кожен касаційний суд у складі Верховного Суду обирає до її складу по п'ять суддів, які здійснюють повноваження суддів Великої Палати тимчасово – строком на три роки (крім Голови Верховного Суду, який входить до її складу за посадою), але не більше двох строків поспіль.

Наведене, з урахуванням суб'єкта здійснення узагальнення судової практики у касаційній інстанції (Велика Палата), виборності суддів до її складу та тимчасового характеру здійснення ними відповідних повноважень, а також їх функціональної відокремленості в межах Верховного Суду, фактично унеможливлює здійснення Верховним Судом узагальнення судової практики у його класичному розумінні – як системного, повного та безперервного охоплення проблемних питань, що виникають у діяльності судів першої та апеляційної інстанції, а також тих, які не були або не є предметом розгляду касаційного суду.

Зауважимо, що до набрання Законом № 1402-VIII чинності, Законом України від 7 липня 2010 року № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських та адміністративних справ, згідно з п.п. 3 і 4 ч. 1 ст. 32 цього Закону, були уповноважені не лише вивчати судову практику, а й узагальнювати її та на цій основі надавати методичну допомогу судам нижчого рівня [5].

Отже, з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ доцільним видається законодавче закріплення повноваження щодо здійснення узагальнення судової практики у Верховному Суді не за суддями Великої Палати, а за касаційними судами, які входять до складу Верховного Суду.

Таким чином, роль Верховного Суду в уніфікації судової практики виходить за межі суто процесуальної функції та набуває системного значення як одного з ключових чинників інституційної спроможності судової влади в Україні. Забезпечення єдності правозастосування не лише формує передбачуваність судових рішень і зміцнює принцип правової визначеності, а й безпосередньо впливає на рівень довіри до суду та ефективність функціонування всієї судової системи.

Водночас існуюча модель реалізації цієї функції у Верховному Суді, зокрема обмеженість повноважень щодо узагальнення судової практики, об'єктивно звужує можливості повного та системного впливу на формування єдиної правозастосовної практики. У цьому контексті удосконалення нормативного регулювання повноважень Верховного Суду у сфері узагальнення судової практики слід розглядати як необхідну передумову посилення інституційної спроможності судової влади та підвищення ефективності її функціонування в умовах сучасних викликів.

Література:

1. Верховний Суд. Поглиблення діалогу всередині національної судової системи: у Верховному Суді відбулися наради з головами апеляційних судів. *Новини*. 17.02.2026. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1972605/ (дата звернення: 08.03.2026).

2. Рада суддів України. У Верховному Суді відбулась нарада з головами апеляційних судів. *Новини.* 26.09.2025. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/u-verhovnomu-sudi-vidbulas-narada-z-golovami-apelacijnih-sudiv (дата звернення: 08.03.2026).

3. Лист Голови Касаційного кримінального суду від 17.12.2025 року № 748/0/158-25. URL: https://surl.li/nhwxpp (дата звернення: 08.03.2026).

4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 08.03.2026).

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 року № 2453-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/ed20160101#Text (дата звернення: 08.03.2026).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЬОВАНИХ ІНОЗЕМНИХ КОМПАНІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ БОРОТЬБИ З АГРЕСИВНИМ ПОДАТКОВИМ ПЛАНУВАННЯМ

Смердов В. Ю.
аспірант кафедри фінансового та податкового права
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна

Правила контрольованих іноземних компаній (далі – КІК) було впроваджено на виконання Кроку 3 плану BEPS [1] шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [2] щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» [3], який в частині КІК набрав чинності з 1 січня 2022 року. При цьому однією з головних цілей правил КІК, як складової частини плану BEPS, була розробка єдиного механізму боротьби з агресивним податковим плануванням, спрямованим на штучне зменшення бази оподаткування та переміщення оподатковуваного прибутку до низькоподаткових юрисдикцій [1]. Відповідно до офіційної статистики ДПСУ [4], впровадження системи звітування про КІК сприяє боротьбі з ухиленням від сплати податків та оптимізацією податкових зобов'язань, про що станом на 2025 рік свідчить зростання кількості поданих звітів з КІК (приріст з 01.05.2024 становить +23 %) та задекларованого податку (+13 %), але на нашу думку, недоліки правового регулювання окремих елементів правил КІК в Україні зберігають можливості для агресивного податкового планування і суттєво зменшують ефективність використання цього інструменту.

Зокрема, однією з підстав звільнення прибутку іноземної компанії, яка має статус КІК, від оподаткування є отримання всіма КІК однієї контролюючої особи із всіх джерел за даними фінансової звітності загального сукупного доходу в розмірі, який не перевищує еквівалент 2 мільйони євро на кінець звітного періоду. При цьому ПКУ не містить визначення «загальний сукупний дохід». В той же час, Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначає сукупний дохід як зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками) [5]. При цьому аналіз форм фінансової звітності, зокрема, розділу ІІ «Сукупний дохід» Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) свідчить про те, що сукупний дохід

складається з елементів, які не пов'язані безпосередньо з фінансовими результатами КІК від будь-якої діяльності. Станом на сьогодні ця проблема законодавчо ще не вирішена.

Крім того, недоліки визначення контролюючої особи створюють можливості для застосування зазначеного звільнення від оподаткування навіть тоді, коли загальний дохід всіх КІК перевищує 2 млн. євро. Це обумовлено тим, що відповідно до підпункту 39-2.1.2 пункту 39-2.1 статті 39 ПКУ фізична особа може передати свій статус як контролюючої особи шляхом передачі контролю над КІК юридичній особі – резиденту, за умови якщо остання визнається контролюючою особою згідно з цим пунктом та на неї покладається зобов'язання щодо оподаткування скоригованого прибутку контрольованої іноземної компанії. В такому разі фізична особа вже не буде вважатися контролюючою особою відповідної КІК. При цьому пільга з КІК, яка розглядалась вище, враховує обсяг доходів в 2 млн. євро у межах конкретної контролюючої особи – тобто в ситуації, яка розглядається, у межах юридичної особи, які було передано контроль над КІК. В такому разі, якщо фізична особа контролює декілька КІК, загальний обсяг доходів яких перевищує 2 млн. євро на рік, вона має можливість створити декілька юридичних осіб – резидентів України та передати їм контроль над такими КІК таким чином, щоб загальний обсяг їх доходів у межах кожної юридичної особи не перевищував 2 млн. євро. Таке структурування жодним чином не обмежується законодавством і не вважається порушенням, але воно створює повністю законні можливості для застосування звільнення від оподаткування з КІК у ситуації, коли фактично розмір доходів всіх КІК, які побічно контролюються фізичною особою через мережу власних юридичних осіб – платників податку на прибуток, перевищує 2 млн. євро на рік. Зазначені прогалини в ПКУ створюють можливості для агресивного податкового планування і суттєво знижують ефективність правил КІК. При цьому вирішити цю проблему можна тільки шляхом внесення відповідних змін в ПКУ.

Література:

1. BEPS. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/beps-440

2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від

16 січня 2020 року № 466-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text

4. Результати звітування про КІК: понад 2 мільярди гривень податкових надходжень. URL: https://www.tax.gov.ua/media-tsentr/novini/859542.html.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначає сукупний дохід як зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками), затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text.

ЗМІНА ПОРЯДКУ ПРИЗНАЧЕННЯ НА АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСАДИ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ

Стефанчук М. М.
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри юстиції
Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

В світлі євроінтеграційного поступу Української держави на особливу увагу заслуговують ухвалені нещодавно Дорожні карти реформ, зокрема з питань верховенства права, з питань реформи державного управління, з питань функціонування демократичних інституцій [1]. Всі ці заходи є підтвердженням відданості Української держави європейським демократичним цінностям та взятих на себе зобов'язань щодо підвищення інституційної спроможності інституцій системи правосуддя, державного управління у тісній співпраці та взаємодії з інститутами громадянського суспільства, що обнадіює на найшвидше втілення такого довгоочікуваного права Українського народу на повноправне членство у європейській спільності.

Водночас для системи правосуддя України визначальною є Дорожня карта з питань верховенства права, яка є всеохоплюючим стратегічним документом, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24

«Юстиція, свобода і безпека». Цей документ є однією з ключових передумов відкриття офіційних перемовин про вступ України до ЄС. Серед іншого, у ньому зауважено на тому, що Українська держава не розпочинає процес реформ у цій сфері з нуля, з огляду на вже створену судову систему з визначеними гарантіями незалежності, сформовану ефективну антикорупційну інфраструктуру, впроваджені механізми захисту прав людини та удосконалені механізми забезпечення правопорядку. Проте, Дорожня карта покликана заповнити існуючі прогалини, забезпечити сталість уже здійснених реформ і закласти надійну основу для подальшого розвитку правової системи відповідно до європейських стандартів. Ба більше, втілення заходів, передбачених Дорожньою картою, є не лише зобов'язанням у межах євроінтеграційного процесу, а й частиною ширшої національної стратегії зміцнення правових інституцій, гарантування справедливого правосуддя та утвердження правопорядку, задля досягнення якої документ визначає 124 стратегічних результати, яких прагне досягти Україна, 529 основних заходів, спрямованих на їхню реалізацію, із чіткими строками виконання та відповідальними державними органами, що мають забезпечити сталість демократичних перетворень [1].

У цій сфері низка стратегічних цілей стосується реформування системи прокуратури, зокрема вдосконалення внутрішньої структури її органів, забезпечення раціональної побудови та спроможності ефективно виконувати функції шляхом оптимізації ресурсів, досягнення яких вбачається шляхом вжиття низки заходів, серед яких виокремлено розробку та ухвалення законів, спрямованих на спрощення організаційної структури та скорочення кількості адміністративних посад; проведення комплексного огляду процедури призначення та звільнення з Офісу Генерального прокурора з метою приведення її до кращих європейських практик із залученням Венеційської комісії.

У розрізі реформ, спрямованих на забезпечення гарантій незалежності прокурорів, за напрямом удосконалення конкурсного відбору та просування по посаді в системі прокуратури, одним із стратегічних результатів передбачено призначення прокурорів на керівні (адміністративні) посади, що має відбуватися за удосконаленою та прозорою процедурою. Досягнення цього стратегічного результату планується шляхом вжиття низки заходів, визначальними з яких у першому кварталі цього року є розроблення та ухвалення закону з урахуванням європейських стандартів та після консультацій з Венеційською комісією, що забезпечить більш прозорий та заснований на заслугах відбір прокурорів на керівні (адміністративні) посади в Офісі Генерального прокурора (керівника та заступника керівника

підрозділу), обласних та окружних прокуратурах (керівника та заступника керівника органу прокуратури, підрозділу в його складі), який включає:

– чіткі критерії оцінювання кандидата на посаду, включно із професійною компетентністю та доброчесністю;

– прозору, конкурентну та меритократичну процедуру відбору, що включає перевірку професійної компетентності та доброчесності;

– посилення інституційної спроможності та повноважень Офісу Генерального прокурора та органів прокурорського самоврядування, зокрема, Ради прокурорів України, в частині відбору прокурорів на керівні (адміністративні) посади [1].

Слід відзначити, що окреслені заходи спрямовані на посилення інституційної спроможності органів прокуратури та є відповіддю на ті вимоги та рекомендації, що вказані у щорічних Доповідях Європейської комісії щодо України в межах Пакету розширення ЄС. Зокрема у Доповіді 2024 року, серед інших інституційних недоліків законодавства про прокуратуру, зазначалося про потребу в удосконаленні системи відбору прокурорів на адміністративні посади, зокрема шляхом підвищення прозорості і забезпечення надійної перевірки доброчесності, професіоналізму та лідерських якостей, а також про потребу у забезпеченні більшої транспарентності, об'єктивності та меритократичності процедури відбору та звільнення Генерального прокурора, а також меншої схильності до політизації [2]. У Доповіді 2025 року Європейська комісія вкотре зауважила на потребі зменшення ризику політизації у процедурі відбору та звільнення Генерального прокурора та необхідності узгодження цієї процедури з європейськими стандартами в аспекті забезпечення більшої об'єктивності, транспарентності та меритократичності [3].

Не залишився поза увагою європейських експертів й факт припинення пілотної процедури формування резервного списку кандидатів на керівні посади в органах прокуратури незадовго до того, як був остаточно сформований резервний список кандидатів з високим рівнем доброчесності та професіоналізму. Зокрема, йдеться про накази Генерального прокурора від 14.10.2024 № 236 «Про затвердження Положення про порядок добору кандидатів для включення до кадрового резерву на заміщення адміністративних посад в органах прокуратури України», від 22.10.2024 № 246 «Про створення Комісії з добору кандидатів для включення до кадрового резерву на заміщення адміністративних посад в органах прокуратури України», а також від 05.12.2024 № 302 «Про створення робочої групи для забезпечення роботи Комісії з добору кандидатів для включення до кадрового

резерву», які втратили чинність на підставі наказу Генерального прокурора від 24 червня 2025 року № 148 [4].

Зрештою, слід також згадати про підсумки неформального засідання міністрів у справах Європи, що відбулося у Львові 11 грудня 2025 року, на якому було позитивно оцінено ухвалення Україною дорожніх карт щодо верховенства права, реформи державного управління, функціонування демократичних інституцій та плану дій щодо захисту прав національних меншин, а також було досягнуто домовленості про те, що Українська держава вживає заходів для подальшої пріоритизації впровадження найбільш актуальних та ефективних заходів протягом наступного року. Зокрема, стосовно системи прокуратури, серед іншого, йдеться про такі:

– проведення комплексного перегляду процедури відбору та звільнення Генерального прокурора з метою приведення її у відповідність до найкращих європейських практик із залученням Венеціанської Комісії;

– ухвалення закону відповідно до європейських стандартів та після консультацій з Венеційською Комісією для забезпечення прозорого та заснованого на заслугах процесу відбору, призначення та переведення прокурорів на керівні та інші прокурорські посади в Офісі Генерального прокурора, в обласних та окружних прокуратурах, включаючи чіткі критерії і прозору, конкурентну та меритократичну процедуру відбору, яка включає оцінку професійної компетентності та доброчесності [5].

Водночас привертає увагу той факт, що найвищі адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора поки що залишаються поза сферою нових підходів до відбору та призначення на адміністративні посади в цій структурній ланці, оскільки Дорожня карта реформ з питань верховенства права передбачає запровадження більш прозорого та заснованого на заслугах відбору прокурорів на керівні (адміністративні) посади в Офісі Генерального прокурора з приміткою про те, що йдеться лише про посади керівника та заступника керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора, що не вичерпує усього переліку адміністративних посад, визначених статтею 39 Закону України «Про прокуратуру», та залишає поза реформаційною сферою посади очільника системи, його першого заступника та заступників, за виключення посади заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, задля обіймання якої законодавчо унормовано транспаретну конкурсну процедуру, що вочевидь наштовхує на роздуми про доцільність її запровадження і для посад інших заступників Генерального прокурора задля забезпечення одноманітного системного підходу та виконання рекомендацій

європейських експертних інституцій, що, на наше бачення, і повинно визначити вектори подальших розвідок та реформаційних заходів.

Література:

1. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 04.03.2026).

2. Ukraine 2024 Report SWD (2024) 699 final. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf (дата звернення: 04.03.2026).

3. Ukraine 2025 Report SWD (2025) 759 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025SC0759 (дата звернення: 04.03.2026).

4. Про визнання такими, що втратили чинність, наказів Генерального прокурора: наказ Генерального прокурора від 24.06.2025 № 148. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/inshi-organizacijno-rozporyadchi-dokumenti-2025-roku (дата звернення: 04.03.2026).

5. Joint Statement between Commissioner Marta Kos and Deputy Prime Minister of Ukraine Taras Kachka. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/joint-statement-between-commissioner-marta-kos-and-deputy-prime-minister-ukraine-taras-kachka-2025-12-11_en (дата звернення: 04.03.2026)

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Стецов Є. О.
аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна

Сталий розвиток держави передбачає збалансоване поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної відповідальності. Досягнення цих цілей неможливе без належного управління публічними фінансами, прозорого використання ресурсів та підзвітності органів влади. У цьому контексті державний фінансовий

контроль виступає ключовим інституційним механізмом забезпечення ефективного функціонування системи публічного управління [3, с. 28].

В умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення, масштабної міжнародної фінансової допомоги та поглиблення фінансової децентралізації значення ефективного контролю за формуванням і використанням публічних фінансових ресурсів суттєво зростає. Публічні кошти стають стратегічним ресурсом відновлення економіки, модернізації інфраструктури та забезпечення соціальної стійкості суспільства .

Інституційна спроможність органів публічної влади у сфері державного фінансового контролю визначає здатність держави запобігати фінансовим порушенням, мінімізувати втрати ресурсів, підвищувати ефективність бюджетних витрат і формувати довіру суспільства та міжнародних партнерів [6, с. 385]. Саме тому дослідження поняття об'єкта державного фінансового контролю та його сучасного змісту має важливе значення для розуміння ролі контрольних механізмів у забезпеченні сталого розвитку України.

Сучасна система публічного управління функціонує як комплексна фінансова екосистема, у якій взаємодіють фінансові ресурси, організаційні структури, управлінські рішення та інформаційні потоки. У цьому контексті об'єкт державного фінансового контролю доцільно розглядати як багатовимірну систему, що охоплює: публічні фінансові ресурси та державне і комунальне майно; суб'єктів, які формують, розподіляють і використовують ці ресурси; фінансово-господарські процеси бюджетного циклу; інформаційні системи та документообіг; ризикові сегменти фінансової діяльності.

Такий інтегрований підхід відповідає концепції публічного аудиту, де контроль виступає складовою системи фінансового управління, спрямованою на підвищення ефективності використання ресурсів та досягнення стратегічних цілей розвитку [3, с. 29–30].

Сталий розвиток передбачає ефективне управління ресурсами з урахуванням довгострокових соціально-економічних та екологічних наслідків. У цьому контексті державний фінансовий контроль виконує низку ключових функцій:

1. Забезпечення ефективності використання публічних ресурсів. Державний фінансовий контроль виступає ключовим інструментом підвищення результативності бюджетних витрат і раціонального управління публічними фінансами. Він сприяє запобіганню нецільовому, неефективному та неекономному використанню коштів, забезпечує дотримання принципів законності, економності, ефективності та результативності їх витрачання. Завдяки контрольним заходам здійснюється оцінка відповідності бюджетних витрат визначеним державним пріоритетам, стратегічним програмам розвитку та суспільним

потребам. Це дозволяє своєчасно виявляти фінансові порушення, мінімізувати втрати ресурсів, підвищувати якість управлінських рішень та забезпечувати спрямування публічних фінансів на досягнення довгострокових соціально-економічних результатів і цілей сталого розвитку.

2. Підвищення прозорості та підзвітності влади. Державний фінансовий контроль відіграє важливу роль у забезпеченні відкритості бюджетного процесу та підзвітності органів публічної влади перед суспільством. Реалізація контрольних процедур сприяє оприлюдненню інформації про формування і використання публічних фінансів, підвищує прозорість прийняття фінансових рішень і забезпечує можливість громадського та парламентського контролю. Це зміцнює довіру громадян до державних інституцій, підвищує рівень фінансової дисципліни та відповідальності розпорядників бюджетних коштів, а також створює передумови для ефективної взаємодії з міжнародними партнерами і донорами. Прозорість і підзвітність у сфері публічних фінансів є необхідною умовою належного врядування, запобігання корупційним проявам і забезпечення сталого розвитку держави.

3. Запобігання корупційним ризикам. Державний фінансовий контроль є важливим інструментом протидії корупції у сфері управління публічними фінансами. Системне здійснення контрольних заходів сприяє виявленню та усуненню порушень бюджетного законодавства, запобігає нецільовому використанню коштів, зловживанням службовим становищем та конфлікту інтересів. Особливого значення контроль набуває у сферах підвищеного корупційного ризику, зокрема під час здійснення публічних закупівель, реалізації інфраструктурних та інвестиційних проєктів, розподілу бюджетних асигнувань і використання міжнародної фінансової допомоги. Завдяки прозорості процедур, аналітичним інструментам моніторингу та ризик-орієнтованому підходу державний фінансовий контроль мінімізує можливості зловживань, підвищує доброчесність публічного управління та сприяє формуванню ефективної антикорупційної політики як складової сталого розвитку.

4. Підтримка економічної стійкості держави. Державний фінансовий контроль відіграє важливу роль у забезпеченні макрофінансової стабільності та стійкості економічної системи. Забезпечення законності, цільового спрямування та ефективності використання публічних фінансових ресурсів сприяє збереженню бюджетної рівноваги, раціональному управлінню державними видатками та зниженню фіскальних ризиків. Контрольні механізми дозволяють своєчасно виявляти неефективні витрати, попереджати втрати бюджету та підвищувати результативність державних програм, що є особливо важливим в умовах воєнного стану, економічної нестабільності та післявоєнного

відновлення. Ефективний фінансовий контроль сприяє зміцненню фінансової дисципліни, підвищенню довіри інвесторів і міжнародних партнерів, а також формує передумови для довгострокової економічної стійкості та сталого розвитку держави.

5. Контроль за використанням міжнародної допомоги. У сучасних умовах післявоєнного відновлення України міжнародна фінансова допомога стала важливим джерелом підтримки макроекономічної стабільності, відбудови інфраструктури та реалізації соціально значущих програм. У цьому контексті державний фінансовий контроль відіграє ключову роль у забезпеченні прозорого, цільового та ефективного використання міжнародних ресурсів. Контрольні механізми спрямовані на дотримання вимог донорів, міжнародних стандартів підзвітності та процедур фінансового управління, а також на запобігання зловживанням і неефективному використанню коштів. Забезпечення відкритості інформації про використання міжнародної допомоги, проведення аудитів та моніторинг реалізації відповідних програм сприяють зміцненню довіри міжнародних партнерів, підвищенню ефективності відновлювальних процесів та інтеграції України у глобальну систему фінансової підзвітності та належного врядування.

Подальший розвиток державного фінансового контролю в Україні має бути спрямований на посилення його інституційної спроможності шляхом: розвитку превентивної функції контролю; інтеграції цифрових інформаційних систем управління фінансами; застосування аналітики великих даних та автоматизованих інструментів ризик-аналізу; посилення кадрового потенціалу контрольних органів; розвитку внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту; підвищення рівня фінансової грамотності розпорядників бюджетних коштів.

Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню інституційної спроможності публічної влади та формуванню ефективної системи управління публічними фінансами як основи сталого розвитку України.

Література:

1. Гавкалова Н. Л., Табацький М. В., Швабій К. І. Розвиток державного фінансового контролю в податковій системі України в умовах інноваційних трансформацій. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 4. С. 111–118.

2. Гладченко Л. М., Сивульська Н. В., Волковський Є. Ю. Незалежний державний фінансовий контроль в Україні на шляху до євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-66-107 (дата звернення: 19.02.2026).

3. Кадала В. В., Гузенко О. П. Публічний (державний) фінансовий контроль як інструмент оцінки діяльності державних підприємств

в умовах турбулентності. *Часопис Університету економіки та права.* 2025. № 2. С. 27–33.

4. Колпакова А. О. Державний фінансовий контроль на сучасному етапі: концептуальні засади. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2023. Vol. 2, No. 2. С. 55–62.

5. Міщенко Д. А. Державний фінансовий контроль як умова ефективності податкової системи. *Вісник Університету митної справи та фінансів*. 2023. № 3. С. 85–92.

6. Пиріг А. В. Актуалізація принципів здійснення державного фінансового контролю у сфері обігу бюджетних коштів в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 384–389.

7. Скрипник Г. О., Черненко В. В. Державний фінансовий контроль України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. С. 584–590.

ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В СВІТЛІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Стоян Д. І.
студент 1 курсу
Навчально-наукового інституту державної безпеки
Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, України

Права людини і громадянина є основою в імплементації норм права Європейського Союзу (далі – ЄС) в українському законодавстві. Саме процес імплементації є тривалим періодом пристосування й адаптації норм права, приведення законодавства України у відповідність до стандартів та норм ЄС. Відтоді, як Україна набула статусу незалежної, суверенної держави, нею одразу був узятий остаточний та цілеспрямований курс на євроінтеграцію, це було викликано як історичними подіями в країні, так і значним впливом усвідомленого громадянського суспільства. Так почала формуватися нова, свідома історія Української державності під впливом норм міжнародного права та законодавства країн ЄС.

Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю, важливістю та доцільністю розвитку динамічних норм законодавства і сталих норм права України під впливом історичних, політичних, економічних та соціальних передумов, що відбуваються як в Україні, так і у світі

в цілому. Імплементація до норм права та законодавства ЄС є важливим історичним періодом не тільки як чинник процесу євроінтеграції, який обрала Україна, а й значним кроком у напрямі дотримання прав і свобод людини і громадянина як найвищої цінності для правової держави.

Так, згідно із Загальною декларацією прав людини та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, кожна людина повинна мати всі права і свободи, проголошені Декларацією та Міжнародним пактом, а держави повинні захищати права людини силою закону [1; 2]. Відповідно до Хартії основних прав Європейського Союзу, основою якої є підтримання демократії і прав людини у правовій державі, закріплено стандарти ЄС щодо основоположних прав, де людина, її честь і гідність посідають визначне місце в ієрархії прав і свобод [3].

Саме ці найважливіші міжнародні документи Україна імплементувала у своє законодавство як правова, соціальна держава із вектором на євроінтеграцію та розвиток національного законодавства згідно зі стандартами ЄС, дотримання наведених вище норм та стандартів у національному законодавстві. Так, відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність і забезпечення прав і свобод людини, це є головним обов'язком держави. Розділ 2 Конституції України закріплює права і свободи людини і громадянина, які є невідчужуваними та непорушними [4]. Адже саме правова держава не може існувати без дотримання прав і свобод людини і громадянина, як найвищої цінності. Саме захист та дотримання законодавчо закріплених прав і свобод є одним із принципів сталих європейських правових норм та законодавства.

Вважаємо за потрібне виокремити декілька періодів у формуванні Україною курсу євроінтеграції щодо прав людини.

Так, перший період: з 1991 по 2000 р. У 1991 р. Україна набула статусу незалежної держави, яку визнали всі Європейські країни, і ратифікувала Конвенцію про права дитини [5]. Ратифікація саме цього міжнародного документа вважається першим кроком на шляху до захисту прав людини.

Із прийняттям Закону України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» [6] у 1995 р. наша держава підтвердила свою відданість ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів, зокрема слідуванню ідеалам та принципам ЄС щодо прав людини. Україна, ставши членом Ради Європи у 1995 р., взяла на себе зобов'язання дотримуватися положень Європейської конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод [7], яка набула чинності для України у 1997 р.

У 1996 р. у державі відбулося ухвалення Конституції України [4]. Цей документ гарантує основні права і свободи людини і громадянина, є засадами розвитку правової та демократичної держави. Хоча 1996 р. став знаковим для українського конституціоналізму, загальна система захисту прав людини в Україні розвивалася з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема Загальної декларації прав людини, ухваленої ООН у 1948 р. [8].

У 1997 р., 17 липня, Україна ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини [7]. Це надало громадянам України можливість звертатися до Європейського суду з прав людини для захисту своїх прав, а також зобов'язало державу привести національне законодавство у відповідність до європейських стандартів. У 1998 р. була прийнята Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами [9]. Це також є визначним кроком у імплементації в українське законодавство норм ЄС та важливим напрямком до становлення прав і свобод.

Другий період: 2000–2014 рр. Так, упродовж 2000–2005 рр. не відбувалося значних, фундаментальних, подій в історії імплементації законодавства ЄС стосовно прав людини, але упродовж цього часу активно починали діяти нові положення Конституції України та міжнародні договори, зокрема, стосовно прав людини. А вже у 2005 р. був затверджений План дій Україна – Європейський Союз [10], згідно з яким правам людини приділяється особлива увага і саме права людини стають ключовим напрямком діяльності всіх міжнародних органів та організацій. Натомість Україна і далі дотримується курсу євроінтеграції та йде цілеспрямовано й успішно у цьому напрямку. Визначною подією є підписання в 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та його державами-членами, що ратифікована у 2014 р., а набрала чинності 2017 р. [11]. Це найбільший та один із найсуттєвіших документів в історії відносин Україна – ЄС як у цілому, так і стосовно прав людини зокрема.

Третій період: від 2014 р. і дотепер – нерозривно пов'язаний із воєнними діями на сході України, тимчасовою анексією Криму, широкомасштабною збройною агресією росії проти України від 24 лютого 2022 р., впливом міжнародних організацій і світу та чітким курсом євроінтеграції України. У цей період питання прав людини набуло більш глибокого правового сенсу за всі роки незалежності, адже Україна гідно відстоює своє право на незалежність, територіальну цілісність, права громадян. Отже, Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та його державами-членами було підкреслено

необхідність зміцнення демократії, поваги до демократичних принципів.

За всі роки незалежності України було прийнято та ратифіковано чималу кількість фундаментальних, важливих, документів, що мають значне історичне, юридичне та правове значення. Усі вони вплинули на становлення України як демократичної, правової держави, в якій дотримуються права та свободи людини і громадянина. Обравши шлях євроінтеграції та адаптації українського законодавства до норм ЄС, Україна слідує європейським цінностям та пріоритетам у дотриманні прав людини.

Література:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr (дата звернення: 25.02.2026).

2. Хартія основних прав Європейського Союзу : проголошена 7 грудня 2000 р., набула чинності 1 грудня 2009 р. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012P%2FTXT (дата звернення: 25.02.2026).

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 25.02.2026).

4. Конвенція про права дитини : прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/25 від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 25.02.2026).

5. Про приєднання України до Статуту Ради Європи : Закон України від 31 жовтня 1995 р. № 398/95-ВР / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-вр (дата звернення: 25.02.2026).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 25.02.2026).

7. Проблеми сучасного українського конституціоналізму : зб. наук. пр. / упоряд.: В. Бринцев, В. Кампо, П. Стецюк ; заг. ред.: А. Стрижак, В. Таційй ; Конституц. Суд України, Акад. прав. наук України. Київ: Логос, 2008. 352 с.

8. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами : підписана

14 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (дата звернення: 25.02.2026).

9. План дій Україна – Європейський Союз : затв. рішенням Ради асоціації Україна – ЄС 21 лютого 2005 р.. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_132 (дата звернення: 25.02.2026).

10. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та його державами-членами : підписана 21 березня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 25.02.2026).

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВИХ НОРМ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД В УКРАЇНІ

Тимків І. В.
аспірант кафедри економіко-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
м.Київ, Україна

Сучасний етап розвитку української державності характеризується глибокими трансформаційними процесами у сфері публічного адміністрування, зокрема в галузі містобудування та будівництва. Архітектурно-будівельний контроль та нагляд в Україні є важливими інструментами забезпечення законності, дотримання державних стандартів, будівельних норм та правил, а також захисту прав та інтересів громадян, територіальних громад і держави. Трансформація правових норм у цій сфері зумовлена як внутрішніми потребами подолання системних проблем (корупційних ризиків, надмірної бюрократизації, неузгодженості повноважень тощо), так і зовнішніми чинниками, насамперед євроінтеграційними зобов'язаннями України [1].

Одним із ключових напрямів трансформації стало впровадження ризик-орієнтованого підходу до здійснення контрольних заходів. Відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», державний нагляд (контроль) має здійснюватися з урахуванням ступеня ризику від провадження господарської діяльності, що дозволяє оптимізувати періодичність перевірок та зменшити адміністративний тиск на суб'єктів господарювання [2]. У сфері будівництва це означає диференціацію

об’єктів за класами наслідків (відповідальності) та визначення відповідних процедур контролю.

Суттєвих змін зазнали й процедурні аспекти здійснення архітектурно-будівельного контролю. Запровадження електронних сервісів, автоматизація процесів подання та реєстрації документів, функціонування електронних реєстрів – сприяли підвищенню прозорості та зменшенню суб’єктивного чинника у прийнятті рішень [3]. Формування Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва стало одним із найважливіших кроків цифрової трансформації, що відповідає загальнодержавній політиці цифровізації публічного управління [4].

Трансформація правових норм також пов’язана з гармонізацією національного законодавства з правом країн-членів Європейського Союзу, враховуючи євроінтеграційні прагнення нашої держави. У зв’язку з чим, архітектурно-будівельний контроль трансформується з інструменту виключно адміністративного впливу на комплексний механізм забезпечення відповідності будівельної продукції встановленим технічним регламентам.

Окремим напрямом реформування є вдосконалення механізмів відповідальності за правопорушення у сфері містобудівної діяльності. Посилення адміністративної відповідальності, уточнення складів правопорушень, удосконалення порядку накладення штрафних санкцій спрямовані на забезпечення невідворотності відповідальності та підвищення дисципліни учасників будівельного процесу [5]. Водночас трансформація правових норм повинна враховувати принцип пропорційності санкцій і гарантії захисту прав суб’єктів господарювання.

Важливим аспектом є розмежування понять «контроль» і «нагляд», що у вітчизняному законодавстві тривалий час застосовувалися без належної систематизації. Сучасний підхід передбачає чітке визначення предмета та меж здійснення контрольних і наглядових функцій, що сприяє підвищенню правової визначеності та уникненню дублювання повноважень. Така диференціація відповідає європейській адміністративно-правовій традиції, де контрольні процедури поєднуються з механізмами превентивного моніторингу.

Варто також підкреслити, що трансформація правових норм у сфері архітектурно-будівельного контролю та нагляду набуде стратегічного значення у повоєнний час. Масштабна відбудова інфраструктури потребуватиме забезпечення високих стандартів якості та безпеки будівництва, запобігання зловживанням та нецільовому використанню бюджетних коштів. У цьому зв’язку контрольні механізми мають поєднуватися з інструментами фінансового моніторингу та громадського контролю.

Крім того, сучасні трансформаційні процеси охоплюють екологічну складову будівельної діяльності. Інтеграція процедур оцінки впливу на довкілля, впровадження енергоефективних стандартів та вимог щодо сталого розвитку сприяють комплексному оновленню нормативної бази у сфері контролю [6]. Таким чином, архітектурно-будівельний контроль поступово трансформується в багатовимірний механізм забезпечення безпеки, екологічної збалансованості та економічної ефективності забудови.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що трансформація правових норм, які регулюють архітектурно-будівельний контроль та нагляд в Україні, має комплексний характер і охоплює інституційні, процедурні, технічні та євроінтеграційні аспекти. Основними тенденціями є цифровізація контрольних процедур, запровадження ризик-орієнтованого підходу, гармонізація з правом країн-членів Європейського Союзу, посилення відповідальності та підвищення прозорості діяльності контрольних органів. Подальший розвиток цієї сфери має бути спрямований на формування стабільної, передбачуваної та ефективної системи державного архітектурно-будівельного контролю, здатної забезпечити баланс публічних і приватних інтересів та відповідати сучасним європейським стандартам.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 16.09.2014., ратифікована Законом України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 40, ст. 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2

2. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29, ст. 389. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text

3. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 34, ст. 343. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#n11

4. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінет Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради, 1984, додаток до № 51, ст.1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

6. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 29, ст. 315. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text

СОЦІАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ЗАГРОЗА СТАЛОМУ РОЗВИТКУ

Тимошенко В. І.
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

Термін «сталий розвиток» не є новим. Ще в 1987 р. Всесвітня комісія з навколишнього середовища та розвитку (WCED), створена 1983 р., опублікувала доповідь під назвою «Наше спільне майбутнє». Цей документ став відомим як «Доповідь Брундтланд» на честь голови Комісії, норвезької політичної діячки Гру Харлем Брундтланд. У ньому було розроблено керівні принципи сталого розвитку у тому вигляді, в якому їх зазвичай розуміють і зараз. Сталий розвиток визначається як такий, що «задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [1]. Концепція сталого розвитку містить у собі три взаємопов'язані платформи, а саме: екологічна, економічна та соціальна. Соціальна складова сталого розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, зокрема, скорочення кількості руйнівних конфліктів між людьми.

Кожен конфлікт поєднує цілий комплекс об’єктивних і суб’єктивних причин.

Основними об’єктивними соціальними причинами конфліктів, що призводять до агресивної поведінки людей, є соціальна нерівність та культурна неоднорідність, несправедливий доступ до ресурсів та певних видів діяльності, різне розуміння правил поведінки, протиріччя між суспільством та державними структурами тощо [2]. Суб'єктами конфліктів є окремі особи та групи людей. Для того, щоб соціальні причини конфлікту дійсно призвели до його виникнення,

необхідним є особистісне залучення, усвідомлення становища, що склалося, як небажаного або несправедливого. Основним особистісним суб'єктивним спонукальним мотивом конфлікту є незадоволена потреба, а саме потреба особистого існування, потреба в безпеці, творчості, духовному зростанні, самореалізації тощо. Чим довше триває стан незадоволеності, тим більш сильні емоції, тим більш важкий стан людини, яка може намагатись досягти бажаного шляхом агресії. Саме такий шлях веде до конфліктів [3, с. 408]. Сутність конфлікту проявляється не стільки у виникненні протиріч, скільки в зіткненні та способі їх вирішення. Ці способи, як і сам конфлікт, є загрозою сталому розвитку.

На розвиток суспільства і держави вкрай негативно впливають збройні конфлікти, що призводять до руйнувань, погіршення умов життя, порушення прав людини, непотрібних витрат і знецінення, припинення інвестицій тощо [4]. Під час війни зазвичай зростає кількість злочинів. Так, в Україні з початку повномасштабного російського вторгнення зросла кількість злочинів, характерних для воєнного часу – проти національної безпеки. Це пропаганда війни, розв'язання та ведення агресивної війни, порушення законів та звичаїв війни, поширення забороненої символіки, виправдання чи заперечення російської агресії, екоцид, геноцид, найманство тощо. Війна надає певні можливості для тероризму та організованої злочинності завдяки зменшенню можливостей держави щодо правозастосування, до того ж виникають економічні труднощі, з якими стикаються цивільні особи під час війни і які використовують злочинці. Відносини між збройними групами та місцевим населенням стають центральною темою у розумінні зв'язку злочинності та конфлікту [5]. Конфлікт може сприяти організованій злочинності, але не обов'язково викликає її. Позитивна кореляція між конфліктом і злочинністю означає, що конфлікт відповідальний за зростання злочинності.

Злочинність, як відомо, є результатом процесу сприйняття-вибору та криміногенного стану середовища проживання людини. Несприятливі соціальні умови не є причинами злочинності, але є критичними факторами, що призводять до криміногенного впливу та схильності до злочинів. Вказані фактори свідчать про конфлікт, спосіб вирішення якого може бути протиправним. Ці фактори призводять до політичних та економічних криз, нацизму, шовінізму, аномії, деформації правосвідомості, що, у свою чергу, посилює конфліктність у суспільстві. Нестабільність ситуації та невизначеність норм ведуть, по-перше, до того, що все більше людей не задовольняють свої потреби, і, по-друге, людям легше «переступити» межі дозволеного, оскільки ці «межі» в аномічному суспільстві втрачають чіткість.

Простежується зв'язок і між корупцією, конфліктом, протиправною поведінкою і сталим розвитком. Сама по собі корупція вже заперечує право. Разом із тим вона пригнічує людину, яка бачить несправедливість, але не може вплинути на ситуацію. Негативні почуття виникають внаслідок невідповідності між очікуванням того, що система має бути справедливою, що в країні є закони і вони виконуються, і прямими та непрямими доказами того, що це не так. Такий стан речей може підштовхнути людину до думки, що ситуацію слід вирішувати у будь-який спосіб, у тому числі незаконний.

Таким чином, соціальні конфлікти загрожують сталому розвитку. Вони створюють нестабільність, блокують інвестиції, руйнують економіку та знищують інфраструктуру, загрожують безпеці людини та суспільства, призводять до злиднів. Все це є перешкодою у досягненні мети сталого розвитку.

Конфлікти виникають в результаті суперечностей, які містять у собі причини конфліктів, а саме: неможливість реалізувати свої права та інтереси; соціальна нерівність; бідність; корупція тощо. Найбільш небезпечними проявами соціальних конфліктів є війни, зростання соціальної напруженості та злочинності, тероризм, нацизм, шовінізм.

Попередженню соціальних конфліктів слугує справедливість і стабільність у суспільстві, економіці та політиці, безпечне навколишнє середовище, добробут людини, впевненість населення у завтрашньому дні, рівні можливості у реалізації законних прав і інтересів людей, зниження рівня корупції, рівність усіх перед законом та його належна реалізація. З метою досягнення сталого розвитку сучасному суспільству потрібно сформувати найбільш ефективну систему прийняття рішень. Концепція сталого розвитку передбачає, що людина має право брати участь у процесах, які формують сферу її життєдіяльності.

Література:

1. Brundtland Report: Our common future. 20 March 1987. URL: https://www.are.admin.ch/en/1987-brundtland-report

2. Popov G., Puhach A., Shkolnikov V., Baranovska T., Orobets K. Assessing War Crimes During Armed Conflicts: Insights from Ukraine and Global Standards. *The Journal of Lifestyle & SDGs Review*. 2025. Vol. 5. № 1. DOI: https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v5.n01.pe03391

3. Тимошенко В. І. Причинно-наслідкові зв’язки соціального конфлікту та правопорушення. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: журнал. Серія : Право*. Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий

відділ ЗВО «Університет Короля Данила», 2025. Вип. 19 (31). С. 406–414. DOI: https://doi.org/10.33098/2078-6670.2025.19.31.406-414

4. Vesco P., Baliki G., Brück T. et al. The impacts of armed conflict on human development: A review of the literature. *World Development*. 2025. Vol. 187. March. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2024.106806

5. Steenkamp C. The Crime-Conflict Nexus and the Civil War in Syria. *Stability: International Journal of Security and Development*. 2017. Vol. 6. Issue 1. DOI: 10.5334/sta.522

ПРАВОВІ ЗАСАДИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Токарчук О. В.
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу публічно-правових досліджень
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Авторитет держави визначається не лише її військово-політичним впливом у світі, а й культурним потенціалом. Українська національна культура тривалий час перебувала під «політичним патронатом» іноземних державних формувань (Королівство Польське, Велике князівство Литовське, Річ Посполита, Російська імперія, Австро-Угорська імперія, СРСР), тому вимушено розвивалася в умовах впливу домінуючих культур: польської, литовської, австрійської, російської. Впродовж тривалого історичного періоду розвиток української культури гальмувала відсутність власної державності, неможливість розробки єдиної національної політики у галузі культури. В умовах колоніальної залежності обмежувався творчий дух і самобутність нації, пригнічувалися культурні процеси [1, с. 3].

В умовах сучасних світових трансформацій та екзистенційних викликів національна ідентичність є фундаментальною складовою самовизначення як особистості, так і суспільства. Вона охоплює систему переконань, цінностей, традицій, мови й культури, де особистість відіграє ключову роль у формуванні національного дискурсу [3, с. 109].

В сучасний період засади утвердження ідентичності закріплені у низці актів різної юридичної сили. Зокрема, Конституція України визначає, що держава сприяє консолідації та розвиткові української

нації, її історичної свідомості, традицій і культури (ст. 11), а також дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (ст. 12). Право на самовизначення закріплено Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р., прийнятим Організацією Об'єднаних Націй, а також Віденською декларацією 1993 р. Так, всі народи мають право на самовизначення та на підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують власний економічний, соціальний і культурний розвиток [4].

Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII відносить державний суверенітет і територіальну цілісність, демократичний конституційний лад і сталий розвиток громадянського суспільства і держави до фундаментальних національних інтересів України (ч. 3 ст. 3) [5].

В умовах збройної агресії проти України національна ідентичність набуває ознак складника національної стійкості та гуманітарної безпеки, оскільки саме вона забезпечує внутрішню консолідацію суспільства, опір інформаційним впливам і збереження цілісності держави.

Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII окреслено, що українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотвірним складником української громадянської нації [6].

Теоретичне обґрунтування змісту поняття «національна ідентичність» є багатовимірним процесом. Виявлення та доведення її багатофункціонального характеру має важливе прикладне значення, зокрема для визначення моделі та практики державної політики щодо її формування в Україні.

Правову основу державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності становлять Конституція України та закони України: «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, «Про закордонних українців» від 04.03.2004 р. № 1582-IV, «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 р. № 3236-VI, «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» від 09.04.2015 р. № 314-VIII, «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 р. № 2834-IX визначає мету, завдання,

принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері [7].

Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердив операційний план заходів з її реалізації у 2023–2025 роках, а також Державну цільову соціальну програму з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року. Метою програми є «створення сприятливих умов та налагодження міжгалузевої взаємодії на загальнодержавному та регіональному рівні для реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання, громадянської освіти населення України, популяризації суспільно-державних (національних) цінностей України (самобутність, соборність, воля, гідність) та формування на їх основі української національної та громадянської ідентичності» [8].

Стратегія передбачає залучення низки центральних органів виконавчої влади, зокрема Міністерства культури України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства молоді та спорту України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства у справах ветеранів України, місцевих адміністрацій та інших державних інституцій, серед яких Український інститут національної пам'яті.

Водночас попри розгалужену нормативну базу особливої актуальності набуває проблема ефективної імплементації ключових засад, спрямованих на зміцнення територіальної цілісності та консолідацію українського суспільства на основі спільних історичних традицій і цінностей. Формування чітких критеріїв оцінювання результативності державної політики у сфері формування національної ідентичності має здійснюватися з урахуванням її впливу на посилення соборності держави, зміцнення усвідомлення тяглості української державної та культурної традиції. Важливим є також забезпечення гармонійного поєднання принципів прав людини з пріоритетом захисту національних інтересів, традиційних духовно-культурних засад і цілісності державного ладу України.

Серед завдань операційного плану на 2023-2025 роки – формування патріотичної свідомості, поваги до державних символів, національних

цінностей України, державної мови як національної цінності, формування оборонної свідомості та громадянської стійкості, сприяння поширенню українськомовного інформаційного та культурного продукту, популяризація історії України, популяризація та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України, популяризація видатних особистостей українського державотворення, ветеранів війни, Захисників та Захисниць України, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності України, українців, досягнення яких увійшли до світової історії, сприяння створенню, виробництву та поширення українськомовного інформаційного та культурного продукту, підвищення рівня його споживання шляхом формування єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності [9].

Отже, утвердження української національної ідентичності в сучасних умовах є пріоритетом державної політики та ключовою передумовою забезпечення національної безпеки. Закріплення відповідних засад в законодавстві створює основу для втілення цієї політики. Водночас ефективність реалізації цієї політики визначається узгодженістю та відповідальністю дій органів державної влади, активною позицією громадянського суспільства й утвердженням спільної системи національних цінностей. Лише за умови консолідації зусиль держави й суспільства можливо забезпечити зміцнення соборності України, збереження її духовно-культурної традиції та посилення державності як основи територіальної цілісності й національної безпеки.

Література:

1. Концепція законодавчого забезпечення національної культурної політики України. Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33132.pdf (дата звернення: 04.03.2026).

2. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: https://ips.ligazakon.net/document/GI06469A (дата звернення: 05.03.2026).

3. Утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики : зб. наук. пр. / за ред. К. О. Журби, Л. В. Канішевської. Івано-Франківськ : НАЇР, 2025. 394 с.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 04.03.2026).

5. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 04.03.2026).

6. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text (дата звернення: 06.03.2026).

7. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text (дата звернення: 06.03.2026).

8. Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 № 864. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 06.03.2026).

9. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1322 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 07.03.2026).

ПОЛІТИЧНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ЯК ЧИННИК ЇХ РЕІНТЕГРАЦІЇ

Торохтій Б. Г.
кандидат економічних наук
м. Київ, Україна

Інтеграція ветеранського руху до процесів формування державної та місцевої політики є закономірним і необхідним етапом розвитку повоєнної України.

За умов скасування воєнного стану на Україну чекають президентські та парламентські вибори, вибори до органів місцевого самоврядування. Оновлення депутатського корпусу та органів виконавчої влади, на які покладатимуться складні завдання повоєнного відновлення країни, потребуватиме наявності людей з державницькими, патріотичними, лідерськими, професійними компетенціями. З цієї точки зору найбільшою довірою у суспільстві користуються

ветерани російсько-української війни [1, с. 34]. Високий рівень суспільної довіри до військових та ветеранів притаманний і США та країнам Західної Європи. Дослідження також показують, що ветерани демонструють вищий рівень громадянської активності ще довго після завершення військової служби [2; 3, с. 107]. Стимулювання політичної та громадської активності ветеранів війни слід розглядати як важливий компонент політики їх реінтеграції.

Поняття громадської активності передбачає визначення власної ідентичності, формування громадянської позиції, громадянської ініціативи, участь у громадських практиках, членство та участь у діяльності неурядових організацій, участь у різних формах добровільної допомоги різним категоріям населення, участь в обговоренні важливих політичних, соціально-економічних, культурних програм, налагодження контакту з представниками влади тощо [4, с. 12]. Саме ветерани війни мають потенціал стати рушійною силою демократичних трансформацій в Україні. Неоціненний досвід участі у захисті держави формує високий рівень відповідальності, солідарності та усвідомлення цінності держави, суспільства і людини.

Важливим питанням є реінтеграція ветеранів у політичне життя, їхня роль у формуванні політичного порядку денного та потенційний вплив на демократичні процеси. Досвід різних країн демонструє як позитивні, так і проблемні сценарії такої інтеграції. Війна створює як можливості, так і ризики для демократичної консолідації. З одного боку, посилення громадянської активності, національної єдності та деколонізація політичної свідомості сприяють формуванню сильнішого демократичного фундаменту. З іншого боку, мілітаризація, централізація влади та пріоритезація безпеки можуть створювати ризики для демократичних процедур [5, с. 105]. Однак, враховуючи, що російсько-українські конфлікт має багатовікову історію, пріоритезації безпекової політики є запорукою виживання українського суспільства. Для повоєнної України, воєнний досвід, що трансформується у громадянську активність є запорукою довгострокової стійкості.

Залучення ветеранів до ухвалення рішень може відбуватися у два способи: ветерани долучаються до політичних партій і через механізм виборів потрапляють до парламенту та місцевих рад, які працюють з виробленням політик; ветерани стають частиною громадянського суспільства і через механізми контролю та громадської участі впливають на вироблення рішень [3, с. 107]. Важливим є розвиток саме ветеранських інституцій громадянського суспільства.

Враховуючи кількість ветеранів війни в Україні, характер їх особистих проблем і суспільних викликів, саме ветеранські організації мають потенціал лобіювати їх вирішення.

Консолідуючись, ветеранські рухи прагнуть перетворити свій колективний голос та інтереси на політичні дії. Це може включати інформаційно-комунікаційну діяльність щодо створення політичних партій або груп захисту інтересів, спрямованих на просування політики на користь ветеранів, як-от охорона здоров'я, працевлаштування чи підтримка житла [6, с. 51; 7, с. 182]. Активне залучення самих ветеранів до процесів формування і вдосконалення соціальних послуг через консультаційні ради, ветеранські об'єднання і платформи громадської участі є важливою складовою, яка підвищує релевантність і ефективність програм. Така участь сприяє соціальній згуртованості, мотивації отримувачів послуг і формуванню відчуття спільноти [8, с. 63; 9, с. 43]. Доєднання ветеранського руху до процесів формування державної і місцевої політики є закономірним етапом розвитку демократичного суспільства в умовах післявоєнного відновлення.

Стимулювання політичної та громадської активності ветеранів слід розглядати як важливий компонент їх реінтеграції. Громадська активність охоплює процеси самоідентифікації, формування громадянської позиції, участі у діяльності неурядових організацій тощо. Саме ветерани мають потенціал стати рушійною силою демократичних трансформацій в повоєнній Україні, адже їхній воєнний досвід формує відповідальність, солідарність і глибоке усвідомлення цінності державності.

Література:

1. Впровадження механізмів політичної освіти ветеранів війни як шлях підвищення демократичної стійкості України. К. : Інформаційно-аналітичні матеріали Центру Разумкова, 2025. 49 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2025/05/28/2025-VETERAN-FIN-SAIT.pdf

2. Johnson, C. (2018). Trust in the military exceeds trust in other institutions in Western Europe and U.S. *Pew Research*. URL: https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/09/04/trust-in-the-military-exceeds-trust-in-other-institutions-in-western- europe-and-u-s

3. Думанська В. Механізми залучення ветеранів до ухвалення рішень. *Міждисциплінарні експертизи для відновлення і розвитку України* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 червня 2025 р.). К. : НаУКМА, 2025. С. 106–109.

4. Фостер Л., Гетман Ю. Громадсько-політична активність: трансформаційні виклики в умовах війни. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2024. № 2. С. 5–24.

5. Корнієнко В. О. Трансформація політичної культури України в умовах війни: від екзистенційного виклику до нової суб'єктності. *Політичне життя.* 2025. № 12. С. 102–108.

6. Татаркін К. О. Теоретичні засади інституалізації ветеранського руху: особливості міждисциплінарного дискурсу. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2024. № 2(62). С. 49–54.

7. Наливайко І. О. Теоретико-правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 179–186.

8. Джуган В., Самотовка Р. Соціальні послуги для ветеран(ок)ів у територіальних громадах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* 2025. № 2(57). С. 62–66.

9. Наливайко І. О. Еволюція соціальних стандартів та гарантій у правовій системі України: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 42–47.

РОЛЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ДЕФЕНС СІТІ ЯК ІНСТРУМЕНТУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Тюря Ю. І.
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна

Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку та ефективного повоєнного відновлення України потребує від органів публічної влади запровадження дієвих інституційних інструментів підтримки критично важливих секторів національної економіки. Необхідність формування такої системи державної підтримки зумовлена безпрецедентними масштабами руйнувань, спричинених збройною агресією проти України. За оцінками міжнародних інституцій, станом на 31 грудня 2025 року загальна вартість відновлення і відбудови України упродовж наступного десятиліття оцінюється приблизно у 588 млрд доларів США, що майже втричі перевищує прогнозований номінальний валовий внутрішній продукт держави за 2025 рік [1].

В умовах, коли досягнення справедливого й стійкого миру можливе лише за наявності сильної армії, розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу (далі – ОПК) та прискорення економічного відновлення, держава змушена шукати нетрадиційні інструменти стимулювання розвитку критично важливих секторів економіки шля-

хом формування системної політики економічної відбудови, поєднуючи фінансові, інституційні й правові механізми підтримки.

У цьому контексті особливого значення набуває державна підтримка ОПК, енергетики та переробної промисловості через розширення програм спеціалізованого субсидованого кредитування й застосування інших інструментів фінансового стимулювання, що, своєю чергою, узгоджується з відповідними бюджетними пріоритетами: у 2026 році майже третина видатків державного бюджету України спрямована на потреби оборони, з яких 955 млрд грн становлять асигнування на закупівлю та виробництво озброєння, боєприпасів і дронів [2].

Посилення уваги до розвитку оборонної індустрії також зумовлене зростанням внутрішніх виробничих можливостей українського ОПК. Так, за наявними оцінками у 2025 році потенціал оборонного виробництва зріс у п'ятдесят разів і досяг приблизно 50 млрд доларів США [3]. Показовим є й те, що орієнтовно половина озброєння, яке використовується Силами оборони України, вже виробляється вітчизняними підприємствами, що демонструє поступове формування власної технологічної й виробничої бази оборонної індустрії, здатної забезпечувати як поточні потреби оборони держави, так і довгостроковий розвиток національного ОПК.

Водночас подальше нарощування виробничого потенціалу оборонної індустрії в умовах дефіциту державного фінансування та не прогнозованості замовлень об'єктивно зумовлює необхідність запровадження спеціальних правових та економічних інструментів державної підтримки. Однією з таких концептуальних управлінських ініціатив держави є запровадження особливого податково-правового режиму Дефенс Сіті, який передбачає низку пільг для компаній, що є критично важливими для оборони.

Правовий режим Дефенс Сіті набирає чинності з дня внесення до реєстру запису про першого резидента й буде діяти до 1 січня 2036 року або до вступу України до Європейського Союзу. Мета запровадження режиму – створення сприятливих умов для системного розвитку ОПК шляхом технологічної модернізації виробництва, інституціоналізації взаємодії між публічними органами, суб'єктами господарювання і науково-дослідними установами, розширення зайнятості у сфері оборони, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, а також забезпечення адаптивного реагування оборонної промисловості на актуальні потреби Збройних Сил України [4].

Нормативну основу реалізації правового режиму Дефенс Сіті становить закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки підприємств

оборонно-промислового комплексу» від 21.08.2025 року № 4577-IX, який визначає правові й податкові механізми підтримки відповідних підприємств шляхом внесення змін до чинних нормативно-правових актів. Окрім зазначеного закону правове регулювання охоплює положення закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII, а також норми Податкового кодексу України з урахуванням змін, внесених законом № 4577-IX. Деталізація механізмів реалізації режиму здійснюється у постановах Кабінету Міністрів України, зокрема у Постанові від 17.12.2025 № 1745 «Деякі питання правового режиму Дефенс Сіті», а також у підзаконних нормативно-правових актах, прийнятих на виконання зазначеного закону та урядових рішень.

Ключовою умовою набуття статусу резидента Дефенс Сіті є отримання кваліфікованого доходу в розмірі не менше 75 % для підприємств ОПК, тоді як для галузі літакобудування – 50 %. Резидентом Дефенс Сіті може бути виключно суб'єкт господарювання, який є платником податку на прибуток. Правовий статус підприємства ОПК, порядок та умови набуття статусу резидента визначаються законом України «Про національну безпеку України» [5].

Правовий режим Дефенс Сіті передбачає поетапну реалізацію впродовж 2025–2035 років. Перший етап – формування необхідної нормативно-правової основи функціонування режиму. Другий етап (січень – березень 2026 року) охоплює запуск спеціального реєстру й конкурсний відбір резидентів. Третій етап (березень – червень 2026 року) спрямований на податково-фінансову інтеграцію механізмів функціонування режиму за участю Міністерства фінансів України, Державної податкової служби, Національного банку України та митних органів. Четвертий етап (2026 – 2030 роки) – масштабування режиму через формування регіональних оборонно-промислових кластерів з відповідною науково-дослідною, логістичною та лабораторною інфраструктурою, а також активне залучення іноземних інвестицій. П'ятий етап (2031–2035 роки) – проведення комплексного аудиту функціонування режиму та оновлення законодавчої бази задля продовження дії режиму після 2036 року або його трансформації у формат Defence Valley – постійної технологічної зони для розвитку військових інновацій [6].

Попри очевидний потенціал правовий режим Дефенс Сіті не позбавлений системних вад, які можуть обмежити ефективність його практичної реалізації. Зокрема, резиденти залишаються значною мірою залежними від кон'юнктури державної політики у сфері ОПК, оскільки скорочення обсягів державного оборонного замовлення може спричинити втрату стабільних каналів збуту продукції. Додатковим

чинником правової невизначеності є відсутність єдиного спеціального закону, який би комплексно і системно регулював відносини в межах режиму – натомість його нормативна основа розпорошена між численними змінами до чинного законодавства, що породжує ризики правових колізій та бюрократичних ускладнень для потенційних інвесторів. Нарешті, законодавчо закріплений обов'язок реінвестування 100 % прибутку у визначені напрями суттєво обмежує господарську автономію підприємств-резидентів і може виступати стримуючим фактором при прийнятті рішень щодо набуття статусу резидента.

Задля підвищення інституційної спроможності органів публічної влади у сфері функціонування режиму Дефенс Сіті доцільно реалізувати комплекс взаємопов'язаних заходів як правового, так і організаційного характеру. У нормативній площині пропонується, по-перше, законодавчо закріпити право резидентів на укладення гіг-контрактів з ІТ-фахівцями, а по-друге – пом'якшити вимоги щодо обов'язкового реінвестування прибутку шляхом запровадження диференційованої ставки оподаткування дивідендів (наприклад, у розмірі 20 % після п'яти років резидентства) як стимулу для залучення приватного венчурного капіталу. В організаційно-управлінській площині важливо цифровізувати адміністрування режиму через створення для резидентів єдиної захищеної електронної платформи («e-Defense»), яка автоматизувала б процеси звітності, взаємодії з митними та податковими органами, мінімізуючи бюрократичне навантаження й корупційні ризики. Паралельно доцільним є формування постійної діючої Міжвідомчої координаційної ради з інновацій ОПК у складі представників Міністерства оборони, Міністерства цифрової трансформації, Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України й бізнес-спільноти з метою оперативного реагування на потреби MilTech-компаній та узгодженого вдосконалення нормативно-правової бази у сфері оборонної промисловості без проходження тривалих бюрократичних процедур.

Література:

1. Опубліковано оновлену оцінку потреб України на відновлення та відбудову : World Bank Group. URL: https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2026/02/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released

2. Рекордні видатки на зброю: Україна спрямує третину оборонного бюджету-2026 на власне виробництво : Finteco. URL: https://finteco.com.ua/article/23974-rekordni-vydatky-na-zbroiu-ukraina-spriamuie-tretynu-oboronnoho-biudzhetu-2026-na-vlasne-vyrobnytstvo/

3. Український ОПК забезпечує понад 50% потреб Сил оборони та виходить на спільне виробництво з Європою : Міністерство оборони України. URL: https://mod.gov.ua/news/ukrayinskij-opk-zabezpechuye-ponad-50-potreb-sil-oboroni-ta-vihodit-na-spilne-virobnicztvo-z-yevropoyu

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу : Закон України від 21.08.2025 № 4577-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4577-20#Text

5. Юрченко Н. Створення Defence City для підтримки оборонних підприємств: умови, вимоги, ключові норми законопроєкту. *БІП:Бухгалтер ідеального підприємця*. URL: https://bip.net.ua/articles/stvorennya-defence-city/

6. Defence City: повний роадмап запуску нового спеціального режиму для оборонної промисловості України : Juscutum. URL: https://www.juscutum.com/news/defence-city-roadmap

РЕФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДИРЕКТИВИ ЄС 2024/1760

Федотова Г. В.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри психології та суспільно-гуманітарних наук
Міжнародного європейського університету
м. Київ, Україна

Директива (ЄС) 2024/1760 про належну обачність корпоративної стійкості (CSDDD) [1] (далі – Директива), що набрала чинності 25 липня 2024 року, має на меті зобов'язати великі європейські компанії, а також ті компанії, що працюють на ринку ЄС, нести відповідальність за негативний вплив їхньої діяльності на права людини та довкілля. Ключовими обов'язками компаній Директива вбачає: належну обачність, яка полягає у виявленні, запобіганні та пом'якшенні порушень (наприклад, дитяча праця, рабство, забруднення екосистем) не лише у своїй діяльності, а й у ланцюгах постачання (світових партнерів); кліматичні плани: розробку стратегій, задля відповідності бізнес-моделі обмеження потепління до 1,5 °C, згідно з Паризькою угодою [2]; цивільну відповідальність: надання права постраждалим особам подавати позови до судів ЄС проти компаній-порушників про відшкодування збитків.

Хоча Директива стосується приватного сектора, натомість її впровадження в Україні створює унікальний правовий контекст та стає фундаментом для реформування публічного управління у процесі євроінтеграції. Адже саме публічні інституції покликані на врегулювання правил для ефективного застосування положень Директиви.

Пропонуємо подивитися на реформу публічних послуг через призму «державних закупівель». Публічні інституції покликані суттєво змінити тендерний процес. Держава як замовник має бути готова купувати товари лише у тих компаній, які дотримуються стандартів CSDDD. Для забезпечення ефективного функціонування процесу державних закупівель відповідно до стандартів CSDDD, доцільно переглянути попередні механізми.

Зокрема, потребує змін:

Модель «Найнижча ціна», за якою переможцем у пропозиції послуг визнається компанія, яка пропонує найдешевші ціни. З урахуванням вимог Директиви запроваджуються нецінові критерії. Відповідно, учасник тендеру має довести, що на жодному етапі виробництва не використовувалась примусова праця, а також пріоритет отримає той учасник, чиї плани кліматичного переходу відповідають Паризькій угоді, що критично для повоєнного «зеленого» відновлення України. Держава як замовник повинна купувати товари лише у тих компаній, які дотримуються стандартів CSDDD. Це автоматично очищує ринок від недоброчесних підрядників.

Реформа публічного управління має передбачати створення державних реєстрів та систем моніторингу ризиків. Влада повинна контролювати, щоб кошти на відновлення не спрямовувалися компаніям-забруднювачам.

Тендерна документація потребує удосконалення в контексті долучення публічними інституціями, до системи «Prozorro» обов'язкової форми звітності від компанії-претендента щодо ідентифікованих ризиків порушення прав людини у своїх субпідрядників. Відсутність системи комплаєнсу (контролю відповідності) обумовлює підставу відсторонення або недопущення до процесу відбору та відмови у підтвердженні статусу.

Директива передбачає створення так би мовити «чорних списків» з метою очищення ринку та застосування суворої відповідальності. Для публічного управління це означає автоматичне усунення тих компаній, які були оштрафовані в ЄС за порушення стандартів CSDDD. Наприклад, держава має розірвати контракт, якщо під час будівництва об'єкта з'ясується, що підрядник залучив субпідрядника, який ігнорує безпеку праці або екологічні норми.

Натомість реформа публічного управління покликана не лише карати, а й допомагати, передбачається виконання ролі менторів з боку публічних інституцій, шляхом розроблення методичних рекомендацій для українського малого та середнього бізнесу з метою їх підтримки та можливості реалізації професійної діяльності у великих проєктах, відповідаючи нормам ЄС.

Найважливішим аспектом запровадження стандартів CSDDD має стати зміцнення довіри суспільства до донорів. Використання принципів належної обачності в роботі міністерств та державних агенцій підвищує їхню операційну ефективність. Це запобігає корупції та адміністративним помилкам ще на етапі планування стратегій. Разом з тим, це породжує соціальний ефект, коли громадяни довіряють владі, знаючи, що кошти платників податків не фінансують компанії, які порушують права людини чи знищують довкілля.

Так, прозорість для інвесторів гарантована лише у випадку, коли міжнародні фонди бачать, що Україна закуповує послуги лише за стандартами CSDDD. Міжнародні донори (Світовий банк, ЄБРР) та інвестори з ЄС вкладатимуть гроші лише в ті проєкти, які відповідають CSDDD. Публічне управління має стати «сервісним хабом», який допомагає українському бізнесу адаптуватися до цих вимог, щоб залучати капітал.

Ключовими заходами публічних інституцій до запровадження стандартів CSDDD в повоєнний період відновлення України мають стати:

– розробка та впровадження внутрішніх політик «належної обачності», аналогічні вимогам Директиви, для контролю за прозорістю державних закупівель та інфраструктурних проєктів;

– впровадження перехідних планів для кліматичної нейтральності (відповідно до ст. 22 Директиви) на рівні муніципалітетів та державних агенцій, що забезпечить сталий розвиток регіонів;

– створення цифрових платформ для моніторингу ланцюгів постачання у великих державних проєктах відновлення. Це дозволить виявляти ризики порушення прав людини або екологічних норм на ранніх етапах;

– удосконалення адміністративних та судових процедур для розгляду скарг громадян і громадських організацій щодо негативного впливу діяльності компаній чи державних органів на довкілля та соціальні права;

– запровадження нової інституції – національного консультаційного центру для підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ) у дотриманні нових європейських стандартів стійкості, що зміцнить партнерство між владою та бізнесом, розробка методико-інформаційних інструментів з метою роз'яснення та підтримки МСБ;

– включення вимог CSDDD до умов отримання коштів у межах Ukraine Facility Plan 2024–2027. Це гарантуватиме, що відновлення буде не просто відбудовою старого, а модернізацією за найвищими стандартами ЄС;

– використання стандартів Директиви для захисту трудових прав та інтеграції ветеранів і ВПО у нові економічні ланцюги, що будуть створюватися в процесі відбудови.

Впровадження цих рекомендацій дозволить побудувати сервісну та цифрову державу, публічні інституції якої працюють за європейськими стандартами.

Література:

1. Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence (Official Journal of the European Union L 2024/1760, 5.7.2024). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1760/o (дата звернення: 04.03.2026).

2. Паризька угода : міжнародний документ від 12.12.2015 р. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату. URL: https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement (дата звернення: 04.03.2026).

ФОРМИ УЧАСТІ ЗАІНТЕРЕСОВАНИХ ОСІБ У ПРАВОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Хальота А. І.

кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України,
м. Київ, Україна

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується посиленням ролі демократичних процедур у процесі формування законодавства. Правотворча діяльність дедалі більше розглядається не лише як виключна компетенція органів державної влади, а як складний соціально-правовий процес, у межах якого взаємодіють держава, громадянське суспільство, наукове середовище та інші суб'єкти суспільних відносин. У цьому контексті особливого значення набуває забезпечення ефективних механізмів участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності.

Залучення різних соціальних груп до процесу підготовки та прийняття нормативно-правових актів є важливою передумовою формування якісного та ефективного законодавства. Участь громадян та інститутів громадянського суспільства у правотворчому процесі сприяє врахуванню різноманітних суспільних інтересів, підвищує рівень легітимності нормативно-правових актів та забезпечує прозорість діяльності органів державної влади. Саме тому дослідження форм участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності має важливе теоретичне і практичне значення.

Важливим етапом розвитку правового регулювання правотворчої діяльності в Україні стало прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX, який визначає правові та організаційні засади здійснення правотворчої діяльності, принципи підготовки нормативно-правових актів, учасників правотворчого процесу та правила нормопроєктувальної техніки [1].

Відповідно до положень зазначеного Закону заінтересованими особами визнаються фізичні та юридичні особи, на яких може вплинути прийняття або видання відповідного нормативно-правового акта. Закон визначає досить широке коло таких осіб, до якого належать громадяни України, іноземці та особи без громадянства, громадські об'єднання, професійні спілки та їх об'єднання, творчі спілки та їх об'єднання, благодійні і релігійні організації, асоціації органів місцевого самоврядування, органи самоорганізації населення, непідприємницькі товариства, суб'єкти господарювання та їх об'єднання, організації роботодавців та їх об'єднання, органи професійного самоврядування, саморегулівні організації, інші особи, прав, свобод, інтересів чи обов'язків яких стосується відповідний нормативно-правовий акт [1].

Таке визначення свідчить про прагнення законодавця забезпечити максимально широке залучення різних соціальних груп до процесу формування законодавства. Подібний підхід відповідає сучасним концепціям демократичного врядування, відповідно до яких правотворча діяльність має здійснюватися з урахуванням позицій заінтересованих суб'єктів.

Закон України «Про правотворчу діяльність» передбачає також можливість заінтересованих осіб ініціювати підготовку проєкту нормативно-правового акта перед суб'єктом правотворчої ініціативи. Запровадження такого механізму сприяє розширенню участі громадянського суспільства у формуванні державної правової політики та забезпечує ефективні канали комунікації між суспільством і державними інституціями.

Важливим є й те, що законодавство встановлює комплексний характер правового регулювання участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності. Зокрема, відповідно до Закону України «Про правотворчу діяльність» участь заінтересованих осіб у правотворчому процесі здійснюється відповідно до Конституції України, цього Закону, а також законів України щодо публічних консультацій, лобізму та лобістської діяльності, а також інших законів України [1].

Аналіз чинного законодавства України та наукових підходів до проблематики правотворчої діяльності дозволяє виділити кілька основних форм участі заінтересованих осіб у правотворчому процесі.

Однією з найбільш важливих форм участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності є можливість ініціювати підготовку проєкту нормативно-правового акта. Такий механізм дозволяє громадянам, громадським організаціям, професійним об'єднанням та іншим суб'єктам суспільних відносин звертатися до суб'єктів правотворчої ініціативи з пропозиціями щодо розроблення відповідних нормативних актів.

Запровадження цього механізму має важливе значення для забезпечення участі громадян у формуванні державної політики та сприяє більш ефективному врахуванню суспільних потреб у процесі підготовки законодавства.

Важливою формою участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності є участь у публічних консультаціях щодо проєктів нормативно-правових актів. Проведення таких консультацій є важливим інструментом забезпечення прозорості правотворчого процесу.

Механізми проведення консультацій з громадськістю визначені постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», яка передбачає проведення громадських обговорень, електронних консультацій та інших форм взаємодії між органами державної влади та громадськістю [2].

Іншою важливою формою участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності є подання пропозицій, зауважень та експертних висновків щодо проєктів нормативно-правових актів. Такі пропозиції можуть подаватися як у межах офіційних консультацій, так і через діяльність експертних організацій, наукових установ або професійних асоціацій.

Залучення науковців і експертів до процесу підготовки нормативно-правових актів сприяє підвищенню наукової обґрунтованості правових рішень та забезпечує врахування практичного досвіду правозастосування.

Важливою формою участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності є їх залучення до роботи консультативно-дорадчих органів,

робочих груп та експертних рад при органах державної влади. У межах таких структур здійснюється підготовка законопроєктів, аналіз проблем правового регулювання та розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

До форм участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності належать також парламентські слухання, круглі столи, науково-практичні конференції та інші публічні заходи, у межах яких відбувається обговорення законодавчих ініціатив та проблем правового регулювання.

Окрему роль у правотворчому процесі відіграють інституціоналізовані форми представництва інтересів, зокрема лобіювання. У цьому контексті важливим кроком стало прийняття Закону України «Про лобіювання» від 23 лютого 2024 року № 3606-IX, який визначає правові засади лобістської діяльності та встановлює правила її здійснення [3].

Запровадження правового регулювання лобістської діяльності спрямоване на забезпечення прозорості впливу різних соціальних груп на процес прийняття рішень органами державної влади та сприяє формуванню більш відкритого правотворчого процесу.

Таким чином, участь заінтересованих осіб у правотворчій діяльності є важливим елементом сучасної демократичної системи нормотворення. Вона сприяє підвищенню прозорості правотворчого процесу, забезпечує врахування суспільних інтересів при формуванні законодавства та підвищує якість нормативно-правових актів.

Подальший розвиток механізмів участі заінтересованих осіб у правотворчій діяльності має важливе значення для вдосконалення правової системи України, зміцнення демократичних інститутів та забезпечення ефективної взаємодії держави і громадянського суспільства.

Література:

1. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20

2. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п

3. Про лобіювання : Закон України від 23.02.2024 р. № 3606-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20

ПІДВИЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Хамініч С. Ю.
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри соціально-економічних дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Сучасні умови глобалізації, економічної нестабільності, посилення міжнародної конкуренції та необхідність відновлення України після масштабних руйнувань зумовлюють особливу актуальність проблеми підвищення інституційної спроможності органів публічної влади. Ефективність державних інституцій визначає здатність держави формувати та реалізовувати економічну політику, забезпечувати стабільність соціально-економічних процесів і створювати сприятливі умови для довгострокового розвитку національної економіки. Саме тому інституційна спроможність органів влади виступає одним із ключових факторів досягнення сталого розвитку.

У літературі інституційну спроможність органів влади розглядають як сукупність організаційних, правових, кадрових, ресурсних та управлінських можливостей державних інституцій, які забезпечують ефективне виконання покладених на них функцій [1]. Вона включає здатність органів влади формувати стратегічні цілі розвитку, розробляти ефективні механізми державної політики, координувати діяльність різних суб'єктів управління та забезпечувати результативне використання ресурсів. Високий рівень інституційної спроможності передбачає також прозорість управлінських процесів, підзвітність влади суспільству та наявність ефективної системи контролю.

Сталий розвиток національної економіки передбачає збалансоване поєднання економічного зростання, соціального добробуту та екологічної безпеки. Реалізація цієї концепції неможлива без ефективного функціонування державних інститутів, які формують нормативно-правове середовище, забезпечують макроекономічну стабільність, підтримують інноваційний розвиток та сприяють розвитку підприємництва. Органи публічної влади відіграють важливу роль у формуванні стратегічних програм розвитку, розподілі бюджетних ресурсів, реалізації інвестиційної політики та забезпеченні соціальної справедливості [2].

Особливого значення проблема інституційної спроможності набуває в умовах війни, що створює безпрецедентні виклики для функціо-

нування держави та національної економіки. Воєнні дії призводять до руйнування інфраструктури, скорочення виробничого потенціалу, зниження інвестиційної активності та значного навантаження на державні фінанси. У таких умовах органи публічної влади повинні демонструвати високий рівень організаційної гнучкості, ефективності прийняття рішень і здатності швидко реагувати на кризові ситуації. Водночас саме ефективні державні інституції забезпечують координацію міжнародної допомоги, управління процесами відбудови, підтримку бізнесу та соціальний захист населення, що є важливими передумовами економічної стабілізації та подальшого розвитку.

Важливим аспектом інституційної спроможності є якість державного управління. Ефективна система управління передбачає чітке розмежування повноважень між різними рівнями влади, налагоджену систему взаємодії між державними органами, а також використання сучасних управлінських технологій. У цьому контексті особливого значення набуває цифровізація публічного управління, яка сприяє підвищенню прозорості діяльності органів влади, оптимізації адміністративних процедур та зменшенню рівня корупції.

Не менш важливою складовою інституційної спроможності є кадровий потенціал органів влади. Професійна компетентність державних службовців, їх здатність до стратегічного мислення, адаптації до змін та ефективного прийняття управлінських рішень значною мірою визначають результативність державної політики. Тому одним із пріоритетних напрямів реформування системи публічного управління є розвиток системи підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, формування сучасної управлінської культури та впровадження принципів доброчесності у державній службі.

Суттєвим фактором підвищення інституційної спроможності є вдосконалення нормативно-правової бази. Чіткі, узгоджені та стабільні правові норми створюють передумови для ефективного функціонування економіки, сприяють залученню інвестицій та розвитку підприємництва. Водночас надмірна зарегульованість або суперечливість законодавства може стримувати економічну активність і знижувати ефективність державної політики.

Для сьогодення особливого значення набуває також розвиток партнерства між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Така взаємодія сприяє більш ефективному визначенню пріоритетів розвитку, залученню додаткових ресурсів і формуванню інноваційних рішень для подолання соціально-економічних викликів. Публічно-приватне партнерство, громадський контроль за діяльністю органів влади та участь громадян у процесах прийняття рішень є важливими інструментами підвищення ефективності управління.

Для України питання підвищення інституційної спроможності органів влади набуває особливої актуальності також у контексті післявоєнного відновлення та європейської інтеграції. Реалізація масштабних програм відбудови потребує ефективних державних інституцій, здатних забезпечити прозоре управління фінансовими ресурсами, координацію міжнародної допомоги та впровадження структурних реформ. Крім того, інтеграція до європейського економічного простору вимагає гармонізації національної системи управління з європейськими стандартами врядування.

Таким чином, підвищення інституційної спроможності органів публічної влади є ключовою передумовою забезпечення сталого розвитку національної економіки. Ефективні державні інституції сприяють формуванню стабільного економічного середовища, забезпечують реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку та створюють умови для підвищення добробуту населення. Подальший розвиток системи публічного управління в Україні має бути спрямований на вдосконалення організаційних механізмів управління, розвиток кадрового потенціалу, підвищення прозорості діяльності органів влади та активізацію взаємодії з громадянським суспільством. Саме комплексне впровадження цих заходів сприятиме формуванню ефективної інституційної системи, здатної забезпечити довгостроковий та збалансований розвиток національної економіки.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

2. Хамініч С. Ю., Дзюба І. В., Наумик А. С. Деякі аспекти адміністративного контролю як засобу підвищення ефективності роботи державної служби в Україні. Ukrainian science and education in the conditions of European inte-gration : collective monograph / compiled by V. Shpak ; Chairman of the Editorial Board S. Tabachnikov. Sherman Oaks, California : GS Publishing Services, 2024. P. 132–136.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Циганов О. Г.
доктор юридичних наук, доцент,
в.о. провідного наукового співробітника
відділу науково-правових експертиз
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Забезпечення внутрішньої безпеки у провідних країнах Заходу розглядається не лише як сфера діяльності спеціалізованих сил безпеки, в першу чергу – органів правопорядку, а як комплексна функція публічної влади, що охоплює правові, інституційні, організаційні, кадрові та комунікаційні виміри. В умовах зростання гібридних загроз, транснаціональної злочинності, тероризму, кіберзлочинності та кризових ситуацій безпекового характеру ключового значення набуває інституційна спроможність органів публічної влади, а саме – їх здатність ефективно формувати, координувати та реалізовувати політику внутрішньої безпеки в межах конституційного ладу та принципу верховенства права.

Міжнародний досвід свідчить, що посилення інституційної спроможності у сфері внутрішньої безпеки досягається не шляхом механічного нарощування повноважень окремих органів, а через запровадження інтегрованих моделей управління, стратегічного планування та чіткої міжвідомчої координації. У провідних демократичних державах безпека розглядається як міжсекторальна політика, що реалізується за участю центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, судових інституцій, органів фінансового контролю та інститутів громадянського суспільства.

Зокрема, у країнах Європейського Союзу домінує підхід до внутрішньої безпеки як складової загальної політики сталого розвитку та безпосередньо пов’язується з ефективністю публічного управління, захистом прав людини і довірою суспільства до влади. Європейська модель базується на принципах інтегрованого управління ризиками, міжвідомчої координації, превентивності та верховенства права. Важливим елементом є наявність стратегічних документів, що визначають пріоритети та інституційні механізми забезпечення внутрішньої безпеки, а також інструментів моніторингу й оцінки ефективності публічних інституцій [1; 2, с. 12–13].

Показовим є досвід Федеративної Республіки Німеччина, де інституційна спроможність у сфері внутрішньої безпеки забезпечується через розмежування повноважень і координацію між федеральним рівнем та землями, а також розвиток спільних платформ взаємодії сил безпеки. Зокрема, у межах німецької «архітектури безпеки» органи конституційного захисту виконують функцію раннього виявлення загроз (екстремізм, тероризм, шпигунство), що підсилює превентивну складову державної політики [3, с. 16]. Водночас співпраця органів безпеки Федерації та земель інституціоналізується через координаційні механізми, зокрема Спільний центр протидії тероризму (Gemeinsame Terrorismusabwehrzentrum, GTAZ), який прямо визначається як інструмент взаємодії «Bund und Ländern» [3, с. 187].

У Сполучених Штатах Америки сформовано інтегровану систему внутрішньої безпеки, в основі якої поєднання стратегічного управління, аналітичної діяльності та міжвідомчої координації. Важливим елементом підвищення інституційної спроможності органів влади в цій країні стало створення єдиного координаційного центру, що забезпечує узгодження політик у сферах боротьби з тероризмом, захисту критичної інфраструктури, кібербезпеки та реагування на надзвичайні ситуації [4]. Ключову роль відіграють нормативні акти, що визначають повноваження органів внутрішньої безпеки та механізми міжвідомчої взаємодії, значна увага приділяється правовим гарантіям дотримання прав людини та ефективному парламентському контролю [5].

Ізраїльський досвід є показовим з огляду на поєднання стратегічного планування, інституційної координації та постійної аналітичної оцінки безпекових загроз. Важливу роль у системі внутрішньої безпеки відіграє інституціоналізований механізм стратегічної координації при уряді, покликаний забезпечувати узгодженість рішень у сфері національної та внутрішньої безпеки. Такий підхід сприяє підвищенню інституційної спроможності органів публічної влади в умовах тривалої безпекової напруги та високого рівня ризиків [6, с. 85–88].

Для України питання імплементації міжнародного досвіду підвищення інституційної спроможності органів публічної влади у сфері внутрішньої безпеки набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення та європейської інтеграції. Вітчизняна система внутрішньої безпеки потребує подальшого інституційного зміцнення, усунення дублювання повноважень, підвищення якості стратегічного планування та розвитку ефективних механізмів міжвідомчої взаємодії.

Імплементація зарубіжного досвіду має здійснюватися з урахуванням національних конституційних засад, правової традиції та реальних інституційних можливостей. Ключовими напрямами такого впровад-

ження є: нормативне закріплення інтегрованого підходу до внутрішньої безпеки; розвиток стратегічного та аналітичного потенціалу публічних інституцій; удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії; забезпечення ефективного демократичного цивільного контролю; підвищення професійної спроможності публічних службовців; запровадження сучасних цифрових інструментів управління безпековими процесами.

Таким чином, міжнародний досвід підтверджує, що підвищення інституційної спроможності органів публічної влади у сфері внутрішньої безпеки є системним процесом, що потребує комплексних правових та організаційних рішень. Для України адаптація таких підходів може стати важливим чинником зміцнення державності, підвищення довіри суспільства до влади та формування стійкої системи внутрішньої безпеки, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики.

Література:

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the EU Security Union Strategy (COM(2020) 605 final). Brussels, 24.07.2020. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0605 (дата звернення: 03.02.2026).

2. Strategic Compass for Security and Defence. Council of the European Union. Brussels, 2022. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/-https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf (дата звернення: 03.02.2026).

3. Verfassungsschutzbericht 2021. Bundesamt für Verfassungsschutz. Bundesministerium des Innern und für Heimat. 07.06.2022. 368 S. URL: https://-www.verfassungsschutz.-de/SharedDocs/publikationen/DE/verfassungsschutzberichte/2022-06-07-verfassungsschutzbericht-2021.pdf?__blob=publicationFile&v=2 (дата звернення: 03.02.2026).

4. Homeland Security Act of 2002. Public Law 107–296. United States Congress. URL: https://www.congress.gov/107/plaws/publ296/PLAW-107publ296.htm (дата звернення: 03.02.2026).

5. 2023 Quadrennial Homeland Security Review: Evolution of a Strategic Review. URL: https://www.congress.gov/crs-product/IF10024 (дата звернення: 03.02.2026).

6. Even Sh. The National Security Staff: Will the New Law Bring About Change? *Strategic Assessment*. 2009. Vol. 11. No. 3. P. 85–94.

ПАРАЛІЧ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ

Шакун В. І.
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
головний науковий співробітник
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

Параліч міжнародної системи – це стан глибокої кризи міжнародних відносин, за якого ключові інституції (як-от ООН) втрачають здатність ухвалювати ефективні рішення та підтримувати мир через суперечності між великими державами, блокування рішень (вето) та ігнорування норм міжнародного права. Це призводить до бездіяльності у вирішенні конфліктів.

За роки незалежності Україна фактично не брала належної участі у діяльності Конгресів Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя, а відтак і не забезпечувала системної імплементації їхніх рекомендацій та програмних документів у національну кримінологічну політику. Така ситуація виглядає особливо проблемною на тлі того, що міжнародна система попередження злочинності у XXI ст. стикається з безпрецедентними викликами глобального масштабу – транснаціоналізацією злочинності, поширенням організованих кримінальних мереж, зростанням терористичних загроз, кіберзлочинності, а також появою нових форм насильства, зумовлених воєнними конфліктами та кризами міжнародної безпеки.

Так, XIII Конгрес ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, що відбувся 12–19 квітня 2015 року у столиці Катару – місті Доха, став одним із ключових міжнародних майданчиків для вироблення глобальних підходів до протидії злочинності в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. За результатами його роботи було прийнято Дохінську декларацію, яка визначила стратегічний курс на інтеграцію питань попередження злочинності та кримінального правосуддя до ширшого порядку денного діяльності ООН, спрямованого на вирішення соціально-економічних проблем, забезпечення сталого розвитку та утвердження принципу верховенства права на національному і міжнародному рівнях [1].

У Декларації глави держав і урядів, міністри та представники держав-членів ООН підтвердили свою політичну волю застосовувати комплексні та міждисциплінарні підходи до протидії злочинності,

насильству, корупції, тероризму та іншим загрозам безпеці суспільства. Наголошувалося на необхідності формування всеосяжних національних стратегій попередження злочинності та кримінальної політики, які повинні враховувати не лише безпосередні прояви кримінальної діяльності, а й глибинні соціальні, економічні та культурні чинники, що сприяють її виникненню.

Особливу увагу в Дохінській декларації приділено ролі освіти та формування правової культури як ключових інструментів довгострокового попередження злочинності. Підкреслено, що забезпечення доступу до якісної освіти для дітей і молоді, подолання неграмотності, а також підвищення рівня правової обізнаності населення є важливими передумовами формування культури законності, утвердження поваги до прав людини та зміцнення інститутів правової держави. З цією метою державам було рекомендовано інтегрувати питання попередження злочинності, кримінального правосуддя та верховенства права у національні системи освіти.

Значну увагу учасники Конгресу приділили і проблемі міжнародного тероризму. Було висловлено серйозне занепокоєння зростанням масштабів діяльності організованих злочинних груп, які підтримують або безпосередньо беруть участь у терористичній діяльності. Учасники Конгресу рішуче засудили поширення тероризму та насильницького екстремізму і закликали держави до активізації міжнародного та регіонального співробітництва у сфері правоохоронної діяльності, обміну оперативною інформацією та координації заходів з протидії терористичним загрозам із неухильним дотриманням міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Попри значущість прийнятих рішень, Україна фактично залишилася осторонь цих процесів. На жаль, держава не брала активної участі у роботі Конгресу та не продемонструвала належної ініціативи щодо реалізації його рекомендацій у національній кримінологічній політиці, що істотно звузило можливості використання міжнародного досвіду у сфері попередження злочинності та розвитку системи кримінального правосуддя.

Аналогічна ситуація спостерігалася і під час XIV Конгресу ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя, який відбувся у березні 2021 року в місті Кіото (Японія) [2]. Головною темою цього Конгресу стали виклики, пов’язані з цифровізацією сучасного суспільства та використанням новітніх технологій у кримінальній діяльності. У Кіотській декларації, ухваленій за результатами Конгресу, було підкреслено, що злочинність набуває дедалі більш транснаціонального, організованого та технологічно складного

характеру. Злочинні мережі активно використовують Інтернет, цифрові платформи та інші новітні технології, що створює безпрецедентні труднощі для їх попередження, виявлення та розслідування.

Конгрес закликав держави-учасниці зміцнювати інституційну спроможність органів кримінальної юстиції як ключових елементів системи верховенства права, підвищувати професійну підготовку працівників правоохоронних органів та впроваджувати сучасні технологічні інструменти у діяльність системи правосуддя із забезпеченням належних гарантій недопущення зловживань та порушень прав людини.

Окремим предметом обговорення стала і проблема глобальних пандемій, зокрема поширення коронавірусної інфекції COVID-19. Учасники Конгресу відзначили, що пандемія стала потужним каталізатором загострення численних соціальних, економічних і безпекових проблем, оголивши вразливість сучасних систем управління та міжнародної координації. При цьому відкритими залишаються питання щодо природи та механізмів виникнення подібних глобальних криз, а також можливих криміногенних чинників їхнього поширення.

Варто констатувати, що події, пов'язані зі збройною агресією російської федерації проти України, яка триває з 2014 року і набула повномасштабного характеру у 2022 році, стали одним із найбільш наочних прикладів дисбалансу між реальними глобальними криміногенними викликами та діяльністю міжнародних інституцій у сфері попередження злочинності. Масові порушення норм міжнародного гуманітарного права, численні факти воєнних злочинів, злочинів проти людяності та актів терору проти цивільного населення продемонстрували обмеженість наявних міжнародних інституцій у сфері кримінального правосуддя.

За оцінками міжнародних інституцій, сумарні втрати військовослужбовців України є надзвичайно високими– близько 600 тис. осіб. До цієї кількості входять загиблі, поранені та зниклі безвісти. Не менш трагічними є наслідки війни для цивільного населення. За даними Організації Об'єднаних Націй, у 2025 році в Україні зафіксовано значно більшу кількість загиблих мирних жителів, ніж у попередні роки. Лише протягом 2025 року загинули 2514 цивільних осіб, тоді як загалом від початку повномасштабного вторгнення у 2022 році ООН підтвердила щонайменше 15172 випадки загибелі цивільного населення. За даними Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, загальна кількість загиблих і поранених серед цивільних у 2025 році зросла на 31% порівняно з 2024 роком та на 70% у порівнянні з 2023 роком. Найбільше постраждали прифронтові

території, на які припадає близько 63% усіх підтверджених втрат серед цивільних [3].

Війна також спричинила масштабну гуманітарну кризу. За даними Управління Верховного комісара ООН з питань біженців, понад 10 млн українців були змушені залишити свої домівки: близько 3,7 млн стали внутрішньо переміщеними особами, а приблизно 5,9 млн виїхали за кордон.

Суттєвого негативного впливу зазнала й економіка держави. Через масовані удари по енергетичній інфраструктурі виник значний дефіцит електроенергії, що позначилося на економічній динаміці. За оцінкою Національного банку України, зростання реального ВВП у 2025 році становило 1,8% замість очікуваних 2%. За розрахунками Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, у січні 2026 року реальний ВВП України скоротився на 1,4% порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Війна спричинила і масштабні руйнування інфраструктури. Загальна сума прямих збитків, завданих інфраструктурі України, оцінюється майже у 170 млрд доларів США. Найбільших втрат зазнали житловий сектор (близько 60 млрд дол.), транспортна інфраструктура (38,5 млрд дол.) та енергетика (14,6 млрд дол.). Значних руйнувань зазнали також промисловість, агропромисловий комплекс, освітня та медична інфраструктура, а також об'єкти культури і комунального господарства [4].

Наведені статистичні дані свідчать про надзвичайний масштаб гуманітарних, соціально-економічних і безпекових наслідків війни, що формують нові виклики для міжнародної системи попередження злочинності та кримінального правосуддя – переосмислення ролі глобальних механізмів попередження злочинності в умовах сучасних воєнних конфліктів, що дедалі більше характеризуються гібридними формами насильства, використанням новітніх технологій та транснаціональними кримінальними практиками.

Водночас вкрай показовим є той факт, що попри триваючу з 2014 року збройну агресію російської федерації проти України, яка призвела до окупації частини території країни, масових порушень прав людини та вчинення численних воєнних злочинів, така проблема фактично не стала предметом системного обговорення на Конгресі. Частково така ситуація пояснюється пасивною позицією самої України, делегація якої не брала належної участі у роботі Конгресу та не проявила достатньої дипломатичної й політичної ініціативи щодо включення до міжнародного порядку денного питання правової оцінки агресії російської федерації як держави-агресора. Ситуація, що склалася, свідчить не лише про наявність серйозних викликів для міжнародної системи попередження злочинності та кримінального

правосуддя, але й про певну інституційну інерцію та неспроможність міжнародних механізмів своєчасно реагувати на нові форми «глобальної» злочинності, пов'язані зі збройними конфліктами, зокрема воєнними злочинами.

Наступним етапом розвитку міжнародної політики у сфері попередження злочинності та кримінального правосуддя має стати XV Конгрес Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя, проведення якого заплановано на 25–30 квітня 2026 року в місті Абу-Дабі (Об'єднані Арабські Емірати) [5]. Головною темою Конгресу визначено «Активізацію діяльності з попередження злочинності, кримінального правосуддя та утвердження верховенства права: захист людей і планети та реалізацію Порядку денного сталого розвитку до 2030 року в цифрову епоху».

Відповідно до попередньої програми, Конгрес передбачає розгляд питань, пов'язаних із підтримкою інноваційних та науково обґрунтованих стратегій попередження злочинності, формуванням інклюзивних та адаптивних систем кримінального правосуддя, протидією транснаціональній організованій злочинності та тероризму, а також посиленням міжнародного співробітництва у сфері кримінальної юстиції

Окремі робочі документи, підготовлені Секретаріатом ООН, також акцентують увагу на зростанні складності сучасної злочинності, поширенні кіберзлочинів, використанні штучного інтелекту злочинними мережами, а також необхідності розширення транснаціонального співробітництва між державами у сфері кримінального правосуддя.

Разом з тим аналіз підготовчих матеріалів до Конгресу свідчить про збереження традиційної тенденції міжнародних форумів ООН – зосередження уваги переважно на загальних кримінологічних проблемах глобалізації, цифровізації та організованої злочинності, тоді як питання, пов'язані з масовими порушеннями міжнародного гуманітарного права у збройних конфліктах, залишаються поза належною увагою. У програмних документах Конгресу практично відсутній системний аналіз воєнних злочинів, злочинів агресії та інших тяжких міжнародних злочинів, які в сучасних умовах становлять одну з найбільших загроз міжнародній безпеці.

Знову ж таки, особливо показовим є те, що у підготовчих матеріалах Конгресу не приділяється належної уваги подіям, пов'язаним із повномасштабною збройною агресією рф проти України, яка супроводжується численними фактами воєнних злочинів та систематичних порушень міжнародного гуманітарного права. Аналогічним чином у міжнародному порядку денному фактично відсутній комплексний аналіз сучасних воєнних конфліктів на Близькому Сході, що також

характеризуються значними масштабами насильства щодо цивільного населення та серйозними порушеннями норм міжнародного права.

Таким чином, попри масштабність сучасних збройних конфліктів і їхній очевидний криміногенний потенціал, міжнародна система попередження злочинності та кримінального правосуддя залишається орієнтованою переважно на традиційні види злочинності, не приділяючи достатньої уваги злочинам, що виникають у контексті воєнних конфліктів. У результаті цього система міжнародної кримінологічної політики виявляється суттєво обмеженою у своїх можливостях реагування на новітні глобальні виклики, а її інституційний потенціал щодо запобігання воєнним злочинам фактично мінімізується.

З огляду на це виникає очевидний парадокс: у той час як сучасні війни породжують масштабні кримінальні практики – масові вбивства цивільного населення, депортації, катування, руйнування цивільної інфраструктури та інші тяжкі злочини – міжнародні механізми попередження злочинності зосереджують увагу переважно на питаннях управління кримінальною політикою, технологічних трансформацій злочинності або розвитку систем кримінальної юстиції. Такий дисбаланс свідчить про часткову втрату здатності міжнародних інституцій адекватно реагувати на нові форми глобального насильства, що виникають у сучасних геополітичних умовах.

У цьому контексті проведений аналіз засвідчив, що у сучасній кримінології дедалі більше утверджується концепція так званого «криміногенного ефекту війни», відповідно до якої збройні конфлікти виступають потужним каталізатором трансформації злочинності та виникнення її нових форм. Війна руйнує інституційні механізми соціального контролю, дестабілізує систему правопорядку, спричиняє масову мілітаризацію суспільства, поширення нелегального обігу зброї, переміщення великих груп населення та формування значних соціально-економічних диспропорцій. У таких умовах виникають сприятливі передумови для поширення різних видів кримінальної діяльності – від організованої злочинності, торгівлі людьми, незаконного обігу зброї та наркотиків до економічних злочинів, корупції та насильницьких правопорушень.

Особливе місце у структурі криміногенних наслідків війни займають воєнні злочини та інші порушення норм міжнародного гуманітарного права, що безпосередньо пов’язані із застосуванням насильства у збройних конфліктах. Масові вбивства цивільного населення, депортації, катування, сексуальне насильство, руйнування цивільної інфраструктури, використання заборонених методів ведення війни – усе це формує особливу категорію міжнародних злочинів, які мають не лише кримінально-правовий, але й глобальний безпековий вимір.

У таких умовах попередження злочинності неможливо розглядати ізольовано від проблеми збройних конфліктів, оскільки саме війна дедалі частіше виступає одним із ключових факторів криміналізації міжнародних відносин.

Водночас аналіз діяльності Конгресів Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя свідчить про наявність глибокого дисбалансу між реальними глобальними криміногенними викликами та пріоритетами міжнародної кримінологічної політики. У той час як сучасні збройні конфлікти генерують масштабні воєнні злочини та створюють нові криміногенні ризики для міжнародної безпеки, міжнародні форуми здебільшого концентрують увагу на традиційних проблемах транснаціональної організованої злочинності, кіберзлочинності, тероризму або інституційних реформах кримінальної юстиції.

Подібна ситуація свідчить про формування своєрідного інституційного паралічу міжнародної кримінологічної політики, коли міжнародні організації розробляють численні декларації, стратегії та програмні документи, проте їх зміст дедалі більше віддаляється від реальних проблем глобальної безпеки. У результаті цього система міжнародного попередження злочинності виявляється обмеженою у своїх можливостях реагування на найбільш небезпечні форми сучасної злочинності, зокрема на воєнні злочини, що супроводжують збройні конфлікти.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що діяльність Конгресів Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя відіграє важливу роль у формуванні міжнародних стандартів кримінальної політики, однак їх практичний вплив на подолання найбільш небезпечних форм сучасної злочинності залишається обмеженим. Попри прийняття декларацій та стратегічних програм, міжнародна система попередження злочинності виявляється недостатньо ефективною у реагуванні на злочини, що виникають у контексті збройних конфліктів.

Події, пов'язані з війною проти України, а також сучасні конфлікти на Близькому Сході продемонстрували, що воєнні злочини та злочини проти людяності фактично залишаються поза системним розглядом у межах міжнародної кримінологічної політики, що свідчить про серйозні структурні обмеження сучасної системи попередження злочинності та кримінального правосуддя.

За таких умов участь України у міжнародних форумах, зокрема у майбутньому Конгресі в Абу-Дабі, має стати важливим інструментом актуалізації проблематики воєнних злочинів та формування нових міжнародних підходів до їх попередження, розслідування та покарання.

Відтак, варто наголосити, що подальший розвиток міжнародної кримінологічної політики потребує переосмислення ролі міжнародних механізмів попередження злочинності в умовах сучасних воєнних конфліктів, інтеграції проблематики воєнних злочинів до глобального порядку денного кримінологічних форумів та активнішої участі держав, зокрема України, у формуванні міжнародних підходів до запобігання таким злочинам, їх розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Література:

1. Дохійська декларація про включення питань запобігання злочинності та кримінального судочинства до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному й міжнародному рівнях, а також участі громадськості : Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Катар, Доха, 2015 р. Резолюція Генеральної Асамблеї 70/174. (дата звернення: 04.03.2026).

2. Кіотська декларація щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права: на шляху до виконання Програми сталого розвитку до 2030 року, прийнята 14 Конгресом ООН з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Кіото, Японія, 7–12 березня 2021 року). ООН. Нью-Йорк. 2021 рік. 22 с. URL: https://bit.ly/31njfxd (дата звернення: 04.03.2026).

3. Війна у цифрах: як змінилася Україна за чотири роки вторгнення Росії. BBS News. Україна. 24. лют. 2026 р. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0e5pezdj0jo(дата звернення: 04.03.2026).

4. У KSE назвали суму збитків інфраструктурі України за рік повномасштабної війни. URL: https://kse.ua/ua/ (дата звернення: 04.03.2026).

5. П’ятнадцятий Конгрес Організації Об’єднаних Націй з попередження злочинності та кримінального правосуддя (Абу-Дабі, 25–30 квіт. 2026 р.). URL: https://docs.un.org/ru/A/CONF.241/1 (дата звернення: 04.03.2026).

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА У ПОСИЛЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Шатіло В. А.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного та адміністративного права
Національного транспортного університету
м. Київ, Україна

Конституційне право становить фундамент правової системи України, адже саме воно визначає засади організації та функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування, закріплює принципи верховенства права, демократії та правової держави. Його значення полягає не лише у формальному закріпленні структури влади, а й у створенні умов для ефективної реалізації державної політики, забезпеченні балансу між гілками влади та гарантування прав і свобод громадян. У сучасних умовах саме конституційне право виступає ключовим чинником посилення інституційної спроможності органів влади.

Конституція України [1] є своєрідним «архітектурним планом» держави, який визначає легітимність органів влади, їхню структуру та компетенцію. Чітке розмежування повноважень між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади запобігає дублюванню функцій і конфліктам компетенцій. Коли «правила гри» зрозумілі й закріплені в Основному Законі, інституції працюють стабільно, незалежно від політичних змін. Це створює основу для довіри громадян до державних інституцій, адже легітимність влади завжди спирається на конституційні норми. Історичний розвиток конституційного права в Україні показує, що його становлення було тісно пов’язане з процесами державотворення після здобуття незалежності у 1991 році. Конституція України 1996 року закріпила основи демократичного устрою, визначила права і свободи громадян та встановила механізми функціонування влади. Подальші конституційні зміни, зокрема у 2004 та 2010 роках, продемонстрували, що Конституція України є живим документом, який може змінюватися відповідно до політичних викликів. Конституційні кризи, що виникали внаслідок цих змін, показали важливість стабільності та чіткості конституційних норм.

Принцип верховенства права є базовим для функціонування будь-якої демократичної держави. Він означає, що всі – від пересічного громадянина до найвищого посадовця – підкоряються закону. В Україні цей принцип закріплений у Конституції України та підтверджується

практикою Конституційного Суду України, рішення якого мають обов'язковий характер. Наприклад, рішення щодо неконституційності окремих положень законів не лише захищають права громадян, а й забезпечують баланс між гілками влади. Важливо також враховувати міжнародний контекст: Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на необхідності дотримання принципу верховенства права як основи демократичного суспільства. Україна, прагнучи інтегруватися до європейського правового простору, повинна забезпечити реальне функціонування цього принципу, адже саме він є критерієм оцінки демократичності держави.

Особливе значення має конституційне закріплення місцевого самоврядування. Конституція України гарантує право територіальних громад на самоврядування, що є не просто формальністю, а реальним інструментом розвитку. Реформа децентралізації 2014–2020 років передбачала створення об'єднаних територіальних громад, передачу фінансових ресурсів на місця та розширення повноважень органів місцевого самоврядування. У результаті громади отримали можливість самостійно розпоряджатися бюджетами, реалізовувати інфраструктурні проєкти, розвивати освіту та медицину. Приклади успішних громад свідчать, що децентралізація стала реальною рушійною силою розвитку. Порівняння з досвідом Польщі, яка провела подібну реформу у 1999 році, показує, що децентралізація є ефективним механізмом зміцнення інституційної спроможності.

Водночас існують і виклики. Дослідження Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України показують, що часто конституційні норми залишаються лише на папері. Надмірна централізація або нечіткі формулювання у Конституції України можуть знижувати ефективність органів влади. Це так звані «пастки інституційної спроможності», коли органи влади формально існують, але не здатні ефективно виконувати свої функції. Подібні проблеми виникають і в інших країнах, де конституційні положення не мають реального механізму імплементації. Тому важливо не лише закріплювати норми у Конституції України, а й забезпечувати їхню реальну реалізацію через закони, інституційні механізми та практику правозастосування [2].

Вихід із цих «пасток» – це конституційні реформи. Вони мають бути спрямовані на баланс влади, прозорість і підзвітність. Особливо важливо закріплювати механізми громадського контролю та участі громадян у прийнятті рішень. Адже сильні інституції – це ті, які працюють не лише «для людей», а й «разом із людьми». Конституційні зміни щодо децентралізації в Україні вже дозволили громадам отримати більше ресурсів та повноважень, що посилило їхню інституційну

спроможність. Подальші реформи мають бути спрямовані на забезпечення стабільності, прозорості та підзвітності органів влади. Важливим напрямом є також посилення незалежності судової влади, адже саме вона є гарантом дотримання Конституції України та захисту прав громадян [3].

Отже, конституційне право – це не просто юридичний текст. Це основа, яка визначає, чи будуть інституції сильними, чи залишаться слабкими. Його роль у посиленні інституційної спроможності полягає у трьох ключових речах: забезпеченні легітимності та стабільності, гарантії верховенства права та розвитку місцевого самоврядування. Завдання реформ – зробити так, щоб ці принципи працювали не лише на папері, а й у реальному житті. Конституційне право формує правову культуру суспільства, забезпечує довіру громадян до держави та створює умови для сталого розвитку. Саме тому воно є фундаментом не лише правової системи, а й демократичного устрою держави.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Аналітична доповідь «Пастки інституційної спроможності у системі державної влади в Україні», Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025.

3. Зеленько Г., Кононенко Н. «Пастки інституційної спроможності у системі державної влади в Україні», Academia.edu, 2025.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Шопіна І. М.
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна

В умовах сучасних викликів, зумовлених триваючою повномасштабною російською збройною агресією проти України, активізацією процесів цифрової трансформації та необхідністю адаптації національної системи публічного управління до стандартів Європейського

Союзу, особливого значення набуває підвищення інституційної спроможності органів публічної влади. Ефективність їх діяльності безпосередньо впливає на здатність держави забезпечувати належний рівень публічного управління, реалізовувати стратегічні напрями європейської інтеграції, підтримувати соціально-економічну стабільність в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення. У цьому контексті наукове осмислення безпечного використання публічними інституціями новітніх інформаційних технологій набуває особливої актуальності.

Технології штучного інтелекту (далі – ШІ) досить швидко стали невід'ємною частиною української реальності. Вони активно використовуються в різних видах діяльності, розробляються і затверджуються правила етичної поведінки щодо застосування штучного інтелекту у закладах освіти, засобах медіа, ІТ-компаніях тощо. Однак правове регулювання в означеній сфері значно відстає від активного розвитку технологій ШІ. Особливо помітним є таке відставання у сфері правового забезпечення публічно-управлінської діяльності.

Відповідно до ч. 2 ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [1]. Це обумовлює важливість створення для публічних службовців досконалої системи правового регулювання, яка виключала б надмірну дискрецію при виконанні ними своїх повноважень. Однак, на жаль, ситуація у сфері правового регулювання використання технологій ШІ органами виконавчої влади в нашій державі характеризується нерівномірністю. З одного боку, Україна значно випередила інші держави, усвідомивши ще 6 років тому важливість, загрози та ризики, пов'язані з технологіями ШІ, що знайшло своє правове закріплення у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. У вказаному правовому документі було проголошено, що реалізація державної політики у галузі штучного інтелекту впливатиме на ключові інтереси таких заінтересованих сторін, як громадяни, заклади освіти, суб'єкти господарської діяльності, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування. У Концепції знайшли відображення і питання інформаційної безпеки. Так, відзначалося, що застосування технологій штучного інтелекту в забезпеченні інформаційної безпеки є одним із факторів, що сприятиме забезпеченню національних інтересів [2]. На виконання вказаного правового документа було затверджено План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки, відповідно до якого мали бути розроблені Концепція законопроекту про розвиток штучного інтелекту, система показників для оцінки стану інформаційної безпеки з використанням

технологій штучного інтелекту, забезпечено використання технологій штучного інтелекту для проведення аналізу та оцінки, прогнозування та моделювання показників ефективності системи державного управління [3]. Однак, як і багато інших планів в сфері інформаційного забезпечення публічного управління, цей план залишився не повною мірою реалізованим. Почасти цьому сприяв початок повномасштабної російської збройної агресії, почасти – певна нереалістичність деяких його положень та недостатність коштів для виконання його заходів.

Розпорядженням від 9 травня 2025 р. № 457-р Кабінет Міністрів України затверджує новий План у досліджуваній сфері – на 2025–2026 роки [4]. Він менший за обсягом запланованих заходів, ніж попередній, деякі його пункти дублюють положення Плану на 2021–2024 роки, але в іншій редакції, зокрема, це стосується розроблення та подання Кабінетові Міністрів України законопроекту щодо правового врегулювання у сфері розвитку штучного інтелекту, що Міністерство цифрової трансформації має здійснити у IV кварталі 2026 року. Разом з тим із нового Плану зникли будь-які згадування про інформаційну безпеку (п. 7 Плану на 2021–2024 роки) [3],

Проте слід позитивно відзначити виконання п. 2 Плану на 2025–2026 роки, яким передбачалося розроблення, затвердження і оприлюднення на офіційному вебсайті Адміністрації Держспецзв'язку Рекомендацій з кіберзахисту інформаційно-комунікаційних систем, які використовують технології штучного інтелекту, затверджених наказом Адміністрації Держспецзв'язку від 23.02.2026 року № 154 [5]. Рекомендації можуть використовуватися власниками та/або розпорядниками інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних і технологічних систем, які використовують технології штучного інтелекту, під час розробки плану кіберзахисту. Рекомендації стосуються специфічної сфери правового регулювання (кіберзахисту) і наповнені технічними термінами, розуміння яких державними службовцями органів виконавчої влади без спеціальної освіти, скоріше за все, буде викликати труднощі. Однак багато положень вказаних Рекомендацій є надзвичайно корисними для побудови систем інформаційної безпеки органів виконавчої влади. Зокрема, це стосується п. 7, відповідно до якого у процесі забезпечення якості та релевантності даних власник та/або розпорядник ІКС із ШІ враховує ризики виникнення упередженості у даних та моделях ШІ включно з упередженістю, що може: бути наслідком навмисного або ненавмисного «отруєння» даних; спричиняти некоректні рішення моделей та технологій ШІ, які впливають на безпеку ІКС із ШІ; знижувати стійкість моделі ШІ та ІКС із ШІ відповідно до деструктивного впливу та загроз; створювати передумови для компрометації ІКС із ШІ через спрямовані

маніпуляції набором даних; бути наслідком використання іноземних продуктів, які не є адаптованими до українських реалій [5].

Ефективна система інформаційної безпеки органів виконавчої влади в аспекті використання ними технологій штучного інтелекту є ширшою за своїм змістом, ніж система кібербезпеки. Як відомо, найбільш вразливою складовою інформаційно-комунікаційних систем є людина. Розуміючи інформаційну безпеку органів виконавчої влади як стан максимальної захищеності здійснюваної їх персоналом інформаційної діяльності від інформаційних загроз, які можуть носити політичний, воєнний, економічний, технічний, технологічний, психологічний та інший характер, сформулюємо вимоги до діяльності персоналу органів виконавчої влади у сфері використання ШІ.

По-перше, використання технологій штучного інтелекту в діяльності органів виконавчої влади має ґрунтуватися на принципі усвідомленого застосування результатів обробки даних. Персонал органів виконавчої влади повинен розуміти обмеження моделей штучного інтелекту, можливість виникнення похибок у згенерованих даних, а також ризик формування хибних аналітичних висновків. У зв'язку з цим результати роботи систем із використанням ШІ мають розглядатися як допоміжний аналітичний інструмент, що потребує додаткової перевірки, критичного аналізу та співставлення з іншими джерелами інформації. По-друге, важливою умовою забезпечення інформаційної безпеки є дотримання персоналом органів виконавчої влади вимог щодо захисту службової інформації під час використання інструментів штучного інтелекту. Внесення до систем ШІ даних, що містять інформацію з обмеженим доступом, персональні дані або службову інформацію, має здійснюватися лише за умови дотримання встановлених процедур захисту інформації та з урахуванням ризиків її несанкціонованого поширення. Особливої уваги потребує використання зовнішніх цифрових сервісів, розроблених іноземними компаніями, оскільки обробка введених користувачами даних може здійснюватися поза межами національної юрисдикції. По-третє, одним із ключових елементів формування належного рівня інформаційної безпеки є підвищення рівня інформаційної компетентності державних службовців. Працівники органів публічної влади повинні володіти базовими знаннями щодо принципів функціонування технологій штучного інтелекту, ризиків алгоритмічної упередженості, можливостей маніпуляції даними та методів перевірки достовірності отриманої інформації.

Література:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
2. План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 р. № 438-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text
3. План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2025-2026 роки: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9.05.2025 р. № 457-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2025-%D1%80#Text
4. Рекомендації з кіберзахисту інформаційно-комунікаційних систем, які використовують технології штучного інтелекту: затверджено наказом Адміністрації Держспецзв'язку від 23.02.2026 року № 154. URL: https://cip.gov.ua/ua/docs/nakaz-administraciyi-derzhspeczv-yazku-vid-23-02-2026-154-pro-zatverdzhennya-rekomendacii-z-kiberzakhistu-informaciino-komunikaciinikh-sistem-yaki-vikoristovuyut-tekhnologiyi-shtuchnogo-intelektu

РОЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ДОСЯГНЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Юринець Ю. Л.
доктор юридичних наук,
професор кафедри права та публічного управління
Київського національного університету будівництва та архітектури

Бєлкін Л. М.
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник,
адвокат індивідуальної практики
м. Київ, Україна

У XXI столітті людство стикається з численними глобальними викликами, такими як зміна клімату, виснаження природних ресурсів, економічна нестабільність, соціальна нерівність та демографічні проблеми. Ці процеси змушують суспільство шукати нові підходи до розвитку, які б забезпечували баланс між економічним зростанням, соціальним благополуччям та збереженням навколишнього середо-

вища. Саме тому концепція сталого розвитку стала одним із ключових напрямів міжнародної політики та державного управління [1–3 та ін.].

Сталий розвиток передбачає гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів суспільства. Досягнення такого балансу неможливе без ефективної системи публічного управління, яка забезпечує формування державної політики, координацію діяльності різних секторів суспільства та реалізацію стратегічних програм розвитку.

Актуальність теми зумовлена тим, що саме органи публічної влади відіграють ключову роль у впровадженні принципів сталого розвитку на національному та місцевому рівнях. Вони створюють законодавчу базу, визначають пріоритети державної політики, контролюють використання природних ресурсів та забезпечують соціальний захист населення.

Метою цієї доповіді є дослідження ролі публічного управління у забезпеченні сталого розвитку суспільства, а також визначення основних механізмів та інструментів, за допомогою яких держава може реалізовувати цю концепцію.

Поняття та принципи сталого розвитку. Ідея сталого розвитку набула широкого поширення наприкінці XX століття завдяки активній діяльності міжнародних організацій, науковців та екологічних рухів. Вона виникла як відповідь на глобальні проблеми, пов'язані з виснаженням природних ресурсів, погіршенням стану довкілля та нерівномірним економічним розвитком різних країн.

У загальному розумінні сталий розвиток означає такий шлях розвитку суспільства, за якого задоволення потреб людей у сучасному світі відбувається без створення загроз для можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [1]. Таким чином, ключовою ідеєю цієї концепції є забезпечення балансу між економічним розвитком, соціальним добробутом населення та збереженням природного середовища.

Основу сталого розвитку становить взаємодія кількох важливих складових. До них належать економічний розвиток, соціальна стабільність і захист довкілля. Водночас важливими напрямами є раціональне використання природних ресурсів, розвиток промисловості та транспорту з урахуванням екологічних вимог, модернізація сільського господарства, збереження земельних, водних і лісових ресурсів. Значна увага приділяється також охороні біологічного різноманіття, розвитку гірських територій, зменшенню забруднення атмосферного повітря, розвитку сталого туризму та ефективному поводженню з відходами. Важливим чинником реалізації сталого розвитку є також освіта та формування екологічної свідомості населення [1].

Реалізація концепції сталого розвитку базується на низці принципів. Одним із них є принцип взаємозалежності, який підкреслює тісний зв'язок між діяльністю людини та природними процесами на локальному та глобальному рівнях. Іншим важливим принципом є принцип різноманітності, що передбачає визнання цінності природної, культурної та економічної різноманітності як важливого ресурсу розвитку суспільства.

Крім того, важливим є принцип обмеженості природних ресурсів, який наголошує на тому, що ресурси планети не є безмежними, а їх безконтрольне використання може призвести до негативних соціально-економічних наслідків. Значну роль відіграє і принцип відповідальності, що передбачає усвідомлення того, що діяльність сучасного покоління впливає на умови життя майбутніх поколінь. Також важливим є принцип запобіжності, який передбачає обережне ставлення до природного середовища та врахування можливих ризиків навіть у тих випадках, коли їх наслідки ще не повністю досліджені.

Сутність та значення публічного управління. Публічне управління є важливою складовою функціонування сучасної держави. Під цим поняттям зазвичай розуміють систему організаційного та регулюючого впливу органів влади на суспільні процеси з метою їх упорядкування, розвитку та забезпечення суспільного блага [4]. Такий вплив здійснюється через використання правових, адміністративних, економічних та інформаційних механізмів.

На відміну від традиційної моделі державного управління, сучасна система публічного управління передбачає активну взаємодію між державою, громадянським суспільством та бізнесом. У межах такої взаємодії різні соціальні групи мають можливість брати участь у формуванні та реалізації державної політики, що сприяє більш ефективному врахуванню інтересів суспільства [5].

Основою публічного управління є принципи відкритості, прозорості, підзвітності та ефективності. Це означає, що діяльність органів влади повинна бути зрозумілою для громадян, а прийняті рішення – обґрунтованими та спрямованими на задоволення суспільних потреб. Такий підхід сприяє підвищенню довіри населення до державних інституцій та покращує якість управлінських рішень.

Ефективне публічне управління відіграє важливу роль у розвитку держави. Воно забезпечує стабільність політичної системи, створює сприятливі умови для економічного розвитку та сприяє підвищенню рівня життя населення.

Роль публічного управління у досягненні сталого розвитку. Публічне управління відіграє ключову роль у реалізації принципів сталого розвитку. Саме через діяльність органів державної влади

визначаються основні напрями розвитку країни, формуються стратегічні документи та приймаються рішення, що впливають на економічну, соціальну та екологічну політику держави.

Одним із найважливіших завдань держави є формування довгострокових стратегій розвитку. У таких документах визначаються пріоритети державної політики, зокрема підтримка інноваційної економіки, впровадження сучасних технологій, розвиток відновлюваних джерел енергії та модернізація інфраструктури.

Крім того, важливою функцією публічного управління є створення ефективної системи нормативно-правового регулювання. Держава встановлює правила використання природних ресурсів, визначає екологічні стандарти та здійснює контроль за дотриманням природоохоронного законодавства.

Важливе місце у системі публічного управління займає соціальна політика. Держава реалізує програми соціального захисту населення, забезпечує доступ до освіти та медичних послуг, сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню рівня соціального забезпечення громадян.

Особливу роль у досягненні сталого розвитку відіграє місцеве самоврядування. Саме на рівні територіальних громад реалізується значна частина програм соціально-економічного розвитку, спрямованих на покращення умов життя населення та розвиток регіонів.

Інструменти публічного управління у сфері сталого розвитку. Для досягнення цілей сталого розвитку держава використовує різноманітні управлінські інструменти.

Одним із найважливіших є стратегічне планування. Воно передбачає розроблення довгострокових стратегій розвитку держави, програм соціально-економічного розвитку та регіональних планів.

Іншим важливим інструментом є законодавче регулювання. Прийняття законів та нормативно-правових актів створює правові умови для функціонування економіки, захисту довкілля та забезпечення соціальної справедливості.

Важливу роль відіграють і економічні механізми державної політики. До них належать податкові стимули, державні субсидії, інвестиційні програми та гранти. За допомогою таких інструментів держава може стимулювати розвиток екологічно безпечних технологій та енергоефективного виробництва.

Суттєвим фактором підвищення ефективності управління є також використання цифрових технологій та розвиток електронного урядування. Ці інструменти сприяють підвищенню прозорості діяльності органів влади та спрощують взаємодію громадян із державними установами.

Основні виклики у реалізації політики сталого розвитку. Попри значні зусилля держав та міжнародних організацій, реалізація політики сталого розвитку супроводжується низкою труднощів. Однією з основних проблем є обмеженість фінансових ресурсів, необхідних для впровадження масштабних екологічних та соціально-економічних програм.

Ще однією проблемою є недостатній рівень координації між різними органами влади та установами. Ефективна реалізація політики сталого розвитку потребує узгоджених дій на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Важливим викликом залишається також недостатній рівень екологічної культури населення. Для досягнення реальних результатів необхідно формувати відповідальне ставлення громадян до природного середовища та стимулювати їх до участі у природоохоронних ініціативах.

Реалізація політики сталого розвитку в Україні здійснюється відповідно до державних стратегічних документів, зокрема до положень Указ Президента України № 722/2019 [3]. У цих документах визначено основні орієнтири розвитку держави до 2030 року.

Важливим джерелом формування державної політики у цій сфері є також національні аналітичні матеріали та стратегічні доповіді щодо реалізації цілей сталого розвитку [2].

Висновок. Отже, публічне управління відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства. Саме через систему державних інституцій формуються стратегічні напрями розвитку країни, створюється необхідна нормативно-правова база та реалізуються економічні, соціальні й екологічні програми.

Ефективна діяльність органів публічного управління сприяє збалансованому розвитку економіки, підвищенню рівня життя населення та збереженню природного середовища. У сучасних умовах особливого значення набуває співпраця між державою, бізнесом та громадянським суспільством, оскільки лише за умови такої взаємодії можна забезпечити стабільний розвиток і створити сприятливі умови для майбутніх поколінь.

Література:

1. Цілі сталого розвитку та їх адаптація для України. URL: https://dev.sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/istoriya/

2. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf

3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019 **№** 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text

4. Кравченко С. О. Конспект лекцій з дисципліни «Основи публічного управління» програми підготовки фахівців за ступенем вищої освіти «Магістр» за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». Київ. 2018. 54 с.

5. Таран Є. І. Трансформація системи публічного управління в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2020. Том 31 (70) № 3. С. 43–46.

СУД ПРИСЯЖНИХ ЯК ДЕМОКРАТИЧНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Якимець С. С.
аспірант кафедри права
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Аналіз історико-правових засад формування та розвитку суду присяжних дозволяє розглядати суд присяжних принаймні у таких значеннях: інститут права, суб'єкт судочинства, форма участі народу у реалізації судової влади та здійсненні правосудді.

Інституціональний підхід скеровує у русло системи національного права, в якій зазначений інститут перебуває у взаємозв'язках з іншими її елементами, роблячи власний внесок у розвиток всієї системи.

В досліджуваному інституті важливо відмітити його соціальний сенс, детермінований соціальною природою самої судової влади і моральною сутністю застосовуваного нею права. Адже, як відомо, коріння судової влади беруть свій початок у суспільстві, яке делегує державі в особі суду право вирішувати спори і конфлікти, розраховуючи на відновлення порушеного порядку у справедливій юридичній (судовій) процедурі.

Ще Є. Ерліх, засновник соціологічної теорії в юриспруденції і дослідник теорії правосуддя, наголошував на потребі замінити суддям логічну дедукцію, що ґрунтується на тексті норми, індукцією, заснованою на почутті справедливості і досліджувати «соціальне право», народжене в самому суспільстві [1, с. 75]. У такому контексті суд присяжних не тільки опосередковує взаємодію держави в особі судової влади та громадянського суспільства, а і виступає соціальним

чинником ефективності правосуддя, незалежності судової влади і справедливого судового розгляду, мірилом становлення держави як «демократичної, соціальної, правової» (ст. 1 Конституції України [2]). Як зауважила з цього приводу О. Колич, забезпечення ефективності правосуддя та повнота його соціальної орієнтації є одним із ключових завдань правової соціальної держави, від реалізації якого безпосередньо залежить рівень захисту прав і свобод людини і громадянина [3, с. 70].

З наведеного випливає така інституційна ознака суду присяжних як його належність до інститутів судової влади.

В такій якості суд присяжних проявляє себе через наступні, втілені у правову форму, елементи: 1) право на суд присяжних; 2) принципи організації і діяльності суду присяжних; 3) його правовий статус як суб'єкта судочинства; 4) системні зв'язки з іншими правовими інститутами.

Право на суд присяжних є центральним елементом, первинною ланкою в інституційній структурі суду присяжних. Методологічно сутність цього права можна осмислити у діалектичному зв'язку загального, особливого та окремого, в якому загальне – «суб'єктивне право особи», особливе – «право на справедливий суд», а окреме – власне «право на суд присяжних».

Увібравши в себе загальні риси суб'єктивного права особи, право на суд присяжних інтегрує й особливі риси права на справедливий суд.

Аналіз ключових рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), в яких порушувалося питання про дотримання права на справедливий суд за участю присяжних, показав, що ЄСПЛ не вимагає від присяжних діяти як професійні судді (юристи), водночас зобов'язує державу створити таку судову процедуру, де остаточне рішення у справі буде логічним результатом транспарентного та зрозумілого процесу.

Зокрема, у справі «Такске проти Бельгії» (Taxquet v. Belgium, Application no. 926/05, Judgment 16.11.2010) Велика Палата ЄСПЛ зазначила, що Конвенція не вимагає від присяжних обґрунтовувати своє рішення, а стаття 6 не забороняє підсудному бути судимим присяжними, навіть якщо мотиви вироку не обґрунтовуються. Проте для дотримання вимог справедливого судочинства обвинувачений, а також громадськість, повинні мати можливість зрозуміти винесений вирок, що є важливою гарантією проти свавілля (п. 90), тобто головне, щоби судочинство в цілому було справедливим (п. 84) [4].

Принципи є методологічною основою (інструментарієм) для розуміння природи інституту суду присяжних у правовій системі, виявлення його ціннісної сутності «совісті народу» та визначення

вектору подальшого розвитку у напрямку справедливості у праві. Без опори на відповідні принципи діяльність суду присяжних перетворилася би на формальні процедури, які би нівелювали його сутність. Зокрема, систему принципів, що формують інститут суду присяжних, складають: 1) основоположні принципи права (справедливість, рівність, свобода, гуманізм), 2) конституційні принципи судочинства, 3) похідні від них галузеві принципи судочинства (верховенства права, пропорційність, змагальність, рівність, презумпція невинуватості, гласність тощо), 4) особливі принципи, які розкривають специфіку функціонування інституту суду присяжних.

Важливим елементом інституційної характеристики суду присяжних виступає його правовий статус як суб'єкта судочинства.

Специфіка правового статусу суду присяжних як елементу його інституційної характеристики полягає в комплексному характері, оскільки складається з правового статусу присяжного як індивідуального суб'єкта права і правового статусу як колегіального суб'єкта судочинства.

Правовий статус присяжного як індивідуального суб'єкта права зумовлений його природою як фізичної особи і є похідним від статусу громадянина України. Статус присяжного набуває конкретна фізична особа, яка відповідає встановленим у законі цензам. Тож такий статус є індивідуальним, передбачає особисту реалізацію наданих присяжному прав, особисте виконання присяжним своїх обов'язків, особисте присягання та особисте голосування при ухваленні рішення.

Водночас оскільки присяжні реалізують нарівні із професійними суддями судову владу, важливо відмітити, що правовий статус присяжного має спільну правову природу із правовим статусом професійного судді як його спеціальна форма. Спільність полягає передусім у специфіці правового та соціального становища зазначених суб'єктів у державі та суспільстві.

Система процесуальних прав та обов'язків присяжного визначає функціональний зріз правового статусу присяжних, розкриває їхню роль і значення у здійсненні правосуддя. Права та обов'язки присяжного під час здійснення правосуддя як базові елементи правового статусу присяжного як індивідуального суб'єкта права виступають основними інституційними засобами інтеграції індивідуального статусу присяжного у колективний правовий статус суду присяжних.

В такому статусі суд присяжних – вже відкритий соціальний інститут, з розподілом повноважень усередині єдиного суб'єкта судочинства. Ця ознака виокремлюється в силу ст. 129 Конституції України: «Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних» [2].

Водночас, правовий статус суду присяжних як колегіального суб'єкта судочинства розкривається через систему інших інституційних елементів – функції, компетенція та повноваження. Тож аналіз сутності суду присяжних як суб'єкта судочинства потребує застосування функціонального підходу.

Такий підхід дозволяє розглядати інститут суду присяжних в динаміці, як дієвий механізм реалізації народовладдя, вираження соціального розуміння справедливості. Вихідною тезою такого підходу є похідний характер функцій суду присяжних від функцій судової влади.

Правозахисна функція – ключова у характеристиці суду присяжних як суб'єкта судочинства. Її особливість полягає в тому, що суд присяжних надає оцінку не тільки особі обвинуваченого та вчиненому ним діянню, а й справедливості застосування закону як акту права. Одним із найсильніших проявів цієї функції є право присяжних винести виправдувальний вирок.

Таким чином, суд присяжних є соціально-правовим комплексним інститутом судової влади, представлений системою принципів і норм права, що визначають правові засади та регулюють питання організації і діяльності суду присяжних, їх правовий статус, спрямованих на досягнення єдиної мети – забезпечення участі народу у здійсненні правосуддя як демократичної гарантії справедливого, неупередженого та легітимного судового розгляду.

Цей інститут в Україні ще перебуває у правовому інституціональному розвитку, який потребує доктринальної та законодавчої підтримки.

Література:

1. Суховій М. М. Правовий статус інституту судової влади у контексті судово-правової реформи в Україні : дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура / Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права», Львів. 2012. 240 с.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Колич О. Соціальна ефективність правосуддя та шляхи її підвищення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки».* 2022. № 3 (35). С. 66–73.

4. Taxquet v. Belgium, Application no. 926/05, Judgment 16.11.2010. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-101739

ПОЛІЦЕНТРИЧНА АГЛОМЕРАЦІЯ НИЖНЬОГО ДУНАЮ ТА АВТОМАГІСТРАЛЬ ЯССИ – УНГЕНЬ – КИШИНІВ – ОДЕСА ЯК ЧИННИКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Ямковой Ю. В.
аспірант
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Регіональна політика України в умовах воєнних викликів і євроінтеграційних процесів дедалі більше орієнтується на просторові механізми розвитку. У сучасних теоріях нової економічної географії та мережевого суспільства агломерації розглядаються як ключові вузли концентрації ресурсів і потоків [4; 6]. У межах європейської політики поліцентричного розвитку саме агломерації виступають точками зростання та інтеграції територій [1; 7].

Придунав'я Одеської області є прикордонним субрегіоном, де поєднуються портова логістика, транскордонні зв'язки та складні екосистемні режими дельти Дунаю [11]. Після 2022 року дунайські порти набули стратегічного значення для забезпечення зовнішньоекономічної діяльності України, що суттєво посилило інтеграційні процеси між Ізмаїлом, Рені, Кілією та Вилково [5; 11].

Одночасно формується інфраструктурна вісь Ясси – Унгень – Кишинів – Одеса, яка має потенціал інтеграції до транс'європейської транспортної мережі TEN-T та створює нову геоекономічну конфігурацію регіону [12; 13]. У такому контексті агломераційні процеси Придунав'я доцільно розглядати у взаємозв'язку з розвитком транскордонних транспортних коридорів [12].

Агломерація інтерпретується як складна відкрита система, що функціонує на основі інтенсивних економічних, транспортних і соціальних потоків. У дослідженні використано системний, функціонально-просторовий і кластерний підходи, що дозволяє поєднати аналіз інфраструктури, людського капіталу та інституційної координації.

Концептуальну основу становлять положення нової економічної географії [6], теорії мережевого суспільства [4] та дослідження поліцентричних міських регіонів [7]. У практичному вимірі орієнтиром слугують національні стратегічні документи України у сфері транспорту й регіонального розвитку [8; 9; 10].

Придунав'я має виражену поліцентричну структуру, у якій Ізмаїл виконує функції адміністративно-освітнього та портового ядра, Рені

є логістичним вузлом, а Кілія й Вилкове поєднують транспортні та туристичні функції [11]. Така конфігурація відповідає моделі розподіленого функціонального лідерства, характерній для поліцентричних регіонів Європи [1; 7].

Зростання вантажообігу дунайських портів, посилення ролі річкової логістики та транскордонних перевезень після 2022 року створили об'єктивні передумови для формування поліцентричної агломерації Нижнього Дунаю [5; 11]. Водночас демографічне скорочення та інституційна фрагментарність громад залишаються стримуючими чинниками [2; 9].

Проєкт автомагістралі Ясси – Унгень – Кишинів – Одеса розглядається як інтеграційний просторовий механізм, що забезпечує пряме з'єднання півдня України з транспортною системою ЄС [12]. Його реалізація формує нову вісь економічної взаємодії між портами Одеси, Чорноморська, Ізмаїла та логістичними центрами Румунії й Молдови [12; 13].

У поєднанні з Національною транспортною стратегією України та планами модернізації регіональної інфраструктури [8; 9] цей коридор створює передумови для формування Одесько-Дунайського транспортно-економічного поясу. Таким чином, інфраструктурний проєкт виступає каталізатором агломераційних процесів, посилюючи економічну взаємозалежність територій і стимулюючи міжмуніципальну координацію [12].

Оптимальною видається модель, у якій поліцентрична агломерація Нижнього Дунаю формується як самостійна система міжмуніципальної співпраці, але водночас інтегрується до ширшої агломерації «Велика Одеса». Такий підхід узгоджується з принципами поліцентричного розвитку ЄС [7] і стратегічними орієнтирами відновлення України [10].

Інституційна реалізація моделі передбачає синхронізацію просторового планування, інтеграцію портової та дорожньої інфраструктури й узгодження регіональних стратегій із транс'європейськими транспортними програмами [8; 12].

Придунав'я є стратегічною просторово-функціональною системою півдня України. Його розвиток за агломераційним принципом відповідає сучасним теоріям поліцентричного розвитку та вимогам європейської регіональної політики [6; 7]. Реалізація автомагістралі Ясси – Унгень – Кишинів – Одеса формує нову конфігурацію транспортної географії регіону та підсилює інтеграцію України до європейського економічного простору [12; 13].

Формування поліцентричної агломерації Нижнього Дунаю у взаємодії з «Великою Одесою» здатне стати інструментом підвищення конкурентоспроможності, модернізації логістичної інфраструктури та

зміцнення транскордонної співпраці в межах Дунайсько-Чорноморського макрорегіону [10; 12].

Література:

1. Morandi, Corinna & Paris, Mario. (2017). Forms of urban change. 10.4324/9781315269450-7.
2. Бойко-Бойчук О. Підходи до формування механізмів державної підтримки розвитку малих міст України. 2009.
3. Бутко М. П. Розвиток мережі шляхів автомобільного сполучення та її роль у зміцненні туристичного потенціалу України / М. П. Бутко, Н. О. Алєшугіна. *Регіональна економіка*. 2011. № 2. С. 23–33.
4. Castells M. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.
5. EBRD. *Ukraine Logistics Update 2023: Danube Ports*. London, 2023.
6. Krugman P. *Geography and Trade*. MIT Press, 2012.
7. Meijers E. Polycentric urban regions: literature review. European Planning Studies. 2020. Vol. 28(5).
8. Національна транспортна стратегія України до 2030 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80#Text
9. Стратегія розвитку Одеської області до 2027 року. https://oda.od.gov.ua/ua/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky
10. Ukraine Recovery Plan (Ukraine Plan). Кабінет Міністрів України, 2023.
11. Інститут Дунайських досліджень. Агломераційні процеси та розвиток Придунав'я в системі регіонального управління України. 2025. https://danube.eu/statti-interviu/aglomeratsijni-protsesi-ta-rozvitok-pridunavya-v-sistemi-regionalnogo-upravlinnya-ukrajini
12. Інститут Дунайських досліджень. Автомагістраль Ясси – Унгень – Кишинів – Одеса як просторово-інфраструктурний чинник розвитку транскордонного регіону. 2025. https://danube.eu/statti-interviu/avtomagistral-yassi-ungen-kishiniv-odesa-yak-prostorovo-infrastrukturnij-chinnik-rozvitku-transkordonnogo-regionu-ta-aglomeratsiji-velika-odesa
13. European Commission. Connecting Europe Facility (CEF) Programme Documents. 2021–2027.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Міжнародна науково-практична конференція

м. Київ, 12 березня 2026 року

Матеріали друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр, прізвищ тощо несуть автори.

ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО

Підписано до друку 31.10.2025 р. Формат 60 × 84 / 16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 19,99. Наклад 100. Замовлення № 099-1225.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.